

ZDRUŽENI NARODI

Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah

E/1990/5/Add.62

26. maj 2004

Izvirnik: ANGLEŠKI

EKONOMSKO SOCIALNI SVET

**IZVAJANJE MEDNARODNEGA PAKTA O EKONOMSKIH, SOCIALNIH IN
KULTURNIH PRAVICAH**

**Uvodna poročila, ki jih države pogodbenice oddajo po 16. in 17. členu
pakta**

SLOVENIJA¹

26. marec 2004

KAZALO

Odstavki

UVOD.....	1-3
1. člen: PRAVICA DO SAMOODLOČBE.....	4-7
2. člen: IMPLEMENTACIJA PRIZNANIH PRAVIC.....	8-10
3. člen: NAČELO ENAKIH MOŽNOSTI ŽENSK IN MOŠKIH.....	11-52
4. člen: OMEJEVANJE UŽIVANJA PRAVIC.....	53-54
5. člen: PREPOVED ZLORABE PRAVIC IN NAČELO PRIMARNOSTI UGODNEJŠE PRAVICE.....	55-56
6. člen: PRAVICA DO DELA.....	57-242
7. člen: PRAVICA DO PRAVIČNIH IN UGODNIH DELOVNIH POGOJEV.....	243-298
8. člen: SINDIKALNA SVOBODA.....	299-361
9. člen: PRAVICA DO SOCIALNE VARNOSTI.....	362-510
10. člen: VARSTVO DRUŽINE, MATERINSTVA IN OTROK.....	511-676
11. člen: PRAVICA DO ŽIVLJENSKEGA STANDARDA.....	677-682
12. člen: PRAVICA DO NAJVIŠJEGA DOSEGLJIVEGA STANDARDA FIZIČNEGA IN MENTALNEGA ZDRAVJA.....	683-762
13. in 14. člen: PRAVICA DO IZOBRAŽEVANJA.....	763-885
15. člen: PRAVICA DO UDELEŽBE V KULTURNEM ŽIVLJENJU, DO UŽIVANJA DOSEŽKOV ZNANSTVENEGA NAPREDKA, DO VARSTVA MORALNIH IN MATERIALNIH KORISTI IZ AVTORSKEGA DELA.....	886-920

¹ Informacije, ki jih je Slovenija predložila skladno s smernicami za pripravo uvodnega dela poročil držav pogodbenic so vsebovane v predstavitvenem dokumentu (HRI/CORE/1/Add.35).

UVOD

1. Vlada Republike Slovenije ima čast predložiti Odboru za ekonomske, socialne in kulturne pravice začetno poročilo Slovenije, pripravljeno v skladu s 16. in 17. členom Mednarodnega pakta o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah. Poročilo predstavlja sprejete ukrepe in napredek storjen pri implementaciji pravic zagotovljenih s Paktom ter odraža stanje zakonodaje na dan 1. januar 2003. Zaradi nekajletne zamude pri oddajanju uvodnega poročila, to poročilo zajema tudi drugo periodično poročilo Slovenije o izvajanju pakta.

2. Poročilo predstavlja rezultat sodelovanja različnih resornih ministrstev in uradov Vlade Republike Slovenije pristojnih za uresničevanje s Paktom zagotovljenih pravic. Poročilo je bilo posredovano v obravnavo Ekonomsko-socialnemu svetu, Medresorski delovni komisiji za človekove pravice in Vladi Republike Slovenije. Vlada Republike Slovenije je poročilo sprejela na svoji 60. redni seji dne 5.2.2004.

3. Poročilo je bilo v pregled posredovano sledečim socialnim partnerjem: Zveza svobodnih sindikatov Slovenije, Konfederacija sindikatov '90 Slovenije, Konfederacija novih sindikatov Slovenije – NEODVISNOST, Konfederacija sindikatov Slovenije – PERGAM, Združenje delodajalcev Slovenije in Združenje delodajalcev obrtnih dejavnosti Slovenije.

1. člen:

PRAVICA DO SAMOODLOČBE

A. Pravica narodov do samoodločbe

4. Pravica do samoodločbe je zagotovljena v preambuli in v prvem odstavku 3. člena Ustave Republike Slovenije, ki določa, da je Slovenija država vseh svojih državljanek in državljanov, ki temelji na trajni in neodtujljivi pravici slovenskega naroda do samoodločbe.

5. Slovenija je definirana kot demokratična republika (2. člen Ustave RS) ter kot pravna in socialna država (2. člen Ustave RS). Lokalna samouprava se uresničuje v občinah in drugih lokalnih skupnostih (138. člen Ustave RS).

B. Svobodno razpolaganje z naravnimi bogastvi in viri

6. Naravna bogastva se smejo izkoriščati. Pogoji za izkoriščanje naravnih bogastev so določeni z zakonom (70. člen Ustave RS).

7. Gospodarska pobuda v Sloveniji je svobodna. Pogoji za ustanavljanje gospodarskih organizacij so določeni z zakonom. Gospodarska dejavnost se ne sme izvajati v nasprotju z javno koristjo (74. člen Ustave RS).

2. člen

IMPLEMENTACIJA PRIZNANIH PRAVIC

A. Progressivno uresničevanje pravic

8. Zakoni in drugi predpisi morajo biti v skladu s splošno veljavnimi načeli mednarodnega prava in z mednarodnimi pogodbami, ki obvezujejo Slovenijo ter da se ratificirane in objavljene mednarodne pogodbe uporabljajo neposredno (8. člen).

9. Ustava med človekove pravice in temeljne svoboščine prišteva tudi pravico do svobode dela, socialne varnosti, zdravstvenega varstva ter zagotavlja posebno varstvo zakonske zveze in družine, otrok in invalidov. Ustava nadalje zagotavlja pravico do izobraževanja in šolanja, avtonomnost univerze in drugih visokih šol, svobodo znanosti in umetnosti, ustvarjalnosti, izražanja narodne pripadnosti ter uporabe svojega jezika in pisave. V delu o gospodarskih in

socialnih razmerjih pa ustava ureja varstvo dela, sindikalno svobodo, pravico do stavke in primerne stanovanj.

B. Nediskriminacija

10. V slovenski ustavi je izpeljano splošno načelo enakosti pred zakonom, ki vsebuje prepoved diskriminacije na različnih osnovah. Določba ustave se glasi: V Sloveniji so vsakomur zagotovljene enake človekove pravice in temeljne svoboščine, ne glede na narodnost, raso, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, gmotno stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj ali katerokoli drugo osebno okoliščino. Vsi so pred zakonom enaki (14. člen Ustave RS).

3. člen:

NAČELO ENAKIH MOŽNOSTI ŽENSK IN MOŠKIH

A. Ustavnopравни in zakonodajni vidik

11. V skladu z 8. členom Ustave Republike Slovenije morajo biti zakoni in drugi predpisi v skladu s splošno veljavnimi načeli mednarodnega prava in mednarodnimi pogodbami, ki obvezujejo Slovenijo. Ustava v tem pogledu 8. člen tudi nadaljuje ter določa, da se ratificirane in objavljene mednarodne pogodbe uporabljajo neposredno.

12. Mednarodne pogodbe, ki v svoji vsebini zajemajo načelo enake obravnave moških in žensk v okviru zagotavljanja ekonomskih in socialnih pravic, katere je Slovenija ratificirala, so:

- Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (Ur. l. RS-MP, št. 1/1994; RS št. 2/1994);
- Evropska socialna listina (spremenjene) (Ur. l. RS-MP, št. 7/99; RS 24/99);
- Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah (Ur. l. SFRJ, št. 7/71);
- Mednarodna Konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije (Ur. l. SFRJ-MP, št. 6/1967);
- Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk (Ur. l. SFRJ-MP, št. 11/1981);
- Konvencijo MOD št. 100 o enakem nagrajevanju žensk in moških za enako delo (Ur. l. RS, št. 15/92);
- Konvencijo MOD št. 111 o diskriminaciji pri zaposlovanju in poklicih (Ur. l. RS, št. 15/92).

1. Ustava Republike Slovenije

13. V Sloveniji je načelo enakosti pred zakonom oziroma načelo pravne enakosti uveljavljeno kot eno izmed temeljnih človekovih pravic in svoboščin. Ustava Republike Slovenije (URS) v 14. členu določa, da so vsakomur zagotovljene enake človekove pravice in temeljne svoboščine, ne glede na narodnost, raso, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, gmotno stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj ali katerokoli drugo osebno okoliščino.

14. V 15. členu ustava nadalje navaja, da se človekove pravice uresničujejo neposredno in na podlagi ustave ter da je mogoče predpisati način uresničevanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin z zakonom, kadar tako določa ustava, ali če je to nujno zaradi same narave posamezne pravice ali svoboščine. Z vidika varstva človekovih pravic in svoboščin je varstvo pravice enakosti pred zakonom (tudi glede na spol) posamezniki oziroma posamezniku zagotovljeno neposredno ali preko instituta varuha človekovih pravic kot neodvisnega in samostojnega organa.

15. Konec leta 2003 je Državni zbor RS sprejel predlog o začetku postopka za spremembo 43. člena Ustave RS, v katerega se doda nov odstavek, po katerem naj bi zakon določil ukrepe za spodbujanje enakih možnosti kandidiranja moških in žensk za voljene položaje v državnih organih in organih lokalnih skupnosti.

16. V odnosu do načela svobode dela (49. člen Ustave RS), ustava v sklopu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, tudi določa:

- da je svoboda dela zagotovljena,

- da vsakdo prosto izbira zaposlitev,
- da je vsakomur pod enakimi pogoji dostopno vsako delovno mesto (načelo enakosti možnosti in obravnavanja), ter
- da je prisilno delo prepovedano.

2. Zakonodajni okvir

17. Do leta 2002 je slovenska ustava in zakonodaja vključevala le določbe o preprečevanju diskriminacije na podlagi spola, pozitivni ukrepi, ki bi zagotovili enake možnosti za uživanje človekovih pravic in uresničevanje osebnih zmožnosti, ki bi prispevalo k socialnemu razvoju, pa še niso del zakonodajnega okvira. Izkušnje v Sloveniji in drugih državah kažejo, da dejanske enakosti ni mogoče doseči zgolj s prepovedjo spolne diskriminacije in da so za doseg tega cilja potrebni dodatni ukrepi, prizadevanja in zaveze, ki naj spodbudijo polno sodelovanje obeh spolov v družbi.

18. Slovenija je tako, zavedajoč se pomembnosti zagotovitve enakosti spolov tako *de jure* kot *de facto*, v juniju 2002 sprejela Zakon o enakih možnostih žensk in moških (Ur. l. RS, št. 59/2002). Zakon je stopi v veljavo 20. julija 2002.

19. Zakon, katerega cilj je doseganje enakosti žensk in moških, je namenjen predvsem odpravljanju vrzeli, ki obstaja med formalno enakopravnostjo in dejansko enakostjo, prav tako pa opredeljuje tudi ukrepe, ki bodo v prihodnje vodili v doseganje dejanske enakosti spolov. Namen zakona je uvesti splošno pravno podlago za sprejem različnih ukrepov, namenjenih spodbujanju dejanske enakosti spolov in ustvarjanju enakih možnosti žensk in moških, oblikovati državno politiko na tem področju ter določiti poseben postopek za reševanje individualnih kršitev načela enakega obravnavanja spolov.

20. V tem pogledu gre za splošni zakon, ki določa skupne temelje za izboljšanje položaja žensk in ustvarjanje enakih možnosti žensk in moških na političnem, ekonomskem, socialnem, vzgojno-izobraževalnem in drugih področjih družbenega življenja. Skupni temelji, vzpostavljeni z zakonom, bodo izhodišče za urejanje enakih možnosti v področni zakonodaji, predvsem za sprejemanje ustreznih splošnih ukrepov normativne narave oziroma definiranje in sankcioniranje konkretnih oblik diskriminacije zaradi spola. Zaradi takšnega koncepta zakon ne vsebuje sankcij za primer kršitve, temveč podaja samo splošno definicijo neenakega obravnavanja spolov, ki služi kot vodilo za urejanje in sankcioniranje v področni zakonodaji. (Zakon zajema sankcije za nezakonito posvojitve in izvajanje pozitivnih ukrepov in sankcij, ki zadevajo politične stranke).

21. Zakon opredeljuje pojme kot so enakost spolov, enako obravnavanje spolov, posredna in neposredna diskriminacija ter splošni in posebni ukrepi. Splošni in posebni ukrepi so namenjeni odpravi oziroma preprečevanju neenakega obravnavanja spolov in vzpostavljanju dejanske enakosti. Splošni ukrepi se lahko določijo z zakonom kot konkretna oblika diskriminacije, ki je sankcionirana, lahko pa so tudi ukrepi politične narave, namenjeni osveščanju širše javnosti o področju enakih možnosti, strategije razvoja in programi dejavnosti na posameznih področjih družbenega življenja.

22. Zakon med drugim uvaja tudi posebne ukrepe, ki dopuščajo različno obravnavanje žensk in moških, vendar le v primerih, kolikor (tako razlikovanje) temelji na legitimnih ciljih in so ukrepi za doseg teh ciljev določeni racionalno in sorazmerno glede na objektivno ugotovljene razlike med ženskami in moškimi. Zato dopušča uvedbo posebnih ukrepov samo v primeru, ko je cilj doseganje enakosti spolov in kadar obstajajo razumni in opravičljivi razlogi za njihovo uvedbo. Sprejemanje posebnih ukrepov je prepuščeno subjektom, ki so navedeni v 9. členu omenjenega zakona. Zaradi različnih situacij na posameznih področjih bo moral subjekt, ki se bo odločil za sprejem posebnih ukrepov, oceniti okoliščine in temu ustrezno sprejeti ukrepe, na področju izobraževanja, zaposlovanja, napredovanja, zastopanosti v javnem življenju itd.

23. Posebni ukrepi so razdeljeni na tri podvrste, in sicer na pozitivne, spodbujevalne in programske. Pozitivni ukrepi so ukrepi, ki ob izpolnjevanju enakih pogojev in meril dajejo prednost osebam tistega spola, ki je na določenem področju slabše zastopan oziroma je v manj ugodnem položaju. Ker pozitivni ukrepi lahko predstavljajo tveganje in obstaja možnost zlorab, je natančneje opredeljen tudi način njihovega sprejemanja. Pozitivni ukrepi se lahko sprejemajo na

področju vzgoje in izobraževanja, zaposlovanja, poklicnega življenja, javnega oziroma političnega udejstvovanja in drugje v okviru posameznih področij družbenega življenja, kjer so podani razlogi za njihovo uvedbo. Sprejemajo jih lahko organi oblasti in drugi subjekti v javnem sektorju, gospodarski subjekti, politične stranke in organizacije civilne družbe. Vsi ti morajo predvideti pozitivne ukrepe v posebnih akcijskih načrtih, ki temeljijo na analizi položaja spolov na njihovem področju delovanja. Akcijski načrt mora opredeliti razloge za sprejem pozitivnih ukrepov, cilje, ki naj se z njimi dosežejo, začetek izvajanja ukrepov, način spremljanja in prenehanje izvajanja ter nadzor nad izvajanjem ukrepov. Akcijski načrti morajo biti pred začetkom izvajanja pozitivnih ukrepov predloženi v predhodno soglasje Uradu za enake možnosti.

24. Zakon o enakih možnostih žensk in moških po zgledu dokumentov Evropske unije in politik za enake možnosti v državah članicah Evropske Unije uvaža integracijo načela enakosti spolov. Integracija načela enakosti spolov pomeni, da se pri razvoju politik in ukrepov oceni potrebe obeh spolov, izpostavi spolno specifične razlike, da poudarek na primerjalno razmerje med ženskami in moškimi, se vključi vprašanje razmerja med spoloma na vsa področja, ki zadevajo ljudi, ter se vnaprej preveri, kakšne možne različne posledice imajo politike in ukrepi na ženske in moške. Za integracijo načela enakosti spolov so po predlaganem zakonu odgovorni vlada, ministrstva in lokalne skupnosti, Urad za enake možnosti pa je zadolžen za nudenje strokovne podpore pri razvijanju ustreznih metod in tehnik.

25. Zakon predvideva sprejem posebnega nacionalnega programa za enake možnosti žensk in moških, k sprejemu katerega je Slovenija zavezana na podlagi Pekinških Izhodišč za ukrepanje (Četrta svetovna konferenca ZN o ženskah, Peking 1995). Nacionalni program bo posegal na vsa pomembnejša področja, kjer obstaja neenakost spolov, pri njegovi pripravi pa bodo poleg ministrstev in Urada za enake možnosti sodelovali tudi nevladne organizacije, socialni partnerji, lokalne skupnosti in posamezniki oziroma posameznice, ki delujejo na področju enakih možnosti. Za konkretno izvedbo nacionalnega programa bo vlada vsaki dve leti sprejela periodični načrt, ki bo opredelil aktivnosti urada, ministrstev in drugih akterjev za tekoče obdobje.

26. Pomemben del zakona predstavlja uvedba izobraževanja za enakost na vseh stopnjah šolanja, saj je to osnovni pogoj za postopno osveščanje na tem področju. Izobraževalni sistem je ključnega pomena za odpravo predsodkov in stereotipov o vlogah žensk in moških v družbi. Za izobraževalni sistem, ki podpira aktivno državljanstvo obeh spolov, je nujno, da učbeniki ne vsebujejo stereotipov in da je pedagoško osebje dovolj osveščeno o tej problematiki. Raziskava, opravljena v slovenskih vrtcih, je opozorila, da preko iger in uporabljenih igrač poteka spolno diferencirana vzgoja, analize slovenskih osnovnošolskih učbenikov pa so pokazale, da tudi ti prispevajo k ohranjanju tradicionalne spolne delitve dela in vlog v družbi.

27. Zakon tako po zgledu drugih evropskih držav ustanavlja poseben institut zagovornika oziroma zagovornice enakih možnosti žensk in moških, ki bo na pobudo posameznika oziroma posameznice in drugih upravičencev oziroma upravičenk obravnavala te primere in izdajala pisna mnenja o tem, ali je bila oseba zaradi spola neenako obravnavana. Postopek, ki ga bo vodila zagovornica oziroma zagovornik enakih možnosti, ni formalnopravni postopek in nima nikakršnih formalnih posledic, za nesodelovanje v postopku pa niso predvidene sankcije. Mnenje, ki ga bo izdala zagovornica oziroma zagovornik, bo neobvezno, obe strani pa bosta pred obravnavo primera in potem imeli na voljo vse ostale postopke, ki jih zagotavlja druga zakonodaja, npr. ustavno pritožbo, sodno varstvo, postopek pri varuhu človekovih pravic itd. Obravnava primerov je namenjena predvsem odkrivanju primerov morebitnega neenakega obravnavanja spolov in s tem prepoznavnosti navedenega problema in področja ustvarjanja enakih možnosti v širši javnosti, kar bo pripomoglo k večji osveščenosti in poznavanju pravic tudi na tem področju.

28. Kot posebne nosilce nalog zakon predvideva tudi lokalne skupnosti, saj je za področje ustvarjanja enakih možnosti lokalna raven izredno pomembna. Zato predvideva možnost imenovanja koordinatorice ali koordinatorja za enake možnosti, ki bo spremljala sprejemanje odločitev in njihovih posledic v lokalni skupnosti z vidika spolov, predlagala ukrepe in aktivnosti na področju ustvarjanja enakih možnosti ter imela svetovalno vlogo pri oblikovanju rešitev.

29. Vse do leta 2002 sta v Sloveniji področje delovnih razmerij pravno urejala dva zakona katerih sprejem je datiral še v čas bivše Jugoslavije (Zakon o temeljnih pravicah iz delovnega razmerja (Ur. l. SFRJ, št. 60/89 in 42/90; Ur. l. RS, št. 4/91, 66/93) in Zakon o delovnih razmerjih (Ur. l. RS-stari, št. 14/90, Ur. l. RS, št. 65/2000)). Nobeden od navedenih zakonov eksplicitno ni vseboval načelne določbe o prepovedi diskriminacije pri zaposlovanju. Za varstvo

pred diskriminacijo pri zaposlovanju sta se tako v tem času na podlagi ustavne določbe (8. člen Ustave RS) direktno uporabljali ratificirani mednarodni konvenciji Mednarodne organizacije dela (Konvenciji MOD št. 100 in št. 111). Oba omenjena zakona sta prenehala veljati s sprejemom in uveljavitvijo novega Zakona o delovnih razmerjih (Ur. l. RS, št. 42/2002), ki je bil sprejet v letu 2002.

30. Po več kot sedmih letih priprav in obravnave določb novega zakona o delovnih razmerjih, v katere je bila vključena tako slovenska delovnoppravna stroka kot tudi tuji delovnoppravni eksperti, intenzivnih usklajevanj med socialnimi partnerji ter angažiranih razpravah in predlogih parlamentarnih predstavnikov pozicijskih in opozicijskih strank v Državnem zboru Republike Slovenije v vseh treh zakonodajnih fazah sprejemanja zakona, je bil na seji 24. aprila 2002 sprejet novi Zakon o delovnih razmerjih (ZDR) (Ur. l. RS, št. 42/2002). Zakon je začel veljati s 1. januarjem 2003.

31. Novi Zakon o delovnih razmerjih v uvodnem delu zajema splošno prepoved diskriminacije na področju, ki ga ureja. Zakon tako v 6. členu določa, da delodajalec ne sme iskalca zaposlitve (kandidata) pri zaposlovanju ali delavca v času trajanja delovnega razmerja in v zvezi s prenehanjem pogodbe o zaposlitvi postavljati v neenakopraven položaj zaradi spola, rase, barve kože, starosti, zdravstvenega stanja oziroma invalidnosti, verskega, političnega ali drugega prepričanja, članstva v sindikatu, nacionalnega in socialnega porekla, družinskega statusa, premoženjskega stanja, spolne usmerjenosti ali zaradi drugih osebnih okoliščin. Ženskam in moškim morajo biti zagotovljene enake možnosti in enaka obravnava pri zaposlovanju, napredovanju, usposabljanju, izobraževanju, prekvalifikaciji, plačah in drugih prejemkih iz delovnega razmerja, odsotnostih z dela, delovnih razmerah, delovnem času in odpovedi pogodbe o zaposlitvi. Prepovedana je neposredna, kot tudi posredna diskriminacija, zaradi spola, rase, starosti, zdravstvenega stanja oziroma invalidnosti, verskega ali drugega prepričanja, spolne usmerjenosti in nacionalnega porekla. Posredna diskriminacija obstaja, če navidezno nevtralne določbe, kriteriji in praksa učinkujejo tako, da postavljajo osebe določenega spola, rase, starosti, zdravstvenega stanja oziroma invalidnosti, verskega ali drugega prepričanja, spolne usmerjenosti ali nacionalnega porekla v slabši položaj, razen če so te določbe, kriteriji in praksa objektivno upravičeni ter ustrezni in potrebni. V kolikor kandidat oziroma delavec v primeru spora navaja dejstva, ki opravičujejo domnevo, da je kršena prepoved diskriminacije zaradi okoliščin iz prejšnjega odstavka, je dokazno breme, da različno obravnavo opravičujejo vrsta in narava dela, na strani delodajalca. V primeru kršitve prepovedi diskriminacije je delodajalec kandidatu oziroma delavcu odškodninsko odgovoren po splošnih pravilih civilnega prava.

32. Pri iskanju kandidatov oziroma pri sklepanju pogodb o zaposlitvi, zakon eksplicitno nalaga, da delodajalec ne sme prostega delovnega mesta objaviti samo za moške ali samo za ženske, razen če je določen spol nujen pogoj za opravljanje dela. Prav tako objava prostega delovnega mesta ne sme nakazovati, da daje delodajalec pri zaposlitvi prednost določenemu spolu, razen če je, tako kot že navedeno, določen spol nujen pogoj za opravljanje dela (25. člen ZDR).

33. 115. člen ščiti delavko v času nosečnosti in dojenja in staršem na starševskem dopustu pred odpovedjo pogodbe o zaposlitvi. 3. odstavek določa izjeme od tega, vendar le v primeru izredne odpovedi in zaradi prenehanja delodajalca. Ni več možno odpustiti delavk in staršev v postopku prisilne poravnave (finančna reorganizacija), kot je bilo to možno do novega ZDR. Ker so v preteklosti dejansko bile prizadete večinoma in praviloma le ženske, bi odpust v tem času v prisilni poravnavi pomenil dejansko posredno diskriminacijo.

34. V primeru plačila za opravljeno delo zakon zasleduje načelo enakega plačila žensk in moških ter določa, da je delodajalec dolžan za enako delo in za delo enake vrednosti izplačati enako plačilo delavcem, ne glede na spol. Določila pogodbe o zaposlitvi, kolektivne pogodbe oziroma splošnega akta delodajalca, ki so v nasprotju s to zakonsko določbo, pa so neveljavna (133. člen ZDR).

35. 201. člen opredeljuje starejšega delavca. Ob nespremenjeni ureditvi bi enaka starost 55 let za delavke in delavce pomenila posredno diskriminacijo. V praksi bi namreč pomenilo, da velika večina delavk te zaščite ne bi uživala, saj je bila zaradi nižje starosti in pokojninske dobe za upokojevanja žensk upokojitvena starost žensk po podatkih ZPIZ v letu 2001 54 let in 10 mesecev. Moški so se v tem letu upokojevali v povprečni starosti 58 let in 2 meseca. Tako bi zaščito starejšega delavca lahko uveljavila večina moških, ki dela, večina žensk pa ne. Zato

predstavlja določba 236. člena o postopnem zvišanju starosti za ženske z 51 let na 55 let do leta 2014 skladno s pokojninsko zakonodajo pozitivni ukrep.

B. Sprejeti ukrepi za uresničevanje načela enakih možnosti

1. Institucionalen okvir (Urad za enake možnosti)

36. Prvi korak k uveljavljanju politike enakih možnosti na najvišjih ravneh oblasti je bil storjen z ustanovitvijo parlamentarne Komisije za žensko politiko. Komisija je bila ustanovljena junija 1990, kmalu po prvih večstrankarskih volitvah. Spoznanje, da je potrebno sistematično spremljati položaj žensk in preprečiti njihovo diskriminacijo in marginalizacijo, ki jo prinaša tržna ekonomija, je privedlo tudi do zahteve po ustanovitvi samostojnega medresornega vladnega telesa. Na pobudo omenjene komisije je bil 1. julija 1992 z Odlokom Vlade Republike Slovenije ustanovljen Urad za žensko politiko. S sklepom Vlada Republike Slovenije z dne 15. februarja 2001 je bil Urad za žensko politiko preimenovan v Urad za enake možnosti.

37. Urad za enake možnosti, v sodelovanju z ministrstvi in drugimi upravnimi organi, mednarodnimi, domačimi in tujimi vladnimi in nevladnimi organizacijami, opravlja naslednje naloge:

- spremlja položaj žensk in uresničevanje njihovih z ustavo, zakoni in mednarodnimi konvencijami zajamčenih pravic;
- z vidika položaja žensk in načela enakih možnosti obravnava predpise, akte in ukrepe, ki jih sprejemajo Vlada Republike Slovenije in resorna ministrstva ter k gradivom pred sprejemom podaja mnenja in predloge;
- sodeluje pri pripravi predpisov, drugih aktov in ukrepov, ki jih pripravljajo ministrstva in se nanašajo na položaj žensk in ustvarjanje enakih možnosti;
- daje Vladi Republike Slovenije in ministrstvu pobude in predloge za ukrepe s svojega delovnega področja;
- pripravlja analize, poročila in druga gradiva;
- spodbuja enakost žensk in moških z informiranjem in osveščanjem;
- obravnava pobude nevladnih organizacij s svojega delovnega področja;
- na podlagi veljavnih predpisov in postopkov zastopa Vlado Republike Slovenije v mednarodnih in regionalnih organizacijah na področju zagotavljanja enakih možnosti.

2. Ukrepi za izboljšanje položaja žensk

38. Slovenija je bila prva izmed srednje in vzhodnoevropskih držav, ki je začela s pripravami za izvajanje strategije integracije načela enakosti spolov. Leta 1997 je Urad za žensko politiko pripravil projekt z naslovom Krepitev sodelovanja žensk v procesu odločanja in razvoja politik v Sloveniji, ki ga je sofinanciral UNDP (United Nations Development Program). V okviru projekta se je Urad osredotočil na izobraževanje, usposabljanje in osveščanje.

39. Z namenom priprave zakona, ki bi obravnaval tematiko enakih možnostih, je bila ustanovljena delovna skupina v kateri so sodelovali Urad za enake možnosti, Ministrstvo za pravosodje, Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, Ministrstvo za zdravje, Ministrstvo za notranje zadeve, Ministrstvo za gospodarstvo, Služba Vlade RS za zakonodajo, Služba Vlade RS za evropske zadeve in Urad predsednika vlade. Rezultat tega sodelovanja je bil Zakon o enakih možnostih (Ur. l. RS, št. 59/2002), ki ga je Državni zbor RS sprejel v juniju 2002. Zakon celovito ureja enake možnosti moških in žensk na vseh področjih življenja ter vzpostavlja mehanizme nadzora nad izvajanjem načela in v praksi. Najpomembnejši del zakona vzpostavlja organe oziroma institucije, ki bodo nadzorovale izvajanje zakona, razvijale politiko na tem področju in ukrepale v primeru kršitev.

40. Z namenom učinkovitega spopadanja s problemom nasilja nad ženskami je bila pred kratkim spremenjena tudi kazenska zakonodaja. Nasilje v družini v slovenski kazenski zakonodaji ni predstavljalo posebnega kaznivega dejanja, ampak je bilo zajeto v nekaterih kaznivih dejanjih zoper čast in dobro ime, glede na vrsto povzročenih poškodb pa tudi kot kazniva dejanja zoper

življenje in telo. Državni tožilec je po uradni dolžnosti dolžan predlagati uvedbo kazenskega postopka samo pri hujših telesnih poškodbah, ostala kazniva dejanja v tem primeru pa so se preganjala na zasebno tožbo. Večina trpinčenih žensk, ki so sicer zahtevale intervencijo policije zaradi nasilnega dogodka, ki pa ni predstavljal uradno pregonljivega kaznivega dejanja (ker poškodbe niso bile opredeljene kot hujše), potem iz različnih razlogov niso vložile zasebne tožbe proti nasilnemu partnerju. V letu 1999 pa je prišlo do določenih sprememb določb Kazenskega zakonika (KZ) med katerimi so bile tudi spremembe kaznivega dejanja nasilništva (299. člen KZ). Omenjeno kaznivo dejanje sedaj zajema tudi nasilje v družini (ko torej še ne pride do hujših telesnih poškodb), ki se preganja po uradni dolžnosti.

3. Reprezentativnost žensk v političnem in javnem življenju

Tabela 1

**Ženske in moški v Državnem zboru Republike Slovenije,
po političnih strankah, 1996 in 2000**

Stranke	1996			2000		
	Skupaj	Poslanci	Poslanke	Skupaj	Poslanci	Poslanke
SKUPAJ	90	83	7 (7,78 %)	90	78	12 (15,38 %)
LDS	25	24	1	34	29	5
SLS	19	18	1	-	-	-
SDS	16	15	1	14	14	0
SKD	10	9	1	-	-	-
ZLSD	9	9	0	11	8	3
DeSUS	5	4	1	4	4	0
SNS	4	3	1	4	3	1
SLS+SKD	-			9	9	0
NSi	-			8	6	2
SMS	-			4	4	0
Narodnosti	2	1	1	2	1	1

Vir: UEM

Tabela 2

**Ženske in moški v Državnem zboru Republike Slovenije
po funkcijah/po volitvah 1992, 1996 in 2000**

Funkcije	1992		1996		2000	
	Skupaj	Ženske	Skupaj	Ženske	Skupaj	Ženske
Poslanci, poslanke	90	13	90	7	90	12
Predsednik, predsednica	1	0	1	0	1	0
Podpredsedniki, podpredsednice	3	0	3	1	3	1
Generalni sekretar, sekretarka	2	1	1	1	1	1

Vodje poslanskih skupin	10	0	9	1	13	1
Predsedniki, predsednice odborov	11	0	12	2		
Predsedniki, predsednice komisij	14	5	13	4		

Vir: UEM

Tabela 3

Moški in ženske v Vladi Republike Slovenije, po funkcijah

Funkcije	1992		februar 1999		oktober 2000		December 2000	
	Moški	Ženske	Moški	Ženske	Moški	Ženske	Moški	Ženske
Predsednik/predsednica	1	0	1	0	1	0	1	0
Podpredsednik - ca	-	-	1	0	-	-	-	-
Generalni sekretar - ka	1	0	1	0	0	1	1	0
Člani/članice (ministri/ministric)	14	1	19	0	16	1	14	3

Vir: UEM

Tabela 4

Upravne enote

Število	Julij 1977	januar 1999	oktober 2000
SKUPAJ	55	58	58
Načelnic	14 (25,45 %)	15 (25,86 %)	15 (25,86 %)
Načelnikov	41	43	43

Vir: UEM

C. Pravno varstvo

1. Pravna sredstva

a) Uveljavljanje pravic pri delodajalcu in arbitraža

41. Uveljavljanje pravic pri delodajalcu je urejeno z Zakonom o delovnih razmerjih (ZDR) (Ur. l. RS, št. 42/2002). Zakon določa, da v kolikor delavec meni, da delodajalec ne izpolnjuje obveznosti iz delovnega razmerja ali krši katero od njegovih pravic iz delovnega razmerja, ima pravico pisno zahtevati, da delodajalec kršitev odpravi oziroma da svoje obveznosti izpolni. Če delodajalec v nadaljnjem roku osmih delovnih dni po vročeni pisni zahtevi delavca ne izpolni svoje obveznosti iz delovnega razmerja oziroma ne odpravi kršitve, lahko delavec v roku 30 dni od poteka roka za izpolnitev obveznosti oziroma odpravo kršitev s strani delodajalca, zahteva sodno varstvo pred pristojnim delovnim sodiščem (204. člen ZDR).

42. V okviru reševanja individualnih delovnih sporov zakon uvaja tudi možnost arbitraže. Zakon določa, da se s kolektivno pogodbo lahko določi arbitražo za reševanje individualnih delovnih sporov, pri čemer mora kolektivna pogodba tudi urediti vprašanje sestave, postopka in drugih vprašanj, pomembnih za delo arbitraže. Če je s kolektivno pogodbo, ki zavezuje delodajalca in delavca, predvidena arbitraža za reševanje individualnih delovnih sporov, se lahko

delavec in delodajalec v pogodbi o zaposlitvi oziroma najkasneje v roku 30 dni od poteka roka za izpolnitev obveznosti oziroma odpravo kršitev s strani delodajalca, sporazumeta o reševanju spora pred arbitražo. V kolikor arbitraža ne odloči v roku, določenem s kolektivno pogodbo, najkasneje pa v roku 60 dni, lahko delavec v nadaljnjem roku 30 dni zahteva sodno varstvo pred delovnim sodiščem. Razveljavitev arbitražne odločitve se lahko zahteva le v primerih, ki jih določa Zakon o delovnih in socialnih sodiščih (Ur. l. RS, št. 19/94, 20/98) (205. člen ZDR).

b) Sodno varstvo

43. Zakon o delovnih razmerjih (Ur. l. RS, št. 42/2002) določa, da delavec lahko zahteva ugotovitev nezakonitosti odpovedi pogodbe o zaposlitvi, drugih načinov prenehanja veljavnosti pogodbe o zaposlitvi ali odločitev o disciplinski odgovornosti delavca v roku 30 dni od dneva vročitve oziroma od dneva, ko je zvedel za kršitev pravice, pred pristojnim delovnim sodiščem (tretji odstavek, 204. člen ZDR). Zakon nadalje določa, da lahko neizbrani kandidati, ki meni, da je bila pri izbiri kršena zakonska prepoved diskriminacije, lahko v roku 30 dni po prejemu obvestila delodajalca zahteva sodno varstvo pred pristojnim delovnim sodiščem (peti odstavek, 204. člen ZDR).

44. Denarne terjatve iz delovnega razmerja uveljavlja delavec neposredno pred pristojnim delovnim sodiščem. Terjatve iz delovnega razmerja zastarajo v roku petih let (206. člen ZDR).

45. Sodno varstvo individualnih pravic iz delovnega razmerja se uveljavlja pred pristojnimi delovnimi in socialnimi sodišči, katerih delovanje je urejeno z **Zakonom o delovnih in socialnih sodiščih** (ZDSS) (Ur. l. RS, št. 19/94, 20/98, 42/02, 63/03), subsidiarno pa se pri postopku pred omenjenimi (specializiranimi) sodišči uporablja **Zakon o pravdnem postopku** (ZPP) (Ur. l. RS, št. 26/99, 96/02, 58/03, 2/04), **Zakon o kazenskem postopku** (ZKP) (Ur. l. RS, št. 111/2001, 32/2002 - odločba US, 44/2003 - odločba US in 56/2003). Leta 2003 je bil sprejet nov Zakon o delovnih in socialnih sodiščih (ZDSS-1) (Ur. l. RS, št. 2/04), ki bo začel veljati 01.01.2005.

46. Za odločanje v individualnih delovnih sporih so na prvi stopnji pristojna delovna in socialna sodišča prve stopnje. Zoper odločbo delovnih in socialnih sodišč prve stopnje je zagotovljeno redno pravno sredstvo, in sicer pritožba, ki jo mora stranka vložiti v roku 15 dni od vročitve sodbe. O pritožbah odloča višje delovno in socialno sodišče. V primeru uporabe izrednih pravnih sredstev, dovoljenih zoper odločbe delovnih in socialnih sodišč (revizija) in zahteve za varstvo zakonitosti, pa odloča Vrhovno sodišče Republike Slovenije.

c) Ustavno varstvo

47. Ustavnopravno varstvo je zagotovljeno z možnostjo uveljavljanja ustavne pritožbe, ki je urejena z **Zakonom o ustavnem sodišču** (ZUstS) (Ur. l. RS, št. 15/94). Zakon določa, da lahko vsakdo vloži ustavno pritožbo, če meni, da mu je s posamičnim aktom državnega organa, organa lokalne skupnosti ali nosilca javnih pooblastil kršena njegova človekova pravica ali temeljna svoboščina, ob pogoju, da so izčrpana vsa pravna sredstva. V kolikor je ustavna pritožba, po opravljenem preizkusu le-te, sprejeta, jo obravnava Ustavno sodišče Republike Slovenije. Ustavno sodišče z odločbo ustavno pritožbo kot neutemeljeno zavrne ali pa ji ugotovi in posamični akt v celoti ali deloma odpravi ali razveljavi in zadevo vrne organu, ki je pristojen za odločanje, pri čemer v primeru, če posamični akt odpravi, lahko tudi samo odloči sporni pravici, če je to nujno zaradi odprave posledic, ki so na podlagi odpravljenega posamičnega akta že nastale ali če to terja narava ustavne pravice, pod pogoje.

2. Sankcioniranje

a) Civilno pravo

48. **Zakon o delovnih razmerjih** (ZDR) (Ur. l. RS, št. 42/2002) v 29. členu med drugim tudi navaja sledeče:

Delodajalec - pravna oseba se kaznuje za prekršek z denarno kaznijo najmanj 1,000.000 tolarjev, če:

- iskalca zaposlitve ali delavca postavlja v neenakopraven položaj (6. člen);
- objavi prosto delovno mesto v nasprotju s 25. členom tega zakona;
- ni zagotovil varstva pred spolnim nadlegovanjem v skladu s prvim odstavkom 45. člena tega zakona.

Delodajalec - fizična oseba, ki stori prekršek iz prejšnjega odstavka, se kaznuje z denarno kaznijo najmanj 500.000 tolarjev.

Z denarno kaznijo najmanj 80.000 tolarjev se kaznuje tudi odgovorna oseba delodajalca - pravne osebe ter odgovorna oseba v državnem organu, državni organizaciji ali lokalni skupnosti, ki stori prekršek iz prvega odstavka tega člena.

b) Kazensko pravo

49. Sankcije za primere kaznivih dejanj v zvezi z diskriminacijo pri zaposlovanju so določene z **Kazenskim zakonikom** (KZ) (Ur. l. RS, št. 63/94, 23/99), pri čemer je kazenski postopek urejen z **Zakonom o kazenskem postopku** (ZKP) (Ur. l. RS, št. št. 63/94, 66/2000, 111/2001, 32/2002 – odločba Ustavnega sodišča, 44/2003 – odločba US 56/2003)..

50. 141. členu Kazenskega zakonika (Kršitev enakopravnosti):

- (1) Kdor zaradi razlike v narodnosti, rasi, barvi, veroizpovedi, etnični pripadnosti, spolu, jeziku, političnem ali drugačnem prepričanju, spolni usmerjenosti, gmotnem stanju, rojstvu, izobrazbi, družbenem položaju ali kakšni drugi okoliščini prikrajša koga za katero izmed človekovih pravic ali temeljnih svoboščin, ki so priznane od mednarodne skupnosti ali določene z ustavo ali zakonom, ali mu takšno pravico ali svoboščino omeji, ali kdor na podlagi takšnega razlikovanja komu da kakšno posebno pravico ali ugodnost, se kaznuje z denarno kaznijo ali z zaporom do enega leta.
- (2) Enako se kaznuje, kdor preganja posameznika ali organizacijo zaradi njihovega zavzemanja za enakopravnost ljudi.
- (3) Če stori dejanje iz prvega ali drugega odstavka tega člena uradna oseba z zlorabo uradnega položaja ali uradnih pravic, se kaznuje z zaporom do treh let.

51. 205. člen Kazenskega zakonika (*Kršitev temeljnih pravic delavcev*):

Kdor vedoma ne ravna po predpisih o sklenitvi ali prenehanju delovnega razmerja, o osebnem dohodku in nadomestilih osebnega dohodka, delovnem času, odmoru, počitku, dopustu ali odsotnosti z dela, varstvu žensk, mladine in invalidov, o prepovedi nadurnega ali nočnega dela in tako prikrajša delavca za pravico, ki mu gre, ali mu jo omeji, se kaznuje z denarno kaznijo ali z zaporom do enega leta.

52. 206. člen Kazenskega zakonika (*Kršitev pravic pri zaposlovanju ali brezposelnosti*):

- (1) Kdor komu odreče ali omeji pravico do svobodne zaposlitve pod enakimi pogoji, ki so določeni s predpisi, se kaznuje z denarno kaznijo ali z zaporom do enega leta.
- (2) Enako se kaznuje, kdor vedoma ne ravna po predpisih o pravicah brezposelnih oseb in tako brezposelno osebo prikrajša za pravico, ki ji gre ali ji jo omeji.

4. člen

OMEJEVANJE UŽIVANJA PRAVIC

53. Pravice, določene z ustavo, se smejo izjemoma začasno razveljaviti ali omejiti v vojnem in izrednem stanju, vendar le za čas trajanja takšnega stanja ter v obsegu, ki ga takšno stanje zahteva. Razveljavitev ali omejitev pravic mora biti izvedena na način, da sprejeti ukrepi ne povzročajo neenakopravnosti, ki bi temeljila le na rasi, narodni pripadnosti, spolu, jeziku, veri, političnem ali drugem prepričanju, gmotnem stanju, rojstvu, izobrazbi, družbenem položaju ali katerikoli drugi osebni okoliščini (prvi odstavek, 16. člen Ustave RS).

54. Tudi v primeru vojnega ali izrednega stanja pa se ne sme razveljaviti niti omejiti sledečih pravic oziroma načel: pravica do nedotakljivosti človeškega življenja, pravica do varstva človekove osebnosti in dostojanstva, domneva nedolžnosti, načelo zakonitosti v kazenskem pravu, pravna jamstva v kazenskem postopku, svoboda vesti in prepoved mučenja (drugi odstavek, 16. člen Ustave RS).

5. člen

PREPOVED ZLORABE PRAVIC IN NAČELO PRIMARNOSTI UGODNEJŠE PRAVICE

55. Ustava Republike Slovenije določa, da morajo biti zakoni in drugi predpisi v skladu s splošno veljavnimi načeli mednarodnega prava in z mednarodnimi pogodbami, ki obvezujejo Slovenijo ter da se ratificirane in objavljene mednarodne pogodbe uporabljajo neposredno (8. člen). Neposredna uporaba pomeni, da lahko vsakdo utemelji svojo tožbo s pravico, ki jo priznava mednarodna pogodba, tudi če taka pravica v slovenski zakonodaji ne obstaja. Če zakon ni skladen z mednarodno sprejetimi obveznostmi, lahko Ustavno sodišče tak zakon v celoti ali delno razveljavi (43. člen Zakona o ustavnem sodišču).

56. Republika Slovenija je ratificirala Pakt o državljskih in političnih pravicah (Ur. l. SFRJ, št. 7/71) in Evropsko konvencijo o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (Ur. l. RS-MP, št. 1/1994; RS št. 2/1994).

6. člen

PRAVICA DO DELA

A. Ustavnopravni in zakonodajni vidik

57. V skladu z 8. členom Ustave Republike Slovenije morajo biti zakoni in drugi predpisi v skladu s splošno veljavnimi načeli mednarodnega prava in mednarodnopravnimi pogodbami, ki obvezujejo Slovenijo. Ratificirane in objavljene mednarodne pogodbe se uporabljajo neposredno.

58. Mednarodne pogodbe, katere je Slovenija ratificirala in ki v svoji vsebini zajemajo pravico do dela, so:

- Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (ratificirana l. 1994; Ur. l. RS, št. 33/94 – MP, št. 7/94);
- Evropska socialna listina (spremenjene) (Ur. l. RS-MP, št. 7/99; RS 24/99);
- Mednarodni pakt o državljskih in političnih pravicah (ratificiran l. 1971; Ur. l. SFRJ, št. 7/71, Akt o notifikaciji nasledstva – Ur. l. RS, št. 35/92 – Mednarodne pogodbe, št. 9/92);
- Mednarodna Konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije (Ur. l. SFRJ-MP, št. 6/1967);
- Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk (Ur. l. SFRJ-MP, št. 11/1981);
- Konvencija MOD št. 29 o prisilnem ali obveznem delu (Ur. l. RS, št. 15/92);
- Konvencija MOD št. 88 o službi za posredovanje dela (Ur. l. RS, št. 15/92);
- Konvencijo MOD št. 100 o enakem nagrajevanju žensk in moških za enako delo (Ur. l. RS, št. 15/92);

- Konvencija MOD št. 105 o odpravi prisilnega dela (Ur. l. RS MP, št. 10/97);
- Konvencijo MOD št. 111 o diskriminaciji pri zaposlovanju in poklicih (Ur. l. RS, št. 15/92);
- Konvencija MOD št. 122 o politiki zaposlovanja (Ur. l. RS, št. 15/92);
- Konvencija MOD št. 142 o poklicnem usmerjanju in strokovnem usposabljanju za razvoj človekovih sposobnosti (Ur. l. RS, št. 15/92);
- Konvencija MOD št. 159 o poklicni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov (Ur. l. RS, št. 15/92);
- Konvencija MOD št. 182 o prepovedi najhujših oblik dela otrok in takojšnjem ukrepanju za njihovo odpravo (Ur. l. RS-MP, št. 7/2001).

1. Ustava Republike Slovenije

59. Prepoved vseh oblik diskriminacije je določena v 14. členu Ustave Republike Slovenije, ki vsakomur zagotavlja enake človekove pravice in temeljne svoboščine, ne glede na narodnost, raso, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, gmotno stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj ali katerokoli drugo osebno okoliščino.

60. V sklopu poglavja človekovih pravic in temeljnih svoboščin, je zagotovljena pravica do *svoboda dela*, ki določa, da je svoboda dela zagotovljena ter da vsakdo prosto izbira zaposlitev. Nadalje ustava določa, da je vsakomur pod enakimi pogoji dostopno vsako delovno mesto (*načelo enakosti možnosti in obravnavanja*) ter da je prisilno delo prepovedano (49. člen Ustave RS).

61. Ustava v poglavju o gospodarskih in socialnih razmerjih, podaja tudi dolžnost države, da ustvarja možnosti za zaposlovanje in za delo ter da zagotavlja njuno zakonsko varstvo (66. člen Ustave RS).

62. Glede izobraževanja in šolanja ustava določa, da je izobraževanje svobodno, pri čemer je osnovnošolsko izobraževanje obvezno in se financira iz javnih sredstev. Država pa prav tako mora ustvarjati možnosti, da si državljani lahko pridobijo ustrezno izobrazbo (57. člen Ustave RS).

63. Ustava pa v okviru svojih določb še posebej izpostavlja zagotavljanje posebnega varstva za invalide ter določa, da je invalidom v skladu z zakonom zagotovljeno varstvo ter usposabljanje za delo. Otroci z motnjami v telesnem ali duševnem razvoju ter druge huje prizadete osebe imajo pravico do izobraževanja in usposabljanja za dejavno življenje v družbi. Takšno izobraževanje in usposabljanje se prav tako financira iz javnih sredstev (52. člen Ustave RS).

2. Zakonodajni okvir

64. Osnovni zakonski akti s katerimi je v Sloveniji pravno regulirana pravica do dela, ki obsega tudi pravico možnosti do zaslužka s svobodno izbranim in sprejetim delom ter ustvarjanje možnosti zaposlovanja, so sledeči:

- Zakon o delovnih razmerjih (Ur. l. RS, št. 42/2002);
- Zakon o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti (Ur. l. RS, št. 5/91, 12/92, 71/93, 2/94, 38/94, 80/97 – odločba US, 69/98 in 67/02);
- Zakon o usposabljanju in zaposlovanju invalidov (Ur. l. SRS št. 18/76; Ur. l. RS-stari št. 8/90);
- Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanju (Ur. l. RS, št. 12/96 in 44/00);
- Zakon o nacionalnih poklicnih kvalifikacijah (Ur. l. RS, št. 26/01);
- Zakonu o izobraževanju odraslih (Ur. l. RS, št. 12/96).

(a) Delovna razmerja

65. **Zakon o delovnih razmerjih** (ZDR) (Ur. l. RS, št. 42/2002), ki je nadomestil Zakon o temeljnih pravicah iz delovnega razmerja (Ur. l. SFRJ, št. 60/89 in 42/90; Ur. l. RS, št. 4/91, 66/93) in Zakon o delovnih razmerjih (Ur. l. RS-stari, št. 14/90, Ur. l. RS, št. 65/2000), je bil sprejet 24. aprila 2002 in je začel veljati s 1. januarjem 2003.

66. Namen zakona je urejanje delovnega razmerja, ki se sklepa s pogodbo o zaposlitvi med delavcem in delodajalcem. Med cilji, ki jih zakon določa pa so vključevanje delavcev v delovni

proces, zagotavljanje usklajenega poteka delovnega procesa ter preprečevanje brezposelnosti, pri čemer se upošteva pravica delavcev do svobode dela, dostojanstva pri delu in varuje interese delavcev v delovnem razmerju.

67. Zakon definira delovno razmerje kot razmerje med delavcem in delodajalcem, v katerem se delavec prostovoljno vključi v organiziran delovni proces delodajalca in v njem za plačilo, osebno in nepretrgano opravlja delo po navodilih in pod nadzorom delodajalca.

68. Delovno razmerje se sklene s pogodbo o zaposlitvi, ki je sklenjena v pisni obliki. V kolikor pogodba o zaposlitvi ni sklenjena v pisni obliki ali če niso v pisni obliki izražene vse zakonsko določene sestavine pogodbe o zaposlitvi, to ne vpliva na obstoj in veljavnost pogodbe o zaposlitvi. V primeru spora o obstoju delovnega razmerja med delavcem in delodajalcem se domneva, da delovno razmerje obstaja, če obstajajo elementi delovnega razmerja. Delodajalec, ki zaposluje nove delavce, mora prosta delovna mesta javno objaviti. Objava prostega delovnega mesta mora vsebovati pogoje za opravljanje dela in rok za prijavo. Zakon v svojem 24. členu eksplicitno našteva izjeme od tega pravila.

69. Zakon nadalje določa obvezo delodajalca, da delavcu zagotovi ustrezno plačilo za opravljeno delo. Plačilo za delo po pogodbi o zaposlitvi je sestavljeno iz plače, ki mora biti vedno v denarni obliki, in morebitnih drugih vrst plačil, če je tako določeno s kolektivno pogodbo. Pri plači mora delodajalec upoštevati minimum, določen z zakonom oziroma kolektivno pogodbo, ki neposredno zavezuje delodajalca. Delodajalec je dolžan za enako delo in za delo enake vrednosti izplačati enako plačilo delavcem, ne glede na spol.

(b) Zaposlovanje

70. Pravni temelj za sprejemanje in izvajanje aktivne politike zaposlovanje je urejen z **Zakonom o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti** (ZZZPB) (Ur. l. RS, št. 5/91, 12/92, 71/93, 2/94, 38/94, 80/97 – odločba US, 69/98 in 67/02)

71. V skladu s 3. členom zakona, politiko zaposlovanja in program za njeno izvajanje ter potreben obseg sredstev sprejema Državni zbor Republike Slovenije na predlog Vlade Republike Slovenije, pri čemer ukrepe aktivne politike zaposlovanja izvajajo Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje, pooblaščen organizacije oziroma delodajalci, skladi dela in ministrstvo, pristojno za delo (Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve).

72. Temeljna pravica brezposelne osebe je vključitev v programe aktivne politike zaposlovanja, in sicer z namenom povečanja zaposlitvenih možnosti. Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje ali druga pooblaščen organizacija mora najkasneje v dveh mesecih po prijavi brezposelnosti pripraviti zaposlitveni načrt, ki je podlaga za vključitev brezposelne osebe v program ukrepov aktivne politike zaposlovanja.

73. Ukrepi aktivne politike zaposlovanja so:

- (a) ki so namenjeni delodajalcem;
- (b) ki so namenjeni brezposelnim osebam;
- (c) v zvezi z organiziranjem javnih del.

74. Za delodajalce se izvajajo naslednji ukrepi aktivne politike zaposlovanja:

- (a) sofinanciranje odpiranja novih delovnih mest,
- (b) nadomestitev dela stroškov za ohranitev delovnih mest,
- (c) sofinanciranje izobraževanja in usposabljanja,
- (d) sofinanciranje prilagoditve delovnih prostorov, opreme in naprav za invalide,
- (e) nadomestitev dela stroškov delavcev, katerih delo je postalo nepotrebno povračilo,
- (f) prispevkov delodajalcev za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, za starševsko varstvo, za obvezno zdravstveno zavarovanje in za zavarovanje za primer brezposelnosti.

75. Za osebe, ki so vključene v programe aktivne politike zaposlovanja, se izvajajo naslednji ukrepi:

- (a) pokrivanje stroškov izvajanja informativnih programov in poklicno svetovanje,
- (b) denarne dajatve,
- (c) pokrivanje stroškov izobraževalnih programov ter izpopolnjevanja in usposabljanja,
- (d) kritje stroškov zavarovanja za poškodbe pri delu in poklicne bolezni,
- (e) nadomestitev plače določenim skupinam brezposelnih in drugih oseb,
- (f) pomoč pri samozaposlitvi,
- (g) sofinanciranje stroškov spodbujanja podjetništva,
- (h) sofinanciranje prilagoditve delovnih prostorov, opreme in naprav za invalide,
- (i) javna dela.

76. Javna dela so lokalni ali državni zaposlitveni programi, ki so namenjeni vzpodbujanju razvoja novih delovnih mest in ohranitvi ali razvoju delovnih sposobnosti brezposelne osebe in se organizirajo zaradi izvajanja socialnovarstvenih, izobraževalnih, kulturnih, naravovarstvenih, komunalnih, kmetijskih in drugih programov, pri čemer se javnih del ne sme organizirati za tiste dejavnosti, katerih cilj je pridobivanje dobička ali kadar bi z njimi na trgu povzročili nelojalno konkurenco.

77. Program javnih del in število vključenih oseb, ki se financirajo v sklopu tega programa, določi v okviru programa ukrepov aktivne politike zaposlovanja za proračunsko obdobje Vlada Republike Slovenije oziroma občina, v kolikor v celoti zagotavlja sredstva za njihovo izvajanje

78. Brezposelna oseba, ki ji ni mogoče zagotoviti ustrezne ali primerne zaposlitve, se lahko zaradi izboljšanja položaja na trgu dela na podlagi zaposlitvenega načrta vključi v izobraževanje v skladu s predpisi, ki urejajo to področje.

79. Program izobraževanja za brezposelne osebe, ki ga sprejme Vlada Republike Slovenije, za šolsko leto pripravi ministrstvo, pristojno za delo in ministrstvo, pristojno za šolstvo. S programom izobraževanja za brezposelne osebe se določi vrste, število izobraževalnih mest, ki se bodo organizirala, pogoje za vključitev brezposelnih oseb ter način financiranja.

80. Določbo Zakona o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti, ki se nanaša na izobraževanje brezposelnih oseb, dopolnjuje Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanju (Ur. l. RS, št. 12/96, 44/2000), ki ureja izobraževanje za pridobitev in izpopolnjevanje javno veljavne poklicne in strokovne izobrazbe na ravni nižjega, srednjega in višjega izobraževanja.

81. **Zakon o usposabljanju in zaposlovanju invalidov (ZUZIO)** (Ur. l. SRS št. 18/76; Ur. l. RS-stari št. 8/90) ureja usposabljanje in zaposlovanje invalidnih oseb, ki zaradi svoje telesne ali duševne prizadetosti potrebujejo pri usposabljanju in zaposlovanju posebno strokovno pomoč in ki imajo pravico do posebnega družbenega varstva, nimajo pa tega varstva kot invalidne osebe zagotovljenega po drugih predpisih.

82. Za invalidno osebo, sposobno za usposabljanje za zaposlitev, se po tem zakonu šteje oseba, ki še ni dopolnila 45 let starosti in ki se zaradi svoje invalidnosti ne more brez usposobitve ustrezno zaposliti, nima pa lastnosti invalidne osebe s pravico do usposabljanja po drugih predpisih. Ne glede na starost pa ima lastnost invalidne osebe tudi oseba, za katero je glede na njeno strokovno in splošno izobrazbo, preostalo zmožnost za delo, starost in zdravstveno stanje verjetno, da se bo lahko v krajšem času toliko usposobila za drugo ustrezno delo, da bo lahko opravljala vsaj polovico polnega delovnega časa.

83. Merila in postopek za ugotavljanje in priznavanje lastnosti invalidne osebe določijo sporazumno Zavod RS za zaposlovanje, Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje in Zavod za zdravstveno zavarovanje. V postopkih usposabljanja in zaposlovanja invalidnih oseb se uporablja Samoupravni sporazum o merilih in postopkih za ugotavljanje lastnosti invalidne osebe (Ur. l. SRS, št. 17/78).

(c) Poklicno izobraževanje, izpopolnjevanje in usposabljanje ter poklicna orientacija

84. **Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanju** (Ur. l. RS, št. 12/96 in 44/00) ureja izobraževanje za pridobitev in izpopolnjevanje javno veljavne poklicne in strokovne izobrazbe na ravni nižjega, srednjega in višjega izobraževanja.

85. Poklicno in strokovno izobraževanje ima nalogo, da:

- na mednarodno primerljivi ravni posreduje znanje, spretnosti in veščine, potrebne za opravljanje poklica,
- razvija samostojno kritično presojanje in odgovorno ravnanje,
- razvija sposobnost za razumevanje in sporočanje v slovenskem jeziku, na območjih, ki so opredeljena kot narodno mešana, pa tudi v italijanskem oziroma v madžarskem jeziku,
- spodbuja zavest o integriteti posameznika,
- razvija zavest o državni pripadnosti in narodni identiteti in vedenju o zgodovini Slovenije in njeni kulturi,
- vzgaja za odgovorno varovanje svobode, za strpno, miroljubno sožitje in spoštovanje soljudi,
- razvija in ohranja lastne kulturne tradicije in seznanja z drugimi kulturami in civilizacijami,
- omogoča vključevanje v evropsko delitev dela,
- razvija pripravljenost za vzpostavljanje svobodne demokratične in socialno pravične države,
- vzbuja zavest odgovornosti za naravno okolje in lastno zdravje,
- razvija zavest o pravicah in odgovornostih človeka in državljana,
- razvija nadarjenosti in usposabljanje za doživljanje umetniških del in za umetniško izražanje,
- omogoča izbiro poklica in pripravo na poklic.

86. Ciljne skupine, ki jih zakon obravnava, so: vajenci, dijaki in študentje in odrasli.

87. Zakon opredeljuje cilje poklicnega in strokovnega izobraževanja, izvajalce teh programov (v dualnem sistemu izvaja program skupaj s poklicno šolo tudi gospodarska družba oz. podjetnik ali zavod), prilagoditve izobraževanja za vajence in dijake s posebnimi potrebami ter pogoje za izobraževanje tujih državljanov.

88. Z zakonom so določeni tudi prostorski in druge pogoji za izvajanje izobraževanja, pogoji za vključitev v izobraževanje in merila za izbiro idr. Predpostavlja se tudi vključevanje strokovnih in drugih organov v pripravo standarda praktičnih znanj, organizacijo izvajanja praktičnega dela izobraževanja in opravljanje praktičnega dela zaključnih izpitov za vajence in opravljanje mojstrskih izpitov; ti organi imenujejo svoje člane v izpitne komisije za zaključne izpite na nižjih in srednjih poklicnih šolah, opravljajo verifikacijo in vodijo registre učnih mest za vajence in sklenjenih učnih pogodb.

89. Zakon opredeljuje tudi vajeniško razmerje ter pravice in dolžnosti delodajalcev in vajencev, ki izhajajo iz tega razmerja.

90. V sklopu VII. poglavja pa zakon podrobneje opredeljuje izobraževanje odraslih, pri čemer kot osebo, ki se lahko poklicno izobražuje kot odrasla, definira osebo, ki je zaposlena ali ima status brezposelnega ali mu preneha status dijaka oziroma študenta ali kdor ni zaključil osnovnošolskega izobraževanja ali je star 16 let ali več.

91. **Zakon o nacionalnih poklicnih kvalifikacijah** (ZNPK) (Ur. l. RS, št. 83/00, 26/01) ureja postopek, telesa in organizacije, pristojne za sprejemanje katalogov standardov strokovnih znanj in spretnosti, ter pogoje in postopek pridobivanja nacionalnih poklicnih kvalifikacij.

92. Cilji zakona:

- omogočiti pridobivanje dokazil o poklicnih kvalifikacijah v certifikatnem sistemu, ki so prenosljiva v različna delovna okolja, in s tem večjo mobilnost delavcev med podjetji, dejavnostmi ter v mednarodnem prostoru;
- formalno ovrednotenje in potrditev znanja in spretnosti, pridobljenih izven formalnega izobraževanja in njuno ekonomsko in socialno priznanje;
- povečati funkcionalno fleksibilnost zaposlenih in napredovanje na isti stopnji izobrazbe;

- omogočiti pridobivanje poklicne izobrazbe po delih; modulih
- povečati usklajenost programov izobraževanja odraslih s potrebami na trgu dela;
- spodbuditi dvig kvalitete programov izobraževanja za trg dela.

93. **Zakon o izobraževanju odraslih** (ZIO) (Ur. l. RS, 12/96) ureja izobraževanje, izpopolnjevanje, usposabljanje in učenje oseb, ki so izpolnile osnovnošolsko obveznost in si želijo pridobiti, posodobiti, razširiti in poglobiti znanje, pa pri tem izobraževanju nimajo statusa učenca, dijaka ali študenta.

94. Izobraževanje odraslih po programih osnovnošolskega, poklicnega, srednjega strokovnega, gimnazijskega ter višjega strokovnega izobraževanja se ureja z zakoni, ki urejajo ta področja izobraževanja, in s tem zakonom. Izobraževanje odraslih v visokem šolstvu pa se ureja z zakonom, ki ureja področje visokega šolstva.

95. Drugi pomembni zakoni, ki urejajo področje izobraževanja v Sloveniji so:

- **Zakon o vrtcih** (Ur. l. RS, št. 12/96): zakon ureja organiziranje predšolske vzgoje v vrtcih in enotah predšolske vzgoje v sestavi osnovnih šol;
- **Zakon o osnovni šoli** (Ur. l. RS, št. 12/96, 33/97 in 59/01): zakon ureja področje osnovnošolskega izobraževanja, tudi postopno uvajanje devetletnega osnovnošolskega izobraževanja;
- **Zakon o gimnazijah** (Ur. l. RS, št. 12/96 in 59/01): zakon ureja področje srednjega splošnega izobraževanja;
- **Zakon o visokem šolstvu** (Ur. l. RS, št. 67/93, 39/95, Odl.US: U-I-22/94-15, 18/98, Odl.US: U-II-34/98i, 35/98, Odl.US: U-I-243/95-13, 99/99, 64/01): zakon določa vlogo in mesto univerz, fakultet, umetnostnih akademij in visokošolskih strokovnih izobraževalnih ustanov. Univerzo opredeljuje kot akademsko skupnost in določa splošno avtonomijo visokega šolstva. Določa tudi univerzitetne organe, študijske in raziskovalne programe, nacionalne programe visokega izobraževanja, pedagoške delavce, študente, financiranje in kontrolo visokega izobraževanja;
- **Zakon o šolski inšpekciji** (Ur. l. RS, št. 29/96): določa organe, ki izvajajo preglede v šolah, in načine izvajanja pregledov.
- **Zakon o uresničevanju posebnih pravic pripadnikov italijanske in madžarske manjšine na področju vzgoje in izobraževanja** (Ur. l. RS, št. 35/01): zakon je v veljavi na obeh narodnostno mešanih območjih (slovensko-italijanskem in slovensko-madžarskem). Pripadniki večinskega naroda, ki živijo na teh območjih, se v šolah učijo jezika manjšine. Kurikulumi zgodovine, geografije, literature in umetnosti so prilagojeni tako, da vključujejo temeljno informacijo o zgodovini, geografiji in kulturi manjšine. V tem pogledu je usposabljanju učiteljev namenjena še posebna pozornost.
- **Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami** (Ur. l. RS, št. 54/00): ureja usmerjanje otrok, mladoletnikov in mlajših polnoletnih oseb s posebnimi vzgojno-izobraževalnimi potrebami in določa načine in oblike izvajanja vzgoje in izobraževanja.
- **Zakon o temeljnih razvojnih programih na področju izobraževanja in znanosti** (Ur. l. RS, št. 96/02) določa prioritentna razvojna področja na področju izobraževanja in znanosti.

96. Poklicna orientacija je opredeljena v Zakonu o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti in v Zakonu o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja. Zajema vrsto različnih aktivnosti, katerih namen je pomagati mladim in odraslim pri odločanju o izbiri nadaljnjega izobraževanja, poklica, zaposlitve in drugih vprašanj, povezanih s poklicno kariero. Poklicno orientacijo izvajajo izobraževalne institucije (šole, izobraževalni centri, zavodi...) in Zavod RS za zaposlovanje.

3. Prepoved prisilnega dela

(a) *Splošen pregled*

97. Prisilno delo je v Sloveniji prepovedano že na ustavnopravni ravni (49. člen **Ustava RS**).

98. Prisiljevanje (vlačenje) na prisilno delo je kaznivo, kar je določeno v kaznivem dejanju vojnega hudodelstva zoper civilno prebivalstvo v prvem odstavku 374. člena Kazenskega zakonika, seveda, če gre za dejanje, ki je ukazano ali storjeno zoper civilno prebivalstvo ter v nasprotju s pravili mednarodnega prava med vojno, oboroženim spopadom ali okupacijo.

99. Glede začasna razveljavitev in omejitev pravic pa ustava določa primere, ko je človekove pravice in temeljne svoboščine izjemoma dopustno začasno razveljaviti ali omejiti v vojnem in izrednem stanju, vendar le za čas trajanja takega stanja in v obsegu, ki ga takšno stanje zahteva ter na tak način, da sprejeti ukrepi ne povzročajo neenakopravnosti, ki bi temeljila na rasi, narodni pripadnosti, spolu, jeziku, veri, političnem ali drugem prepričanju, gmotnem stanju, rojstvu, izobrazbi, družbenem položaju ali katerikoli drugi osebni okoliščini (16. člen Ustave RS).

100. **Zakon o delovnih razmerjih** (Ur. l. RS, št. 42/2002) določa, da je mora delodajalec delavcu zagotavljati delo, za katerega sta se stranki dogovorile v pogodbi o zaposlitvi. V primerih naravne ali druge nesreče ali ko se takšna nesreča neposredno pričakuje pa je delavec dolžan opravljati delo preko polnega ali dogovorjenega krajšega delovnega časa na svojem delovnem mestu ali druga dela v zvezi z odpravljanjem ali preprečevanjem posledic nesreče. Tako delo lahko traja samo toliko časa dokler je nujno, da se rešijo človeška življenja, obvaruje zdravje ljudi ali prepreči materialna škoda.

101. **Splošna kolektivna pogodba za gospodarske dejavnosti** (Ur. l. RS, št. 40/97; 64/2000) glede razporejanje delavcev v izjemnih primerih podobno kot zakon določa, da je delavec dolžan začasno opravljati delo, ki ne ustreza vrsti in stopnji njegove strokovne izobrazbe in zmožnosti v primeru višje sile (naravnih in drugih nesreč, pri katerih je ogroženo življenje in zdravje ljudi ali premoženja), reševanje človeških življenj in zdravja, nenadnega kvara surovin in materiala, ki povzroča popolni ali delni zastoj delovnega procesa pri delodajalcu ter v primerih krajše odsotnosti drugega delavca in v primeru okvare delovnih naprav ter obratov. V vseh teh primerih začasne razporeditve delavca na drugo delovno mesto, le-ta prejema enako plačo kot jo prejema na svojem delovnem mestu oziroma plačo, ki je zanj ugodnejša.

(b) Opredelitev izrednega stanja

102. Ureditev izrednega stanja, ki se navezuje na prisilno ali obvezno delo, poleg tega pa v tem kontekstu tudi obravnavanje služenja vojaškega roka, urejajo poleg Ustave Republike Slovenije še drugi pravni akti, med katerimi so najpomembnejši:

- Zakon o obrambi (Ur. l. RS, št. 82/94; št. 33/2000);
- Zakon o vojaški dolžnosti (Ur. l. RS-stari, št. 18/91; Ur. l. RS, št. 74/95);
- Zakon o varstvu pred naravnimi nesrečami (Ur. l. RS, št. 64/94; št. 33/2000).

103. **Ustava Republike Slovenije** določa, da se človekove pravice in temeljne svoboščine lahko začasno razveljavijo oziroma omejijo v vojnem ali izrednem stanju (16. člen Ustave RS). Izredno in vojno stanje razglasi Državni zbor RS na predlog vlade (92. člen Ustave RS) oziroma predsednik države, v kolikor se Državni zbor ne more sestati (108. člen Ustave RS).

104. V skladu z **Zakonom o obrambi** se izredno stanje razglasi, kadar velika ali splošna nevarnost ogroža obstoj države oziroma kadar grozi povečana nevarnost napada na državo ali pride do nastanka neposredna vojne nevarnosti. Vojno stanje pa se razglasi ob samem neposrednem napadu na državo. Zakon v poglavju o dolžnostih in pravicah državljanov pri obrambi države med drugim tudi navaja delovno dolžnost, ki jo državljani uresničujejo z opravljanjem del, ki so nujna za oskrbo Slovenske vojske, prebivalstva, delovanje državnih organov, organov lokalne samouprave in druge obrambne potrebe. Delovna dolžnost se tako lahko izvršuje v vojnem ali izrednem stanju, in sicer samo, če tako odloči Državni zbor RS, izvajajo jo pa državljani, stari najmanj 18 in ne več kot 63 (moški) oziroma 55 (ženske) let, ki so zdravstveno sposobni za delo.

105. **Zakon o obrambi** nadalje kot temeljni namen obrambe določa tudi odvrčanje napada na državo ter obrambo neodvisnosti, nedotakljivosti in celovitosti države. Obrambo države sestavlja slovenska vojska in civilna obramba, pri čemer vojaško obrambo izvajajo obrambne sile, ki jih sestavlja Slovenska vojska (organizirane formacije in druge kadrovske sestave). Med naloge

Slovenske vojske zakon uvršča tudi sodelovanje pri zaščiti in reševanju ob naravnih in drugih nesrečah v skladu s svojo organizacijo in opremljenostjo. O takšni obliki sodelovanja vojske odloča vlada, v nujnih primerih pa minister za obrambo na predlog poveljnika civilne zaščite Republike Slovenije. V tem pogledu je pri tem potrebno upoštevati **Zakon o varstvu pred naravnimi in drugimi nesrečami**, ki določa, da je vojsko in obrambna sredstva mogoče uporabiti za zaščito, reševanje in pomoč, če razpoložljive sile in sredstva ne zadoščajo za nujno reševanje ter pomoč in če vojska ni nujno potrebna pri opravljanju obrambnih nalog.

(c) Delo v zaporih

106. Delo v zaporih je urejeno z **Zakonom o izvrševanju kazenskih sankcij** (ZIKS) (Ur. l. RS, št. 22/2000).

107. V Sloveniji izvršuje kazenske sankcije Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij kot organ v sestavi ministrstva, pristojnega za pravosodje (Ministrstvo za pravosodje). Kazni zapora se izvršujejo v zavodih, ki so dislocirane notranje organizacijske enote uprave, pri čemer imajo lahko zavodi tudi dislocirane oddelke.

108. Med izvrševanjem kazenskih sankcij so obsojencu zagotovljene vse pravice državljanov Republike Slovenije, razen tistih, ki so mu izrecno odvzete ali omejene z zakonom. Zakon nadalje določa, da je treba obsojencu, ki je zmožen za delo in želi delati, omogočiti delo v skladu z možnostmi zavoda. Za obsojenca, ki za redno delo ni sposoben, pa mora zavod v okviru možnosti zagotoviti delovno terapijo. Iz slednjega tako sledi, da delo obsojencev ni obvezno. Delo za obsojenca mora biti organizirano v okviru zavoda po sodobnih tehnoloških in drugih postopkih, v kakršnih se zunaj zavoda opravljajo enaka ali podobna dela.

109. Obsojencu, ki med prestajanjem kazni zapora dela polni delovni čas in med delom neopravičeno ne izostaja z delovnega mesta več, kot je razlog za prenehanje delovnega razmerja po splošnih predpisih, oziroma ki pri delu dosega glede na svoje sposobnosti primeren uspeh, je treba zagotoviti vse pravice iz dela po splošnih predpisih, če ni z zakonom drugače določeno. Kot splošen predpis v tem smislu se upošteva Zakon o delovnih razmerjih (Ur. l. RS, št. 42/2002). Obsojenec se razporedi na delo v skladu z njegovimi duševnimi in telesnimi sposobnostmi in možnostmi zavoda. V okviru možnosti zavoda se pri razporeditvi na delo upoštevajo tudi želje obsojenca. Obsojencu, ki se šola ali se izobražuje po verificiranih programih za pridobitev stopnje izobrazbe in obenem dela, lahko upravnik zavoda skrajša delovni čas in prizna druge pravice iz študija ob delu. Izven rednega delovnega časa je dovoljeno obsojenca zaposliti največ dve uri na dan z deli, ki so potrebna, da se ohrani čistoča in red za normalno življenje v zavodu.

110. Zakon nadalje v svojem drugem delu, in sicer v poglavju o gospodarski dejavnosti podrobneje obravnava delo obsojencev v okviru uprave za prestajanje kazni. Za zagotavljanje možnosti dela obsojencev v času prestajanja kazni zapora se tako v upravi organizirajo ustrezne gospodarske dejavnosti, ki se opravljajo v javnem interesu.

111. Gospodarske dejavnosti uprave se organizirajo:

- kot terapevtske in učne delavnice v tistih zavodih, kjer je to potrebno za izvajanje izobraževalnih in korektivnih dejavnosti obsojencev,
- kot režijski obrati v tistih zavodih, ki se zaradi zagotavljanja večjih možnosti dela obsojencev ukvarjajo tudi s proizvodnjo izdelkov in storitev za potrebe uprave in potrebe drugih organov.

112. Kot omenjeno, obsojenec praviloma dela v gospodarskih dejavnostih zavoda in na delih, potrebnih za normalno poslovanje zavoda, zakon pa obsojencu tudi omogoča, da lahko dela tudi zunaj zavoda, in sicer pri pravnih ali fizičnih osebah. Obsojencu se takšno delo izven zavoda omogoča praviloma v zadnjih šestih mesecih prestajanja kazni zapora, izjemoma pa že na začetku ali med prestajanjem kazni zapora, če je to v skladu s programom tretmaja. O delu obsojenca zunaj zavoda sklene zavod z delodajalcem pogodbo, v kateri se podrobneje določijo pogoji dela in medsebojne pravice in obveznosti.

4. Odprava vseh oblik diskriminacije pri zaposlovanju

113. Načelo enakosti pred zakonom oziroma načelo pravne enakosti je v Sloveniji uveljavljeno kot eno izmed temeljnih človekovih pravic in svoboščin. **Ustava Republike Slovenije** v določa, da so vsakomur zagotovljene enake človekove pravice in temeljne svoboščine, ne glede na narodnost, raso, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, gmotno stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj ali katerokoli drugo osebno okoliščino (14. člen Ustave RS).

114. **Zakon o delovnih razmerjih** (Ur. l. RS, št. 42/2002) v uvodnem delu določa, delodajalec ne sme iskalca zaposlitve (kandidata) pri zaposlovanju ali delavca v času trajanja delovnega razmerja in v zvezi s prenehanjem pogodbe o zaposlitvi postavljati v neenakopraven položaj zaradi spola, rase, barve kože, starosti, zdravstvenega stanja oziroma invalidnosti, verskega, političnega ali drugega prepričanja, članstva v sindikatu, nacionalnega in socialnega porekla, družinskega statusa, premoženjskega stanja, spolne usmerjenosti ali zaradi drugih osebnih okoliščin. Ženskam in moškim morajo biti zagotovljene enake možnosti in enaka obravnava pri zaposlovanju, napredovanju, usposabljanju, izobraževanju, prekvalifikaciji, plačah in drugih prejemkih iz delovnega razmerja, odsotnostih z dela, delovnih razmerah, delovnem času in odpovedi pogodbe o zaposlitvi. Prepovedana je neposredna, kot tudi posredna diskriminacija, zaradi spola, rase, starosti, zdravstvenega stanja oziroma invalidnosti, verskega ali drugega prepričanja, spolne usmerjenosti in nacionalnega porekla. Posredna diskriminacija obstaja, če navidezno nevtralne določbe, kriteriji in praksa učinkujejo tako, da postavljajo osebe določenega spola, rase, starosti, zdravstvenega stanja oziroma invalidnosti, verskega ali drugega prepričanja, spolne usmerjenosti ali nacionalnega porekla v slabši položaj, razen če so te določbe, kriteriji in praksa objektivno upravičeni ter ustrezni in potrebni. V kolikor kandidat oziroma delavec v primeru spora navaja dejstva, ki opravičujejo domnevo, da je kršena prepoved diskriminacije zaradi okoliščin iz prejšnjega odstavka, je dokazno breme, da različno obravnavo opravičujejo vrsta in narava dela, na strani delodajalca. V primeru kršitve prepovedi diskriminacije je delodajalec kandidatu oziroma delavcu odškodninsko odgovoren po splošnih pravilih civilnega prava (6. člen ZDR).

115. Pri iskanju kandidatov oziroma pri sklepanju pogodb o zaposlitvi, zakon eksplicitno nalaga, da delodajalec ne sme prostega delovnega mesta objaviti samo za moške ali samo za ženske, razen če je določen spol nujen pogoj za opravljanje dela. Prav tako objava prostega delovnega mesta ne sme nakazovati, da daje delodajalec pri zaposlitvi prednost določenemu spolu, razen če je, tako kot že navedeno, določen spol nujen pogoj za opravljanje dela (25. člen ZDR).

116. V primeru plačila za opravljeno delo zakon zasleduje načelo enakega plačila žensk in moških ter določa, da je delodajalec dolžan za enako delo in za delo enake vrednosti izplačati enako plačilo delavcem, ne glede na spol. Določila pogodbe o zaposlitvi, kolektivne pogodbe oziroma splošnega akta delodajalca, ki so v nasprotju s to zakonsko določbo, pa so neveljavna (133. člen ZDR).

117. V primeru odpovedi pa zakon med neutemeljenimi razlogi za odpoved navaja tudi: raso, barvo kože, spol, starost, invalidnost, zakonski stan, družinske obveznosti, nosečnost, versko in politično prepričanje, nacionalno ali socialno poreklo (89. člen ZDR).

B. Trg dela

1. Sedanji makroekonomski položaj

118. Makroekonomski položaj v Sloveniji je na splošno stabilen, čeprav se je v letu 2002 gospodarska rast zmanjšala na 3,2 %, ta je po obdobju bolj dinamičnih stopenj rasti BDP bruto domačega proizvoda (4–5 %) sledila 2,9-odstotni rasti iz leta 2001. Leto 2001 je bilo zaznamovano s skromno polodstotno rastjo domačega povpraševanja, predvsem zaradi počasne 1,7-odstotne rasti zasebne porabe in 1,9-odstotnega znižanja naložb, kar je bilo po drugi strani povezano s hitro rastočim izvozom (6,2 %), ki je presegal rast uvoza (2,1 %). Šibkejša rast v prvem četrtletju 2002 je bila zaradi splošne upočasnitve okrepljena v naslednjih četrtletjih in pred kratkim je bila objavljena prva ocena 3,2-odstotne letne rasti.

119. Na zmanjšanje gospodarske rasti je vplivalo šibkejše domače povpraševanje, medtem ko je dinamična rast tujega povpraševanja spodbujala gospodarsko rast. Počasnejša gospodarska rast je predvsem posledica padca naložbenih dejavnosti (-3,7 %). Splošna rast porabe gospodinjstev je bila zmerna (1,9 %), rast porabe vlade pa je bila počasnejša (2,7 %). Naložbena dejavnost je oživela s 3,7-odstotno rastjo po 4,6-odstotnem padcu v prejšnjem letu. Kljub splošni upočasnitvi gospodarske rasti je izvoz slovenskega blaga in storitev še naprej hitro rasel (6,1 %) in zaradi počasne rasti domačega povpraševanja (predvsem naložb) ga je spremljala počasnejša rast uvoza (4,8 %), tako da je bilo tuje povpraševanje glavni pospeševalec gospodarske rasti. Ugodna rast izvoza je tesno povezana z dinamično rastjo dodane vrednosti na predelovalno industrijo (4,6 %), medtem ko je rast na trgu storitev zaostala (2,8 %); vendar pa so vse dejavnosti imele pozitiven trend v najhitrejši rasti finančnih storitev (9,3 %) in najpočasnejši rasti v transportu (0,8 %).

120. Zaradi hitrejše gospodarske rasti je razvojna stopnja Slovenije, merjena po BDP na prebivalca glede na kupno moč, narasla s 67 % (1998) na 70 % (2002) poprečja Evropske unije. Zadnji podatki Statističnega urada Evropskih skupnosti o BDP glede na kupno moč za leto 2000 po stopnji gospodarskega razvoja Slovenijo uvrščajo ne le v ospredje prihodnjih članic Evropske unije, temveč je Slovenija tudi prekosila Grčijo in dosegla razvojno stopnjo Portugalske.

121. Dinamična rast produktivnosti dela v Sloveniji je največ pripomogla k dolgoročni gospodarski rasti. Predhodni podatki Statističnega urada Evropskih skupnosti o produktivnosti v Sloveniji za leto 2000 predstavljajo najvišjo stopnjo med državami kandidatkami (31 tisoč SKM po osebi), ki se je od 1995 do 2000 v celoti realno povečala za 23 %. Produktivnost dela v Sloveniji je bila obračunana na 70,5 % (2000) in se je povečala na 73,6 % glede na EU-15.

122. Slovenija je po številu prebivalstva majhna država – v sredini leta 2002 je imela 1.995.718 prebivalcev. V letu dni se je število prebivalcev povečalo za 3683 oseb ali 0,2 %. Od leta 1999 je število prebivalcev v Sloveniji stalno naraščalo, vendar ni doseglo 2 milijonov iz leta 1991; razlika je še vedno 6050 oseb. Naravni prirastek prebivalstva je bil od leta 1996 negativen (umrljivost presega rodnost), izvor rasti prebivalstva je bil v pozitivnem trendu migracij – dotok priseljencev. Poleg 1.949.419 državljanov Republike Slovenije živi v Sloveniji 15.285 tujcev s stalnim prebivališčem, 28.682 tujcev z začasnim prebivališčem in 2332 oseb pod začasno zaščito. Dotok mednarodnih migracij je v letu 2001 ocenjen na 7803 osebe in odtok na 4811 oseb. Migracije znotraj države so mnogo bolj razsežne (30.967 oseb), predvsem zaradi migracij med občinami (20.450 oseb).

123. Po trenutnem demografskem trendu je glavna značilnost slovenskega prebivalstva staranje, podobno kakor pri trendu prebivalstva držav članic Evropske unije. Staranje družbe se neizogibno odraža tudi v staranju delovne sile in po predvidevanjih bo treba upokojitveno starost spremeniti. Zato bo treba novo politiko zaposlovanja prilagoditi novim razmeram.

Table 5

Annual average growth in percentage

	1998	1999	2000	2001	2002
Real GDP *	3.8	5.2	4.6	2.9	3.2
Employment (SNA) *	0.0	1.2	1.1	0.6	-0.1
Employment (EMP)	0.2	1.8	1.2	1.5	0.6
Apparent Labour Productivity **	3.6	3.4	4.0	2.5	..
Real unit labour costs	..	-0.7	-1.9	-0.4	..
Inflation, average	7.9	6.1	8.9	8.4	7.5

Source: SORS: National Accounts, Employment Survey (EMP); IMAD (Productivity)

* Q1-Q3 2002

**GDP in constant prices per employee (SNA)

2. Trendi na trgu dela

124. Zaposlenost je v letu 2002 narasla za skromnih 0,6 % in stopnja zaposlenosti se je znižala za 0,5 odstotne točke na 63,4 %. Obe stopnji zaposlenosti, za moške (68,2 %) in ženske (58,6 %), sta se znižali; stopnja zaposlenosti za moške je bila za eno odstotno točko nižja, toda stopnja zaposlenosti za ženske je bila za 0,9 odstotne točke višja kot leta 1998. Opazovanje stopenj zaposlenosti po starostnih razredih prikazuje naraščajoč trend zaposlovanja v starostnem razredu 25–54 let za oba spola in za moške v starostnem razredu 55–64 let. Stopnja zaposlenosti pri mladih (starostni razred 15–24 let) se znižuje, predvsem zaradi intenzivnejšega vključevanja v izobraževanje – srednje šole in univerze. Medtem pa stopnje zaposlenosti pri starejših delavcih naraščajo kot posledica postopnega izvajanja ukrepov pokojninske reforme. Preračunano na ekvivalente polnega delovnega časa, je bila porast v zaposlovanju 1,3-odstotna, kar pomeni, da je bil povprečni delovni čas na zaposlenega delavca daljši kakor v prejšnjem letu.

125. Deleži zaposlenosti po sektorjih dejavnosti predstavljajo postopno relativno porast v storitvah, ki zaposlujejo 50,6 % ljudi in relativno upadanje zaposlenosti v kmetijstvu. Negativen trend zaposlenosti se je ustavil v industrijskem sektorju v letu 2000 in od leta 2001 je zaposlenost v proizvodnji prav tako naraščala. Najhitrejša porast zaposlenosti je bila v proizvodnji električnih in elektronskih izdelkov in opreme. Porast zaposlenosti v storitvenih sektorjih je bila najhitrejša v finančnih in poslovnih storitvah, medtem ko v trgovini in transportu zaposlenost narašča skromneje. V javnem sektorju zaposlenost v upravi in šolstvu prav tako postopno narašča.

126. Kazalci zaposlenosti v poslovnem sektorju glede na velikost podjetij kažejo na velik pozitiven trend v mikro- in malih podjetjih (5-odstotna povprečna letna rast v petletnem obdobju), medtem ko v srednje velikih in velikih podjetjih zaposlenost upada (–1,2 %). Brezposelnost, merjena po mednarodnih standardih ILO z anketo o delovni sili, se je po letni stopnji zmanjševala – od 7,9 % (1998) do 6,4 % (2001 in 2002). Letna stopnja brezposelnosti za moške je upadla za 1,8 odstotne točke (s 7,7 % na 5,9 %), medtem ko je bilo znižanje stopnje brezposelnosti žensk počasnejše: za 1,3 odstotne točke (z 8,1 % na 6,8 %). Trend zmanjševanja brezposelnosti je bil prekinjen v zadnji četrtini leta 2001, ko je stopnja brezposelnosti narasla na 7,1 %. Letna stopnja brezposelnosti se leta 2002 ni spremenila, vendar je bila za spoznanje nižja v prvem četrtletju – 6,9-odstotna, 5,9-odstotna v drugem, 6-odstotna v tretjem in 6,5-odstotna v zadnjem četrtletju. Letna stopnja brezposelnosti pri ženskah (6,8 %) je ostala višja od stopnje brezposelnosti pri moških (5,9 %); v zadnjem četrtletju 2002 se je ta vrzel celo povečala (moški 5,9 %, ženske 7,2 %). Po drugi strani pa je bilo možno opaziti nekatere pozitivne spremembe v strukturi brezposelnosti. Stopnja brezposelnosti pri mladih se je znižala z 18,1 % (2001) na 16,7 % (2002), pri čemer je bilo znižanje stopnje brezposelnosti močnejše pri ženskah (z 20,9 % na 18,7 %). Stopnja brezposelnosti pri starejših osebah (55–65 let) se je opazno znižala in dosegla 3-odstotno stopnjo. Dolgotrajna brezposelnost je prav tako imela negativen trend, čeprav 57,7 % brezposelnih oseb ni imelo dela več kot eno leto. V zadnji četrtini leta 2002 je bilo po anketi o delovni sili brezposelnih 63 tisoč oseb, od katerih je vsak spol štel polovico.

Table 6

Annual average growth in percentage

	1998	1999	2000	2001	2002
Real GDP *	3.8	5.2	4.6	2.9	3.2
Employment (SNA) *	0.0	1.2	1.1	0.6	-0.1
Employment (EMP)	0.2	1.8	1.2	1.5	0.6
Apparent Labour Productivity **	3.6	3.4	4.0	2.5	..
Real unit labour costs	..	-0.7	-1.9	-0.4	..
Inflation, average	7.9	6.1	8.9	8.4	7.5

Source: SORS: National Accounts, Employment Survey (EMP); IMAD (Productivity

* Q1-Q3 2002

**GDP in constant prices per employee (SNA)

Table 7

Employment by sector as % of total employment

	1998	1999	2000	2001	2002
Agriculture	11.5	10.2	9.9	10.3	9.2
Industry	39.2	38.2	37.8	38.2	38.4
Services	48.9	51.3	51.4	50.6	50.6
Total	100	100	100	100	100

Table 8

Self-employed as % of total employment by sectors

	1998	1999	2000	2001	2002
Agriculture	39.1	41.7	36.7	37.8	38.4
Industry	6.9	7.2	6.9	7.5	7.2
Services	10.2	9.9	8.7	9.3	9.2
Average % of self employed	12.2	12.1	10.8	11.5	11.1

Table 9

Activity rate by age groups and gender

	1998	1999	2000	2001	2002
Total					
Activity rate 15-64	68.8	67.7	67.8	68.3	67.8
Activity rate 15-24	45.3	41.8	40.4	38.3	36.7
Activity rate 25-54	87.9	87.5	87.6	88.1	88.1
Activity rate 55-64	25.3	23.2	23.7	26.1	25.1
Activity rate 65+	9.4	8.1	8.3	8.2	7.2
Male					
Activity rate 15-64	75.1	72.3	72.2	73.1	72.5
Activity rate 15-24	48.6	43.6	43.1	41.6	40.6
Activity rate 25-54	91.6	91.1	90.9	91.3	91.2
Activity rate 55-64	33.7	33.6	34.0	36.8	36.7
Activity rate 65+	13.5	11.3	11.5	11.3	9.6
Female					
Activity rate 15-64	62.7	63.0	63.2	63.5	63.0
Activity rate 15-24	41.8	40.1	37.5	34.9	32.5
Activity rate 25-54	84.1	83.8	84.3	84.7	84.9
Activity rate 55-64	17.3	13.5	14.1	16.0	14.3
Activity rate 65+	7.1	6.3	6.4	6.4	5.7

Source: SORS Statistical Office of the Republic Slovenia, Labour Force Survey

Table 10**Employment rate by age groups and gender**

	1998	1999	2000	2001	2002
Total					
Employment rate 15-64	63.3	62.5	62.9	63.9	63.4
Employment rate 15-24	36.9	34.3	33.6	31.4	30.6
Employment rate 25-54	82.2	82.0	82.6	83.6	83.4
Employment rate 55-64	24.2	22.2	22.5	25.0	24.4
Employment rate 65+	9.4	8.1	8.3	8.2	7.2
Male					
Employment rate 15-64	69.2	66.9	67.2	68.7	68.2
Employment rate 15-24	40.0	36.0	36.6	35.0	34.4
Employment rate 25-54	85.9	85.6	85.8	87.0	86.7
Employment rate 55-64	32.1	31.7	31.8	35.1	35.4
Employment rate 65+	13.4	11.2	11.5	11.3	9.6
Female					
Employment rate 15-64	57.5	57.9	58.5	58.9	58.6
Employment rate 15-24	33.6	32.5	30.5	27.6	26.5
Employment rate 25-54	78.5	78.3	79.2	80.0	80.0
Employment rate 55-64	16.8	13.2	13.8	15.6	14.1
Employment rate 65+	7.1	6.3	6.4	6.4	5.7

Source: SORS, Labour Force Survey.

Table 11**Unemployment rate by gender**

	1998	1999	2000	2001	2002
Total unemployment rate	7.9	7.6	7.0	6.4	6.4
Male unemployment rate	7.7	7.3	6.8	5.9	5.9
Female unemployment rate	8.1	7.9	7.3	7.0	6.8

Source: SORS, Labour Force Survey.

Table 12**Unemployment rate by age 55-64**

	1998	1999	2000	2001	2002
Total unemployment rate	(4.3)	(4.7)	(5.4)	(4.0)	(3.0)
Male unemployment rate	(5.0)	(5.7)	(6.7)	(4.5)	(3.6)
Female unemployment rate	((3.0))	.	.	((2.8))	.

Note: () less accurate, (()) inaccurate, . extremely inaccurate estimate.

Source: SORS, Labour Force Survey.

Table 13**Youth unemployment rate by age groups and gender**

Total	1998	1999	2000	2001	2002
Unemployment rate, 15-19	27.3	28.2	24.7	24.2	(23.8)
Unemployment rate, 20-24	16.1	15.8	15.0	16.8	15.4
Unemployment rate, 15-24	18.6	18.1	16.8	18.1	16.7
Male					

Unemployment rate, 15-19	26.6	(25.8)	(22.1)	(20.8)	(20.7)
Unemployment rate, 20-24	15.0	15.6	13.6	14.7	14.2
Unemployment rate, 15-24	17.6	17.4	15.2	15.9	15.2
Female					
Unemployment rate, 15-19	(28.3)	(30.8)	(27.9)	(29.0)	(28.1)
Unemployment rate, 20-24	17.5	16.0	16.6	19.3	17.0
Unemployment rate, 15-24	19.7	18.8	18.7	20.9	18.7

Note: () less accurate, (()) inaccurate, . extremely inaccurate estimate.

Source: SORS, Labour Force Survey.

Table 14

Share of long term unemployment by gender

	1998	1999	2000	2001	2002
Total long-term unemployment	57.7	58.0	62.6	61.4	57.7
Male long-term unemployment	58.0	61.5	63.8	63.1	60.6
Female long-term unemployment	57.4	53.5	61.3	59.7	54.8

Source: SORS, Labour Force Survey.

Table 15

Share of fixed term-contracts in total employment (15-65) by gender

	1998	1999	2000	2001	2002
Total - fixed term-contracts	11.8	11.2	11.5	10.8	12.0
Male - fixed term-contracts	10.7	10.3	10.4	9.7	10.2
Female - fixed term-contracts	13.0	12.2	12.8	12.1	14.1

Note: () less accurate, (()) inaccurate, . extremely inaccurate estimate

Source: SORS Statistical Office of the Republic Slovenia, Labour Force Survey

Table 16

Share of part-time employment in total employment (15-65) by gender

	1998	1999	2000	2001	2002
Total - part-time employment	6.4	5.5	5.7	5.4	5.7
Male - part-time employment	5.3	4.5	4.5	4.4	4.4
Female - part-time employment	7.8	6.7	7.0	6.6	7.2

Source: SORS, Labour Force Survey.

Table 17

Total employment rate, Full time equivalents

	1999	2000	2001	2002
Total employment rate	59.3	59.6	60.0	
Full time equivalents (000)	844	860	874	885

Source: SORS Statistical Office of the Republic Slovenia, Labour Force Survey

Table 18**Registered unemployed persons by gender ***

	1998	1999	2000	2001	2002
Total registered unemployed (average)	126,080	118,951	106,601	101,857	102,635
Male registered unemployed	63,203	58,749	52,507	50,164	50,107
Female registered unemployed	62,877	60,202	54,094	51,693	52,528
Total registered unemployed (end year)	126,625	114,348	104,583	104,316	99,607

Source: SORS, Labour Force Survey.

Table 19**Registered unemployment rate by gender ***

	1998	1999	2000	2001	2002
Total reg. unemployment rate	14.5	13.6	12.2	11.6	11.6
Male reg. unemployment rate	13.4	12.4	11.1	10.4	10.4
Female reg. unemployment rate	15.7	15.0	13.5	13.2	13.1

Source: SORS: Labour Force Survey. * Employment Survey (EMP).

Table 20**Registered unemployment rates by regions ****

	1998	1999	2000	2001	2002
Central Slovenia region	10.5	10.1	9.2	8.3	7.9
Obalno-kraška region	10.6	10.1	9.2	9.0	8.6
Gorenjska region	12.6	11.9	10.1	9.0	8.5
Goriška region	9.2	7.7	6.2	5.8	6.3
Savinjska region	16.7	15.3	13.6	13.5	14.0
South-Eastern Slovenia region	12.0	11.7	10.8	9.9	9.9
Pomurska region	18.7	18.2	17.2	16.7	17.6
Notranjsko-kraška region	12.5	12.2	10.8	9.7	9.1
Podravska region	22.0	20.6	18.7	17.9	17.6
Koroška region	13.0	11.7	10.3	10.2	11.6
Spodnjeposavska region	15.9	14.9	13.9	14.3	14.4
Zasavska region	19.2	17.5	15.5	14.7	15.3

Source: SORS. * Employment Survey (EMP).

Table 21**Employment by activity (average annual number) ***

		1998	1999	2000	2001	2002
A	Agriculture	49,832	45,439	43,069	41,658	42,972
B	Fishing	251	247	210	201	198
C	Mining and quarrying	7,426	7,010	5,746	5,444	5,092
D	Manufacturing	237,821	234,057	233,967	236,066	238,412
E	Electricity-gas-water supply	11,572	11,638	11,379	11,286	11,541
F	Construction	52,934	55,099	57,351	56,834	57,056
G	Trade	91,100	94,184	97,357	99,211	100,537
H	Hotels and restaurants	26,241	28,066	28,899	29,041	29,120

I	Transport and communication	44,893	47,069	47,558	48,492	49,497
J	Financial intermediation	17,086	18,624	19,294	19,850	20,320
K	Business services	41,984	44,621	45,995	48,813	52,696
L	Public administration	41,659	42,781	44,149	45,812	46,856
M	Education	51,347	52,161	53,053	54,107	55,095
N	Health and social work	47,873	52,421	54,165	55,656	47,150
O	Other services	22,512	24,345	25,215	25,714	26,218
Total – persons in employment		745,170	758,474	768,172	779,041	783,499
– of which self-employed		92,688	87,503	85,130	84,224	85,649

Source: SORS: Labour Force Survey, * Employment Survey (EMP);

Table 22

Promoting an employment-friendly environment

Wages					
	1998	1999	2000	2001	2002
Minimum wage in average wage	40.0	40.8	40.3	40.9	41.5
Minimum wage in average wage in D Manufacturing *			53.3	54.1	54.8
Wage growth (gross), real terms	1.6	3.3	1.6	3.2	2.1
Wage growth (net), real terms	1.6	3.3	1.4	3.0	
Employees - minimum wage %		2.4	2.8	3.2	3.1

* minimum wage comparison to the average wage by collective agreements in Manufacturing (Social Agreement measure)

Source: SORS, Internal material; Agency for Payments

Table 23

Tax and benefit system (in percentage)

	1998	1999	2000	2001
Employee's social contributions on wages	22.1	22.1	22.1	22.1
- of which pension fund				15.5
- of which health fund				6.36
Employer's social contributions on wages	15.9	15.9	15.9	15.9
- of which pension fund				8.85
- of which health fund				6.56
Taxes on personal income				17 - 50
Payroll tax				3.8 - 14.8
Tax rate on low wage earners (taxes and social contributions) **	44.2	44.2	44.2	43.6
Average tax wedge for a low-paid single earner (taxes and social contributions) – 2 children ***				33.7
Average tax wedge for a low-paid single earner (taxes and social contributions) – without children ***				41.0
Average tax wedge for a low-paid couple (taxes and social contributions) ***				38.1

Source: Law on social contributions, ** SORS, ***Ministry of Finance

Table 24**Unemployment benefits and social assistance recipients**

	1998	1999	2000	2001	2002
Unemployment benefit					
Recipients (number)	36,082	31,227	23,091	19,489	17,601
- recipients in % of unemployed	28.6	26.3	21.7	19.1	17.1
- average unemployment benefit*	70,614	76,145	82,033	86,845	92,174
- average duration in months	14.3	17.8	22.3	20.6	14.6
Social assistance					
Recipients (number)	2,818	3,283	3,754	4,516	5,664
- recipients in % of unemployed	2.2	2.8	3.5	4.4	5.5
- average social assistance *	22,303	24,788	25,838	28,057	30,638
- average duration in months	3.7	3.9	6.9	8.0	8.5
Average unemployment benefit as % of average gross wage	44.7	44.0	42.8	40.5	39.1
Average social assistance as % of average net wage	22.3	22.7	21.4	20.8	19.5

* end year, in SIT, Source: ESS Employment Service of Slovenia, Annual reports 1998-2002

Table 25**Pensions**

	1998	1999	2000	2001	2002
Number of retired people	454,626	460,280	467,448	474,507	483,898
- old age	271,490	276,255	282,005	287,926	295,304
- invalidity	97,498	97,382	97,804	97,704	97,621
- widow - family	85,638	86,643	87,639	88,877	90,973
Replacement rates * in schemes		68.5	68.1	66.7	67.1
- old age		75.8	75.3	73.7	70.0
- invalidity				59.8	60.1
- widow - family				51.7	52.0
Average retirement age		56y, 7m	57y, 2m	57y, 2m	..
- male		58y, 2m	59y, 2m	59y, 3m	..
- female		54y, 10m	55y, 5m	55y, 5m	..

* replacement rate is percentage of average pension in average wage

Source: Public Pension Fund of Republic Slovenia, Monthly Statistical Review Investing in human resources and addressing skills gap

Table 26**Labour force by educational level (in thousands)**

	1998	1999	2000	2001	2002
Basic (ISCED 0-2)					

age group 15-64 - total	208	189	184	185	168
- male	104	93	91	93	85
- female	103	96	94	92	83
age group 15-24 - total	28	22	21	20	15
- male	17	13	13	13	10
- female	10	9	8	7	5
age group 25-29 - total	18	16	14	15	12
- male	10	10	8	9	7
- female	7	7	6	6	5
Secondary (ISCED 3)					
age group 15-64 - total	596	594	604	610	613
- male	343	344	349	355	355
- female	254	251	255	255	257
age group 15-24 - total	104	97	94	87	87
- male	57	52	51	48	49
- female	47	46	43	40	38
age group 25-29 - total	83	85	85	87	84
- male	46	50	49	51	48
- female	37	35	36	36	36
Post-secondary (ISCED 4-6)					
age group 15-64 - total	149	154	157	161	170
- male	67	70	71	70	75
- female	82	84	87	91	95
age group 15-24 - total	5	5	4	3	(3)
- male	1	1	1	1	(1)
- female	4	4	2	2	(2)
age group 25-29 - total	23	26	27	26	29
- male	8	9	9	9	10
- female	16	17	18	17	19

SORS Statistical Office of the Republic Slovenia, Labour Force Survey

Table 27

Population by educational level (in thousands)

	1998	1999	2000	2001	2002
Basic (ISCED 0-2)					
age group 15-64 - total	429	419	397	383	365
- male	192	185	178	172	167
- female	237	234	219	210	198
age group 15-24 - total	131	132	124	119	114
- male	70	69	66	63	61
- female	62	63	58	56	53
age group 25-29 - total	21	19	17	17	16
- male	12	11	10	10	9

- female	9	8	7	7	6
Secondary (ISCED 3)					
age group 15-64 - total	784	789	818	831	843
- male	431	435	448	456	458
- female	353	354	370	376	385
age group 15-24 - total	164	159	165	166	169
- male	84	80	84	82	86
- female	80	79	81	83	83
age group 25-29 - total	91	93	97	100	97
- male	50	53	54	56	53
- female	41	39	43	44	44
Post-secondary (ISCED 4-6)					
age group 15-64 - total	172	175	180	184	193
- male	77	80	81	81	85
- female	95	96	99	104	108
age group 15-24 - total	7	6	5	4	(4)
- male	1	1	2	1	(1)
- female	5	5	3	3	(2)
age group 25-29 - total	25	27	29	28	31
- male	8	9	10	11	11
- female	18	18	19	18	20

Source: SORS Statistical Office of the Republic Slovenia, Labour Force Survey

Table 28

Education of youth

School years	1998/1999	1999/2000	2000/2001	2001/2002
UNIVERSITY				
Students at university (age 19-23 years)				
- total	50,276	54,368	56,739	60,188
- male	20,639	22,720	23,780	24,504
- female	29,637	31,648	32,959	35,684
Participation rate % (students/population)				
- total	..	..	..	40.2
- male	..	..	..	31.7
- female	..	..	..	49.3
Graduates from university (all age groups)				
- total	8,763	9,515	10,447	10,788
- male	3,700	3,992	4,352	4,270
- female	5,063	5,523	6,095	6,518
Graduation rate % (graduates / students)				
- total	17.4	17.5	18.4	17.9

- male	17.9	17.6	18.3	17.4
- female	17.1	17.5	18.5	18.3
School years	1998/1999	1999/2000	2000/2001	2001/2002
SECONDARY SCHOOLS				
Pupils at secondary schools (age 15-18)				
- total	106,558	105,934	104,508	103,230
- male	53,216	53,143	52,659	52,033
- female	53,342	52,791	51,849	51,197
Participation rate % (pupils / population)				
- total	..	..	..	97.9
- male	..	..	..	96.6
- female	..	..	..	99.3
Accomplished secondary programmes				
- total	25,023	24,775	..	..
- male	12,003	11,763	..	..
- female	13,020	13,012	..	..
Graduation rate % (graduates / pupils)				
- total	23.5	23.4	..	..
- male	22.6	22.1	..	..
- female	24.4	24.6	..	..

Source: SORS, internal sources

Table 29

Access to computers and internet coverage at schools

	1998	1999	2000	2001
Aaccess to computers*				
- primary schools		4.0	4.5	3.5
- secondary schools		4.0	4.1	4.7
Internet coverage of schools**				
- primary schools			2.2	3.5
- secondary schools			2.6	3.5

* Number of computers per 100 pupils

** Number of computers with internet access per 100 pupils

Source: Ministry for Information Society, <http://mid.gov.si>

Table 30

Education of adults – Educational attainment rate (in %)

Upper secondary level	1998	1999	2000	2001
Labour force				
age group 15-64 - total	78.2	79.8	80.5	80.6
- male	79.7	81.7	82.2	82.1

- female	76.4	77.7	78.5	78.9
age group 15-24 - total	79.8	82.5	82.4	81.8
- male	77.1	80.7	80.1	78.8
- female	83.2	84.5	85.2	85.5
age group 25-29 - total	85.3	87.2	89.0	88.6
- male	82.7	85.8	87.4	87.2
- female	88.0	88.7	90.8	90.3
Population				
age group 15-64 - total	69.0	69.7	71.5	72.6
- male	72.6	73.6	74.8	75.7
- female	65.4	65.7	68.2	69.5
age group 15-24 - total	56.5	55.6	57.9	58.8
- male	55.0	54.0	56.6	56.9
- female	58.1	57.3	59.3	60.8
age group 25-29 - total	84.7	86.3	88.2	88.2
- male	82.7	85.4	86.4	86.9
- female	86.3	87.4	90.1	89.7

Source: SORS, Labour Force Survey.

Table 31

University level

Labour force	1998	1999	2000	2001
age group 15-64 - total	15.6	16.4	16.6	16.8
- male	13.1	13.8	13.9	13.6
- female	18.6	19.4	19.9	20.7
age group 25-29 - total	18.7	20.5	21.6	20.4
- male	11.8	12.7	13.5	13.8
- female	26.3	29.5	30.4	28.2
Population				
age group 15-64 - total	12.4	12.7	12.9	13.2
- male	11.0	11.4	11.4	11.4
- female	13.8	14.0	14.4	15.0
age group 25-29 - total	18.1	19.7	20.4	19.4
- male	11.6	12.6	13.2	13.8
- female	24.9	27.6	28.0	25.7

SORS Statistical Office of the Republic Slovenia, Labour Force Survey

Table 32

Adult participation in education and training

	1998	1999	2000
Number of "educating" enterprises		4,936	
Share of "educating" enterprises in %		48.3	
Employees in education & training		136,195	

Share of employees in educ & train. %		32.4	
---------------------------------------	--	------	--

! Note: LLL indicators for 2002 are not yet available
Source : SORS, Education statistics

Table 33

Indicators for public employment service

	1999	2000	2001	2002
The number of persons successfully mediated by PES (Regular employment)	62,350	60,191	52,664	52,178
The average client case load per PES employee	143	125	118	122
Training measures for employees				
Upgrading skills and knowledge for dealing with clients*	346	502	346	797
How to use Standard classification of occupations (national classification based on ISCO-88)	352	67	52	18
Computer courses (MS Office programme, I*net, etc.)	244	267	83**	69**
The Administrative Procedures Act	233	63	37	1
Exams according to the Employment and Unemployment Insurance Act	142	406	30	69
Language courses	13	65	64	68

* Communication and interview, Building relations with employers, Vocational orientation for adults, Counselling process during the preparation of back-to-work plans, Motivation methods for job-searching, etc.

** Additional 266 employees (2001) and 169 (2002) attended to one hour IT refresher courses.

Source: ESS Employment Service of Slovenia

Table 34

Structure of registered unemployment

	1998	1999	2000	2001	2002
Number of registered unemployed persons (annual average)	126,080	118,951	106,601	101,857	102,635
Structure of unemployment, %					
- up to 26 years old	26.3	25.8	23.4	24.1	24.0
- first job-seekers	18.1	18.7	17.9	18.8	19.6
- women	49.9	50.6	50.7	50.8	51.2
- long-term unemployed	62.4	62.9	61.4	54.7	52.2
- unskilled	46.9	47.5	47.2	47.0	47.0
- more than 40 years old	46.7	50.5	50.7	48.9	46.4

Source: ESS Employment Service of Slovenia

Table 35

Prevention variables, 2001 and 2002 (prevention and individual action plans)

Percentage of unemployed persons who have individual action plan	2001	2002
---	-------------	-------------

within 2 months - from 2 to 6 months	75% 25%	88% 12%
Indicators – input		
Indicator of effort : share of unemployed persons having started an individual action plan before reaching 6/12 months unemployment	100%	100%
Indicators – Output		
Rate of inflow into long-term unemployment:		
Young persons (>25) who are still unemployed at the end of month X+6	12.8%	13.4%
Young persons (>25) who are still unemployed at the end of month X+12	27.7%	31.4%
Adult persons (25>) who are still unemployed at the end of month X+6	11.7%	14.8%
Adult persons (25>) who are still unemployed at the end of month X+12	62.5%	58.2%

Source: ESS Employment Service of Slovenia

Table 36

Equal opportunities indicators by gender (female / male, in %)

	1998	1999	2000	2001	2002
Gender activity rate gap (15-64)	-12.4	-9.3	-9.0	-9.6	-9.5
Gender employment rate gap (15-64)	-11.7	-9.0	-8.7	-9.8	-9.6
Gender unemployment rate gap	0.4	0.6	0.5	1.1	0.9
Gender pay gap	-11.1	-13.5	-12.2	-10.8	..

Source: SORS Statistical office of Slovenia, Labour force survey and Wages survey

Table 37

**Employment of women by activities, 2000-2001
(share of women employed as % of total employed and structure of women employed by activities)**

	2000	2001	
Agriculture, hunting and forestry	37.7	36.2	0.8
Mining and quarrying	8.3	8.6	0.1
Manufacturing	41.8	41.0	27.9
Manufacture of food products; beverages and tobacco	43.9	43.7	2.6
Manufacture of textiles and textile products	78.8	78.3	6.8
Manufacture of leather and leather products	68.5	69.2	1.5
Manufacture of wood and wood products	30.4	29.9	0.9
Manufacture of pulp, paper, paper products; publishing, printing	40.4	39.9	1.8
Manufacture of coke, refined petroleum products and nuclear fuel	16.7	16.7	0.0
Manufacture of chemicals, chemical products, man-made fibres	43.3	43.2	1.6
Manufacture of rubber and plastic products	31.2	31.6	1.6
Manufacture of other non-metallic mineral products	27.9	27.5	0.9
Manufacture of basic metals and fabricated metal products	21.5	20.8	2.1
Manufacture of machinery and equipment n.e.c.	31.8	31.1	2.2

Manufacture of electrical and optical equipment	47.6	47.1	4.1
Manufacture of transport equipment	23.4	22.7	0.7
Manufacturing n.e.c.	39.3	39.0	1.6
Electricity, gas and water supply	19.4	19.6	0.7
Construction	10.5	10.4	1.4
Wholesale and retail trade; repair	53.4	53.4	15.2
Hotels and restaurants	64.6	64.0	3.3
Transport, storage and communication	27.8	27.9	3.4
Financial intermediation	70.0	69.4	4.5
Real estate, renting and business services	43.5	43.6	6.3
Public administration and defense; compulsory social security	49.0	49.0	7.2
Education	77.6	77.7	13.6
Health and social work	73.8	73.5	12.8
Other community, social, personal services activities	47.8	48.0	2.8
Total	47.6	47.4	100.0

Table 38

Employment of women and gender pay gap by professional level, 2001 in %

	Employment structure %	Employment share %	Gender pay gap, %
University degree	13.6	49.5	-20.3
Associate degree	11.8	59.1	-9.5
Secondary school	32.7	56.1	-11.5
Lower secondary school	1.2	58.8	-9.3
High-skilled workers	0.6	23.3	-18.2
Skilled workers	20.2	33.8	-19.7
Semi-skilled workers	6.4	51.1	-11.1
Unskilled workers	12.8	48.4	-15.1
Total	100.0	47.4	-10.8

Source: SORS Statistical office of Slovenia, Employment survey

C. Aktivna politika zaposlovanja

1. Splošen pregled

127. Strateški dokumenti s področja aktivne politike zaposlovanja, ki se nanašajo na obdobje zadnjih let, so sledeči:

- Program ukrepov aktivne politike zaposlovanja v Republiki Sloveniji za leto 1999;
- Akcijski program zaposlovanja za leti 2000 in 2001;
- Nacionalnega programa razvoja trga dela in zaposlovanja do leta 2006 (Ur. l. RS, št. 92/2001);
- Usmeritve aktivne politike zaposlovanja za leti 2002 in 2003;
- Program aktivne politike zaposlovanja za leto 2002.

(a) Program ukrepov aktivne politike zaposlovanja v RS za leto 1999

128. Na razmere na trgu dela so v sredini '90-tih bistveno vplivali:

- tranzicijski procesi;

- privatizacije nekdanjega družbenega premoženja,
- prestrukturiranja gospodarskih subjektov, kar je vplivalo na naraščanje števila majhnih in srednje velikih podjetij,
- uvajanja organizacijskih in tehnoloških racionalizacij v podjetjih z namenom zniževanja proizvodnih stroškov in dvigovanja konkurenčnosti ter
- medsektorsko prestrukturiranje gospodarskih aktivnosti, ki je označeno s trendom postopnega zniževanja deleža kmetijskih in industrijskih dejavnosti na račun rasti storitev.
- Zaradi omenjenih gospodarskih procesov je prišlo do sprememb v dinamiki trga dela in povečanja števila brezposelnih.

129. Globalni cilji aktivne politike zaposlovanja v letu 1999 so bili naslednji:

- zagotoviti gibljivost in prilagodljivost trga dela, ki bo gospodarstvu omogočila nemoteno prilagajanje spremembam na področju globalnih trgov;
- zagotoviti nove priložnosti za zaposlitev brezposelnih predvsem s pomočjo spodbujanja podjetništva;
- povečati odgovornost brezposelnih za lasten poklicni razvoj in zaposlitev ter povečati njihovo zaposljivost;
- spodbuditi delodajalce za uveljavljanje novih oblik pomoči zaposlenim zlasti na področju permanentnega poklicnega ter strokovnega usposabljanja in izobraževanja in s tem povečevati njihovo prilagodljivost;
- zagotoviti socialno vključenost brezposelnih oseb;
- zmanjševati negativne posledice dolgotrajne brezposelnosti.

130. Program aktivne politike zaposlovanja temelji na pričakovanih gibanjih na trgu dela in vključuje ukrepe namenjene naslednjim štirim večjim ciljnim skupinam:

- brezposelnim osebam s ciljem, da se s posredovanjem dela, izobraževanjem, svetovanjem, oziroma drugimi oblikami usposabljanja povečajo njihove zaposlitvene možnosti, pri čemer bo dan poseben poudarek reševanju problematike (a) tistih brezposelnih, zlasti mladih, ki so brez poklicne oziroma strokovne izobrazbe oziroma z neustreznimi poklicnimi znanji, (b) mladih, ki predčasno zapustijo šolanje, in (c) skupin, ki so težje zaposljive (mladi, starejši z nizko stopnjo izobrazbe, invalidi, etnične skupine);
- zaposlenim v podjetjih iz delovno intenzivnih panog s ciljem ohranjanja njihove zaposljivosti oziroma povečevanja njihove fleksibilnosti;
- lokalnim socialnorazvojnim partnerstvom s ciljem zagotoviti pomoč pri organizaciji in izvajanju projektov lokalnih zaposlitvenih iniciativ in vključevanju dolgotrajno brezposelnih oseb v različne programe usposabljanja in zaposlovanja.

131. Pri vključevanju v programe aktivne politike zaposlovanja so bile v letu 1999 prednostno obravnavane naslednje kategorije:

- mladi brezposelni (med 15. in 26. letom starosti),
- starejši brezposelni (starejši od 50 let),
- brezposelni z nizko stopnjo izobrazbe
- dolgotrajno brezposelni (nad 2 leti),
- brezposelni, prejemniki socialnovarstvenih pravic (denarnega nadomestila, denarne pomoči ali denarnega dodatka),
- zaposleni v gospodarskih panogah v prestrukturiranju ter trajno presežni in presežni delavci.

132. Programi aktivne politike zaposlovanja v letu 1999 znotraj štiristebrne zaposlovalne politike so bili usmerjeni v:

- povečevanje zaposljivosti;
- pospeševanje podjetništva;
- povečevanje prilagodljivosti podjetij in zaposlenih;
- izenačevanje možnosti.

(b) Nacionalni program razvoja trga dela in zaposlovanja do leta 2006 in Akcijski program zaposlovanja za leti 2000 in 2001

133. Novembra 1999 je Vlada Republike Slovenije sprejela dva dokumenta, ki predstavljata usmeritve in ukrepe na področju politike zaposlovanja: Nacionalni program razvoja trga dela in zaposlovanja do leta 2006 in Akcijski program zaposlovanja za leti 2000 in 2001.

134. Nacionalni program razvoja trga dela in zaposlovanja do leta 2006 postavlja celosten pristop k problemu zmanjševanja brezposelnosti in spodbujanju zaposlovanja, ki politiko zaposlovanja ne omejuje le na tradicionalne programe politike zaposlovanja. Strategija postavlja naslednje strateške cilje razvoja trga dela do leta 2006:

- dvig izobrazbene ravni delovne sile,
- zmanjšanje fikcijske brezposelnosti in zmanjševanje strukturnih neskladij, ki bi se kazalo v zmanjšanju deleža dolgotrajno brezposelnih (na okoli 40 %) in deleža brezposelnih brez temeljne poklicne izobrazbe (na okoli 25 %),
- zagotovitev vključenosti v aktivne programe za vse brezposelne, ki v 6 mesecih po nastopu brezposelnosti niso našli nove zaposlitve,
- zmanjševanje regijskih neskladij na trgu dela,
- rast zaposlenosti, ki bo v povprečju v obdobju 2000-2006 presegala 1 % letno, ob pospešeni gospodarski rasti, kar bo omogočilo zmanjšanje stopnje brezposelnosti na okoli 6 % po mednarodni metodologiji oziroma registrirano stopnjo na okoli 9 % do leta 2006,
- zmanjševanje obsega dela in zaposlovanja na črno.

135. Akcijski program zaposlovanja za leti 2000 in 2001 sledi usmeritvam skupne evropske politike zaposlovanja ob upoštevanju domačih razmer in opredeljuje programe in ukrepe, ki so potrebni za doseganje strateških ciljev. Ukrepi so po vsebini združeni v štiri stebre:

- povečanje zaposljivosti prebivalstva,
- pospeševanje podjetništva,
- pospeševanje prilagodljivosti podjetij in posameznikov,
- izenačevanje možnosti za zaposlovanja.

136. Akcijski program zaposlovanja za leti 2000 in 2001 predvideva razvoj infrastrukture in institucij za izvajanje programa ter razpoložljive vire za uresničevanje začrtanih aktivnosti v letih 2000 in 2001.

137. Nacionalni program razvoja trga dela in zaposlovanja predpostavlja aktivno in usklajeno sodelovanje vseh ministrstev, ki s svojimi ukrepi neposredno ali posredno vplivajo na razmere na trgu dela. Predpostavlja pa tudi aktivno vlogo socialnih partnerjev, lokalnih, regionalnih skupnosti in nevladnih organizacij. Na nacionalni ravni je bila v ta namen ustanovljena Usmerjevalna skupina Vlade Republike Slovenije in socialnih partnerjev za spremljanje izvajanja in uresničevanja Nacionalnega programa zaposlovanja za leti 2000 in 2001.

(c) Usmeritve aktivne politike zaposlovanja za leti 2002 in 2003 in Programe aktivne politike zaposlovanja za leto 2002

138. Vlada Republike Slovenije je med slednjimi v začetku leta 2002 sprejela Usmeritve aktivne politike zaposlovanja za leti 2002 in 2003 in Programe aktivne politike zaposlovanja za leto 2002, ki so pripravljeni na podlagi smernic Evropske unije na področju zaposlovanja za leto 2002.

139. Usmeritve aktivne politike zaposlovanja za leti 2002 in 2003 in program aktivne politike zaposlovanja za leto 2002 so bili pripravljeni na podlagi smernic Evropske unije na področju zaposlovanja za leto 2002. Za učinkovito izvajanje politike zaposlovanja so programi in ukrepi aktivne politike zaposlovanja za leto 2002 usmerjeni na razreševanje brezposelnosti najtežje zaposljivih skupin, to so starejši iskalci zaposlitve, osebe z omejitvami, iskalci zaposlitve, ki več kot eno leto iščejo zaposlitev, mlajši iskalci brez izkušenj, mladi z nedokončano izobrazbo ali nizko stopnjo izobrazbe, itd. Z ukrepi aktivne politike zaposlovanja smo vzpodbuditi zaposlovanje v regijah z nadpovprečno stopnjo brezposelnosti, zato ima večina ukrepov tako imenovani

»Regionalni pristop«, kjer je za regije z nadpovprečno stopnjo brezposelnosti predviden večji obseg sredstev, odstotki sofinanciranja posameznih programov so višji.

140. V letu 2002 je bila večja pozornost posvečena učinkovitosti programov aktivne politike zaposlovanja in učinkovitosti njihovega izvajanja, saj so izvajalci programov izvajali sprotne evalvacije programov, za večje programe pa se je izvajala tudi predhodna in naknadna evalvacija.

141. Strukturno neskladje med usposobljenostjo iskalcev zaposlitve in ponudbo zaposlitev postaja izjemno visoka. To neskladje se je delno zmanjšalo tudi z večjo prilagodljivostjo izobraževalnih programov potrebam trga dela in posledično pridobitev kvalifikacij oseb z najnižjo stopnjo izobrazbe.

142. Ukrepi aktivne politike zaposlovanja za leto 2002 so zlasti namenjeni neposredno iskalcem zaposlitve ali delodajalcu, s čimer naj bi se povečalo število izhodov v zaposlitev; pospešuje se razvoj novih programov in poklicev v storitvenih dejavnostih in na področju ekologije, za ženske, težje zaposljive osebe, osebe z omejitvami itn.; posebna pozornost se posveča uveljavljanju novih oblik dela, kar povečuje fleksibilnost in mobilnost delavcev (zaposlitev s skrajšanim delovnim časom, delo na daljavo, delo na domu in druge oblike); učinkovito delo na področju preprečevanja dela na črno in prehod oseb, ki so doslej delale nelegalno dejavnost v redne zaposlitve oz. v pridobitev redne dejavnosti; z učinkovitim izvajanjem antibirokratskega programa Slovenija želi povečati možnost hitrega vstopa v legalno opravljanje dejavnosti.

2. Programi aktivne politike zaposlovanja

143. Nacionalni program razvoja trga dela in zaposlovanja do leta 2006 izhaja iz smernic Evropske unije na področju politike zaposlovanja, ki določajo štiri osnovne stebre politike zaposlovanja in ukrepov za uresničevanje omenjene politike, ki so bili v letu 2002 udeleženi kot Usmeritve aktivne politike zaposlovanja za leti 2002 in 2003 ter Program aktivne politike zaposlovanja za leto 2002. S predstavljenimi dokumenti so bili določeni letni cilji, ki naj bi prispevali k doseganju skupnih dolgoročnih ciljev do leta 2006.

144. V letu 2002 je bil Program aktivne politike zaposlovanja spremenjen, da bi se dosegli cilji, določeni v Nacionalnem programu razvoja trga dela in zaposlovanja do leta 2006.

145. Program aktivne politike zaposlovanja je predvidel predvsem vključitev brezposelnih oseb v tovrstne programe, kar je neposredno pripeljalo do zaposlitve ali programa izobraževanja ali usposabljanja, to pa znatno povečuje zaposlitvene možnosti težje zaposljivih oseb. Osnovna značilnost izvajanja programa aktivne politike zaposlovanja v letu 2002 je bila sprememba v strukturi brezposelnih, ki so sodelovali pri programih, tako da zajema predvsem dolgotrajno brezposelne osebe, brezposelne osebe brez izobrazbe, invalidne osebe, mlade, starejše, torej tiste, ki so po Pravilih o izvajanju ukrepov aktivne politike zaposlovanja opredeljeni kot težje zaposljive osebe. Dodatni trendi k doseganju boljše učinkovitosti so spremembe glede na vključevanje brezposelnih oseb v dolgotrajnejše programe, prek katerih lahko pridobijo višjo stopnjo izobrazbe in izboljšajo svoje možnosti za sklenitev redne zaposlitve.

146. Leta 2002 je bilo 78.580 oseb ali 76,6 % vseh registriranih brezposelnih oseb vključenih v programe aktivne politike zaposlovanja (v letu 2001 jih je bilo 60.914 ali 59,8 %), od katerih je bil največji del, 32.921 oseb, vključen v programe izobraževanja in usposabljanja, 7.552 oseb je bilo vključenih v programe javnih del, 22.401 oseba je prejela povračilo prispevkov delodajalcem in 6070 oseb je bilo upravičenih do subvencioniranja podjetij za invalidne osebe.

147. Programi aktivne politike zaposlovanja za leto 2002 prikazujejo svojo učinkovitost v tem, da je v programih sodelovalo 3,6 % več oseb, kakor je bilo predvideno (75.842 oseb), kljub temu pa je bilo porabljenih nekaj manj sredstev kakor predvideno (16.684 milijonov SIT v primerjavi s predvidenimi 16.895 milijoni SIT). Poleg tega je bil povprečni znesek na udeleženca nižji, 212 tisoč SIT (predvideni znesek na udeleženca je bil 233,5 tisoč SIT). V letu 2002 so bili poleg sprememb v strukturi brezposelnih, vključenih v program, prisotni tudi številni izhodi v zaposlitev. Na podlagi vključevanja v programe aktivne politike zaposlovanja je

11.844 oseb našlo delo. Končna uspešnost programa glede na število izhodov v zaposlitev bo znana jeseni leta 2003 (učinek ukrepa je viden šest mesecev po zaključku programa).

148. Na podlagi navedenih podatkov lahko ocenimo, da so bile spremembe v programu dobro zasnovane, saj so bili cilji v celoti doseženi in porabljen je bilo manj sredstev. Učinkovitost programa aktivne politike zaposlovanja se kaže tudi v številu in strukturi brezposelnih oseb:

- ob koncu leta 2002 je bilo 99.607 registriranih brezposelnih oseb, kar je za 4,5 % manj kakor ob koncu leta 2001; stopnja registrirane brezposelnosti je konec decembra znašala 11,3 % in je za 0,5 % nižja kakor konec leta 2001, predvsem zaradi nenehne pospešene rasti zaposlitvenih možnosti in izvajanja ukrepov Aktivne politike zaposlovanja;
- v letu 2002 se je rast zaposlovanja nadaljevala in v tem okviru tudi rast števila zaposlenih oseb, namreč za 0,6 %, tj. s 779 tisoč v letu 2001 na 783,5 tisoč v letu 2002; v letu 2002 si je 110.624 oseb zagotovilo zaposlitev, kar je 0,5 % več kakor v letu 2001;
- 52.178 brezposelnih oseb si je v letu 2002 zagotovilo zaposlitev, od katerih jih je 11.635 to storilo neposredno prek programa aktivne politike zaposlovanja. Celotno zaposlovanje brezposelnih oseb je bilo za 0,9 % nižje kakor v prejšnjem letu, predvsem zaradi zmanjšanja povpraševanja po delavcih (za 2,9 % manjše povpraševanje po delavcih v primerjavi z letom 2001);
- priliv brezposelnosti se je v letu 2002 zmanjšal za 0,4 % v primerjavi z letom 2001, medtem ko so bili odlivi brezposelnosti 4,7 % višji kakor v letu 2001; celoten priliv brezposelnosti v letu 2002 je bil 87.380 oseb (v letu 2001 87.673 oseb), odlivi brezposelnosti so leta 2002 znašali 92.089 oseb (v letu 2001 87.940 oseb);
- struktura brezposelnih oseb se je v primerjavi z letom 2001 spremenila (gledano decembra) v pozitivno smer za skoraj vse dolgoročne cilje: zmanjšanje deleža dolgotrajno brezposelnih oseb s 54,7 % na 52,2 % (leta 2000 je bil delež 61,4-odstoten), delež brezposelnih oseb brez poklicne izobrazbe se ni povečal (47 %, v letu 2000 je bil 47,2-odstoten), osebe, stare do 26 let, so ostale približno na stopnji iz leta 2001 (24-odstotna, v letu 2000 je bila 23,4-odstotna), delež oseb, starejših od 50 let, je padel s 27,5 % na 22,9 % (v letu 2000 je bil 27,3 %), delež žensk je narasel s 50,8 % na 51,2 % (v letu 2000 je bil delež 50,7 %), kar je bila predvsem posledica težav v tekstilni in obutveni industriji;
- jasnejše določanje statusa brezposelnih oseb, oblikovanje celotnega programa zaposlovanja za vsako brezposelno osebo ter tudi učinkovito izvajanje nacionalnega programa in zakona, ki poudarja prednost aktivnih oblik razreševanja brezposelnosti pred pasivnimi, je vse do določene stopnje vplivalo na zaposlenost in obseg registrirane brezposelnosti.

149. Ciljne skupine za sodelovanje v programih aktivne politike zaposlovanja so določene v Usmeritvah aktivne politike zaposlovanja. Programi informiranja in poklicnega svetovanja so namenjeni vsem brezposelnim osebam, programi izpopolnjevanja in usposabljanja so namenjeni brezposelnim osebam z realnimi zaposlitvenimi možnostmi, medtem ko so posamezni programi Aktivne politike zaposlovanja namenjeni naslednjim osnovnim ciljnim skupinam:

- mladi do 26. leta starosti – izobraževalni "Program 5000", povračila prispevkov delodajalcem, nadomestitev dela plače pripravnikov, poklicno usmerjanje v šolah, program podjetništva v osnovni šoli;
- ženske – pomoč na domu, spodbujanje samozaposlovanja, spodbujanje podjetništva;
- invalidne osebe – subvencioniranje zaposlitev v invalidskih podjetjih, prilagoditev delovnih mest in subvencioniranje zaposlitev v podjetjih, nadomestilo plače invalidni osebi, nadomestitev dela stroškov invalidskim podjetjem, zaposlitvena rehabilitacija invalidov, program delovne vključenosti;
- težje zaposljive osebe – javna dela, subvencioniranje zaposlitev v nepridobitnih dejavnostih – program "Tisoč novih možnosti", program pomoči na domu, usposabljanje z delom s sklenjeno pogodbo o zaposlitvi ali brez nje, spodbujanje samozaposlovanja, nadomestitev plače;
- presežni delavci – skladi dela, spodbujanje samozaposlovanja, nadomestitev dela stroškov za ohranitev delovnih mest.

150. Na podlagi Pravil o izvajanju aktivne politike zaposlovanja Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje so ukrepi namenjeni zlasti težje zaposljivim brezposelnim osebam: starejšim od 50 let in prijavljenim na Zavodu za zaposlovanje več kot 6 mesecev, starejšim od 45 let s srednješolsko stopnjo izobrazbe ali manj in brezposelnim več kot eno leto, invalidnim osebam, samohranilcem ali osebam, katerih zakonski partner je brezposeln, ter osebam brez strokovne izobrazbe ali delovnih izkušenj.

Table 39

Expenditures on active and passive employment measures

	1998	1999	2000	2001	2002
Expenditures on passive measures (million Sit)	29,076	28,815	23,769	27,415	25,518
Expenditures on active measures (million Sit) *	9,883	14,707	13,120	16,211	16,684
Total expenditures	38,959	43,522	36,889	43,626	42,202
Structure in %	100	100	100	100	100
Passive measures	74.6	66.2	64.4	62.8	61.0
Active measures	25.4	33.8	35.6	37.2	39.0
Share in GDP in %					
passive measures	0.89	0.79	0.56	0.58	0.48
active measures	0.30	0.40	0.31	0.34	0.32
total expenditures	1.19	1.19	0.87	0.92	0.80
GDP (million Sit) *	3,253,751	3,648,401	4,222,404	4,740,995	5,284,501
Exchange rate (SIT/EUR)	186.3	193.6	205.0	217.2	226.2

Including co-financing in year 2002: 362 million Sit of the Ministry of education, science and sport, 269 million Sit Phare 2000, 92 million Sit Local employment, 31 million Sit Self-employment

Source: MoLFSA, Internal accounting source; SORS National Accounts Statistics - GDP, 31.3.2003

Table 40

Expenditures on active employment policy measures

	1998	1999	2000	2001	2002
<i>Value in million SIT</i>					
1. Education and training	2,713	3,800	2,115	2,857	2,865
2. Public works	2,874	6,466	5,286	5,319	5,308
3. Other active measures, of which:	4,296	4,441	5,719	8,035	8,388
- Stimulation of difficult to employ					580
- Job creation for newly employed	130	94	68	246	-
- Subsidizing social contributions	139	771	2,730	4,296	4,009
- Part-time employment	-	-	65	-	-
- Restructuring of enterprises	684	403	59	266	131
- Job creation for long-term unemployed	-	-	21	219	552
- Stimulation of new employment	597	475	258	218	201
- Employment of people with disabilities	1,130	1,788	1,796	2,239	1,977

- Measures for redundant workers	922	356	200	47	563
- Self-employment stimulation	695	544	522	503	498
Expenditures on active measures	9,883	14,707	13,120	16,211	16,684
<i>Structure in %</i>					
1. Education and training	27.5	25.8	16.1	17.6	17.2
2. Public works	29.1	44.0	40.3	32.8	31.8
3. Other active measures, of which:	43.4	30.1	43.6	49.6	50.3
- Stimulation of difficult to employ					3.5
- Job creation for newly employed	1.3	0.6	0.5	1.5	-
- Subsidizing social contributions	1.4	5.2	20.8	26.5	24.0
- Part-time employment	-	-	0.5	-	-
- Restructuring of enterprises	6.9	2.7	0.4	1.6	0.8
- Job creation for long-term unemployed	-	-	0.2	1.4	3.3
- Stimulation of new employment	6.0	3.2	2.0	1.4	1.2
- Employment of people with disabilities	11.4	12.2	13.7	13.8	11.8
- Measures for redundant workers	9.3	2.4	1.5	0.3	3.4
- Self-employment stimulation	7.0	3.7	4.0	3.1	3.0
Expenditures on active measures	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Source : MoLFSA, Internal accounting source, ESS Employment service of Slovenia

Table 41

Inclusion of unemployed persons in active employment policy programmes

Programme	1998	1999	2000	2001	2002
Education and training (preparation for employment) *	30,646	30,889	28,270	28,537	32,921
Co-financing of traineeship	-	-	-	-	-
Compensation of trainee wage **	-	-	-	100	158
Subsidizing of new employment positions	987	848	-	-	-
Subsidizing of wage for persons with disabilities and difficult to employ persons					86
Payment of unemployment benefit in a lump sum	17	19	-	-	-
Self-employment (realization)	1,630	1,643	1,682	1,748	1,004
Public Works	10,641	10,296	10,474	9,374	7,552
Training of persons with disabilities	1,182	957	930	1,077	1,578
Co-financing of employment positions for persons with disabilities	57	35	49	38	357
Health Services	2,742	3,284	4,048	3,680	3,744
Stimulation of difficult to employ					868

Subsidizing of companies for persons with disabilities	4,895	5,424	5,840	6,154	6,070
Co-financing of assistance for workers made redundant					
- Project 11	10,299	2,275	1,524	795	-
- pre-qualifications	1,127	-	681	-	-
Return of contributions to employers as per article 48.a ***	1,172	6,223	8,101	7,024	22,401
A Thousand New Opportunities	-	-	127	161	238
Work Fund	1,473	1,057	1,251	1,899	1,603
Surplus in state companies	-	360	-	-	-
Execution of reorganization and restructuring of companies	-	145	-	-	-
TOTAL INCLUDED IN PROGRAMMES	67,585	63,455	62,977	60,914	78,580
Number of registered unemployed	126,080	118,951	106,601	101,857	102,635
Share of unemployed persons included into programmes, in %	53.6	53.3	59.1	59.8	76.6

• This data include all persons included in programme 5000 and other training programmes in the current school year and those who have continued education from the previous school year. In the total figure are included also those (11,280) who participated in programmes of CVG (Centre for Vocational Guidance).

** In regions with above average level of employment

*** The figure includes persons included in the year 2002 (from the previous year and the current year); the programme was closed at the beginning of the year 2002, therefore in the year 2002 there were only 744 new inclusions. However, by the end year 2002 there were still 17,306 persons included.

Source: ESS Employment Service of Slovenia, Ministry of Labour, Family and Social Affairs

Programi izobraževanja in usposabljanja

151. Programi izobraževanja in usposabljanja za brezposelne osebe so velik del ukrepov programa aktivne politike zaposlovanja, ki sledijo splošnim ciljem in smernicam politike zaposlovanja držav Evropske unije in Akcijskemu programu zaposlovanja za leti 2000 in 2001 ter zajemajo:

- Zmanjševanje brezposelnosti, predvsem med mladimi
- Preprečevanje dolgotrajne brezposelnosti
- Olajševanje prehoda iz izobraževanja na trg dela
- Ponovno vključitev na trg dela – zagotavljanje socialne vključenosti
- Zmanjševanje obsega poklicnega izobraževanja, ki ni skladno s potrebami trga dela, in zviševanje izobrazbene ravni brezposelnih oseb z namenom povečanja njihovih zaposlitvenih možnosti

152. Posebna pozornost se posveča mladim brezposelnim, neizobraženim in dolgotrajno brezposelnim. V programe izobraževanja in usposabljanja je bilo v letu 2002 vključenih skupno 32.921 oseb (28.537 v letu 2001). Programi izobraževanja in usposabljanja so številni in se razlikujejo po ciljih, vsebini, trajanju, metodi in obliki dela ter cilju skupine, ki ji je program namenjen. Število zajema brezposelne (11.280), ki so bili vključeni v programe Centra za poklicno usmerjanje.

153. V programe, ki zagotavljajo pomoč pri načrtovanju poklicne poti in iskanju zaposlitve, je bilo skupaj z osebami v klubih za iskanje zaposlitve vključenih 5.647 oseb od predvidenih 5.744 brezposelnih oseb. Pri programih izpopolnjevanja in usposabljanja, ki jih praviloma izvajajo izobraževalne ustanove, je sodelovalo 2.752 oseb od predvidenih 1.237 brezposelnih oseb.

154. Pri programih za pripravo na zaposlitev je sodelovalo skupno 21.065 brezposelnih oseb od predvidenih 25.955 oseb, kar je manj od načrtovanega, vendar je bilo večje število udeležencev v programih izobraževanja ter programih izpopolnjevanja in usposabljanja, ki najučinkoviteje prispevajo k dvigovanju izobrazbene ravni in povečevanju hitrega zaposlovanja brezposelnih oseb.

Programi pomoči pri načrtovanju poklicne poti in iskanju zaposlitve

155. Ti programi zajemajo informiranje in motiviranje brezposelnih oseb za pridobitev določene izobrazbe ali vključitev v druge programe aktivne politike zaposlovanja, pomoč pri njihovi usmeritvi na trg dela in iskanju zaposlitve – olajševanje prehoda iz izobraževanja na trg dela ter pomoč pri načrtovanju poklicnih ciljev. V letu 2001 je bilo v program vključenih 6.287 oseb, leta 2002 jih je bilo vključenih 4.614. Izmed vseh vključenih v program je bila polovica mladih oseb do 26. leta starosti. Ocenjevanje učinkovitosti programa: 33,2 % oseb, vključenih v program, je našlo zaposlitev. Izmed vseh, ki so sodelovali pri programu, je bila polovica oseb starih do 26 let. Za ustrezno merilo uspešnosti programa lahko navedemo, da je 33,2 % vključenih v program našlo zaposlitev.

Program osebnostnega razvoja

156. Namen programa osebnostnega razvoja je ponujati podporo tistim, ki so dolgotrajno brezposelni in niso več zmožni sodelovati pri delu, socialna izključenost tako poslabšuje zaposljivost in postopno odpravi ovire do zaposlovanja. V letu 2000 je število udeležencev tega programa znašalo 2.229 oseb in v letu 2001 1.945 oseb. Izmed vseh, ki so sodelovali pri programu, je bilo 65 % oseb brez izobrazbe, 60 % dolgotrajno brezposelnih, 55 % žensk in 27 % je bilo mlajših oseb. Za ustrezno merilo uspešnosti programa lahko navedemo, da je 21,6 % vključenih v program našlo zaposlitev.

Klubi za iskanje zaposlitve

157. Osnovni namen klubov je usposabljanje brezposelnih oseb za zaposlitev in iskanje zaposlitve. V letu 2001 je bilo v klube vključenih 2.092 oseb, leta 2002 je bilo vključenih 1.187 brezposelnih oseb. Od teh je 74 % žensk in 44 % mlajših oseb. Za ustrezno merilo uspešnosti programa lahko navedemo, da je 50 % vključenih v program našlo zaposlitev.

Funkcionalno usposabljanje

158. Ta program omogoča brezposelnim osebam pridobitev znanja, spretnosti in sposobnosti, ki bodo povečale njihove možnosti za zagotavljanje zaposlitve. V letu 2001 je bilo v program vključenih 4214 oseb in v letu 2002 2862 oseb. Izmed vseh, ki so sodelovali pri programu, je bilo največ žensk, 63 %, in dolgotrajno brezposelnih, 32 %. Za ustrezno merilo uspešnosti programa lahko navedemo, da je 39,1 % vključenih v program našlo zaposlitev.

Delovni preizkus

159. Ta program brezposelnim osebam omogoča preizkus znanj, veščin in spretnosti, preden vstopijo v zaposlitev ali izobraževanje in postopoma odpravljajo ovire do zaposlovanja. V letu 2001 je bilo v ta program vključenih 1.497 oseb, v letu 2002 pa 790. Izmed vseh, ki so sodelovali pri programu, je bilo 50 % mladih, 52 % moških, 32 % brez izobrazbe. Za ustrezno merilo uspešnosti programa lahko navedemo, da je 73 % vključenih v program našlo zaposlitev.

Poklicno usposabljanje brez delovnega razmerja

160. Ta program zagotavlja mladim osebam nov začetek in težje zaposljivim (dolgotrajno brezposelnim) možnost za ponovno delovno integracijo. Izmed vseh, ki so sodelovali pri programu, so največjo skupino sestavljali mladi, z 69 %, ki so jim sledili dolgotrajno brezposelni.

V letu 2001 je bilo v program vključenih 272 oseb in 30 v letu 2002, s 50-odstotno zagotovljeno zaposlitvijo.

Poklicno usposabljanje z delovnim razmerjem

161. Cilj tega programa je spodbujanje zaposlovanja ter pomoč pri doseganju delovne uspešnosti in usposabljanju. Udeleženci niso registrirani kot brezposelne osebe, ker so v delovnem razmerju. V letu 2001 je bilo v program vključenih 2.919 oseb in v letu 2002 1.538 oseb. Izmed vseh, ki so sodelovali pri programu, je bilo največ mladih oseb, 56 %, žensk je bilo 52 % in dolgotrajno brezposelnih 32 %.

Program 5000 – program za pridobitev javno veljavne izobrazbe

162. Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve in Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport že pet let izvajata "Program 5000", s katerim želimo mladim osebam brez strokovne izobrazbe, mladim osebam, ki niso končale šolanja, in osebam, ki nimajo primerne strokovne izobrazbe, čim hitreje omogočiti pridobitev višje stopnje izobrazbe ali primerne poklica, ki praviloma brezposelni osebi omogoča hitrejšo pot do zaposlitve. V "Program 5000" je bilo v šolskih letih 2001/2002 in 2002/2003 vključenih 5058 oseb, poleg teh tudi 173 invalidnih oseb, predvidenih pa je bilo 4.743 brezposelnih oseb.

163. Program omogoča brezposelnim osebam vključitev v javno veljavni program izobraževanja in je namenjen brezposelnim osebam brez poklicne izobrazbe in tistim, ki imajo izobrazbo za poklic, po katerem ni dovolj povpraševanja. Cilj programa je dvig izobrazbene ravni brezposelnih oseb in zmanjševanje poklicno strukturnih neskladij. Udeleženci med sodelovanjem v programu niso registrirani kot brezposelne osebe. Izmed vseh vključenih v program je bilo največ mladih oseb (69 %).

164. V letu 2002 je bilo 5.231 udeležencev, 3.329 je bilo novih udeležencev, 1.959 udeležencev pa je nadaljevalo program. Od vseh udeležencev jih je 90 % uspešno zaključilo program in 55 % si je zagotovilo zaposlitev.

165. Posebej je treba omeniti tudi poklicno svetovanje, ki je bilo zagotovljeno 5055 osebam v okviru programa "Drugače o poklicih". V poletnem taboru za Zoisove štipendiste, ki je namenjen zagotavljanju nadaljnega usmerjanja na poklicni poti Zoisovih štipendistov v skladu s potrebami trga dela in interesi delodajalcev, je sodelovalo 334 oseb. Da bi že zgodaj povezovali mladino in delodajalce, sta se izvedla dva programa, program "getWork" za študente in dijake ter "Spodbujanje poklicnega izobraževanja s pomočjo poklicne vzgoje v osnovni šoli", poleg teh pa še priprava na promocijo *deficitarnih* poklicev.

Program javnih del

166. Cilj tega programa je spodbujati zaposlovanje ciljnih skupin brezposelnih oseb, ohraniti in razvijati njihove delovne sposobnosti, dvigniti raven znanja, sposobnosti, spretnosti in veščin brezposelnih oseb, povečati njihovo motiviranost in odgovornost za osebni poklicni razvoj in zaposlovanje, zagotavljati socialno vključenost udeležencev programa javnih del, odkrivati nove priložnosti na trgu, spodbujati prehod z javnih del na redne aktivnosti in s tem zaposlovati brezposelne osebe, ustvarjati nova delovna mesta in usposablјati brezposelne osebe za ta delovna mesta, spodbujati samozaposlovanje na podobnih področjih in spodbujati razvoj lokalnih skupnosti. Javna dela so posebna oblika zaposlitve za določen čas (brezposelna oseba sklęne posebno pogodbo o zaposlitvi z izvajalcem javnih del), ki pokriva kombinacijo dela ter usposablјanja in izobraževanja (brezposelna oseba praviloma pri programu usposablјanja ali izobraževanja sodeluje četrtno časa trajanja javnih del). Od leta 2001 je program usmerjen na težje zaposljive osebe, v letu 2002 je bil vanj dodatno vključen regionalno-razvojni pristop.

167. V letu 2002 je bilo izvedenih 2.751 programov javnih del, v katere je bilo vključenih 7552 brezposelnih oseb (v letu 2001 je sodelovalo 9374 oseb). Izmed določenih ciljnih skupin, ki so bile predvidene za prednostno vključenje v program, je sodelovalo 6850 oseb, kar znaša 90,7 % vseh udeležencev, namreč 63,7 % težje zaposljivih oseb, tj. 4810; 3,8 % oseb, starejših od 50

let, tj. 286 oseb; 4,4 % mladih do 26. leta starosti, tj. 329 oseb; in 18,9 % dolgotrajno brezposelnih, tj. 1425 oseb. Od težje zaposljivih oseb je vključenih 344 invalidnih oseb.

168. Prehode z javnih del na redno zaposlitev je možno oceniti šest mesecev po prenehanju vključenosti udeleženca v projekt javnih del; pa vendar, do konca leta 2002 je bil ta cilj dosežen 16,6-odstotno, to je 1.257 zaposlenih udeležencev v javnih delih. Delež zaposlenih v letu 2002 je bil večji od deleža zaposlenih ob koncu leta 2001 za program za leto 2001 (1260 zaposlitev, tj. 13,4 %). V letu 2002 je bil cilj izvajanja programa predvsem v povečanju števila vključenih v javna dela v regijah z nadpovprečno stopnjo brezposelnosti, kar zahteva oblikovanje novih programov javnih del na teh območjih. Od vseh udeležencev programov javnih del jih je bilo 70 % v regijah z nadpovprečno stopnjo brezposelnosti.

Spodbujanje samozaposlovanja

169. Ta program ponuja brezposelnim osebam, ki so izrazile željo po samozaposlitvi, informacije o možnostih, vključitev v program usposabljanja za podjetništvo, subvencioniranje samozaposlitve in prav tako nepovratna sredstva v obliki subvencij ali povračila prispevkov. V letu 2002 je 1.894 oseb sodelovalo pri programu "Spodbujanje samozaposlovanja brezposelnih oseb", 533 oseb je sodelovalo pri programu usposabljanja in svetovanja za samozaposlovanje. Leta 2002 je 961 brezposelnih oseb pridobilo finančno pomoč za samozaposlitev. Število doseženih samozaposlitev v letu 2002 je bilo 1.004, od katerih je bilo 326 primerov žensk in 22 primerov dolgotrajno brezposelnih delavcev.

170. V okviru programa za spodbujanje podjetništva je bil financiran tudi Pospeševalni center za malo gospodarstvo, kar se je nadaljevalo od leta 2001 in zahtevalo razvoj programov za spodbujanje zaposlovanja žensk, mladih ter razvoj dela na domu in dela na daljavo. Program samozaposlovanja je eden od najbolj učinkovitih programov zaposlovanja, poleg tega je gibanje tistih, ki so dosegli samozaposlitev nazaj k brezposelnosti v obdobju dveh let po samozaposlitvi, majhno in uspešnejši udeleženci tega programa so celo ustvarili nova delovna mesta.

Povračila socialnih prispevkov delodajalcem

171. Cilj tega programa je zagotoviti stalnejšo zaposlitev ciljnim skupinam brezposelnih oseb, vplivati na povečanje povpraševanja po delovni sili na trgu dela ali ustvariti nova delovna mesta. Program je namenjen spodbujanju delodajalcev k zaposlovanju težje zaposljivih oseb, iskalcev prve zaposlitve, starejših in dolgotrajno brezposelnih, prejemnikov denarne podpore in trajno presežnih delavcev. Program spodbuja zlasti nova zaposlovanja, še posebno pri delodajalcih s 50 zaposlenimi, in zaposlovanje brezposelnih oseb, ki si sami zagotavljajo zaposlitev.

172. Program aktivne politike zaposlovanja za leto 2002 je predvidel izvedbo programa za povračila prispevkov delodajalcem samo za tiste udeležence, ki so bili vključeni v program do konca leta 2001. Nova udeležba v letu 2002 je odraz odobritve zahtevkov, ki so jih delodajalci predložili za delavce, ki so jih zaposlili že v letu 2001. V obdobju od januarja do decembra 2002 je bilo 744 brezposelnih oseb na novo vključenih v program. V letu 2002 je bila 22.401 oseba aktivno vključena v program, saj je decembra 17.306 oseb še vedno aktivno delalo za 13.351 delodajalcev (95 % delodajalcev ima manj kot 50 zaposlenih).

Preventivni ukrep – skladi dela

173. Skladi dela so ustanove, oblikovane z namenom izvajanja ukrepov aktivne politike zaposlovanja, ki se zavzemajo za vrnitev na delo ali iskanje druge zaposlitve za presežne delavce. So zasebne pravne osebe, ki se lahko ustanovijo za območje ene ali več občin in za eno ali več podjetij. Poznamo regionalne, panožne in podjetniške sklade dela. Skladi dela so neodvisne pravne osebe, ustanovljene v skladu z Zakonom o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti in Zakonom o zavodih.

174. V letu 2001 je bilo dejavnih 13 aktivnih skladov dela v Sloveniji; z izjemo enega (podjetniškega sklada dela) so bili vsi regijski. Skladi dela povezujejo socialne partnerje na lokalni, regijski in državni ravni (občine, sindikati, gospodarske zbornice in malogospodarske zbornice, družbe, poslovni centri, inkubatorji, tehnološki parki itd.). Od leta 2001 so skladi dela razširili svojo dejavnost, da bi vključili potencialno presežne delavce, tako da imajo tudi

preventivno vlogo. Potencialno presežni delavci so domnevno delavci, zaposleni v gospodarskih družbah, ki so v postopku finančne reorganizacije z načrtom prisilne poravnave ali stečajnega postopka. Na tem področju skladi dela, poleg svoje osnovne vloge preprečevanja prehoda presežnih delavcev v odprto brezposelnost, kažejo vedno bolj izrazit prispevek k prestrukturiranju zaposlenih v slovenskih podjetjih in njihovih človeških virov.

175. V letu 2002 je 686 udeležencev nadaljevalo svojo aktivnost v programu financiranja skladov dela iz leta 2001, skupaj z 1603 novimi udeleženci iz leta 2002, kar skupaj znaša 2.289 oseb od predvidenih 2000 oseb (v letu 2001 je skupno štel 1.899 udeležencev, od katerih jih je 675 ostalo iz leta 2000, medtem ko je bilo 1.170 novih), kar je 20,5 % več kot leta 2001. Odhodi iz skladov dela so šteli 1494 oseb (991 oseb v letu 2001), od katerih si je 1250 oseb zagotovilo zaposlitev (772 leta 2001), kar je 54,6 % vseh udeležencev. V letu 2002 je bilo obdobje izvajanja programa skrajšano z največ 18 mesecev na največ 12 mesecev.

Krepitev vloge Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje

176. Zavod RS za zaposlovanje (ZRSZ) je posredovalna ustanova za slovenski trg dela, prevladujoč izvajalec politike zaposlovanja in najpomembnejši posrednik med tekočo ponudbo in povpraševanjem na trgu dela. ZRSZ deluje na treh ravneh: centralna služba, območne službe in uradi za delo, ki pokrivajo celotno državo. Centralna služba in vodstvo razvija strokovne doktrine dela, predpisuje in vrednoti vse pripomočke za delo Zavoda ter koordinira poslovne funkcije Zavoda in zagotavlja njihovo neposredno in enotno uporabo za celotno državo. V tem okviru zagotavlja tudi analitično, informacijsko, pravno, kadrovsko, finančno, računovodsko, nadzorno, organizacijsko, materialno in razvojno podporo za potrebe delovanja območnih služb in uradov za delo.

177. ZRSZ se je od leta 2001 odzivala na prošnje Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve in spreminjala filozofijo dela – postaja aktivator razvoja človeških virov na regionalni in lokalni ravni. Postavljena je mreža 12 območnih služb, ki imajo funkcijo poslovanja z delodajalci, medtem ko uradi za delo delajo s posameznimi brezposelnimi osebami. Njihove območne službe z uradi za delo izvajajo strokovne in organizacijske naloge ter vodijo osnovne dejavnosti ZRSZ na svojem območju. Te zajemajo: zaposlovanje (zaposlovanje brezposelnih oseb, poslovanje z delodajalci, zaposlovanje tujcev, vezano na trg dela), poklicno usmerjevanje, programe zaposlovanja, izvajanje pravic iz zavarovanja za primer brezposelnosti in republiške štipendije. Poleg tega opravljajo dejavnost analitike, sodelujejo pri mednarodnih projektih, vodijo stike z javnostjo na lokalni in regionalni ravni ter opravljajo število drugih dejavnosti, potrebnih za delovanje. Območne službe sodelujejo pri razvoju politike in programov zaposlovanja z drugimi partnerji na svojem območju (delodajalci, sindikati, organi lokalnih skupnosti, strokovnimi ustanovami, izvajalci programov zaposlovanja itd.) za skupno realizacijo ciljev.

178. V zadnjih treh letih je ZRSZ izpeljal raznovrstne aktivnosti, ki so povečale učinkovitost Zavoda in izboljšale kakovost storitev za stranke, kar se odraža tudi v številu brezposelnih in njihovi strukturi, saj je bilo število registriranih brezposelnih ob koncu leta 2002 manjše od 100.000. V zadnjem letu se je čakalna doba za pridobitev zaposlitve skrajšala za tri mesece. Te ugodne spremembe so tudi posledica povečane učinkovitosti in kakovosti dela ZRSZ, ki so bile dosežene z naslednjimi aktivnostmi:

- Okrepitev in specializacija osebja za področje dela z brezposelnimi in delodajalci (uvedba storitve poročanja o registracijah, kar je zaposlitvene svetovalce razbremenilo administrativnega dela in jih specializiralo za sodelovanje z delodajalci),
- prenos pristojnosti na Območne službe ZRSZ, v letu 2003 bodo izvajale programe aktivne politike zaposlovanja, za katere bodo ocenjene, ali so najprimernejše za razreševanje problemov brezposelnosti v posameznih regijah,
- intenzivno posredovanje za brezposelne v zvezi s prostimi delovnimi mesti, za katera so delodajalci izrazili željo po posredovanju ZRSZ,
- postopek prehoda – ponovna vzpostavitev tesne povezave z delodajalci in uvajanje novih programov zaposlovanja – redni obiski pri delodajalcih z namenom

ugotavljanja njihovih potreb po kadrih (v letu 2002 je bilo opravljenih 1.960 obiskov pri delodajalcih, delež prostih delovnih mest, pri katerih bi delodajalci želeli sodelovanje ZRSZ pri iskanju ustreznih kandidatov, je znašal 37 % vseh registriranih prostih delovnih mest v državi) in s tem tudi pridobivanja informacij za oblikovanje ustreznih programov usposabljanja in izobraževanja za brezposelne glede na bodoče potrebe delodajalcev,

- sodelovanje z zasebnimi agencijami za zaposlovanje, ki so svojo dejavnost začele v drugi polovici leta 2001,
- izvajanje skupinskega obravnavanja brezposelnih z različnimi ovirami za zaposlitev (pri takšnem skupinskem delu sodelujejo zaposlitveni svetovalci, poklicni svetovalci, svetovalci za rehabilitacijo, svetovalci za program Aktivne politike zaposlovanja ter po potrebi zdravniki in v zadnjem času tudi strokovnjaki iz centra za socialno delo),
- oblikovanje zaposlitvenega načrta za vse brezposelne osebe (88 % ima oblikovan zaposlitveni načrt v dveh mesecih po prijavi na ZRSZ, medtem ko ga imajo drugi, ki potrebujejo izrazitejše strokovno obravnavanje, najpozneje šest mesecev po prijavi),
- oblikovanje in izvajanje standardov nadzora kakovosti dela z brezposelnimi (leta 2001 izpeljano v eni območni službi, leta 2002 pa v dveh), kar je povzročilo skrajšanje obdobja od prve prijave do dejanske obravnave stranke; v prihajajočih letih bo ZRSZ postopno izvedel omenjene standarde v vseh območnih službah in hkrati razvil nove standarde za druga področja njihovega dela,
- vključitev težje zaposljivih oseb in dolgotrajno brezposelnih v programe Aktivne politike zaposlovanja in s tem doseganje izboljšane strukture brezposelnih (zmanjševanje tega števila kot deleža dolgotrajno brezposelnih, starejših in neizobraženih oseb),
- prek sodelovanja pri programih predpristopne pomoči Phare na področju razvoja človeških virov se je ZRSZ na regionalni ravni povezal z različnimi lokalnimi in regionalnimi partnerji (regionalnimi agencijami za razvoj, delodajalci, šolami, občinami itd.) pri pripravi in izvedbi individualnih projektov, predvsem z namenom aktiviranja brezposelnih v težje zaposljive skupine,
- intenzivno izobraževanje zaposlenih za delo z brezposelnimi in delodajalci,
- predstavitev Centra za informiranje in poklicno svetovanje in odprtega sistema sprejemanja strank v uradih za delo, kjer lahko stranke prejmejo različne informacije o delovni sili in možnostih izobraževanja in kjer imajo tudi samopostrežni dostop do informacij v pisni in digitalni obliki,
- ZRSZ strankam omogoča internetni dostop do vseh pomembnih informacij na področjih dejavnosti Zavoda, preverjanje vseh prostih delovnih mest in možnost neposrednega stika med delodajalci in iskalci zaposlitve ter med delodajalci in Zoisovimi štipendisti (študenti in dijaki, ki prejemaajo štipendijo za nadarjene),
- ZRSZ poleg tega intenzivno modernizira računalniške programe za izvajanje svojih aktivnosti. Zato sta bila oblikovana katalog poslovnih subjektov, ki omogoča splošen pregled sodelovanja ZRSZ s posameznimi delodajalci, in katalog oseb, ki omogoča pregled vseh aktivnosti in pravic brezposelnih ter štipendistov. V uporabi je že posodobljena računalniška aplikacija za podporo izvajanja Programa državnih štipendij, podatkovna zbirka pa se trenutno pretvarja iz stare aplikacije v novo za izvajanje zavarovanja za primer brezposelnosti. Ob koncu leta 2003 bomo pričeli uvedbi posodobljene različice najpomembnejše aplikacije za delo z brezposelnimi (registracija, vodenje dokumentov, poklicno svetovanje, izdajanje navodil o prostih delovnih mestih in programih zaposlovanja itd.),
- v letu 2002 je ZRSZ nadaljeval z aktivnostmi za razvoj ustreznega informacijskega sistema, ki bi omogočal elektronsko prijavljanje potreb po delavcih in prijavljanje

brezposelnih oseb v evidenco. Z nadaljnjim razvojem bodo že dostopne storitve v elektronskih medijih in izvedba novih storitev zagotovile nadaljnjo modernizacijo, učinkovitost in uspešnost v posredovanju dela in zaposlovanja, postopke obveščanja brezposelnih oseb, delodajalcev in drugih, informiranje zainteresiranih strank o dogajanju na domačem in tujih trgih dela, novih programih, projektih, aktualnostih na področju predpisov in drugih zadevah,

- v preteklih dveh letih je ZRSZ uvedel posebno storitev spremljanja in nadzorovanja izpolnjevanja obveznosti brezposelnih in podizvajalcev del ter krepitev notranje revizije in kakovosti izvajanja aktivnosti ZRSZ. Ugotovitve vseh spremljanj in ocenjevanj so osnova za izboljšanje postopkov in povečanje učinkovitosti. Dejavnost službe, ki spremlja in nadzoruje brezposelne, je tudi obrodila sadove, saj zdaj brezposelni redneje poročajo o spremembah, ki vplivajo na njihove pravice, in izpolnjujejo svoje obveznosti, ki izhajajo iz statusa brezposelnih oseb.

179. Programi aktivne politike zaposlovanja imajo vgrajene kazalnike spremljanja učinkovitosti posameznega programa. Med Ministrstvom za delo, družino in socialne zadeve in Zavodom Republike Slovenije za zaposlovanje je sklenjen sporazum o sistemu poročanja o izvedbi in uresničitvi ciljev programa. V obeh institucijah so imenovane osebe, ki imajo vlogo nadzornikov programov glede vsebine in področja financ. Za posebne programe večje vrednosti so imenovani sveti za pomoč nadzornikom pri pripravi predlaganih sprememb in za oblikovanje programov za naslednje leto.

180. V letu 2002 je bil poudarek na intenzivnem razvoju in ponovni uvedbi sistema načrtovanja, poteka spremljanja, poročanja, nadzorovanja in usklajevanja posameznih aktivnosti in storitev izvajalcev na področju delovne sile. Sistem so prvi razvili in uvedli v Zavodu RS za zaposlovanje, ki mora zagotavljati uresničitev letnih in globalnih ciljev v razvoju trga dela in ustanavljanju pogojev za vodenje finančnih sredstev ZRSZ. V tem okviru so se izvajale tudi aktivnosti za določanje kazalcev ocenjevanja uspešnosti in ustreznosti programov aktivne politike zaposlovanja.

181. Marca letos je bila zaključena prva faza oblikovanja vsebinskih zahtev in pogojev kot osnove za postopek oblikovanja novih aplikacij za podporo izvajanja ukrepov Aktivne politike zaposlovanja. Nadgradnja podpore računalniške aplikacije temelji na izboljšanju delovnih postopkov in postopkov, katerih namen je povečanje učinkovitosti dela in omogočanje boljšega nadzora nad izvajanjem aktivnosti.

182. V sredini leta 2002 so bile sprejete Spremembe in dopolnitve Zakona o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti (Uradni list RS, št. 67/02), katerih vsebina je bila pravzaprav uskladitev z zahtevami zakonodaje Evropske unije o sodelovanju med različnimi ustanovami, ki vodijo posamezne evidence o osebah, upravičenih do socialnih ali zavarovalniških prejemkov, ter o uskladitvi in vodenju posameznih evidenc s ciljem priti do nedvomne resničnosti v zvezi z brezposelnimi osebami kot registriranimi brezposelnimi osebami in osebami, zmožnimi vstopiti na aktivni trg dela, ki so lahko aktivni delavci, v nasprotju z osebami z različnimi fizičnimi ali drugimi omejitvami, ki jim onemogočajo vstop na aktivni trg dela (predvsem invalidne osebe). ZRSZ je tako izvedel postopek prenosa evidence začasno nezaposljivih brezposelnih oseb v evidenco oseb, prijavljenih na ZRSZ, na podlagi drugih zakonov. Takšne osebe so glede na povečanje njihovih zaposlitvenih možnosti ali sledenja spremembam pogojev trga dela prerazporejene v evidenco brezposelnih oseb, kjer bodo obravnavane kot aktivni iskalci zaposlitve. Na ta način je slika zaposljivosti oseb, registriranih na ZRSZ, realnejša, brezposelne osebe, ki so začasno nezaposljive, pa lahko kljub temu uresničujejo pravice, ki so jim zagotovljene na podlagi drugega zakona.

2. Službe za zaposlovanje

183. Krovni zakon, ki ureja način delovanja služb za zaposlovanje v Sloveniji je Zakon o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti (Ur. l. RS-stari, št. 5/91; Ur. l. RS, št. 5/91; 65/2000).

184. Zakon določa, da posredovanje zaposlitve obsega strokovne in organizacijske naloge, opravljene s ciljem, da iskalec zaposlitve sklene delovno razmerje oziroma, da se brezposelna ali druga oseba vključi v delo.

185. Posredovanje zaposlitve in posredovanje dela izvaja Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje, pri čemer lahko ministrstvo, pristojno za delo, s pogodbo o koncesiji pooblasti za opravljanje teh nalog tudi organizacijo oziroma delodajalca, ki izpolnjuje kadrovske, organizacijske in druge pogoje (agencije za zaposlovanje).

186. V skladu z zakonom, za posredovanje zaposlitve in posredovanje dela Zavod RS za zaposlovanje ne sme zahtevati plačila, prav tako pa ne sme od iskalca zaposlitve oziroma dela, za posredovanje zaposlitve ali dela zahtevati plačila pooblaščen organizacija ali delodajalec.

187. Področje služb za zaposlovanje dodatno ureja še **Pravilnik o pogojih za opravljanje dejavnosti agencij za zaposlovanje** (Ur. l. RS, št. 48/99, 30/2003).

188. Pravilnik podrobneje določa pogoje pod katerimi lahko ministrstvo, pristojno za delo, s pogodbo o koncesiji pooblasti organizacije oziroma delodajalce, da izvajajo naloge posredovanja dela, posredovanja zaposlitve, posredovanja in zagotavljanja delovne sile in izvajanja ukrepov aktivne politike zaposlovanja.

189. Pooblaščen organizacije oziroma delodajalci se naslavljajo kot Agencije za zaposlovanje.

190. Agencija ne sme zahtevati plačila storitev od brezposelne osebe, ki je vpisana v evidenci brezposelnih oseb, ki jo vodi Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje, prav tako pa agencija ne sme zahtevati plačila za dejavnost, za katero je tako določeno z zakonom ali mednarodnim sporazumom.

(a) Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje

191. Delovanje Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje (ZRSZ) ter nadzor nad njegovim delom pravno urejajo:

- Zakon o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti (Ur. l. RS, št. 5/91, 12/1992, 71/93, 38/1994, 80/1997 Odločba US, U-I-343/94, 69/1998, 65/2000 in 67/2002),
- Statut Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje (Ur. l. RS, št. 84/99) in
- Pravilnik o izvajanju nadzora nad delom Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje in drugih oseb na področju zaposlovanja (Ur. l. RS, št. 17/99).

192. Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje ima vodilno vlogo na trgu dela v Sloveniji, saj je glavni izvajalec politike zaposlovanja in glavni posrednik med ponudbo in povpraševanjem na trgu dela. Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje (ZRSZ) je samostojna pravna oseba s statusom javnega zavoda. ZRSZ deluje na treh ravneh: centralna služba, območne službe in uradi za delo, ki pokrivajo celotno državo. Centralna služba in vodstvo ZRSZ razvija strokovne doktrine dela, predpisuje in vrednoti vse pripomočke za delo Zavoda (priročnike, navodila za delo, organizacijske predpise idr.) ter usklajuje vse funkcije ZRSZ in zagotavlja njihovo neposredno in enotno uporabo za celotno državo. V tem okviru zagotavlja tudi analitično, informacijsko, pravno, kadrovsko, finančno, računovodsko, nadzorno, organizacijsko, materialno in razvojno podporo za potrebe delovanja območnih služb in uradov za delo.

193. Zavod:

- ugotavlja zadovoljevanje potreb organizacij in delodajalcev po delavcih;
- svetuje organizacijam, delodajalcem in delavcem glede možnosti zaposlovanja oziroma zaposlitve;
- nudi strokovno pomoč pri zagotavljanju zaposlitve brezposelnim osebam in drugim iskalcem zaposlitve ter posreduje delo;
- vodi predpisane evidence s področja dela in zaposlovanja;
- zagotavlja pravice iz naslova zavarovanja za primer brezposelnosti;
- organizira usposabljanje in izobraževanje brezposelnih oseb;

- organizira usposabljanje in zaposlovanje invalidnih oseb;
- poklicno usmerja, informira in svetuje mladim in odraslim ter razvija metode in pripomočke za poklicno usmerjanje;
- začasno zaposluje delavce v tujino in zagotavlja njihovo organizirano vračanje ter zaposlovanje in sodeluje pri zaposlovanju tujih državljanov;
- pripravlja analitične, planske in informativne podlage za predlaganje, oblikovanje, usklajevanje in spremljanje politike zaposlovanja;
- pripravlja in izvaja postopke za uresničevanje aktivne politike zaposlovanja, za katere je pooblaščen;
- organizira javna dela;
- vzdržuje informacijski sistem za spremljanje gibanj na trgu delovne sile in zagotavlja javno informiranje;
- proučuje nastanek in razvoj poklicev in nomenklature poklicev;
- izvaja strokovne naloge pri štipendiranju;
- izvaja finančno in računovodsko funkcijo za zagotavljanje pravic, izvajanje programov in delovanje zavoda;
- raziskuje in spremlja posamezne pojave na trgu dela in na drugih področjih, ki neposredno ali posredno vplivajo na zaposlovanje in pojave brezposelnosti;
- izvaja druge naloge, določene s tem zakonom, predpisi, izdanimi na njegovi podlagi, in drugimi predpisi (66. člen ZZZPB).

194. Zavod vodi evidenco brezposelnih oseb, evidenco brezposelnih oseb, ki jim pravice po zakonu mirujejo, evidenco štipendistov po zakonu in evidenco brezposelnih oseb, ki so vključene v programe aktivne politike zaposlovanja. Zavod je dolžan posredovati podatke iz evidence o brezposelnih osebah pooblaščenim organizacijam (agencije za zaposlovanje), ki so nujni zaradi posredovanja zaposlitve in dela, izdelave zaposlitvenega načrta ali vključitve v ukrepe aktivne politike zaposlovanja.

Organizacija Zavoda

195. Zavod je samostojna pravna oseba s statusom javnega zavoda, ki deluje enotno za območje Republike Slovenije. Ustanovljen je bil na podlagi določbe 61. člena Zakona o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti (ZZZPB). Zavod deluje organizacijsko oziroma funkcionalno na treh ravneh, in sicer na sedežu Zavoda, kjer se nahajata vodstvo in centralna služba, ter v območnih službah in uradih za delo po vsej Sloveniji.

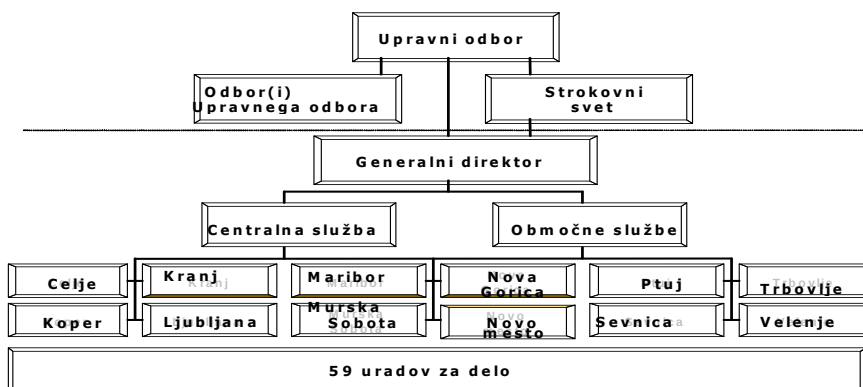
196. Območne službe Zavoda opravljajo strokovne in operativne naloge s področja dejavnosti zavoda na svojem območju, spremljajo in proučujejo gibanje zaposlenosti in brezposelnosti ter svetujejo in nudijo strokovno in operativno pomoč uradom za delo. Območne službe zagotavljajo uveljavljanje pravic iz zavarovanja za primer brezposelnosti, sodelujejo z delodajalci, izvajalci dejavnosti zavoda in regionalnimi oziroma lokalnimi subjekti na trgu dela.

197. Uradi za delo z vzpostavljanjem neposrednih stikov s strankami izvajajo registracijo brezposelnih oseb, posredujejo zaposlitve, zagotavljajo zaposlitveno svetovanje, izvajajo programe zaposlovanja ter opravljajo naloge poklicnega svetovanja mladini in odraslim ter štipendiranja.

198. Centralna služba zagotavlja enotno metodologijo za strokovno in operativno izvedbo postopkov s področja dejavnosti Zavoda ter vsem organizacijskim področjem v okviru zavoda nudi informacijsko, analitsko, pravno, kadrovsko, finančno, računovodsko in razvojno-organizacijsko podporo.

Shema

Organizacijska shema Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje

Vodstvo in upravljanje Zavoda

199. V skladu z Zakonom sta organa Zavoda upravni odbor in generalni direktor Zavoda.

200. Upravni odbor ima trinajst članov. V upravni odbor imenujejo po štiri člane organizacije delodajalcev, reprezentativne za območje Republike Slovenije, sindikati, reprezentativni za območje Republike Slovenije, in Vlada Republike Slovenije, enega člana pa predstavniki zaposlenih v Zavodu. Upravni odbor ima predsednika, ki ga izmed svojih članov za dobo štirih let izvolijo člani upravnega odbora. Mandatna doba članov upravnega odbora je štiri leta in so lahko po izteku mandata ponovno imenovani.

201. Generalni direktor zastopa in vodi Zavod. Imenuje in razrešuje ga Vlada Republike Slovenije, in sicer na predlog ministra, pristojnega za delo. Mandatna doba direktorja Zavoda je štiri leta. Po preteku te dobe je lahko ponovno imenovan.

Nadzor nad delom Zavoda

202. Nadzor nad delom Zavoda je urejen s **Pravilnikom o izvajanju nadzora nad delom Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje in drugih oseb na področju zaposlovanja** (Ur. l. RS, št. 17/99).

203. Pravilnik določa način in postopek izvajanja strokovnega in upravnega nadzora ter nadzora nad namembnostjo porabe sredstev in nad zakonitostjo dela Zavoda, pooblaščenih organizacij oziroma delodajalcev (agencij za zaposlovanje), skladov dela ter drugih pravnih in fizičnih oseb, ki jih Zavod pooblasti za izvajanje del. Strokovni in upravni nadzor ter nadzor nad namembnostjo porabe sredstev izvaja ministrstvo, pristojno za delo.

204. Strokovni in upravni nadzor obsega zlasti pregled:

- zakonitosti splošnih aktov Zavoda,
- zakonitosti posamičnih upravnih aktov Zavoda,
- primernosti in strokovnosti dela nadzorovanih oseb.

205. Pri nadzoru namembnosti porabe sredstev ministrstvo nadzira, ali se sredstva porabljajo v skladu z zakonom in drugimi predpisi, razpisnimi pogoji in pogodbami ter ali nadzorovana oseba spremlja in nadzira porabo sredstev.

(b) Agencije za zaposlovanje

206. V skladu z **Zakonom o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti** (Ur. l. RS-stari, št. 5/91; Ur. l. RS, št. 5/91; 65/2000) lahko za posredovanje zaposlitve in posredovanje dela, ministrstvo, pristojno za delo, s pogodbo o koncesiji pooblasti za opravljanje teh nalog tudi organizacijo oziroma delodajalca, ki izpolnjuje kadrovske, organizacijske in druge pogoje.

207. Zakon določa, da za posredovanje zaposlitve in posredovanje dela pooblaščen organizacija ali delodajalec (agencije za zaposlovanje) od iskalca zaposlitve ne smeta zahtevati plačila. Navedeno določbo zakona izpeljuje tudi Pravilnik o pogojih za opravljanje dejavnosti agencij za zaposlovanje (Ur. l. RS, št. 48/99, 30/2003), ki določa, da agencija ne sme zahtevati plačila storitev od brezposelne osebe, ki je vpisana v evidenci brezposelnih oseb, ki jo vodi Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje, kakor tudi ne sme zahtevati plačila za dejavnost, za katero je tako določeno z zakonom ali mednarodnim sporazumom.

208. Pravilnik podrobneje določa pogoje pod katerimi lahko ministrstvo, pristojno za delo, s pogodbo o koncesiji pooblasti organizacije oziroma delodajalce, da izvajajo naloge posredovanja dela, posredovanja zaposlitve, posredovanja in zagotavljanja delovne sile in izvajanja ukrepov aktivne politike zaposlovanja.

209. Pogoji za opravljanje dejavnosti se nanašajo na:

- delavce, ki opravljajo dejavnost agencij;
- podatke o agenciji;
- delovne prostore in opremo;
- podružnice oziroma organizacijske enote.

210. Pravilnik določa še postopek podelitve koncesije, samo koncesijsko pogodbo, plačilo storitev in stroške, sodelovanje s pristojnimi organi, evidence in posredovanje podatkov in poročanje in nadzor nad agencijami.

D. Položaj težko zaposljivih skupin na trgu dela

1. Položaj delavcev migrantov

211. Z Resolucijo o migracijski politiki Republike Slovenije (Ur.l. RS, št. 40/99), ki jo je Državni zbor Republike Slovenije sprejel 14. maja 1999, so bili prvič določeni temelji imigracijske politike Republike Slovenije, kakor tudi najnujnejši splošni ukrepi za doseganje uresničevanja stališč resolucije na področju pravnih sredstev.

212. Resolucija je določila, da je potrebno zakon s katerim se urejajo pogoji za delo tujih državljanov ali oseb brez državljanstva v Republiki Sloveniji spremeniti tako, da ga bo kot temeljni materialni in procesni predpis mogoče uporabiti za zaščito domačega trga dela in uravnavanja novega pritoka delovne sile. Zakonske spremembe v posameznih področnih zakonih morajo omogočiti izvajanje stališč sprejete resolucije.

213. Na tej podlagi in v skladu z Državnim programom Republike Slovenije za prevzem pravnega reda Evropske unije do konca 2002, je bil 14. julija 2000 v Državnem zboru sprejet nov sistemski Zakon o zaposlovanju in delu tujcev (Ur.l.RS, št. 66/00, v nadaljevanju ZZDT), s čimer je bil realiziran tudi sprejet resolucijski ukrep na zakonodajnem področju urejanja zaposlovanja in dela tujcev.

214. Z novim sistemskim zakonom so bili uzakonjeni predvsem naslednji resolucijski cilji na zakonodajnem področju:

- sistemska povezanost zakona o zaposlovanju in delu tujcev z zakonom o tujcih;
- regulacija dostopa do trga dela v odvisnosti od vrste oziroma namena dela in trajanja dejavnosti (z različnimi vrstami delovnih dovoljenj: osebno delovno dovoljenje, dovoljenje za zaposlitev, dovoljenje za delo);

- selektivnost pri omejevanju dostopa do zaposlitve in dela odvisno od narave dela ter razmer na trgu dela;
- prioriteta obravnava že priseljenih tujcev pred novimi iskalci zaposlitve in dela;
- združevanje pravice do zaposlitve in dela s pravico do bivanja (rezidenti, tujci, ki že dovolj časa bivajo v državi, begunci, potomci slovenskih državljanov, družinski člani);
- možnost uravnavanja ekonomske imigracije z zakonsko določenimi omejitvenimi instrumenti (kvote, prepovedi in omejitve, ki jih lahko sprejme Vlada Republike Slovenije pod pogoji in na način določen z zakonom).

215. Zakon o zaposlovanju in delu tujcev je kot glavni instrument za regulacijo priliva tuje delovne sile uvedel kvotni sistem (prag je 5% aktivnega prebivalstva - 43.000 tujcev). Omejitev s kvoto je namenjena kategorijam tujcev, ki na novo oziroma letno prihajajo v državo z namenom zaposlitve ali izvajanja drugih občasnih oblik dela na različnih pogodbenih osnovah. Poleg kvote ima zakon tudi druge instrumente za uravnavanje razmer na trgu dela. Ti instrumenti so v pristojnosti Vlade Republike Slovenije. Vlada jih lahko sprejme kadar bi prevelik priliv tuje delovne sile v okviru različnih oblik lahko vplival na poslabšanje stanja zaposlenosti na domačem trgu dela.

Zakonsko določena kvota še ni bila omejevana, prav tako pa Vlada še ni uvajala omenjenih ukrepov.

Število veljavnih delovnih dovoljenj

216. Po podatkih Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje je bilo na zadnji dan meseca decembra 2002 v Republiki Sloveniji 36.108 tujcev z veljavnimi delovnimi dovoljenji od tega:

Tabela 42

Delovna dovoljenja

Vrsta delovnega dovoljenja	Skupno število veljavnih delovnih dovoljenj	Ženske
OSEBNA DELOVNA DOVOLJENJA	17.989	3.488
za nedoločen čas	12.398	2.166
za čas treh let	4.476	1.038
za eno leto	1.115	284
DOVOLJENJA ZA ZAPOSLOITEV	13.582	1.573
DOVOLJENJA ZA DELO	4.537	275
Napoteni delavci	1.143	25
Poslovodni delavci	970	175
Sezonska dela	2.260	18
Ostalo	164	57

2. Položaj žensk

217. Delovnoaktivna vrzel med spoloma v Sloveniji je blizu 10 odstotnih točk. Stopnja aktivnosti žensk (63 %) je bila v letu 2002 sorazmerno visoka v primerjavi z evropskim povprečjem (54 %), vendar po anketi o delovni sili močno zaostaja za stopnjo aktivnosti moških (72,1 %). Letna povprečna stopnja aktivnosti je bila daleč najvišja v starostni skupini od 25–54 let (ženske 84,9 %, moški 91,2 %). Medtem ko ena tretjina moških ostane aktivnih v letih od 55–64 (36,7 %), ostane aktivna le manjšina žensk (14,3 %). Po 65. letu starosti je 9,6 % moških še vedno delovno aktivnih, vendar le 5,7 % žensk. Pomemben razlog za vrzel aktivnosti je 6,6

odstotnih točk nižja aktivnost v starostni skupini od 25–54 let in ogromna vrzel aktivnosti med spoloma pri starejših delavcih. Podobno je razmerje znotraj stopnje zaposlenosti žensk (58,6 %) proti stopnji zaposlenosti moških (68,2 %). Vrzel stopnje zaposlenosti med spoloma je tudi najmanjša v starostni skupini od 25–54 let (80 % žensk, 86,7 % moških), medtem ko je v starostni skupini od 55–64 let ena tretjina moških (35,4 %) še vedno zaposlena, je zaposlenih le 14,1 % žensk. Nasprotno temu pa stopnja brezposelnosti žensk (6,8 %), kljub temu da je nižja od evropskega povprečja (9,7 %), ostaja višja v primerjavi s stopnjo brezposelnosti moških (5,9 %) in povzroča povečanje vrzeli med spoloma za 1,3 odstotne točke v zadnji četrtini leta 2002, ko se je stopnja brezposelnosti žensk povišala na 7,2 %, medtem ko je pri moških ostala nespremenjena (5,9 %).

218. Počasna rast zaposlovanja² za 1 % v obdobju med letoma 1997 in 2000 je bila predvsem posledica hitrejšje rasti zaposlovanja moških (1,4 %), v nasprotju z zaposlovanjem žensk (0,6 %). Trend zaposlovanja žensk je zaostajal za moškimi od leta 2000. V panogah, kjer je negativni trend zaposlovanja, je na splošno zaposlitev izgubilo več žensk kakor moških. V večini dejavnosti, kjer je prisotna rast zaposlovanja, se je v letu 2000 zaposlovanje moških povečevalo mnogo hitreje celo v "ženskih panogah"; tj. zdravstvenih storitvah (moški 10,3 %, ženske 3 %), finančnih storitvah (moški 6,4 %, ženske 2,7 %), hotelih in restavracijah (moški 3,3 %, ženske 0,8 %) itd. V storitvenem sektorju je zaposlovanje naraščalo, toda opazno hitreje zaposlovanje moških kakor žensk, posebno v zdravstvenih in finančnih storitvah. V predelovalni industriji je bil trend upadanja zaposlovanja ustavljen v letu 2000 in je dosegel 1,6-odstotno rast pri moških, toda le 0,2-odstotno rast zaposlovanja žensk.

219. Zaposlene ženske so v 4,6 % bolj izobražene kakor moški, gledano po povprečju let šolanja zaposlenih oseb. Povprečna ženska se izobražuje in usposablja 11,4 let, medtem ko se moški v povprečju 10,9 let. Razlika v izobrazbi med spoloma je največja pri tistih, ki imajo univerzitetno izobrazbo; 12,5 % žensk in 10,4 % moških ima univerzitetno stopnjo izobrazbe.

220. Delež žensk med osebami, ki so v delovnem razmerju, je po rezultatih ankete o delovni sili v letu 2001 nad povprečjem v naslednjih poklicih: uradniki (66,6 %), storitveni delavci in delavci v prodaji na trgu (62,8 %), strokovnjaki (59,3 %) in osnovni poklici (59,9 %). Ženske so trenutno daleč pod povprečjem na vodilnih in najbolj plačanih delovnih mestih: zakonodajalci, visoki uradniki in poslovodni delavci (31,8 %).

Plačilna vrzel med spoloma

221. Rezultati letne statistične vzorčne ankete o plačah na strokovni ravni in podatkih o aktivnostih jasno kažejo plačilno vrzel med spoloma –12,2 % (2000) in –10,8 % (2001) v škodo žensk. Ob upoštevanju večje izobraženosti žensk od moških, v povprečju za 4,6 %, je dejanska plačilna vrzel med spoloma, merjena po vrzeli človeškega kapitala med spoloma, celo večja –16,8 %. Gibanje relativnih plač žensk je v zadnjih letih nihalo: znižanje z –14,6 % na –11,1 % od leta 1996 do 1998, zopet povečanje na –13,5 % v letu 1999 in se nato ustalile na –10,8 %. Glede na stopnjo strokovnega znanja in spretnosti je največja in celo rastoča plačilna vrzel med spoloma z univerzitetno izobrazbo (–20,7 %), s srednješolsko izobrazbo je stabilna –11,5 %, plačilne razlike med usposobljenimi delavci so nihale in se ustalile leta 2000 na –19,9 %.

Vključitev brezposelnih žensk v programe politike zaposlovanja

222. V okviru programov aktivne politike zaposlovanja je bila udeležba brezposelnih žensk očitnejša v programih izobraževanja in usposabljanja (60 %) in programih javnih del (58 %). Samostojni program aktivne politike zaposlovanja za spodbujanje zaposlovanja žensk je "Predstavitev poklicev za ženske", ki ga izvaja Ministrstvo za gospodarstvo in Pospeševalni center za malo gospodarstvo. V letu 2001 je bila aktivnost usmerjena v usposabljanje 30 pobudnikov, ki delujejo na regionalni ravni, sodelujejo v mednarodnih mrežah in promocijskih dejavnostih. Projekt je dokaj zahteven in dolgoročno načrtan.

² Statistical monthly data on registered employment do not provide the information on employment trends by gender. Labour force survey offers the information on employment by gender but is more oriented towards the measurement of various structures, while the numbers of employed and unemployed people are rounded off, so the calculated growth rates are inaccurate. Therefore, for the employment trend we used the data from annual survey on employment by levels of professional skills and activity.

Enake možnosti za ženske in moške na trgu dela

223. Z vidika enakih možnosti za ženske in moške na trgu dela ima pomembno vlogo nov Zakon o delovnih razmerjih, ki vsebuje določbo o prepovedi diskriminacije glede spola in določa, da morajo biti enake možnosti in enako obravnavanje pri zaposlovanju, napredovanju, usposabljanju, izobraževanju, ponovnem usposabljanju, plačah in drugih prejemkih, štipendijah, odsotnostih z dela, delovnih pogojih, delovnem času in odpovedih pogodb o zaposlitvi zagotovljene tako moškim kot ženskam. Prepovedana je posredna in neposredna diskriminacija, v zvezi s tem pa osnutek zakona tudi opredeljuje posredno diskriminacijo. Poleg tega zakon določa, da delodajalci ne smejo objaviti prostega delovnega mesta posebej za moške ali posebej za ženske ali navesti, da je določen spol bolj zaželen, razen če je določen spol nujno potreben pogoj za opravljanje dela.

224. Novemu predlogu za socialni sporazum, o katerem še razpravljajo socialni partnerji, je bil pred kratkim dodan nov člen – o enakih možnostih za ženske in moške na trgu dela. Socialni partnerji tudi soglašajo, da naj bodo ukrepi za zagotavljanje enakosti na trgu dela vključeni v vseh kolektivnih pogodbah in drugih pogodbah med socialnimi partnerji.

Zakon o enakih možnostih za ženske in moške

225. Z Zakonom o enakih možnostih za ženske in moške, ki je bil sprejet 21. junija 2002 in je začel veljati 20. julija 2002, je Republika Slovenija določila skupne osnove za izboljšanje položaja žensk in ustvarjanje enakih možnosti za ženske in moške na političnem, gospodarskem, socialnem, izobraževalnem in drugih področjih življenja. Zakon uvaja celostno načelo enakosti med spoloma kot strategijo za doseganje enakosti spolov, zagotavlja splošno pravno podlago za sprejetje različnih ukrepov z namenom spodbujanja dejanske enakosti med spoloma in ustvarjanje enakih možnosti tako za ženske kot za moške ter oblikovanje nacionalnih politik na tem področju, poleg tega pa določa poseben postopek za razreševanje individualnih kršitev načela enakega obravnavanja spolov. Po zakonu je spodbujanje in ustvarjanje enakih možnosti predvsem naloga vlade in ministrstev, ki v okviru svojih pristojnosti vsak na svojem področju dela uresničujejo cilje zakona.

226. Ministrstva imajo imenovane usklajevalce enakih možnosti za ženske in moške (skladno s 13. členom zakona), ki so uvedli tako imenovani horizontalni pristop k oblikovanju in izvajanju politike enakosti med spoloma. Prvo srečanje usklajevalcev je bilo v obliki delavnice, na kateri so se predstavile politike enakosti med spoloma in strategije za njihovo uresničevanje ter položaj žensk in moških v Sloveniji na različnih področjih javnega in zasebnega življenja. Razprave, ki so temu sledile, so pokazale očitno odprtost in pripravljenost za sodelovanje, pa tudi nujne potrebe po tem, da bi politike enakosti med spoloma postale del oblikovanja politik posameznih ministrstev. Pripravili so načrt za nadaljnje aktivnosti in naloge: izdelava zbirke podatkov iz raziskav, pomembnih za področje enakosti med spoloma; priprava informativnega gradiva za posamezna področja in ministrstva o pomembnosti pri integriranju načela enakosti spolov v politiki in imenovanje članov delovnih skupin za nacionalni program enakih možnosti.

3. Položaj invalidov

227. Socialna vključenost v Nacionalnem akcijskem programu zaposlovanja je povezana predvsem s specifičnimi potrebami socialno izključenih brezposelnih oseb, posebej poudarjene so brezposelne invalidne osebe. Med registriranimi brezposelnimi osebami je bilo 14.493 invalidnih oseb (18.684 invalidov ob koncu leta 2001), med katerimi je bilo 86 % poklicnih invalidov, 7 % mladih in 7 % odraslih invalidnih oseb. Število brezposelnih invalidnih oseb je v zadnjih letih hitro naraščalo, delež invalidnih oseb med brezposelnimi je decembra 2001 znašal 17,9 %, v decembru 2000 je znašal 16,4 %, toda decembra leta 1995 je bil le 5,7 %. Ob koncu leta 1995 je bilo le 7165 registriranih brezposelnih invalidnih oseb, ob koncu leta 1999 se je število povečalo na 14.878, konec leta 2000 pa na 17.179 – število se ni povečalo zaradi novega priliva, pač pa zaradi dejstva, da omejene zaposlitvene možnosti niso dopuščale odhoda v zaposlitev.

228. Z namenom povečanja zaposlitvenih možnosti so bile invalidne osebe vključene v različne programe zaposlovanja. V letu 2002 je bilo le 949 invalidnih oseb v delovnem razmerju, 344 oseb v javnih delih, 576 oseb v programu izobraževanja in usposabljanja, od katerih jih je

bilo 30 % v programu izobraževanja – Programu 5000. Zaposlovanje invalidnih oseb v invalidskih podjetjih je trenutno najprimernejše in je njihova edina možnost zaposlitve. Obstaja 144 specializiranih podjetij, ki zaposlujejo invalidne osebe in ponujajo delo 6156 invalidnim osebam. Izkušnje strokovnjakov kažejo, da si številne invalidne osebe ne morejo ali nočejo poiskati zaposlitve in zaradi tega je nujno, da se evidenca znova pregleda. Za tiste invalidne osebe, ki si lahko zagotovijo in želijo zaposlitev, bo treba oblikovati nove specifične programe.

Programi za vključitev invalidov na trg dela

229. Ti programi so celotna podpora invalidnim osebam in drugim težje zaposljivim osebam v njihovi ponovni vključitvi na trg dela. Cilj teh programov je izenačiti zaposlitvene možnosti invalidnih oseb. Izvedeni so bili naslednji programi:

- programi informiranja in poklicnega svetovanja ter programi izobraževanja, izpopolnjevanja in usposabljanja za invalidne osebe – 576 oseb
- zaposlitvena rehabilitacija invalidov – 1578 oseb
- zdravstvene storitve za invalidne osebe – 3744 oseb
- subvencioniranje zaposlitev v invalidskih podjetjih – 6070 oseb
- prilagoditev obstoječih in novih delovnih mest za invalide – 106 oseb
- plačilo za nadomestitev dela stroškov invalidskim podjetjem in zaposlitveno rehabilitacijo – 260 oseb
- javna dela – 344 oseb
- nadomestitev plače invalidu v enkratnem znesku – 20 oseb

Izobraževanje in usposabljanje ter poklicna rehabilitacija invalidnih oseb

230. Programi informiranja in poklicnega svetovanja so namenjeni motiviranju invalidnih oseb za aktivnejši pristop k zagotavljanju zaposlitve. Programi invalidnim osebam ponujajo pomoč pri usmeritvi na trgu dela ter jim dajejo osnovne informacije in znanje o učinkovitih metodah iskanja zaposlitve, pomoč pri načrtovanju nadaljnjih poklicnih poti in prav tako pri oblikovanju poklicnih ciljev. Programi izpopolnjevanja in usposabljanja invalidnim osebam zagotavljajo pridobitev dodatnega znanja, spretnosti in veščin ter sposobnosti za opravljanje različnih del prek sodelovanja v različnih tečajih, seminarjih in drugih programih usposabljanja. Invalidi so bili vključeni tudi v Program 5000 – program za pridobitev javno veljavne izobrazbe.

231. Cilj programov poklicne rehabilitacije je izenačevanje možnosti ali ustvarjanje pogojev (reševanje posebnih potreb in odpravljanje ovir) za zaposlovanje invalidnih in težje zaposljivih oseb. Program je namenjen oblikovanju možnosti za zaposlovanje invalidov in odpravljanju ovir do zaposlitve. Programi se izvajajo v obliki pomoči pri oblikovanju zaposlitvenih načrtov in pripravi na zaposlovanje specifičnih skupin invalidov in težje zaposljivih oseb.

Nadomestitev dela stroškov invalidskim podjetjem

232. Nadomestitev dela stroškov invalidskim podjetjem za zaposlene invalidne osebe se dodeljuje zaradi njihovih zmanjšanih možnosti za delo. Višina nadomestila je odvisna od stopnje invalidnosti invalidne osebe in lahko znaša do 25, 50 ali 75 odstotkov zjamčene mesečne plače na zaposleno invalidno osebo. Podjetje prejema nadomestitev za tiste osebe, ki jih zaposluje v mesecu, za katerega je plačana nadomestitev, in ki jim je priznan status invalidne osebe. V letu 2001 je bila nadomestitev dela stroškov invalidskim podjetjem izvedena v 144 podjetjih za 6202 zaposleni invalidni osebi.

4. Položaj mladih delavcev

233. V Sloveniji brezposelnost v zadnjih letih sicer upada, vendar pa se soočamo s problemi strukturne brezposelnosti, posebno težavo predstavljajo tudi velik obseg brezposelnih v skupinah mladi brez ustrezne izobrazbe ter mladi - iskalci prve zaposlitve.

234. Prebivalstvo Slovenije se dolgoročno stara, kar je posledica manjše umrljivosti in manjše rodnosti (naravni prirast je že od leta 1997 negativen). Delež prebivalstva, mlajšega od 15 let, se je z 20,6 % v letu 1987 zmanjšal na 15,2 % v letu 2002. Za mlade v starosti 15 do 24 let je

opazen splošen trend upadanja aktivnosti in porast deleža neaktivnih. Stopnja aktivnosti mladih je bila leta 1993 41,6%, leta 2002 pa 36,7%. Trend je predvsem posledica podaljševanja šolanja mladih, ki pogojuje kasnejši pritok mladih na trg dela.

235. Za Slovenijo so analize pokazale, da delodajalci pri polovici povpraševanja po delavcih določajo delovne izkušnje kot najpomembnejši dodatni pogoj za zaposlitev, takoj za izobrazbo. Kljub temu, da izobrazba zagotavlja osnovna znanja za opravljanje dela, ji šele delovne izkušnje dajo uporabno vrednost. S težavami pri zaposlovanju se ravno zato v zadnjih letih vse pogostejše srečujejo tudi mladi diplomanti. Delodajalci namreč zaradi visokih stroškov dela želijo visoko usposobljene kadre, ki že imajo delovne izkušnje, in ki jih ni potrebno uvajati v delo.

236. Za brezposelnost med mladimi je značilno, da je veliko mladih iskalcev prve zaposlitve, torej še nimajo delovnih izkušenj. Vpliv pomanjkanja delovnih izkušenj na zaposlitvene možnosti se kaže v času trajanja njihove brezposelnosti. Leta 2002 je 41,5% iskalcev prve zaposlitve čakalo na zaposlitev več kot eno leto oz. 31,1 % mladih do 25 let.. Kljub temu, lahko glede na indikator »odliv mladih v zaposlitev«, rečemo, da je mladost komparativna prednost na trgu delovne sile, ki olajšuje zaposlovanje, saj se med vsemi kategorijami mladi največ zaposlujejo (leta 2002 so mladi predstavljali 29,9 % vseh zaposlenih brezposelnih oseb, stari od 40-50 let pa so predstavljali le 16,9 % zaposlenih brezposelnih oseb).

237. Število mladih brezposelnih v starosti do 26 let v zadnjih letih niha in je še vedno zaskrbljujoča (2002 24%, leta 2000 23,4%, leta 1999 25,8%). V evidenci Zavoda RS za zaposlovanje je bilo v letu 2002 v povprečju prijavljenih 23.632 mlajših od 26 let.

238. Ko govorimo o brezposelnosti mladih, se srečujemo predvsem z 2 kategorijama. Med mladimi brezposelnimi je kar 9.236 (38 %) mladih brez srednje poklicne oziroma strokovne izobrazbe, velik delež je takšnih, ki so zaključili izobraževanje, a niso pridobili poklica (gimnazijski maturanti) ali pa so pridobili srednjo poklicno oz. strokovno izobrazbo v neustrezni smeri.

239. Prehod mladih na trg dela je ena od najbolj občutljivih točk njihovega poklicnega in osebnostnega razvoja, ki pa ga lahko različni dejavniki (podjetja, država in drugi) olajšajo. Pri tem ločimo:

- neposreden prehod iz šolanja v zaposlitev - v Sloveniji sta uveljavljeni dve glavni obliki urejanja neposrednega prehoda iz šolanja v zaposlitev in sicer vajeništvo in štipendiranje. Kadrovske štipendije so način načrtovanja kadrov, s katerim podjetja vežejo nase mlade že v fazi izobraževanja in usmerjajo izobraževanja mladih v skladu s svojimi potrebami. V šolskem letu 2000/01 je število štipendistov znašalo 7.500. Vrzal zapolni sistem državnih štipendij – republiške in Zoisove štipendije, ki pa mladim ne zagotavljajo prve zaposlitve.
- posredni prehod iz šolanja preko brezposelnosti v zaposlitev. Na tej posredni poti so mladim v pomoč ukrepi aktivne politike zaposlovanja.

240. Spodbujanje zaposlovanja mladih je v takšni ali drugačni obliki zajeto v skoraj vseh 18 usmeritvah aktivne politike zaposlovanja. V okviru Programov aktivne politike zaposlovanja se za mlade brezposelne brez strokovne oziroma poklicne izobrazbe izvajajo programi za njihovo ponovno vključevanje v izobraževanje in usposabljanje (Program 5000, programi motiviranja in informiranja, programi izpopolnjevanja in usposabljanja, drugi programi, ki jih izvaja Zavod RS za zaposlovanje) – v letu 2002 je bilo v te programe vključenih 8.273 mladih brezposelnih, kar je 51,0% vseh vključenih.

241. Študentom so namenjeni programi zgodnjega povezovanja z delodajalci - Poletni tabori za Zoisove štipendiste usmerjajo nadaljnjo poklicno pot štipendistov v skladu s potrebami na trgu dela in interesi delodajalcev. V taborih štipendisti razvijajo posebne interese štipendistov, specifično nadarjenost, spodbujajo ustvarjalnost, kooperativnost in dobre medsebojne odnose, prepletajo nova spoznanja s stanjem v okolju in aplicirajo teoretična spoznanja v praktične izpeljave. Delavnica GetWork je namenjena študentom za načrtovanje svoje kariere ter njihovi usposobitvi za uspešen nastop na trgu dela.

242. Mladim diplomantom pa so namenjeni programi spodbujanja zaposlovanja (Klub za iskanje zaposlitve, spodbujanje podjetništva...), izmed katerih se je kot posebno uspešen izkazal

program nadomestitve dela plače pripravnikom. Program je namenjen spodbujanju zaposlovanja pripravnikov z višjo in visoko izobrazbo na območjih z nadpovprečno stopnjo brezposelnosti in preprečevanju "bega možganov" iz teh območij. Nadomestitev dela plače pripravnika traja ves čas pripravništva. Delodajalec pa se zaveže, da bo pripravnika zaposlil za najmanj dvojno dobo trajanja pripravništva.

7. člen

PRAVICA DO PRAVIČNIH IN UGODNIH DELOVNIH POGOJEV

A. Ustavnopравни in zakonodajni vidik

243. V skladu z 8. členom Ustave Republike Slovenije morajo biti zakoni in drugi predpisi v skladu s splošno veljavnimi načeli mednarodnega prava in mednarodnopravnimi pogodbami, ki obvezujejo Slovenijo. Ratificirane in objavljene mednarodne pogodbe se uporabljajo neposredno.

244. Mednarodne pogodbe, katere je Slovenija ratificirala in ki v svoji vsebini zajemajo pravico do pravičnih in ugodnih delovnih pogojev, so:

- Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (Ur. l. RS-MP, št. 1/1994; RS št. 2/1994);
- Evropska socialna listina (spremenjena) (Ur. l. RS-MP, št. 7/99; RS 24/99);
- Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah (Ur. l. SFRJ, št. 7/71);
- Konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, spremenjene s protokoli št. 3, 5 in 8 ter dopolnjene s protokolom št. 2, ter njenih protokolov št. 1, 4, 6, 7, 9, 10 in 11 (Ur. l. RS-MP, št. 7/94; Ur. l. RS, št. 33/94);
- Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk (Ur. l. SFRJ-MP, št. 11/1981);
- Konvencija MOD št. 100 o enakem nagrajevanju žensk in moških za enako delo (Ur. l. RS, št. 15/92);
- Konvencija MOD št. 109 o plačah, delovnem času in številčnem stanju posadke na ladjah (Ur. l. RS, št. 15/92);
- Konvencija MOD št. 131 o minimalnih osebnih dohodkih s posebnim ozirom na države v razvoju (Ur. l. RS, št. 15/92);
- Konvencija MOD št. 12 o preprečevanju nesreč pri delu v poljedelstvu (Ur. l. RS, št. 15/92);
- Konvencija MOD št. 16 o zdravniških pregledih otrok in mladine zaposlene na ladji (Ur. l. RS, št. 15/92);
- Konvencija MOD št. 17 o preprečevanju nesreč pri delu (Ur. l. RS, št. 15/92);
- Konvencija MOD št. 18 o preprečevanju profesionalnih bolezni (Ur. l. RS, št. 15/92);
- Konvencija MOD št. 32 o zaščiti v primeru nesreč pri delu zaposlenih na ladjah, posebno pri natovarjanju in iztovarjanju ladij (Ur. l. RS, št. 15/92);
- Konvencija MOD št. 73 o zdravstvenih pregledih mornarjev (Ur. l. RS, št. 15/92);
- Konvencija MOD št. 81 o inšpekciji dela v industriji in trgovini (Ur. l. RS, št. 15/92);
- Konvencija MOD št. 102 o minimalnih normah osebne varnosti (Ur. l. RS, št. 15/92);
- Konvencija MOD št. 113 o zdravniškem pregledu ribičev (Ur. l. RS, št. 15/92);
- Konvencija MOD št. 129 o inšpekciji dela v kmetijstvu (Ur. l. RS, št. 15/92);
- Konvencija MOD št. 136 o varstvu pred zastrupitvami z benzolom (Ur. l. RS, št. 15/92);
- Konvencija MOD št. 139 o preprečevanju in kontroli profesionalnih rizikov, ki jih povzročajo kancerogene substance in agensi (Ur. l. RS, št. 15/92);
- Konvencija MOD št. 148 o varstvu delavcev pred profesionalnimi boleznimi zaradi onesnaževanja zraka in vibracij v delovnem okolju (Ur. l. RS, št. 15/92);
- Konvencija MOD št. 155 o varstvu pri delu, zdravstvenem varstvu in delovnem okolju (Ur. l. RS, št. 15/92);
- Konvencija MOD št. 161 o službah medicine dela (Ur. l. RS, št. 15/92);
- Konvencija MOD št. 162 o varnosti pri uporabi azbesta (Ur. l. RS, št. 15/92);
- Konvencija MOD št. 182 o prepovedi najhujših oblik dela otrok in takojšnjem ukrepanju za njihovo odpravo (Ur. l. RS-MP, št. 7/2001);

- Priporočilo MOD št. 97 o varstvu zdravja delavcev na delovnih mestih (Uradni list FLRJ, mednarodne pogodbe, št. 12/56).

1. Ustava Republike Slovenije

245. Ustava v sklopu poglavja o gospodarskih in socialnih razmerjih zagotavlja varstvo dela ter določa, da država za ustvarja možnosti za zaposlovanje in delo ter zagotavlja njuno zakonsko varstvo (66. člen URS).

2. Zakonodajni okvir

246. Osnovni zakonski akti s katerimi je v Sloveniji pravno regulirana pravica do pravičnih in ugodnih pogojev dela, so sledeči:

- Zakon o delovnih razmerjih (Ur. l. RS, št. 42/2002);
- Zakon o minimalni plači, o načinu usklajevanja plač in o regresu za letni dopust v obdobju 1999-2001 (Ur. l. RS, št. 39/99, 48/2001);
- Zakon o izvajanju dogovora o politiki plač za obdobje 2002-2004 (Ur. l. RS, št. 59/2002);
- Zakon o varnosti in zdravju pri delu (Ur. l. RS, št. 56/99; št. 64/2001);
- Zakon o inšpekciji dela (Ur. l. RS, št. 38/94; št. 36/2000).

247. Zakon o delovnih razmerjih (Ur. l. RS, št. 42/2002) v okviru pravice do pravičnih in ugodnih pogojev dela ureja vprašanje plačila za opravljeno delo, možnosti napredovanja, počitek, prosti čas, delovni čas, plačan letni dopust in nadomestilo za praznične dni.

248. Zakonom o minimalni plači, o načinu usklajevanja plač in o regresu za letni dopust v obdobju 1999-2001 (Ur. l. RS, št. 39/99, 48/2001) določa minimalno plačo, način njenega usklajevanja pa je urejen z **Zakonom o izvajanju dogovora o politiki plač za obdobje 2002 – 2004** (Ur. l. RS, št. 59/2002). Zakon o minimalni plači in zakon o izvajanju dogovora o politiki plač sta rezultat dogovora socialnih partnerjev in oba zakona sta zagotovila izvajanje sprejetih dogovorov.

249. **Zakon o varnosti in zdravju pri delu** (Ur. l. RS, št. 56/99; št. 64/2001) ureja ter določa:

- pravice in dolžnosti delodajalcev in delavcev v zvezi z varnim in zdravim delom ter ukrepe za zagotavljanje varnosti in zdravja pri delu;
- organe, pristojne za varnost in zdravje pri delu;
- da izvršilne predpise s področja varnosti in zdravja pri delu izdaja minister, pristojen za delo in minister, na katerega pristojnost se izvršilni predpis nanaša;
- da podrobnejše varnostne ukrepe določi delodajalec v skladu s tem zakonom in drugimi predpisi.

250. **Zakon o inšpekciji dela** (Ur. l. RS, št. 38/94; št. 36/2000) ureja področje inšpekcijskega nadzorstva nad izvajanjem zakonov, drugih predpisov, kolektivnih pogodb in splošnih aktov, ki urejajo delovna razmerja, plače in druge prejemke iz delovnega razmerja, zaposlovanje delavcev doma in v tujini, sodelovanje delavcev pri upravljanju, stavke ter varnost delavcev pri delu. Inšpekcijsko nadzorstvo opravlja Inšpektorat za delo.

251. Poleg omenjenih zakonskih aktov je to področje dodatno urejeno še z določeni podzakonski predpisi in kolektivnimi pogodbami, kot sta kolektivni pogodbi splošne veljavnosti: Kolektivna pogodba za negospodarske dejavnosti v Republiki Sloveniji (Ur. l. RS/I, št. 18/91; Ur. l. RS, št. 23/2001) in Splošna kolektivna pogodba za gospodarske dejavnosti (Ur. l. RS, št. 40/97; št. 64/2000).

B. Pravica do plačila za opravljeno delo, minimalna plača in pravica do enakega plačila za delo enake vrednosti

1. Pravica do plačila za opravljeno delo

252. Pravica do plačila za delo je pravica, ki izhaja iz delovnega razmerja ter kot taka predstavlja bistveni element delovnega razmerja. **Zakon o delovnih razmerjih** (Ur. l. RS, št. 42/2002) v okviru 126. člena določa:

Da je plačilo za delo po pogodbi o zaposlitvi sestavljeno iz plače, ki mora biti vedno v denarni obliki, in morebitnih drugih vrst plačil, če je tako določeno s kolektivno pogodbo. Pri plači mora delodajalec upoštevati minimum, določen z zakonom oziroma kolektivno pogodbo, ki neposredno zavezuje delodajalca. Plača je sestavljena iz osnovne plače, dela plače za delovno uspešnost in dodatkov. Sestavni del plače je tudi plačilo za poslovno uspešnost, če je le-to dogovorjeno s kolektivno pogodbo ali pogodbo o zaposlitvi. Za čas odmora med dnevnim delom prejme delavec plačilo, kot če bi delal.

253. Poleg plače mora delodajalec delavcu zagotoviti tudi povračilo stroškov za prehrano med delom, za prevoz na delo in z dela ter povračilo stroškov, ki jih ima pri opravljanju določenih del in nalog na službenem potovanju (130. člen ZDR).

254. Delodajalec je dolžan delavcu, ki ima pravico do letnega dopusta, izplačati tudi regres za letni dopust najmanj v višini minimalne plače. Regres se mora delavcu izplačati najkasneje do 1. julija tekočega koledarskega leta, pri čemer se lahko s kolektivno pogodbo na ravni dejavnosti v primeru nelikvidnosti delodajalca določi kasnejši rok izplačila regresa, vendar najkasneje do 1. novembra tekočega koledarskega leta. V primeru, da ima delavec pravico le do sorazmernega dela letnega dopusta, ima pravico le do sorazmernega dela regresa (131. člen ZDR).

Tabela 43

Average gross earnings per person in paid employment in enterprises and other organisations (in SIT)

1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
51.044	75.432	94.618	111.996	129.125	144.251	158.069	173.245	191.669	214.561

Vir: Statistični urad RS

Tabela 44

Average gross earnings per person in paid employment in enterprises and other organisations (indices, 1992=100)

1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
100.00	147.78	185.34	219.41	252.97	282.60	309.67	339.40	375.50	420.35

Vir: Statistični urad RS

Tabela 45

Average net earnings per person in paid employment in enterprises and other organisations (in SIT)

1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
30.813	46.826	60.089	71.279	81.830	91.199	99.919	109.279	120.689	134.856

Tabela 46

Average net earnings per person in paid employment in enterprises and other organisations (indices, 1992=100)

1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
100.00	151.97	195.01	231.32	265.57	295.98	324.28	354.65	391.68	437.66

Vir: Statistični urad RS

2. Minimalna plača

255. Minimalna plača pripada zaposlenemu delavcu, za opravljeno delo v polnem ali z njim izenačenem delovnem času, določenem z zakonom, kolektivno pogodbo ali splošnim aktom delodajalca.

256. Minimalna plača je določena z **Zakonom o minimalni plači, o načinu usklajevanja plač in o regresu za letni dopust v obdobju 1999-2001** (Ur. l. RS, št. 39/99, 48/2001), način usklajevanja minimalne plače pa je urejen z **Dogovorom o politiki plač za obdobje 2002-2004** (Ur. l. RS, št. 52/2002) ter na njegovi podlagi sprejetim **Zakonom o izvajanju dogovora o politiki plač za obdobje 2002 – 2004** (Ur. l. RS, št. 59/2002).

257. V skladu z zakonom se minimalna plača za obdobje 2002 – 2004 usklajuje z rastjo cen življenjskih potrebščin na sledeči način:

V LETU 2002

Minimalna plača se ob izplačilu plač za mesec avgust 2002 poveča za 4,2%.

Minimalna plače iz prejšnjega stavka se ob izplačilu plač za mesec december 2002 poveča za razliko med 100% rastjo cen življenjskih potrebščin v obdobju januar-november 2002, in že obračunanim povečanjem iz prejšnjega stavka.

V LETU 2003

Minimalna plača nakazana za leto 2002 se pri izplačilu plač za mesec avgust 2003 poveča za 2,5%.

V kolikor rast cen življenjskih potrebščin v obdobju januar-junij 2003 preseže 2,8%, se izhodiščna plača pri izplačilu plač za mesec avgust 2003 poveča še za razliko v rasti cen življenjskih potrebščin nad 2,6%.

Minimalna plača iz prejšnjih dveh stavkov se ob izplačilu plač za mesec december 2003 poveča za razliko med 100% rastjo cen življenjskih potrebščin v obdobju januar-november 2003, in že obračunanim povečanjem iz prejšnjih dveh stavkov.

Ob izplačilu plač za mesec avgust v letih 2002 in 2003 se minimalna plača dodatno poveča še za ugotovljeno rast bruto domačega proizvoda v preteklem letu.

Tabela 47

Minimalna plača 1996 – 2002 v SIT

april – junij 1996	53.500
oktober – december 1996	55.061
januar – marec 1997	55.942
april – junij 1997	56.781
julij – 1997	59.150
december 1997	61.989
januar 1998	62.299
avgust 1998	64.666
januar 1999	68.223
januar 1999	68.223
avgust 1999	72.521
januar 2000	74.262
julij 2000	77.010
avgust 2000	80.783
januar 2001	84.418
avgust 2001	92.186
januar 2002	94.675
avgust 2002	101.611
december 2002	103.643

Vir: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve

3. Enako plačilo za delo enake vrednosti

258. Drugi odstavek 6. člena **Zakona o delovnih razmerjih** (Ur. l. RS, št. 42/2002) določa, da morajo biti ženskam in moškim zagotovljene enake možnosti in enaka obravnava pri plačah in drugih prejemkih iz delovnega razmerja, zakon pa nadalje v istem členu v tem pogledu tudi prepoveduje neposredno kot posredno diskriminacijo zaradi spola, rase, starosti, zdravstvenega stanja oziroma invalidnosti, verskega ali drugega prepričanja, spolne usmerjenosti in nacionalnega porekla.

259. Zakon nadalje v poglavju, ki se nanaša na plačilo za opravljeno delo, še posebej izpostavlja pomen enakega plačila žensk in moških ter v 133. členu navaja, da je delodajalec dolžan za enako delo in za delo enake vrednosti izplačati enako plačilo delavcem, ne glede na spol. Določila pogodbe o zaposlitvi, kolektivne pogodbe oziroma splošnega akta delodajalca, ki so v nasprotju s tem pa so neveljavna.

C. Varnost in zdravje pri delu

1. Splošen pregled

260. Vprašanje varnosti in zdravja pri delu je na zakonodajni ravni urejeno z **Zakonom o varnosti in zdravju pri delu** (Ur. l. RS, št. 56/99; št. 64/2001), ki regulira:

- pravice in dolžnosti delodajalcev in delavcev v zvezi z varnim in zdravim delom ter ukrepe za zagotavljanje varnosti in zdravja pri delu;
- organe, pristojne za varnost in zdravje pri delu;
- da izvršilne predpise s področja varnosti in zdravja pri delu izdaja minister, pristojen za delo in minister, na katerega pristojnost se izvršilni predpis nanaša;
- da podrobnejše varnostne ukrepe določi delodajalec v skladu s tem zakonom in drugimi predpisi.

261. Določbe zakona se uporabljajo v vseh dejavnostih za vse osebe, ki so po predpisih o pokojninskem in invalidskem zavarovanju ter zdravstvenem zavarovanju zavarovane za primer poškodbe pri delu in poklicne bolezni, kakor tudi za vse druge osebe, ki so navzoče v delovnem procesu, pri čemer pa se določbe zakona ne uporabljajo v tistih dejavnostih, ali delih dejavnosti, v katerih je zagotavljanje varnosti in zdravja pri delu urejeno s posebnimi predpisi (2. člen ZVZD). V skladu z zakonom je Državni zbor Republike Slovenije tisti, ki sprejme nacionalni program varnosti in zdravja pri delu, s katerim se določi strategija razvoja področja varnosti in zdravja pri delu, katerega namen je varovanje življenja, zdravja in delovne zmožnosti delavca, preprečevanje poškodb pri delu, poklicnih bolezni in bolezni, ki so posledica dela ali so z delom povezane. Predlog nacionalnega programa pripravi Vlada Republike Slovenije po posvetovanju s strokovno javnostjo, organizacijami delodajalcev in sindikati (4. člen ZVZD).

262. V sklopu temeljnih načel zakon navaja, da je delodajalec dolžan zagotoviti varnost in zdravje delavcev v zvezi z delom. V ta namen mora delodajalec izvajati ukrepe, potrebne za zagotovitev varnosti in zdravja delavcev, vključno s preprečevanjem nevarnosti pri delu, obveščanjem in usposabljanjem delavcev, z ustrežno organiziranostjo ter potrebnimi materialnimi sredstvi. Delodajalec je dolžan izvajati take preventivne ukrepe in izbirati take delovne in proizvodne metode, ki bodo zagotavljale večjo stopnjo varnosti in zdravja pri delu, ter bodo vključene v vse aktivnosti delodajalca in na vseh organizacijskih ravneh. Pri tem obveznosti delavcev na področju varnosti in zdravja pri delu ne vplivajo na načelo odgovornosti delodajalca.

263. Delodajalec izvaja ukrepe za varnost in zdravje na delu, tako da pri tem upošteva naslednja temeljna načela:

- izogibanje tveganjem;
- ocenjevanje tveganj, ki se jim ni mogoče izogniti;
- obvladovanje tveganj pri njihovem viru;
- prilagajanje dela posamezniku z ustreznim oblikovanjem delovnega mesta in delovnega okolja, izbiro delovne opreme ter delovnih in proizvodnih metod;
- zagotavljanje ukrepov za ohranjanje in krepitev zdravja;
- prilagajanje tehničnemu napredku;
- nadomeščanje nevarnega z nenevarnim ali manj nevarnim;
- razvijanje celovite varnostne politike, ki vključuje tehnologijo, organizacijo dela, delovne pogoje, medčloveške odnose ter dejavnike delovnega okolja;
- dajanje prednosti splošnim varnostnim ukrepom pred posebnimi;
- dajanje ustreznih navodil in obvestil delavcem.

264. Delavec mora spoštovati in izvajati ukrepe za zagotavljanje varnosti in zdravja pri delu, delo pa mora opravljati s tolikšno pazljivostjo, da s tem varuje svoje življenje in zdravje ter življenje in zdravje drugih oseb. Delavec prav tako mora uporabljati varnostne naprave ter sredstva in osebno varovalno opremo pri delu skladno z njihovim namenom, pazljivo ravnati z njimi in skrbeti, da so v brezhibnem stanju.

265. Delodajalci in delavci oziroma njihovi predstavniki se morajo o vprašanih varnosti in zdravja pri delu medsebojno obveščati, skupno posvetovati ter soočati v skladu s tem zakonom in predpisi o sodelovanju delavcev pri upravljanju.

266. Zagotavljanje varnosti in zdravja pri delu ne sme delavcu povzročiti finančnih obveznosti, prav tako ne smejo zdravstvene posledice opravljanja dela prizadeti delavčeve plače ter posegati v njegov z delom pridobljeni materialni in socialni položaj. Ukrepi, ki jih izvaja delodajalec in ki se nanašajo na varnost in zdravje pri delu, ne smejo delavcem povzročati nobenih finančnih obveznosti.

267. Delodajalci, združenja delodajalcev, zavarovalnice in zavodi s področja zdravstvenega zavarovanja ter pokojninskega in invalidskega zavarovanja sodelujejo pri načrtovanju skupnih dejavnosti za doseganje višje ravni varnosti in zdravja pri delu ter za splošen razvoj varnostne kulture in zagotavljajo sredstva, ki so za ta namen potrebna, v skladu z zakonom. Pravne in fizične osebe, ki opravljajo dejavnost zagotavljanja varnosti in zdravja pri delu ter univerza in druge izobraževalne institucije prav tako sodelujejo pri načrtovanju omenjenih skupnih dejavnosti.

268. Zgoraj omenjeni **Nacionalni program varnosti in zdravja pri delu** je trenutno v pripravi.

Pričakuje se, da bo pripravljen in sprejet v letu 2003. Strategija razvoja področja varnosti in zdravja pri delu sledi usmeritvi, ki gre ne samo v zagotavljanje novih delovnih mest, ampak v zagotavljanje boljših delovnih mest. To pomeni ustvarjanje varnega in zdravega ter stimulativnega delovnega okolja, še posebej pa obvladovanje obstoječih in na novo porajajočih se dejavnikov tveganja. Programi morajo biti zato usmerjeni v oceno vpliva dela na zdravje delavcev in obratno, torej vpliva zdravja delavcev na delo oziroma delovno mesto.

269. Zaradi skupne odgovornosti za varnost in zdravje pri delu se mora strategija na tem področju osredotočiti tako na dosledno izvajanje predpisov, ki to področje urejajo, kakor tudi na ukrepe, ki bodo delodajalce spodbujali k zagotavljanju boljših delovnih pogojev od teh, ki jih kot minimum zahtevajo predpisi. Ta cilj je mogoče doseči s prepričanjem, da pomeni varno in zdravo delo hkrati dobre poslovne rezultate (*»good health and safety is good business«*).

270. Osnovni cilji nacionalnega programa so sledeči:

- zmanjšanje števila poškodb pri delu, poklicnih bolezni in bolezni v zvezi z delom;
- razvoj preventivne infrastrukture – promocija kulture preventive;
- oblikovanje mehanizmov za povezovanje obeh nosilnih področij ter drugih področij za koherenten in skladen socialno- ekonomski razvoj.

2. Inšpekcijsko nadzorstvo

271. Inšpekcijsko nadzorstvo nad izvajanjem zakonov, drugih predpisov, kolektivnih pogodb in splošnih aktov, ki urejajo varnost delavcev pri delu, opravlja inšpektorat za delo.

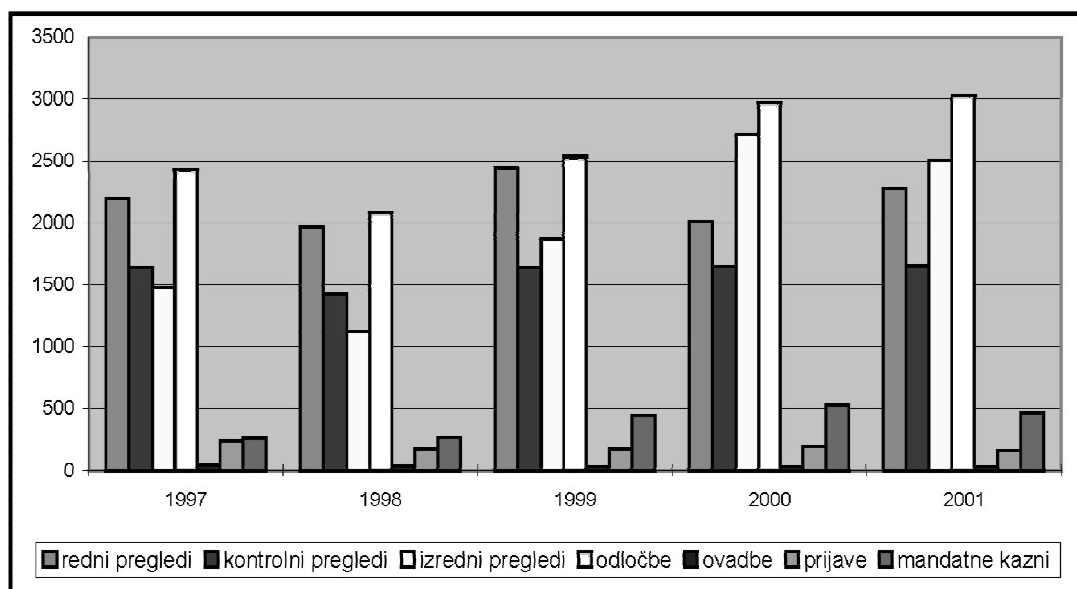
272. Inšpektorat Republike Slovenije za delo je upravni organ v sestavi Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve. Delovno področje upravnega organa je posredno določeno s samim **Zakonom o organizaciji in delovnem področju ministrstev** (Uradni list RS, št. 71/94; št. 71/94) ter **Zakonom o upravi** (Uradni list RS, št. 67/94 - poglavje o izvrševanju nadzorstva in pooblastilih inšpektorjev, in 20/95). Z **Zakonom o inšpekciji dela** (Uradni list RS, št. 38/94 in 32/97) pa neposredno določena pristojnosti in oblike delovanja tega upravnega organa.

273. Na področju varstva pri delu se opravlja inšpekcijski nadzor na podlagi **Zakona o inšpekciji dela** (Uradni list RS, št. 38/94 in 32/97) in **Zakona o varnosti in zdravju pri delu** (Ur. l. RS, št. 56/99; št. 64/2001), podzakonskimi predpisi s tega področja, tehničnimi predpisi in standardi s področja varnosti.

274. Nadzor področja varnost in zdravje pri delu obsega neposredno kontrolo objektov, ogled delovnih razmer v prostorih in na deloviščih, ustreznost sredstev za delo (strojev, orodij), za osebno varnost, izvajanje oziroma neizvajanje zdravstvenih pregledov, mikroklimatske razmere, varno delo glede na posebnost dejavnosti itd.

Graf 1

Obseg opravljenega dela inšpektorata na področju varnosti in zdravja pri delu v obdobju od leta 1997 do 2001

Vir: IRSD

a) Inšpekcijsko nadzorstvo na področju varnosti in zdravja pri delu za leto 1999

275. V letu 1999 je bilo nadziranih 145.395 poslovnih objektov, kar je približno 5000 več kot v letu 1998. Skupno je bilo opravljenih 5.957 inšpekcijskih pregledov, kar pomeni 1443 pregledov več v primerjavi z letom 1998 in 641 več kot leta 1997. Delavci inšpektorata raziskali še 20 smrtnih, 399 težjih in 9 kolektivnih nevarnih pojavov, ki sicer niso imeli za posledico poškodbo delavca, so pa povzročili večjo materialno škodo in/ali ogrozili življenje in zdravje delavcev pri delu. V zvezi z ugotovljenimi kršitvami veljavne zakonodaje je bilo podanih 33 ovadb javnim tožilstvom in 173 predlogov sodnikom za prekrške. Izrečenih je bilo 449 mandatnih kazni na kraju samem.

Tabela 48

REDNI PREGLEDI			KONTROLNI PREGLEDI			IZREDNI PREGLEDI		
1998	1999	Indeks rasti <u>1999</u> 1998	1998	1999	Indeks rasti <u>1999</u> 1998	1998	1999	Indeks rasti <u>1999</u> 1998
1.971	2.446	124,1	1.424	1.643	115,4	1.119	1.868	166,9

Pregledi inšpektorjev s področja varnosti in zdravja pri delu

Vir: IRSD

Tabela 49

Nezgode pri delu in nevarni pojavi

SMRTNE			TEŽJE			KOLEKTIVNE			NEVARNI POJAVI		
1998	1999	Indeks <u>s</u> <u>1999</u>	1998	1999	Indeks <u>s</u> <u>1999</u>	1998	1999	Indeks <u>s</u> <u>1999</u>	1998	1999	Indeks <u>s</u> <u>1999</u>

		1998			1998			1998			1998
15	20	133,3	361	399	110,5	13	9	69	15	8	53

Vir: IRSD

Tabela 50

Odločbe, ovadbe, prijave in mandatne kazni

ODLOČBE			OVADBE JAVNEMU TOŽILSTVU			PRIJAVE SODNIKU ZA PREKRŠKE			MANDATNE KAZNI		
1998	1999	Indeks s 1999 1998	1998	1999	Indeks s 1999 1998	1998	1999	Indeks s 1999 1998	1998	1999	Indeks s 1999 1998
2.083	2.538	121,8	37	33	89	174	173	99	265	449	169,4

Vir: IRSD

b) Inšpekcijsko nadzorstvo na področju varnosti in zdravja pri delu za leto 2000

276. V letu 2000 je bilo opravljenih skupno 6.373 inšpekcijskih pregledov s področja varnosti in zdravja pri delu, od tega je bilo 2.007 rednih, 1.648 kontrolnih in 2.718 izrednih pregledov.

277. Pisnih ureditvenih odločb, ki so bile izdane na podlagi rednih inšpekcijskih pregledov, je bilo v letu 2000 skupno 1.609. Kontrolnih pregledov o tem, ali so bili v odločbah naloženi ukrepi opravljeni, je bilo 1.648. V okviru izrednih pregledov je bilo opravljenih 1.044 pregledov samo določenega področja zagotavljanja varnosti in zdravja pri delu, o nočnem delu žensk, pregled na podlagi pritožbe delavca ter 1.674 pregledov v zvezi s načrtovanimi akcijami. Na podlagi ugotovitev izrednih inšpekcijskih pregledov je bilo izdanih 1.216 ureditvenih odločb.

278. Na prvi stopnji, kar pomeni redne, kontrolne in izredne inšpekcijske preglede ter na podlagi teh izdane ureditvene odločbe, je bilo na področju varnosti in zdravja pri delu izvedenih 9.346 postopkov.

Tabela 51

Inšpekcijski pregledi za leti 1999 in 2000

REDNI PREGLEDI			KONTROLNI PREGLEDI			IZREDNI PREGLEDI		
1999	2000	Indeks rasti 2000 1999	2000	1999	Indeks rasti 2000 1999	1999	2000	Indeks rasti 2000 1999
2.446	2.007	82,1	1.643	1.648	100,3	1.868	2.718	145,5

Vir: IRSD

Tabela 52

Odločbe, ovadbe, predlogi sodnikom za prekrške in izrečene mandatne kazni

ODLOČBE			OVADBE JAVNEMU TOŽILSTVU			PRIJAVE SODNIKU ZA PREKRŠKE			MANDATNE KAZNI		
1999	2000	Indeks 2000 1999	1999	2000	Indeks 2000 1999	1999	2000	Indeks 2000 1999	1999	2000	Indeks 2000 1999
2.538	2.973	117,2	33	34	103,1	173	193	111,6	449	528	117,6

Vir: IRSD

279. V letu 2000 je bilo raziskanih tudi 498 nezgod pri delu, ki so bile prijavljene kot težje. O ugotovljenih pomanjkljivostih in nepravilnostih je bilo na pristojna državna tožilstva podanih 30 ovadb zoper odgovorne osebe, 91 predlogov sodnikom za prekrške ter izdanih skupno 36 ureditvenih odločb. V letu 2000 je bilo 16 nezgod v katerih je umrlo 19 ljudi. Med rednim opravljanjem dela je dodatno v prometnih nesrečah umrlo še pet ljudi, eden pa na poti na delo. Osnovni razlogi za smrtne nezgode so tako: stisnjenje delavca s transportnimi sredstvi, zastropitve z ogljikovim monoksidom, padci z višine, udar električnega toka, večji leteči delci in nepohodna strešna površina in kot posledica padec v globino.

c) Inšpekcijsko nadzorstvo na področju varnosti in zdravja pri delu za leto 2001

280. V letu 2001 je bilo opravljeno skupno 6.437 inšpekcijskih pregledov s področja varnosti in zdravja pri delu. O tega je bilo 2.276 rednih pregledov, ki obsegajo pregled celotnega stanja na področju varnosti in zdravja pri delu pri določenem delodajalcu. Pregledov, pri katerih se preveri ureditev v izdanih ureditvenih odločbah naloženih ukrepov, je bilo opravljenih 1.651. Pri 2.510 opravljenih izrednih pregledih je bil opravljen pregled samo določenega področja zagotavljanja varnosti in zdravja pri delu, kot npr. pregledi v okviru posebej organiziranih akcij, pregledi za nočno delo žensk ali pregledi na podlagi pritožbe delavca ali koga drugega.

Tabela 53

Inšpekcijski pregledi za leti 2000 in 2001 - index rasti/padca števila opravljenih inšpekcijskih pregledov za leti 2000 in 2001

	REDNI PREGLEDI	KONTROLNI PREGLEDI	IZREDNI PREGLEDI
leto 2000	2.007	1.648	2.718
leto 2001	2.276	1.651	2.510
Index rasti 2000/2001	113,4	100,2	92,3

Vir: IRSD

Tabela 54

Odločbe, ovadbe, predlogi sodnikom za prekrške in izrečene mandatne kazni

	ODLOČBE	OVADBE DRŽAVNEMU TOŽILSTVU	PRIJAVE SODNIKU ZA PREKRŠKE	MANDATNE KAZNI
leto 2000	2.973	34	193	528

leto 2001	3.028	29	161	465
Index rasti 2000/2001	101,9	85,3	83,4	88,1

Vir: IRSD

281. V letu 2001 je bilo skupno število nezgod pri delu v državi Sloveniji 25.176. Od tega je bilo nezgod neposredno pri delu in na službeni poti v okviru delovnega časa skupno 21.484, vse preostale pa so bile nezgode na poti na delo ali z dela.

282. V letu 2001 je bilo prijavljeno 406 težjih nezgod pri delu ter 6 kolektivnih nezgod, ki so bile s strani delodajalcev opredeljene kot težje. V nezgodah pri delu, do katerih je prišlo v dejavnostih, ki so v pristojnosti inšpektorata za delo, umrlo 19 oseb. To število je enako kot v preteklem letu.

D. Enake možnosti pri napredovanju

283. Drugi odstavek 6. člena **Zakona o delovnih razmerjih** (Ur. l. RS, št. 42/2002) prav tako določa, da morajo biti ženskam in moškim zagotovljene enake možnosti in enaka obravnava pri zaposlovanju in napredovanju, kakor tudi pri usposabljanju, izobraževanju, prekvalifikaciji, plačah in drugih prejemkih iz delovnega razmerja, odsotnostih z dela, delovnih razmerah, delovnem času in odpovedi pogodbe o zaposlitvi. Zakon nadalje v istem členu prepoveduje tudi neposredno kot posredno diskriminacijo zaradi spola, rase, starosti, zdravstvenega stanja oziroma invalidnosti, verskega ali drugega prepričanja, spolne usmerjenosti in nacionalnega porekla.

E. Odmor, dnevni in tedenski počitek, delovni čas in plačan dopust

1. Odmor, dnevni in tedenski počitek

284. **Zakon o delovnih razmerjih** (Ur. l. RS, št. 42/2002) glede odmora med delovnim časom določa, da ima delavec med dnevnim delom, ki dela polni delovni čas, pravico do odmora, ki traja 30 minut. Delavec, ki dela krajši delovni čas, vendar najmanj štiri ure na dan, pa ima pravico do odmora med dnevnim delovnim časom v sorazmerju s časom, prebitim na delu. Čas odmora med dnevnim delom se všteva v delovni čas (154. člen ZDR).

285. Zakon prav tako zagotavlja počitek med zaporednima delovnima dnevnoma ter navaja, da ima delavec v obdobju 24 ur pravico do počitka, ki traja nepretrgoma najmanj 12 ur. Delavec, ki mu je delovni čas neenakomerno razporejen ali začasno prerazporejen, pa ima v obdobju 24 ur pravico do počitka, ki traja nepretrgoma najmanj 11 ur (155. člen ZDR).

286. Glede tedenskega počitka zakon določa, da ima delavce v obdobju sedmih zaporednih dni, poleg pravice do dnevnega počitka tudi pravico do tedenskega počitka v trajanju najmanj 24 neprekinjenih ur. Če mora delavec zaradi objektivnih, tehničnih in organizacijskih razlogov delati na dan tedenskega počitka, se mu zagotovi tedenski počitek na kakšen drug dan v tednu (156. člen ZDR).

2. Delovni čas in nadurno delo

287. **Zakon o delovnih razmerjih** (Ur. l. RS, št. 42/2002) v 142. členu določa, da polni delovni čas ne sme biti daljši od 40 ur na teden. Z zakonom oziroma s kolektivno pogodbo se lahko določi kot polni delovni čas delovni čas, ki je krajši od 40 ur na teden, vendar ne manj kot 36 ur na teden.

288. Glede nadurnega dela zakon v 143. členu določa, da je delavec dolžan na zahtevo delodajalca opravljati delo preko polnega delovnega časa, se pravi nadurno delo:

- v primerih izjemoma povečanega obsega dela,
- če je potrebno nadaljevanje delovnega ali proizvodnega procesa, da bi se preprečila materialna škoda ali nevarnost za življenje in zdravje ljudi,
- če je nujno, da se odvrne okvara na delovnih sredstvih, ki bi povzročila prekinitve dela,
- če je potrebno, da se zagotovi varnost ljudi in premoženja ter varnost prometa
- in v drugih izjemnih, nujnih in nepredvidenih primerih, določenih z zakonom ali kolektivno pogodbo na ravni dejavnosti.

289. Nadurno delo lahko traja največ osem ur na teden, največ 20 ur na mesec in največ 180 ur na leto. Delovni dan lahko traja največ deset ur. Dnevna, tedenska in mesečna časovna omejitve se lahko upošteva kot povprečna omejitve v obdobju, določenem z zakonom ali kolektivno pogodbo, in ne sme biti daljše od šestih mesecev. Nadurno delo se ne sme uvesti, če je delo možno opraviti v polnem delovnem času z ustrežno organizacijo in delitvijo dela, razporeditvijo delovnega časa z uvajanjem novih izmen ali z zaposlitvijo novih delavcev.

290. Zakon pa prav tako predvideva tudi možnost dodatnega dela v primerih naravne ali druge nesreče. V primerih naravne ali druge nesreče ali ko se ta nesreča neposredno pričakuje je delavec dolžan opravljati delo preko polnega ali dogovorjenega krajšega delovnega časa na svojem delovnem mestu ali druga dela v zvezi z odpravljanjem ali preprečevanjem posledic. Tako delo lahko traja, dokler je nujno, da se rešijo človeška življenja, obvaruje zdravje ljudi ali prepreči materialna škoda (144. člen ZDR).

291. Posebno varstvo v primeru dela preko polnega delovnega časa (nadurno delo in dodatno delo v primeru naravne ali druge nesreče) pa uživajo določene kategorije delavcev. Zakon v 145. členu našteva, da delodajalec ne sme uvesti dela preko polnega delovnega časa:

- delavki ali delavcu v skladu z določbami tega zakona zaradi varstva nosečnosti in starševstva,
- starejšemu delavcu,
- delavcu, ki še ni dopolnil 18 let starosti,
- delavcu, kateremu bi se na podlagi mnenja zdravniške komisije zaradi takega dela poslabšalo zdravstveno stanje,
- delavcu, ki ima polni delovni čas krajši od 36 ur na teden zaradi dela na delovnem mestu, kjer obstajajo večje nevarnosti za poškodbe ali zdravstvene okvare,
- delavcu, ki dela krajši delovni čas v skladu s predpisi o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, predpisi o zdravstvenem zavarovanju ali drugimi predpisi.

3. Periodičen plačan dopust

292. Delavec pridobi pravico do celotnega letnega dopusta, ko mu preteče čas nepretrganega delovnega razmerja, ki ne sme biti daljši od šestih mesecev, ne glede na to, ali delavec dela polni delovni čas ali krajši delovni čas od polnega.

293. **Zakon o delovnih razmerjih** (Ur. l. RS, št. 42/2002) v 156. členu določa, da ima delavec pravico do letnega dopusta v posameznem koledarskem letu, ki ne more biti krajši kot štiri tedne, ne glede na to, ali dela polni delovni čas ali krajši delovni čas od polnega. Minimalno število dni letnega dopusta delavca je odvisno od razporeditve delovnih dni v tednu za posameznega delavca. Starejši delavec, invalid, delavec z najmanj 60% telesno okvaro in delavec, ki neguje in varuje otroka s telesno ali duševno prizadetostjo, ima pravico do najmanj treh dodatnih dni letnega dopusta. Delavec ima pravico do enega dodatnega dneva letnega dopusta za vsakega otroka, ki še ni dopolnil 15 let starosti.

294. Izjava, s katero bi se delavec odpovedal pravici do letnega dopusta, je neveljavna. Neveljaven je tudi sporazum, s katerim bi se delavec in delodajalec dogovorila o odškodnini za neizrabljeni letni dopust, razen ob prenehanju delovnega razmerja.

295. Delodajalec je v skladu z zakonom v primerih odsotnosti z dela zaradi izrabe letnega dopusta delavcu dolžan izplačati nadomestilo plače (137. člen ZDR) v višini njegove povprečne mesečne plače iz zadnjih treh mesecev oziroma iz obdobja dela v zadnjih treh mesecih. V kolikor

delavec v celotnem obdobju zadnjih treh mesecev ni prejel vsaj ene mesečne plače, mu pripada nadomestilo plače v višini minimalne plače.

4. Nadomestilo za praznične dni

296.. V okviru 137. člena **Zakona o delovnih razmerjih** (Ur. l. RS, št. 42/2002) je med drugim tudi določeno, da je delodajalec delavcu dolžan izplačati nadomestilo plače v primeru z zakonom določenih praznikov in dela prostih dni.

297. Vprašanje državnih praznikov in s tem v zvezi z dela prostimi dnevi je urejeno z **Zakonom o praznikih in dela prostih dnevih v Republiki Sloveniji** (Ur. l. RS/I, št. 26/91). V skladu z zakonom so državni prazniki, ki so dela prosti dnevi, sledeči:

- 1. in 2. januar (novo leto),
- 8. februar (Prešernov dan, slovenski kulturni praznik),
- 27. april (dan upora proti okupatorju),
- 1. in 2. maj (praznik dela),
- 25. junij (dan državnosti),
- 1. november (dan spomina na mrtve),
- 26. december (dan samostojnosti).

298. Dela prosti dnevi pa so tudi:

- velikonočna nedelja in ponedeljek (velika noč),
- binkoštna nedelja (binkošti),
- 15. avgust (Marijino vnebovzetje),
- 31. oktober (dan reformacije),
- 25. december (božič) (2. člen ZPDPD).

8. člen

SINDIKALNA SVOBODA

A. Ustavnopravni in zakonodajni vidik

299. V skladu z 8. členom Ustave Republike Slovenije morajo biti zakoni in drugi predpisi v skladu s splošno veljavnimi načeli mednarodnega prava in mednarodnopravnimi pogodbami, ki obvezujejo Slovenijo. Ratificirane in objavljene mednarodne pogodbe se uporabljajo neposredno.

300. Mednarodne pogodbe, katere je Slovenija ratificirala in ki v svoji vsebini zajemajo pravico do sindikalne svobode, so:

- Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (Ur. l. RS-MP, št. 1/1994; RS št. 2/1994);
 - o Evropska socialna listina (spremenjene) (Ur. l. RS-MP, št. 7/99; RS 24/99);
 - o Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah (Ur. l. SFRJ, št. 7/71);
- Konvencija MOD št. 87 o sindikalni svobodi in zaščiti sindikatov (Ur. l. FLRJ-MP, št. 9/58; Ur. l. RS, št. 15/92);
- Konvencija MOD št. 98 o uporabi načel o pravicah organiziranja in kolektivnega dogovarjanja (Ur. l. SFRJ-MP, št. 11/58; Ur. l. RS, št. 15/92);
- Konvencija MOD št. 135 o varstvu in olajšavah za predstavnike delavcev v podjetju (Ur. l. SFRJ, št. 14/82; Ur. l. RS, št. 15/92).

1. Ustava Republike Slovenije

301. Ustava Republike Slovenije v svojem 42. členu določa (*Pravica do zbiranja in združevanja*), da je vsakomur zagotovljena pravica do mirnega zbiranja in do javnih zborovanj ter do svobodnega združevanja z drugimi, pri čemer Ustava dodaja, da pripadniki obrambnih sil in policije ne morejo biti člani političnih strank. Zakonske omejitve pravice do zbiranja in združevanja so dopustne, ampak samo v kolikor to zahteva varnost države ali javna varnost ter varstvo pred širjenjem nalezljivih bolezni.

302. Ustava v poglavju o gospodarskih in socialnih razmerjih nadalje podrobneje izpeljuje pravico do združevanja, in sicer v svojem 76. členu (*Sindikalna svoboda*) zagotavlja svobodno ustanavljanje in delovanje sindikatov ter včlanjevanje vanje.

303. Pravica do stavke je v Sloveniji priznana kot ustavna kategorija. Ustava ureja pravico do stavke v poglavju o gospodarskih in socialnih razmerjih ter določa, da imajo delavci pravico do stavke. Pravica do stavke se lahko, upoštevajoč pri tem vrsto in naravo dejavnosti, z zakonom omeji, če to zahteva javna korist (77. člen Ustave RS).

2. Zakonodajni okvir

304. Najpomembnejši zakonski akti s katerimi je v Sloveniji pravno urejena pravica do ustanavljanja in delovanja sindikatov ter včlanjevanja vanje, so sledeči:

- Zakon o delovnih razmerjih (Ur. l. RS, št. 42/2002);
- Zakon o reprezentativnosti sindikatov (Ur. l. RS, št. 13/93);
- Zakon o stavki (Ur. l. SFRJ, št. 23/91; Ur. l. RS, št. 17/91; št. 66/93).

B. Ustanavljanje in delovanje sindikatov ter včlanjevanje vanje

1. Ustanavljanje in delovanje sindikatov

305. Vprašanje sindikalne svobode v smislu ustanovitve in delovanje sindikatov je na zakonodajni ravni urejeno z Zakonom o delovnih razmerjih (Ur. l. RS, št. 42/2002) in Zakonom o reprezentativnosti sindikatov (Ur. l. RS, št. 13/93), dodatno pa to materijo urejata še obe kolektivni pogodbi splošne veljavnosti ter kolektivne pogodbe dejavnosti in poklicev.

(a) **Zakon o reprezentativnosti sindikatov**

306. Sindikat se ustanovi na t.i. ustanovitvenem sestanku, kjer njegovi člani sprejmejo statut sindikata oziroma drug temeljni akt, na podlagi katerega se sindikat ustanovi. Zaradi lažjega poslovanja v pravnem prometu je za delovanje sindikata pomembno, da pridobi lastnost pravne osebe. Pridobitev lastnosti pravne osebe je urejena z **Zakonom o reprezentativnosti sindikatov** (Ur. l. RS, št. 13/93), ki določa, da sindikat postane pravna oseba z dnem izdaje odločbe o hrambi statuta oziroma drugega temeljnega akta.

307. Statute sindikatov za območje občin ali širših lokalnih skupnosti, ter sindikatov v podjetjih, zavodih in drugih organizacijah in pri delodajalcih ter v državnih organih, organih občin oziroma širših lokalnih skupnosti hranijo upravni organi, pristojni na prvi stopnji za področje dela. Statute sindikatov za območje države, za več občin ali širših lokalnih skupnosti, panog, dejavnosti in poklicev pa hrani ministrstvo, pristojno za delo (Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve).

308. Postopek za hrambo statuta se začne na zahtevo pooblaščenih oseb sindikata. Zahtevi za hrambo morata biti priložena zapisnik z ustanovitvenega sestanka in statut, katerega hramba se zahteva. Odločbo o hrambi izda minister, pristojen za delo, oziroma predstojnik upravnega organa, pristojen na prvi stopnji za področje dela, in sicer najkasneje v osmih dneh po prejemu zahteve.

309. V Sloveniji je sindikatov s statusom pravne osebe na vseh ravneh nekaj čez 10.000. Od tega je 154 sindikatov, ki so pridobili status pravne osebe na podlagi odločbe, ki jo je izdal minister, pristojen za delo; med njimi je trenutno za območje države reprezentativnih 23 sindikatov (6 zvez oziroma konfederacij, ostalo pa so sindikati različnih dejavnosti in poklicev).

(b) *Zakon o delovnih razmerjih*

310. Zakon o delovnih razmerjih (Ur. l. Rs, št. 42/2002) v poglavju o delovanju in varstvu sindikalnih zaupnikov glede obveznosti delodajalca do sindikata predvideva, da mora delodajalec sindikatu zagotoviti pogoje za hitro in učinkovito opravljanje sindikalnih dejavnosti v skladu z veljavnimi predpisi, s katerimi se varujejo pravice in interesi delavcev, prav tako pa je delodajalec dolžan sindikatu omogočiti dostop do podatkov, ki so potrebni za opravljanje sindikalne dejavnosti.

(c) *Kolektivne pogodbe*

311. Poleg omenjenih zakonov področje delovanja sindikatov dodatno urejata tudi obe kolektivni pogodbi splošne veljavnosti v Sloveniji in različne kolektivne pogodbe dejavnosti in poklicev.

312. Splošna kolektivna pogodba za gospodarske dejavnosti (Ur. l. RS, št. 40/97, 64/2000) določa, da se s kolektivno pogodbo ne sme posegati v svobodno ustanavljanje in delovanje sindikatov pri delodajalcih ter v pravice sindikata, da v skladu s svojo vlogo in nalogami daje pobude, predloge, stališča in zahteve pristojnim organom. Delodajalec je tako dolžan zagotoviti sindikatom sodelovanje v vseh postopkih odločanja o pravicah, obveznostih in odgovornostih delavcev iz delovnega razmerja, pri čemer mora sindikatu, organiziranem pri njem, zagotavljati tudi prost dostop zunanjih sindikalnih predstavnikov na podlagi vnaprejšnjega obvestila, svobodo sindikalnega obveščanja in širjenja sindikalnega tiska.

313. Splošna kolektivna pogodba za gospodarske dejavnosti v 40. členu določa med drugim tudi materialne pogoje za sindikalno delo, in sicer:

(1) S kolektivno pogodbo pri delodajalcu, oziroma s pogodbo o zagotavljanju pogojev za sindikalno delo med sindikati in delodajalcem se določijo materialni pogoji za delo sindikata.

(2) Če s pogodbo ni drugače določeno, je za delo sindikatov zagotovljeno:

- ena plačana ura letno na vsakega člana sindikata pri delodajalcu, vendar ne manj kot 30 ur letno, če je do 20 zaposlenih in ne manj kot 60 ur, če je več kot 20 zaposlenih, ter pol ure za vsakega od preostalih zaposlenih delavcev, za opravljanje sindikalnih funkcij. V tako določeno število ur se ne všteva sodelovanje sindikalnih zaupnikov v organih sindikalnih central in v organih sindikatov dejavnosti - na višjih nivojih. O okvirnem režimu izrabe določenega števila ur za delo sindikalnih zaupnikov se dogovorijo sindikati in poslovodni organ. Pri tem upoštevajo potrebe in interese članov sindikatov in zahteve delovnega procesa;
- prostorski pogoji za delo sindikatov, njihovih organov in sindikalnih zaupnikov;
- tehnična izvedba obračuna in plačevanje članarine sindikatom za člane sindikata;
- trije plačani delovni dnevi letno za usposabljanje sindikalnih zaupnikov, vendar skupno število teh ur ne more presegati tretjine ur iz prve alineje.

(3) Število sindikalnih zaupnikov pri delodajalcu določi sindikat v skladu s svojim statutom oziroma pravili ter pogodbo.

(4) S pogodbo se lahko predvidi sklicevanje članskih sestankov največ dvakrat letno med delovnim časom.

(5) Ne glede na zagotovljene materialne pogoje za delo sindikata po tem členu se delodajalec in reprezentativni sindikat pri delodajalcu lahko dogovorita, da za čas opravljanja

profesionalne funkcije pripada sindikalnemu zaupniku plača najmanj v višini, kot jo je prejemal pred začetkom opravljanja te funkcije.

314. **Kolektivna pogodba za negospodarske dejavnosti v Republiki Sloveniji** (Ur. l. RS/I, št. 18/91; Ur. RS, št. 23/2001) pa zagotavlja, da se s kolektivno pogodbo ne more posegati v pravice, obveznosti in odgovornosti sindikatov, da v skladu s svojo vlogo in nalogami delujejo v zavodu, dajejo pobude, predloge, stališča in zahteve pristojnim organom. Delovanja sindikatov prav tako ni mogoče omejiti z odločitvami organov v zavodu. Direktor, pooblaščen delavci in strokovne službe zagotavljajo sindikatom podatke o vseh vprašanjih, o katerih odločajo organi upravljanja in pooblaščen delavci in ki se nanašajo na socialno-ekonomski in delovni položaj ter pravice, obveznosti in odgovornosti delavcev iz dela in delovnega razmerja v javnih zavodih, organizacijah in organih, ki se pretežno financirajo iz javnih sredstev pa tudi podatke o plačah vseh in vsakogar. Sindikatu pa mora biti tudi zagotovljeno, in sicer s strani direktorja in strokovne službe, da sodeluje v vseh postopkih odločanja o pravicah, obveznostih in odgovornostih delavcev iz delovnega razmerja.

315. Kolektivna pogodba za negospodarske dejavnosti v Republiki Sloveniji nadalje določa, da mora biti za delo sindikatov zagotovljeno sledeče:

- sindikalnim zaupnikom najmanj ena plačana ura letno za vsakega delavca v zavodu, vendar ne manj kot 50 letno, za opravljanje sindikalnih funkcij in za sodelovanje pri delu organov sindikatov izven zavoda. V tako določeno število ur se ne vštevata sodelovanje sindikalnih zaupnikov v organih sindikalnih central (združenj) in v organih sindikatov dejavnosti. Ne glede na število sindikalnih zaupnikov skupno število plačanih ur za njihovo sindikalno delo (to je za delo vseh zaupnikov skupaj) ne sme biti manjše, kot je število delavcev v zavodu, in ne manjše kot 50 ur na leto. O okvirnem režimu izrabe določenega števila ur za delo sindikalnega zaupnika se dogovorita sindikat in direktor zavoda. Pri tem upoštevata potrebe in interese članov sindikatov in zahteve delovnega procesa. Sindikalnim zaupnikom se zmanjša delovne obveznosti oziroma normativ ali pa se jim povečan obseg dela posebej plača kot delo v rednem delovnem času;
- prost dostop zunanjih sindikalnih predstavnikov v zavod na podlagi vnaprejšnjega obvestila;
- svoboda sindikalnega obveščanja in razpečevanja sindikalnega tiska;
- strokovna pomoč in drugi pogoji (prostori, tehnično in administrativno delo ipd.) za delo sindikatov, njihovih organov in sindikalnih zaupnikov;
- tehnična izvedba obračuna in plačevanja članarine sindikatom za člane sindikata.

316. V zvezi z navedenim sklenejo direktor in sindikati pogodbo o zagotavljanju pogojev za sindikalno delo.

2. Včlanjevanje v sindikate

317. Sindikalna svoboda je zagotovljena na ustavni ravni, in sicer v 76. členu Ustave Republike Slovenije, ki pravi, da je ustanavljanje in delovanje ter včlanjevanje v sindikate svobodno. Omenjena ustavna določba tako zajema:

- pozitivno sindikalno svobodo, kar pomeni zjamčeno pravico posameznika, da se včlani v sindikat po svoji izbiri; kot tudi
- negativno sindikalno svobodo, ki zajema pravico vsakega posameznika, ki sicer izpolnjuje pogoje za včlanjevanje, da se sam svobodno odloči ali se bo v sindikat dejansko včlanil ali ne.

3. Delovanje in varstvo sindikalnih zaupnikov

318. Delovanje in varstvo sindikalnih zaupnikov je na zakonodajni ravni urejeno z Zakonom o delovnih razmerjih (Ur. l. RS, št. 42/2002), dopolnilno pa to vprašanje urejata še obe kolektivni pogodbi splošne veljavnosti.

(a) Zakon o delovnih razmerjih

319. **Zakon o delovnih razmerjih** (Ur. l. Rs, št. 42/2002) v zvezi s sindikalnim zaupnikom določa, da sindikat, ki ima člane zaposlene pri določenem delodajalcu, lahko imenuje ali izvoli sindikalnega zaupnika, ki ga bo zastopal pri delodajalcu. Če zaupnik ni določen, zastopa sindikat njegov predsednik. Sindikat mora obvestiti delodajalca o imenovanju oziroma izvolitvi sindikalnega zaupnika. Sindikalni zaupnik ima pravico zagotavljati in varovati pravice in interese članov sindikata pri delodajalcu, svojo sindikalno dejavnost pa mora izvajati v času in na način, ki ne zmanjšuje učinkovitosti poslovanja delodajalca.

320. Zakon glede varstva sindikalnega zaupnika in sindikalne članarine navaja, da število sindikalnih zaupnikov, ki uživajo varstvo skladno s 113. členom³ tega zakona, se lahko določi v skladu s kriteriji, dogovorjenimi v kolektivni pogodbi oziroma dogovorjenimi med delodajalcem in sindikatom. Takšnemu sindikalnemu zaupniku tudi ni mogoče znižati plače ali proti njemu začeti disciplinskega ali odškodninskega postopka ali ga kako drugače postavljati v manj ugoden ali podrejen položaj.

321. Glede varstva sindikalnih zaupnikov v primeru spremembe delodajalca pa zakon dodatno določa, da sindikalni zaupnik ohrani svoj status, če pri delodajalcu prevzemniku obstajajo pogoji za njegovo imenovanje v skladu s kolektivno pogodbo. Sindikalni zaupnik, ki mu preneha mandat zaradi prenosa, pa uživa varstvo v skladu s prejšnjim odstavkom še eno leto po prenehanju funkcije.

(b) Kolektivne pogodbe

322. **Splošna kolektivna pogodba za gospodarske dejavnosti** (Ur. l. RS, št. 40/97, 64/2000) posebej obravnava imuniteto sindikalnega zaupnika ter v 41. členu določa:

- (1) Sindikalni zaupnik zaradi sindikalne dejavnosti uživa imuniteto.
- (2) Sindikalnega zaupnika zaradi njegove sindikalne aktivnosti, če ravna v skladu z veljavnimi zakoni, kolektivnimi pogodbami in splošnimi akti, ni mogoče brez soglasja sindikata prerazporediti na drugo delovno mesto ali k drugemu delodajalcu oziroma uvrstiti med presežke.
- (3) Sindikalnemu zaupniku pod pogoji iz drugega odstavka ni mogoče znižati plače brez soglasja sindikata ali začeti zoper njega disciplinski ali odškodninski postopek ali ga kako drugače postavljati v manj ugoden oziroma podrejen položaj.
- (4) Rok, v katerem je sindikat dolžan dati soglasje, je 8 dni. Če se v tem roku ne opredeli, velja, da je dal soglasje.
- (5) Če sindikat ni dal soglasja, lahko delodajalec sproži postopek pomirjanja. Dokazno breme je na delodajalcu.
- (6) Pomirjanje lahko sproži sindikat tudi v primeru, če meni, da je sindikalni zaupnik šikaniran zaradi sindikalne dejavnosti.

³ 113. člen ZDR:

- (1) Delodajalec ne sme odpovedati pogodbe o zaposlitvi:
 - članu sveta delavcev, delavskemu zaupniku, članu nadzornega sveta, ki predstavlja delavce, predstavniku delavcev v svetu zavoda ter
 - imenovanemu ali voljenemu sindikalnemu zaupniku, brez soglasja organa, katerega član je, ali sindikata, če ravna v skladu z zakonom, kolektivno pogodbo in pogodbo o zaposlitvi, razen če v primeru poslovnega razloga odkloni ponujeno ustrezno zaposlitev ali če gre za odpoved v postopku prenehanja delodajalca.
- (2) Varstvo pred odpovedjo za osebe iz prejšnjega odstavka traja ves čas opravljanja njihove funkcije in še eno leto po njenem prenehanju.

- (7) Glede pomirjanja se smiselno uporabljajo določbe o pomirjanju v postopku ugotavljanja presežnih delavcev pri delodajalcu.
- (8) Imuniteta sindikalnega zaupnika iz tega člena traja še 9 mesecev po prenehanju funkcije sindikalnega zaupnika.
- (9) Za sindikalne zaupnike po tem členu se štejejo tudi funkcionarji sindikatov - sindikalnih central (predsedniki območnih in republiških odborov sindikatov, predsedniki območnih sindikatov), ki so zaposleni pri delodajalcu, svojo funkcijo pa opravljajo neprofesionalno.

323. **Kolektivna pogodba za negospodarske dejavnosti v Republiki Sloveniji** (Ur. l. RS/I, št. 18/91; Ur. RS, št. 23/2001) zagotavlja sindikalnim zaupnikom uživanje pravic, ki izhajajo iz Zakona o delovnih razmerjih še dve leti po preteku funkcije, glede plač pa določa, da sindikalnemu zaupniku, v času opravljanja funkcije, pripada plača v višini, kot jo je prejemal pred začetkom opravljanja te funkcije.

4. Povezovanje sindikatov na nacionalni in mednarodni ravni

324. 8. člen **Zakona o reprezentativnosti sindikatov** (Ur. l. RS, št. 13/93) določa, da se ob izpolnjevanju osnovnih pogojev za reprezentativnost sindikata, ki:

- so demokratični in uresničujejo svobodo včlanjevanja v sindikate, njihovega delovanja in uresničevanja članskih pravic in obveznosti,
- neprekinjeno delujejo najmanj zadnjih šest mesecev,
- so neodvisni od državnih organov in delodajalcev,
- se financirajo pretežno iz članarine in drugih lastnih virov,
- imajo določeno število članov,

kot reprezentativne določijo zveze ali konfederacije sindikatov za območje države, v katere se povezujejo sindikati iz različnih panog, dejavnosti in poklicev, in v katere je včlanjenih najmanj 10% delavcev iz posamezne panoge, dejavnosti ali poklica.

325. Trenutno je v Sloveniji šest reprezentativnih zvez, in sicer:

- Zveza svobodnih sindikatov Slovenije⁴;
- Konfederacija novih sindikatov Slovenije – NEODVISNOST;
- Konfederacija sindikatov 90 Slovenije;
- PERGAM - Konfederacija sindikatov Slovenije⁵;
- ALTERNATIVA - Slovenska zveza sindikatov;
- Sindikat delavcev Slovenije - SOLIDARNOST⁶.

Glede mednarodnega povezovanja zakonodaja ne pozna posebnih določil, ampak se pri tem direktno uporablja zagotovljena pravica do svobodnega združevanja.

5. Oborožene sile, policija in državna uprava

326. Iz 76. člena **Ustave Republike Slovenije**, ki pravi, da je ustanavljanje in delovanje sindikatov ter včlanjevanje vanje svobodno, izhaja da ustava na področju ustanavljanja ne

⁴ Od leta 1999 naprej je Zveza svobodnih sindikatov Slovenije polnopravna članica Evropske konfederacije sindikatov.

⁵ KSS PERGAM je članica : UNI EU, ki je vključena v evropsko konfederacijo sindikatov; EGF (Evropska grafična organizacija; IGF (Internacionalna grafična organizacija); EMCEF (Evropska organizacija kemijskih dejavnosti) Predstavnik KSS PERGAM je član Multinacionalnega odbora UNI-EU, kjer zastopa tudi interese sindikatov evropskih držav, ki so pristopnice EU in tistih, ki niso članice EU.

⁶ Sindikat delavcev Slovenije – SOLIDARNOST deluje v mednarodnih povezavah neinstitucionalno v programu PHARE za Slovenijo, podano pa je tudi pismo o nameri za včlanitev v mednarodno zvezo evropskih sindikatov ETUC.

predvideva nobenega omejevanja. Ta ustavna določba, kljub temu, da eksplicitno naslavlja zgolj sindikate, se nanaša tudi na organizacije delodajalcev.

(a) Zaposleni v državnih organih

327. **Zakon o delavcih v državnih organih** (ZDDO) (Ur. l. RS, št. 15/90), ki se nanaša na zaposlene v državni upravi, določa, da ima sindikat v državnih organih tak položaj, kot je določen z Zakonom o delovnih razmerjih (Ur. l. RS, št. 42/2002), ter da se za delovanje sindikata morajo zagotoviti enaki pogoji, kot so le-ti določeni s kolektivno pogodbo za delovanje sindikata v negospodarskih dejavnostih.

(b) Pripadniki oboroženih sil in policije

328. Za ustanavljanje in delovanje sindikatov pripadnikov oboroženih sil in policije, področna zakonodaja (**Zakon o obrambi** (Ur. l. RS, št. 82/94) in **Zakon o policiji** (Ur. l. RS, št. 49/98)) ne predvideva nobenih omejitev.

C. Reprezentativnost sindikatov

329. Reprezentativnost sindikatov ter kriteriji za reprezentativnost so urejeni z **Zakonom o reprezentativnosti sindikatov** (ZRSin) (Ur. l. RS, št. 13/93).

330. Zakon določa, da lastnost reprezentativnega sindikata pridobijo tisti sindikati, ki:

- so demokratični in uresničujejo svobodo včlanjevanja v sindikate, njihovega delovanja in uresničevanja članskih pravic in obveznosti,
- neprekinjeno delujejo najmanj zadnjih šest mesecev;
- so neodvisni od državnih organov in delodajalcev.
- se financirajo pretežno iz članarine in drugih lastnih virov,
- imajo določeno število članov v skladu z določili tega zakona (število članov dokazuje sindikat na podlagi podpisanih pristopnih izjav svojih članov).

331. Ob naštetih pogojih se kot reprezentativne določijo zveze ali konfederacije sindikatov za območje države, v katere se povezujejo sindikati iz različnih panog, dejavnosti ali poklicev, in v katere je včlanjenih najmanj 10% delavcev iz posamezne panoge dejavnosti ali poklica.

332. V panogi, dejavnosti, poklicu, občini oziroma širši lokalni skupnosti ali v organizaciji so reprezentativni sindikati, ki so združeni v zvezo ali konfederacijo sindikatov, ki je reprezentativna za območje države. Ne glede na določbo iz prejšnjega odstavka je v panogi, dejavnosti, poklicu, občini oziroma širši lokalni skupnosti reprezentativen tudi tisti sindikat, ki ni včlanjen v zvezo ali konfederacijo iz prejšnjega odstavka, če izpolnjuje z zakonom določene pogoje (ZRSin) in če je vanj včlanjenih najmanj 15% delavcev posamezne panoge, dejavnosti, poklica, občine oziroma širše lokalne skupnosti. Pod temi pogoji je reprezentativen tudi sindikat v organizaciji.

333. O reprezentativnosti se izda odločba. Odločbo o reprezentativnosti zvez konfederacij sindikatov ter sindikatov v panogi, dejavnosti ali poklicu, izda za območje države minister, pristojen za delo. Reprezentativnost v okviru podjetja oziroma zavoda pa pod pogoji, določenimi v zakonu, priznava delodajalec.

334. Za spore v zvezi z odločitvijo o reprezentativnosti sindikata je zagotovljeno sodno varstvo v postopku pred delovnimi in socialnimi sodišči. Delovna sodišča, katerih pristojnost in organizacijo ureja **Zakon o delovnih in socialnih sodiščih** (Ur. l. RS, št. 19/94, 20/98, 42/02, 63/03), so pristojna odločati v kolektivnih delovnih sporih v zvezi z odločitvijo o reprezentativnosti sindikata.

335. Pristojnosti reprezentativnih sindikatov pa so sledeče:

- sklepanje kolektivne pogodbe s splošno veljavnostjo,

- sodelovanje v organih, ki odločajo o vprašanih ekonomske in socialne varnosti delavcev ter
- predlaganje kandidatov delavcev, ki sodelujejo pri upravljanju, v skladu s posebnimi predpisi (posebni predpis: **Zakon o sodelovanju delavcev pri upravljanju** (Ur. l. RS, št. 42/93, 61/2000, 56/2001).

D. Pravica do stavke

336. **Ustava Republike Slovenije** priznava pravico do stavke kot ustavno pravico in jo kot tako ureja v poglavju gospodarskih in socialnih razmerjih. 77. člen Ustave (*Pravica do stavke*) določa, da imajo delavci pravico do stavke. Če to zahteva javna korist, se lahko pravica do stavke, upoštevajoč vrsto in naravo dejavnosti, z zakonom omeji.

337. Zakonski akti, ki posegajo na področje urejanja in omejevanja pravice do stavke so sledeči:

- Zakon o stavki (Ur. l. SFRJ, št. 23/91; Ur. l. RS, št. 17/91; št. 66/93);
- Zakon o obrambi (Ur. l. RS, št. 82/94; št. 33/2000);
- Zakon o policiji (Ur. l. RS, št. 49/98; št. 66/98);
- Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij (Ur. l. SRS, št. 17/78; Ur. l. RS, št. 12/92);
- Zakon o zdravstveni dejavnosti (Ur. l. RS; št. 9/92; št. 36/2000);
- Zakon o zračni plovbi (Ur. l. SFRJ, št. 45/86; Ur. l. RS, št. 13/93; št. 18/2001);
- Zakon o carinski službi (Ur. l. RS, št. 56/99; št. 56/99);
- Zakon o železniškem prometu (Ur. l. RS 92/99).

1. Zakonska ureditev pravice do stavke

338. Pravica do stavke je na zakonodajni ravni urejena z **Zakonom o stavki** (Ur. l. SFRJ, št. 23/91; Ur. l. RS, št. 17/91; št. 66/93).

(a) Splošno

339. Zakon stavko definirana kot organizirano prekinitev dela delavcev za uresničevanje ekonomskih in socialnih pravic in interesov iz dela, pravica delavca pa je, da se svobodno odloči o svoji udeležbi v stavki.

340. Stavka se lahko organizira pri delodajalcu, v panogi, dejavnosti ali kot splošna stavka. Stavka se lahko organizira tudi le v delu organizacije v obratu, oddelku ipd., in ne le v podjetju ali organizaciji kot celoti.

341. Sklep o začetku stavke delavcev pri delodajalcu sprejme organ sindikalne pri delodajalcu, sklep o začetku stavke delavcev panoge ali dejavnosti sprejme organ sindikata zadevne panoge ali dejavnosti, sklep o začetku splošne stavke delavcev pa sprejme najvišji organ sindikatov v državi. Sklep o začetku stavke lahko sprejme tudi večina delavcev pri delodajalcu. S sklepom o začetku stavke se med drugim oblikuje tudi stavkovni odbor, ki zastopa interese delavcev in v njihovem imenu vodi stavko.

342. Stavkovni odbor mora napovedati stavko najpozneje pet dni pred dnevom, določenim za njen začetek, in sicer na tak način, da pošlje sklep o začetku stavke delodajalcu. Sklep o začetku stavke delavcev panoge ali dejavnosti in splošne stavke je treba poslati pristojnemu organu gospodarske zbornice oziroma strokovnega združenja. Predvideno je, da si stavkovni odbor in predstavniki organov, ki jim je napovedana stavka, v času od dneva napovedi stavke in med njo, prizadevajo sporazumno rešiti nastali spor.

343. Stavka se neha s sporazumom subjektov, ki so sprejeli sklep o stavki, in organov, ki jim je ta sklep bil poslan, ali s sklepom sindikata oziroma delavcev, ki so prejeli sklep o začetku stavke.

(b) Proceduralne zahteve

344. V skladu z zakonom mora stavkovni odbor napovedati stavko najmanj pet dni pred njenim začetkom in s tem seznaniti delodajalca. Delodajalca seznaniti s tem tako, da mu pošlje sklep o začetku stavke katerega poprej sprejme večina delavcev ali pa vodstvo sindikata. Sklep o začetku stavke delavcev panoge (dejavnosti) in splošne stavke pa je potrebno poslati tudi pristojnemu organu gospodarske zbornice oziroma strokovnega združenja.

345. S sklepom o stavki se določijo:

- zahteve delavcev,
- čas in kraj stavke,
- stavkovni odbor.

346. Stavka mora biti organizirana in se mora voditi na tak način, da ne ogroža varnosti in zdravja ljudi in premoženja ter omogoča nadaljevanje dela po končani stavki.

347. V dejavnostih, ki so za družbo oziroma državo posebnega pomena (policija, obramba, promet, zdravstvo), se stavka lahko začne le pod pogoji, da se zagotovi:

- - minimum delovnega procesa, ki zagotavlja varnost ljudi in premoženja oziroma tisti del, ki je nenadomestljiv pogoj za življenje in delo občanov ali za delo drugih organizacij;
- izpolnjevanje mednarodnih obveznosti.

V teh primerih mora biti stavka napovedana deset dni pred začetkom, sklep o začetku stavke pa mora vsebovati tudi izjavo o načinu zagotovitve minimuma delovnega procesa.

348. Delavci v državnih organih uveljavljajo pravico do stavke pod pogojem, da z njo ni bistveno ogroženo uresničevanje funkcije teh organov. S splošnim aktom oziroma kolektivno pogodbo se v skladu z zakonom določijo dela in naloge, ki se morajo kot bistvene opravljati tudi med stavko. V tem primeru se stavka napove funkcionarju, ki vodi ta organ, in sicer na tak način, da se mu pošljeta sklep o začetku stavke in izjava o načinu opravljanja omenjenih del in nalog najpozneje sedem dni pred začetkom stavke.

(c) Prepoved negativnih posledic sodelovanja v stavki

349. Zakon določa, da organiziranje stavke oziroma udeležba v stavki ne pomeni kršitve delovne obveznosti, prav tako pa to ne sme biti podlaga za začetek postopka za ugotavljanje disciplinske oziroma materialne odgovornosti delavca in ne sme imeti za posledico prenehanja delovnega razmerja delavca.

350. Delavec, ki sodeluje v stavki, uveljavlja temeljne pravice iz delovnega razmerja, razen pravice do nadomestila osebnega dohodka, pravice iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja pa uveljavlja v skladu s predpisi o pokojninskem in invalidskem zavarovanju.

351. Zakon nadalje prepoveduje delodajalcem, da bi v času stavke zaposlovali nove delavce, ki bi zamenjali udeležence legitimne stavke. Delodajalec prav tako ne sme preprečevati delavcu, da bi sodeloval v stavki, kakor tudi ne sme uporabljati nasilnih ukrepov, da bi se stavka končala.

2. Omejevanje pravice do stavke

352. V skladu s 77. členom Ustave Republike Slovenije se pravica do stavke lahko, če to zahteva javna korist, z zakonom omeji. Glede na dopustnost omejitve pravice do stavke, ki jo ustava v tem primeru daje kadar to zahteva javna korist, so v posameznih področnih zakonih predvidene naslednje omejitve:

Zakon o obrambi (Ur. l. RS, št. 82/94):

353. Zakon o obrambi vojaškim osebam med opravljanjem vojaške službe stavko izrecno prepoveduje. Delavcem, ki pa opravljajo upravne in strokovne zadeve na obrambnem področju, pa nalaga:

- nemoteno opravljanje vojaških zadev ter drugih zadev, povezanih z uresničevanjem temeljnih dolžnosti državljanov, gospodarskih družb, zavodov in drugih organizacij na obrambnem področju; - nemoteno opravljanje zadev civilne obrambe;
- neprekinjeno pripravljenost za izvajanje ukrepov za pripravljenost, kurirske službe in mobilizacije;
- neprekinjeno delovanje dežurnih služb, informacijskega ter telekomunikacijskega sistema;
- nemoteno in neprekinjeno opravljanje vseh zadev in nalog, povezanih z materialno in zdravstveno oskrbo vojske, vzdrževanjem sredstev, objektov in opreme, transportom in skladiščenjem za vojaške potrebe.

354. Vojaške osebe in delavci, ki opravljajo upravne in strokovne zadeve na obrambnem področju, nimajo pravice do stavke, če grozi povečana nevarnost napada na državo ali če je nastala neposredna vojna nevarnost, oziroma če je razglašeno izredno ali vojno stanje, toliko časa, dokler tako stanje ni odpravljeno. Prepoved stavke velja tudi za druge razmere, če sta ogroženi varnost in obramba države in take razmere ugotovi vlada.

Zakon o policiji (Ur. l. RS, št. 49/98):

355. Zakon o notranjih zadevah določa dolžnosti, ki jih morajo med stavko opravljati pooblaščené uradne osebe organov za notranje zadeve. Policisti so dolžni med stavko opravljati naslednje naloge:

- varovanje življenja, osebne varnosti ljudi in premoženja;
- preprečevanje, odkrivanje in preiskovanje kaznivih dejanj;
- odkrivanje in prijemanje storilcev kaznivih dejanj in drugih iskanih oseb in njihovo izročanje pristojnim organom;
- varovanje določenih oseb, organov, objektov, okolišev, delovnih mest in tajnosti podatkov državnih organov;
- vzdrževanje javnega reda;
- nadzor in urejanje prometa na javnih cestah; - varovanje državne meje in opravljanje mejne kontrole;
- opravljanje nalog, določenih v predpisih o tujcih.

356. Naštete naloge so policisti dolžni opravljati pravočasno, učinkovito in v skladu z navodili predstojnikov, delavci policije pa so med stavko dolžni zagotoviti nemoteno izvajanje omenjenih nalog.

Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij (Ur. l. SRS, št. 17/78; Ur. l. RS, št. 12/92, 22/2000):

357. Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij določa dolžnosti, ki jih imajo v času stavke pooblaščené uradne osebe v kazensko poboljševalnih zavodih. Namreč, med stavko morajo delavci uprave opravljati vsa dela in naloge, ki zagotavljajo varnost in nemoteno delovanje uprave, pazniki pa morajo tudi spremljati in varovati priprte osebe po odredbi sodišča.

Zakon o zdravstveni dejavnosti (Ur. l. RS, št. 9/92):

358. Zakon o zdravstveni dejavnosti določa, da morajo delavci v času stavke zagotavljati bolnikom nujno medicinsko pomoč, nego in oskrbo.

Zakon o zračni plovbi (Ur. l. SFRJ, št. 45/86; Ur. l. RS, št. 13/93):

359. Po Zakonu o zračni plovbi mora osebje kontrole letenja in drugo tehnično osebje zagotoviti:

- neoviran zračni promet s tujino,
- iskanje in reševanje v primeru letalske nesreče ter
- varno odvijanje zračnega prometa.

Zakon o carinski službi (Ur. l. RS, št. 56/99):

360. Po Zakonu o carinski službi so pooblaščenice uradne osebe dolžne med stavko zagotoviti nemoteno opravljanje naslednjih nalog:

- carinski nadzor nad blagom, potniki in prevoznimi sredstvi;
- odobranje carinsko dovoljene rabe ali uporabe blaga, obračunavanje ali zaračunavanje carin;
- kontrolo blaga, katerega uvoz oziroma izvoz sta posebej urejena;
- devizno valutno kontrolo v mednarodnem potniškem in obmejnem prometu s tujino;
- preprečevanje in odkrivanje carinskih prekrškov in drugih kaznivih ravnanj, storjenih v carinskem postopku;
- preprečevanje in odkrivanje prekrškov pri iznašanju iz države ali prinašanju v državo domače in tuje valute;
- vodenje upravnega postopka na prvi in drugi stopnji ter postopka o prekrških na prvi stopnji.

Zakon o železniškem prometu (Ur. l. RS 92/99):

361. Zakon o železniškem prometu se v določbi 7. člena nanaša na ravnanje ob stavki ter določa:

- da morajo železniški delavci med stavko, v skladu s predpisi o varnosti železniškega prometa, zagotavljati minimalni obseg prevoznih storitev v železniškem prometu, s katerim se zagotavlja varnost ljudi in premoženja in so nenadomestljiv pogoj za delo pravnih in fizičnih oseb ter izpolnjevanje mednarodnih obveznosti. S kolektivno pogodbo za dejavnost železniškega prometa in z dogovorom, sklenjenim na njeni podlagi, pa se določijo elementi za izdelavo voznega reda ter način dela med stavko;
- med samo stavko morajo delavci opravljati tudi prevozne storitve v železniškem prometu za obrambo, zaščito in reševanje oziroma dela, ki so potrebna, da se med naravno in drugo nesrečo rešijo človeška življenja in premoženje.

9. člen

PRAVICA DO SOCIALNE VARNOSTI

A. Ustavnopravni in zakonodajni vidik

362. V skladu z 8. členom Ustave Republike Slovenije morajo biti zakoni in drugi predpisi v skladu s splošno veljavnimi načeli mednarodnega prava in mednarodnopravnimi pogodbami, ki obvezujejo Slovenijo. Ratificirane in objavljene mednarodne pogodbe se uporabljajo neposredno.

363. Mednarodne pogodbe, katere je Slovenija ratificirala in ki v svoji vsebini zajemajo pravico do dela, so:

- Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (Ur. l. RS-MP, št. 1/1994; RS št. 2/1994);
- Evropska socialna listina (spremenjene) (Ur. l. RS-MP, št. 7/99; RS 24/99);
- Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah (Ur. l. SFRJ, št. 7/71);
- Konvencija MOD št. 102 o minimalnih normah socialne varnosti ((Ur. l. SFRJ-MP, št. 1/55; Ur. l. RS, št. 15/92);
- Konvencija MOD št. 121 o dajatvah za nesreče pri delu in poklicne bolezni (Ur. l. SFRJ-MP; 27/70; Ur. l. RS; št. 15/92);
- Konvencija MOD št. 103 o varstvu materinstva (Ur. l. SFRJ-MP, št. 9/55; Ur. l. RS št. 15/92);
- Konvencija MOD št. 48 o ureditvi varovanja pravic iz invalidskega, starostnega in družinskega zavarovanja (Ur. l. DFJ, št. 92/45; Ur. l. RS, št. 15/92);

- Konvencija št. 56 o zdravstvenem zavarovanju pomorščakov (Ur. l. FLRJ, št. 9/61; Ur. l. RS, št. 15/92);
- Konvencija MOD št.25 o zdravstvenem zavarovanju kmetijskih delavcev (Sl. v. Prezidija Ljudske skupščine FLRJ, št. 12/52; Ur. l. RS, št. 15/92).

Slovenija je 20. januarja 2003 podpisala Evropski kodeks o socialni varnosti.

1. Ustava Republike Slovenije

364. Ustava v sklopu poglavja o človekovih pravicah in temeljnih svoboščin zagotavlja pravica do socialne varnosti ter določa, da imajo državljani imajo pod pogoji, določenimi z zakonom, pravico do socialne varnosti. Država ureja obvezno zdravstveno, pokojninsko, invalidsko in drugo socialno zavarovanje ter skrbi za njihovo delovanje (50. člen Ustave RS).

365. Glede pravice do zdravstvenega varstva ustava navada, da ima vsakdo pravico do zdravstvenega varstva pod pogoji, ki jih določa zakon. Zakonsko določa pravice do zdravstvenega varstva iz javnih sredstev. Nikogar ni mogoče prisiliti k zdravljenju, razen v primerih, ki jih določa zakon (51. člen Ustave RS).

2. Zakonodajni okvir

366. Najpomembnejši zakonski akti, ki v Sloveniji urejajo pravico do socialne varnosti in s tem povezana socialna zavarovanja so:

- Zakon o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti (Ur. l. RS-stari, št. 5/91; Ur. l. RS, št. 12/92, 71/93, 38/94, 69/98, 67/2002);
- Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (Ur. l. RS, št. 106/99, 124/2000, 114/2002);
- Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju (Ur. l. RS, št. 9/92, 56/99, 60/2002);
- Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (Ur. l. RS, št. 97/2001);
- Zakon o prispevkih za socialno varnost (Ur. l. RS, št. 5/96; št. 81/2000);
- Zakon o socialnem varstvu (Ur. l. RS, št. 54/92, 42/94 – odl. US RS, 1/99, 41/99, 36/00, 54/00 in 26/01).

B. Splošen pregled

(a) Pravna ureditev sistem socialne varnosti

367. Zakon o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti regulira zavarovanje za primer brezposelnosti ter pravice, ki izhajajo iz zavarovanja. Najpomembnejši pravici iz zavarovanja za primer brezposelnosti sta pravica do denarnega nadomestila in pravica do denarne pomoči.

368. **Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju** ureja pokojninsko in invalidsko zavarovanje. Pravice, ki izhajajo iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja so:

- ❖ pravica do pokojnina:
 - starostna pokojnina,
 - invalidska pokojnina,
 - vdovska pokojnina,
 - družinska pokojnina,
 - delna pokojnina;
- ❖ pravice iz invalidskega zavarovanja:
 - pravica do poklicne rehabilitacije,
 - pravica do nadomestila za invalidnost,
 - pravica do premestitve in dela s krajšim delovnim časom od polnega,
 - pravica do drugih nadomestil iz invalidskega zavarovanja,

- pravica do povrnitve potnih stroškov;
- ❖ dodatne pravice:
 - pravica do dodatka za pomoč in postrežbo,
 - pravica do invalidnine,
 - varstveni dodatek k pokojnini;
- ❖ druge pravice:
 - odpravnina,
 - oskrbnina,
 - pravica do dodatka za rekreacijo ali pravica do enkratnega letnega dodatka.

369. **Zdravstveno zavarovanje ureja Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju. Obvezno zdravstveno zavarovanje obsega:**

- zavarovanje za primer bolezni in poškodb izven dela;
- zavarovanje za primer poškodbe pri delu in poklicne bolezni.

Zavarovanim osebam se zagotavlja v obsegu, ki ga določa zakon:

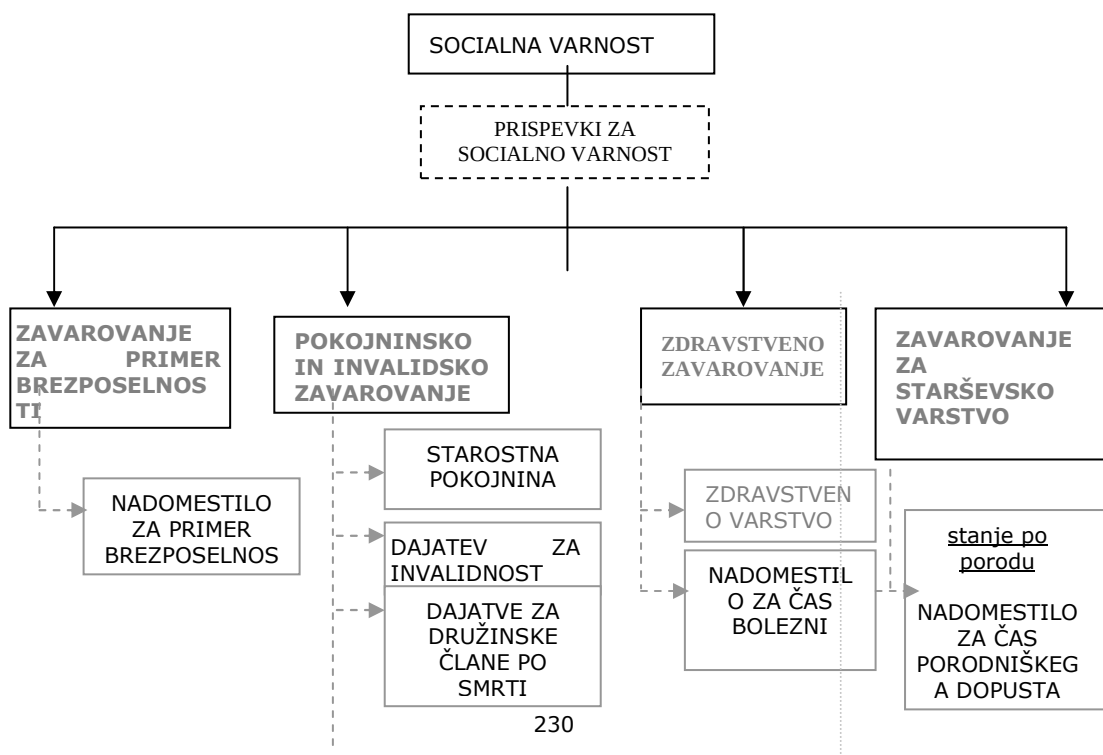
- plačilo zdravstvenih storitev,
- nadomestilo plače med začasno zadržanostjo od dela,
- pogrebna in posmrtnina,
- povračilo potnih stroškov v zvezi z uveljavljanjem zdravstvenih storitev.

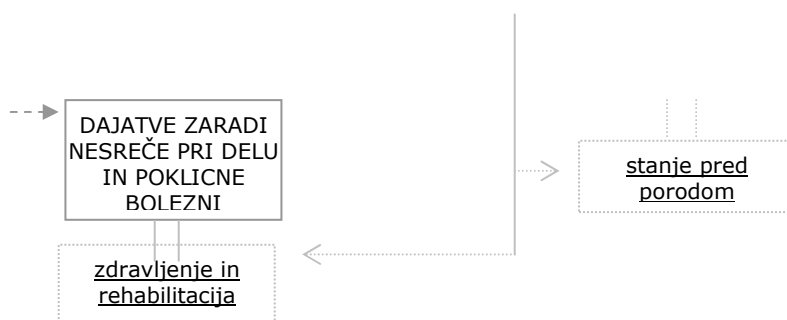
370. Zavarovanje za starševsko varstvo je urejeno z **Zakonom o starševskem varstvu in družinskih prejemkih**. Pravice iz zavarovanja za starševsko varstvo so:

- starševski dopust,
- starševsko nadomestilo,
- pravice iz naslova krajšega delovnega časa.

371. Obračunavanje in plačevanje ter stopnje prispevkov za socialna zavarovanja je urejeno z **Zakonom o prispevkih za socialno varnost** (Ur. l. RS, št. 5/96, 81/2000).

Shema 2
Osnovni prikaz sistema socialne varnosti v Sloveniji v skladu s pojmovanjem
Konvencije MOD št. 102

372. **Zakon o socialnem varstvu** (Uradni list RS, št. 54/92, 42/94 – odl. US RS, 1/99, 41/99, 36/00, 54/00 in 26/01) je temeljni predpis, v katerem so določene socialnovarstvene storitve in pravice.

373. Po spremembah in dopolnitvah Zakona o socialnem varstvu, ki so bile uveljavljene s 1. 9. 2001, so bile na novo urejene denarne socialne pomoči (social assistance), spremembe zakona pa so se uvajale postopno do januarja 2003, ko veljajo v celoti. Namen denarne socialne pomoči je še vedno **zagotavljanje sredstev za zadovoljevanje minimalnih potreb** v višini, ki omogoča preživetje. Pravica ostaja univerzalna. Namenjena je samski osebi oziroma družini kot celoti. Do dajatve so upravičene vse osebe, ki sredstev v višini minimalnega dohodka zase in za svoje družinske člane ne morejo zagotoviti iz razlogov, na katere niso mogle oziroma ne morejo vplivati. Poudarjena sta dolžnost posameznika, da sam po svojih sposobnostih skrbi za dostojno preživljanje sebe in tistih, ki jih je dolžan preživljati, in načelo, da je denarna socialna pomoč po vrsti **zadnji denarni prejemek**, ki ga zagotavlja država, torej je upravičenec dolžan poskušati uveljaviti vse druge potencialne vire preživljanja, preden bo upravičen do denarne socialne pomoči.

374. Spremembe zakona o socialnem varstvu so omogočile večjemu številu ljudi, da lahko prejemajo socialne pomoči in jim zagotovile tudi večji znesek pomoči. Zakon se je uveljavljal postopoma, od januarja 2003 velja v celoti. Od 1. februarja 2003 znaša osnovni znesek minimalnega dohodka 43.522 tolarjev (za samsko osebo in prvo odraslo osebo). Denarno socialno pomoč prejema tudi večje število ljudi, kot pred spremembami zakona.

Tabela 55

Število prejemnikov in povprečna višina denarne socialne pomoči izplačane za mesec, za obdobje September 2001 dalje

mesec, leto	Število prejemnikov DSP	Povprečna višina DSP
september, 01	35.481	34.005
oktober, 01	36.173	33.437
november, 01	37.683	32.824
december, 01	39.179	32.671
januar, 02	37.034	33.116
februar, 02	37.574	35.747
marec, 02	38.342	35.759
april, 02	40.185	35.503
maj, 02	40.477	35.518
junij, 02	40.747	35.524
julij, 02	39.372	39.282
avgust, 02	39.849	39.223
september, 02	40.396	39.250
oktober, 02	42.176	39.017

november, 02	44.699	38.732
december, 02	46.538	38.732
januar, 03	46.312	42.548
februar, 03	49.057	45.438

Vir: MDDSZ

(b) Struktura izdatkov in virov financiranja socialne varnosti

Tabela 56

Izdatki za socialno varnost, v mio SIT

	1996	1997	1998	1999	2000
SKUPAJ	666317	771986	865257	969489	1072763
Socialni prejemki	652045	756774	847509	946090	1045065
<i>Brez preverjanja premoženjskega stanja</i>	595014	690826	775902	861569	946540
Denarni socialni prejemki	414092	482770	540833	601582	649446
- Periodični	397997	459931	515785	573245	620410
- Enkratni	16095	22839	25048	28337	29036
Socialni prejemki v naravi	180922	208057	235069	259987	297094
Preusmerjeni prispevki ¹	48055	55938	61975	68283	69361
<i>S preverjanjem premoženjskega stanja</i>	57031	65948	71607	84521	98525
Denarni socialni prejemki	36172	42591	45619	560049	67167
- Periodični	36172	42591	45619	56049	67167
- Enkratni	-	-	-	-	-
Socialni prejemki v naravi	20859	23357	25988	28472	31358
Preusmerjeni prispevki ¹	151	135	128	127	143
Upravni stroški	11913	12650	13699	16796	23061
	2360	2562	4049	6603	4637
Drugi izdatki					

¹ Preusmerjeni prispevki so prikazani le informativno in niso vključeni v seštevke agregiranih vrednosti.

Vir: Statistični letopis Republike Slovenije 2002

Tabela 57

Izdatki za socialne prejemke po področjih, v mio SIT

	1996	1997	1998	1999	2000
SKUPAJ	652045	756774	847509	946090	1045065
Bolezen / zdravstvene nega	200804	232267	261568	290877	320677

Invalidnost	55399	63847	71100	83773	93545
Starost	288265	330394	370125	409819	453833
Smrt hranitelja družine	12841	14963	16347	19223	20599
Družina / otroci	55255	64414	69327	82526	96355
Brezposelnost	27534	36767	44505	44385	42911
Druge oblike socialne izključenosti	11947	14123	14538	15488	17146

Vir: Statistični letopis Republike Slovenije 2002

Tabela 58

Viri financiranja socialne varnosti, v mio SIT

	1996	1997	1998	1999	2000
SKUPAJ	666035	763497	858879	959515	1054101
Socialni prispevki	472298	504717	572934	641254	698593
Socialni prispevki delodajalcev	216247	220148	244986	272298	284390
Dejanski	178406	175247	195125	214647	240015
Pripisani	37841	44901	49861	57651	44375
Socialni prispevki zavarovancev	256050	284570	327949	368956	414203
Zaposleni	211405	235973	264062	290774	328481
Samozaposleni	21036	25977	32158	33955	37275
Drugih oseb – dejanski	23609	22620	31729	44228	48447
Preusmerjeni prispevki ¹	48665	56039	62982	68457	69732
Prispevki države – splošni prihodki	187295	252633	277062	309506	331836
Enote osrednje države	164671	227237	248760	278401	297450
državne enote regionalne in lokalne ravni	22624	25397	28302	31105	34387
DRUGI VIRI	6443	6147	8883	8755	23672

¹ Preusmerjeni prispevki so prikazani le informativno in niso vključeni v seštevke agregiranih vrednosti.

Vir: Statistični letopis Republike Slovenije 2002

B. Sistem socialne varnosti

1. Zavarovanje za primer brezposelnosti

375. **Zakon o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti** (ZZZPB) ureja zavarovanje za primer brezposelnosti ter pravice, ki izhajajo iz zavarovanja. Najpomembnejši pravici iz zavarovanja za primer brezposelnosti sta pravica do denarnega nadomestila in pravica do denarne pomoči.

(a) Denarno nadomestilo

KATEGORIJE VAROVANIH OSEB:

376. Za primer brezposelnosti se obvezno zavarujejo delavci v delovnem razmerju (vsi zaposleni).

377. Na prostovoljni bazi se za primer brezposelnosti lahko zavarujejo:

- samostojni podjetniki, samozaposlene osebe in osebe, ki so lastniki gospodarskih družb, če niso zavarovani na drugi podlagi;
- slovenski državljani v delovnem razmerju z delodajalcem v tuji državi, ki po vrnitvi v domovino ne morejo uveljavljati pravic za primer brezposelnosti na drugi podlagi;
- zakonci slovenskih državljanov, zaposlenih v tuji državi, če so bili pred odhodom v tujino v delovnem razmerju.

POGOJI ZA PRIDOBITEV PRAVICE IZ ZAVAROVANJA:

378. Zavarovanec lahko uveljavi pravico do denarnega nadomestila pod naslednjimi pogoji:

- pred nastankom brezposelnosti je moral biti zavarovan za primer brezposelnosti, in če
- zanj ni na voljo ustrezne zaposlitve.

379. Zavarovanec pa ohrani pravico do denarnega nadomestila, če:

- je na razpolago za zaposlitev,
- zanj ni na voljo ustrezne zaposlitve,
- zanj po preteku polovice časa, v katerem je upravičen do denarnega nadomestila, ni na voljo primerne zaposlitve,
- aktivno išče zaposlitev,
- ni na voljo ustreznega programa aktivne politike zaposlovanja,
- prebiva v Republiki Sloveniji, razen če mednarodni akt ne določa drugače (v času, ko zavarovanec ne prebiva v Republiki Sloveniji, mu pravica do denarnega nadomestila miruje).

380. Pravico do denarnega nadomestila lahko ob izpolnjevanju zgoraj naštetih splošnih pogojev uveljavi zavarovanec, katerega delovno razmerje pred prenehanjem pri enem ali več delodajalcih je trajalo vsaj 12 mesecev v zadnjih 18 mesecih.

381. Zavarovanec, ki je po pogodbi o zaposlitvi za določen čas opravljal sezonsko delo, ima pravico do denarnega nadomestila, če ima po preračunu ur v delovne dni s polnim delovnim časom najmanj 12 mesecev zavarovalne dobe v zadnjih 18 mesecih pred nastankom brezposelnosti.

NARAVA DAJATVE:

382. Pravica iz zavarovanja za primer brezposelnosti je denarno nadomestilo - *cash benefit*.

OSNOVA IN IZRAČUN DAJATVE:

383. Osnova za odmero denarnega nadomestila je povprečna mesečna plača zavarovanca, ki jo je prejemal v dvanajstih mesecih pred nastankom brezposelnosti. Če je zavarovanec prejemal nadomestilo plače v skladu s predpisi o delovnih razmerjih, zdravstvenem zavarovanju ali pokojninskem in invalidskem zavarovanju, ali če ni prejemal plače, se v osnovo za odmero denarnega nadomestila za brezposelnost upošteva osnovna plača, povečana za dodatek na delovno dobo, ki bi jo upravičenec prejel, če bi delal.

384. Denarno nadomestilo zavarovanca znaša prve tri mesece prejemanja 70 %, v naslednjih mesecih pa 60 % od osnove iz prejšnjega člena. Od odmerjenega nadomestila se obračuna prispevke po stopnjah, določenih s predpisi o prispevkih za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, zdravstveno varstvo in zaposlovanje. Prispevek za pokojninsko in invalidsko zavarovanje se plačuje Zavodu za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije, prispevek za zdravstveno varstvo pa Zavodu za zdravstveno zavarovanje Republike Slovenije. Denarno nadomestilo ne sme biti nižje od 100% zjamčene plače po zakonu, zmanjšane za davke in prispevke, ki se obračunavajo od zjamčene plače in ne višje od trikratnika tako določenega najnižjega nadomestila.

NASTOP UPRAVIČENJA DO DAJATVE:

385. Zakon določa, da gre denarno nadomestilo zavarovancu od prvega dne, ko mu preneha delovno razmerje, če se prijavi zavodu za zaposlovanje in vloži zahtevo za uveljavitev pravice do denarnega nadomestila v 30 dneh po prenehanju delovnega razmerja. Če uveljavlja denarno nadomestilo po tem roku se zavarovancu skupna dolžina prejemanja denarnega nadomestila zmanjša za čas prekoračitve roka, računajoč od 31. dneva prenehanja delovnega razmerja dalje do vložitve zahteve. Rok ne teče v času:

- bolezni,
- porodniškega dopusta,
- vojaške dolžnosti ter izvajanja nalog oziroma usposabljanja za zaščito in reševanje na poziv pristojnega organa,
- prestajanja pripora oziroma zaporne kazni ali vzgojnega ali varstvenega ukrepa do šest mesecev.

386. V primerih naštetih razlogov se mora zavarovanec zavodu za zaposlovanje prijaviti v roku osem dni po prenehanju razlogov iz prejšnjega odstavka. Zavarovanec ne more uveljavljati pravice do denarnega nadomestila po preteku 60 dni po prenehanju delovnega razmerja oziroma po preteku roka 30 dni po prenehanju naštetih razlogov.

TRAJANJE UPRAVIČENOSTI DO DAJATVE:

387. V skladu z ZZZPB lahko pravica do denarnega nadomestila traja najdlje:

- 3 mesece za zavarovanje od 1 do 5 let,
- 6 mesecev za zavarovanje od 5 do 15 let,
- 9 mesecev za zavarovanje od 15 do 25 let,
- 12 mesecev za zavarovanje nad 25 let,
- 18 mesecev za zavarovance, starejše od 50 let in za zavarovanje nad 25 let,
- 24 mesecev za zavarovance, starejše od 55 let in za zavarovanje nad 25 let.

(b) Denarna pomoč

388. Zavarovanec lahko v roku 30 dni po izteku pravice do denarnega nadomestila uveljavlja pravico do denarne pomoči.

389. Pravico do denarne pomoči pridobi, če njegovi dohodki skupaj z dohodki družinskih članov na osebo, v zadnjih treh mesecih pred uveljavitvijo denarne pomoči, v povprečju ne presegajo 80 % zajamčene plače po zakonu. Pravico do denarne pomoči pridobi tudi zavarovanec, ki mu je kot pripravniku prenehalo delovno razmerje, sklenjeno za določen čas, krajši od 12 mesecev, in je uspešno končal pripravniško dobo, če se v roku 30 dni po prenehanju delovnega razmerja prijavi zavodu ter izpolnjuje prej omenjeni kriterije (premoženjski cenzus). Dodaten pogoj je še, da ima zavarovancu stalno prebivališče v Republiki Sloveniji (35. člen ZZZPB).

390. Denarna pomoč je enaka 80 % zajamčene plače po zakonu, zmanjšane za davke in prispevke, ki se obračunavajo od zajamčene plače.

391. Denarna pomoč se izplačuje največ petnajst mesecev. Brezposelni osebi, ki ji do upokojitve manjka največ tri leta, se denarna pomoč izplačuje do upokojitve. Pogoji oziroma kriteriji za pridobitev, ohranitev, mirovanje, znižanje in prenehanje denarne pomoči pa so enaki tistim za denarno nadomestilo.

Tabela 59

Prejemniki denarnega nadomestila (DN) in denarne pomoči (DP), 1991-2001

LETO	DENAR NO	DENAR NA	Skupno št.	DN in DP indeks	povprečn o trajanje	povprečn o trajanje	povprečno mesečno	odstotek prejemni
------	-------------	-------------	---------------	--------------------	------------------------	------------------------	----------------------	----------------------

	NADOM ESTILO (št. prejemni kov)	POMO Č (št. prejem nikov)	prejemni kov DN in DP	rasti (predhod no leto=100)	prejeman ja DN/mese ci	prejeman ja DP/mesec i	št. prejemnik ov DN in DP	kov DN in DP v mesečni brezposel nosti
1991	31.818	14.110	45.928	168,6	4,2	7,6	30.053	40,0
1992	32.533	18.229	50.762	110,5	8,5	10,4	46.191	45,0
1993	42.582	20.052	62.634	123,4	14,3	19,0	55.618	43,1
1994	31.452	11.036	42.488	67,8	14,4	8,0	53.454	42,1
1995	28.305	5.936	34.241	80,6	12,7	7,3	36.824	30,3
1996	33.715	4.112	37.827	110,5	13,1	5,9	36.343	30,3
1997	37.152	3.734	40.886	108,1	11,6	3,7	40.791	32,6
1998	36.082	2.818	38.900	102,8	14,3	3,7	41.065	32,6
1999	31.227	3.283	34.510	88,7	17,8	3,9	36.905	31,0
2000	23.091	3.754	26.845	77,8	22,3	6,9	31.001	29,1
2001	19.489	4.516	24.005	89,4	20,6	8,0	25.774	25,3

Vir: Zavod RS za zaposlovanje

2. Pokojninsko in invalidsko zavarovanje

392. Pokojninsko in invalidsko zavarovanje ureja **Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju** (ZPIZ) (Ur. l. RS, št. 106/99, 124/2000, 114/2002).

393. Pravice, ki izhajajo iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja zajemajo tudi pravica do pokojnine, ki je lahko:

- starostna pokojnina,
- invalidska pokojnina,
- vdovska pokojnina,
- družinska pokojnina,
- delna pokojnina.

(a) Starostna pokojnina

KATEGORIJE VAROVANIH OSEB:

394. V skladu z zakonom so zavarovanci obveznega pokojninsko in invalidsko zavarovanje za primer starostne pokojnine sledeči:

- zaposleni v Republiki Sloveniji;
- državljani Republike Slovenije, zaposleni pri tujcih;
- samozaposleni;
- kmetje;
- vajenci;
- vrhunski športniki in šahisti;
- brezposelni zavarovanci;
- eden od staršev, upravičencev do starševskega dodatka;
- zaporniki.

POGOJI ZA PRIDOBITEV PRAVICE IZ ZAVAROVANJA:

395. V skladu z zakonom znaša minimalna zavarovalna doba za pridobitev starostne pokojnine dopolnjenih 15 let zavarovalne dobe.

396. Polna starost, ki zagotavlja zavarovancu pokojnino v višini, odvisni le od dopolnjene pokojninske dobe, je za moškega 63 let, za žensko pa 61 let, sicer pa zakon v svojem 36. členu določa, da zavarovanec pridobi pravico do starostne pokojnine:

- pri starosti 58 let, če je dopolnil 40 let pokojninske dobe (moški) oziroma 38 let pokojninske dobe (ženska) ali
- pri starosti 63 let (moški) oziroma 61 let (ženska), če je dopolnil 20 let pokojninske dobe ali
- pri starosti 65 let (moški) oziroma 63 let (ženska), če je dopolnil najmanj 15 let zavarovalne dobe.

397. Starostna meja za pridobitev pravice do starostne pokojnine se znižuje zaradi otrok, za katere je zavarovanec skrbel in jih vzgajal vsaj pet let. Starost se zavarovancu lahko zniža največ do 58 let, zavarovanki pa največ do 56 let. Zavarovanki se starostna meja znižuje tudi zaradi zaposlitve pred 18. letom starosti in sicer največ do 55. leta starosti.

NARAVA DAJATVE:

398. Pravica iz pokojninskega zavarovanja za primer starosti je starostna pokojnina - *cash benefit*.

OSNOVA IN IZRAČUN DAJATVE:

399. Starostna pokojnina se odmeri od mesečnega povprečja plač, ki jih je zavarovanec prejel, oziroma zavarovalnih osnov, od katerih so mu bili obračunani prispevki, v katerihkoli zaporednih 18 letih zavarovanja po 1. januarju 1970, ki so zanj najugodnejša (pokojninska osnova).

400. Starostna pokojnina se odmeri od pokojninske osnove v odstotkih, glede na dopolnjeno pokojninsko dobo, in sicer za zavarovanca z zavarovalno dobo 15 let v višini 35% pokojninske osnove (moški) oziroma 38% pokojninske osnove (ženska), nato pa se za vsako nadaljnje leto pokojninske dobe odmerni odstotek poveča za 1,5%. Če pokojninska doba ne znaša polno leto, vendar pa vsaj 6 mesecev, se odmerni odstotek iz prejšnjega odstavka poveča za 0,75%.

NASTOP UPRAVIČENJA DO DAJATVE:

401. V skladu z zakonom pridobi zavarovanec pravico do starostne pokojnine z dnem, ko so izpolnjeni pogoji za pridobitev te pravice. Pogoj za pridobitev pravice do pokojnine je prenehanje obveznega zavarovanja, pri čemer pokojnina pripada uživalcu od prvega naslednjega dne po prenehanju zavarovanja.

TRAJANJE UPRAVIČENOSTI DO DAJATVE:

402. Upravičenost traja do uživalčeve smrti.

(b) Invalidska pokojnina

KATEGORIJE VAROVANIH OSEB:

403. V skladu z zakonom so zavarovanci obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja sledeči:

- zaposleni v Republiki Sloveniji;
- državljani Republike Slovenije, zaposleni pri tujcih;
- samozaposleni;
- kmetje;
- vajenci;
- vrhunski športniki in šahisti;
- brezposelni zavarovanci;
- eden od staršev, upravičencev do starševskega dodatka;
- zaporniki;

404. Zavarovanci za posebne primere zavarovanja pa so osebe, ki so obvezno zavarovane za invalidnost, telesno okvaro ali smrt, ki je posledica poškodbe pri delu ali poklicne bolezni:

- dijaki in študenti pri praktičnem pouku, pri opravljanju proizvodnega dela oziroma delovne prakse in na strokovnih ekskurzijah;
- otroci in mladostniki z motnjami v telesnem in duševnem razvoju pri praktičnem pouku v podjetjih za usposabljanje ali na obveznem praktičnem delu;
- osebe, ki so po končanem šolanju na prostovoljni praksi, ne glede na to, ali za to prakso prejemajo nagrado;
- samozaposleni, katerih zavarovanje pod določenimi pogoji ni obvezno;
- vojaški invalidi, civilni invalidi vojne in druge invalidne osebe na poklicni rehabilitaciji oziroma usposabljanju pri praktičnih delih in vajah;
- dijaki ter študenti na dodiplomskem in podiplomskem študiju pri opravljanju dela prek pooblaščenih študentskih servisov;
- osebe na prestajanju kazni zapora, ki niso obvezno zavarovane po tem ZPIZ, ter mladoletniki, proti katerim se izvršuje vzgojni ukrep oddaje v prevzgojni dom, pri delu, poklicnem izobraževanju in pri opravljanju dovoljenih dejavnosti v skladu ZPIZ (te osebe so obvezno zavarovane tudi za primer invalidnosti, ki je posledica poškodbe izven dela, nastale zaradi višje sile).

POGOJI ZA PRIDOBITEV PRAVICE IZ ZAVAROVANJA:

405. Splošni pogoji v skladu z zakonom za pridobitev invalidske pokojnine so sledeči: Pravico do invalidske pokojnine pridobi:

- zavarovanec, pri katerem je nastala invalidnost I. kategorije;
- zavarovanec, pri katerem je nastala invalidnost II. kategorije, in ni zmožen za drugo ustrezno delo brez poklicne rehabilitacije, le-ta pa mu ni zagotovljena, ker je star nad 50 let;
- zavarovanec, pri katerem je nastala invalidnost II. ali III. kategorije, ki mu ni zagotovljena ustrezna zaposlitev oziroma prerazporeditev, ker je dopolnil 63 let starosti (moški) oziroma 61 let starosti (ženska) (67. člen ZPIZ).

406. Zavarovanec pridobi pravico do invalidske pokojnine, če je invalidnost posledica poškodbe izven dela ali bolezni pod pogojem, da je ob nastanku invalidnosti dopolnil pokojninsko dobo, ki pokriva najmanj tretjino razdobja od dopolnjenega 20. leta starosti do nastanka invalidnosti (delovna leta), šteto delovna leta kot polna leta (68. člen ZPIZ).

407. Če je invalidnost posledica poškodbe pri delu ali poklicne bolezni pridobi zavarovanec pravico do invalidske pokojnine ne glede na pokojninsko dobo.

NARAVA DAJATVE:

408. Pravica iz pokojninskega zavarovanja za primer invalidnosti je invalidska pokojnina - *cash benefit*.

OSNOVA IN IZRAČUN DAJATVE:

409. Invalidska pokojnina se odmeri od pokojninske osnove, izračunane na enak način kot pokojninska osnova za odmero starostne pokojnine (72. člen ZPIZ).

410. Invalidska pokojnina za invalidnost, ki je posledica bolezni ali poškodbe izven dela, se odmeri od pokojninske osnove v odstotku, določenem glede na dopolnjeno pokojninsko dobo na način, določen v 50. členu tega zakona, brez znižanja glede na starost ob upokojitvi. Takšna invalidska pokojnina se odmeri zavarovancu, ki je postal invalid pred dopolnitvijo starosti 63 let (moški) oziroma 61 let (ženske), najmanj v višini 45% (moški) oziroma 48% (ženske) pokojninske osnove. Če pa je invalidnost zaradi bolezni ali poškodbe izven dela nastopila po dopolnitvi starosti 63 let (moški) oziroma 61 let (ženske), se invalidska pokojnina odmeri od pokojninske osnove najmanj v višini določeni za odmero starostne pokojnine za 15 let zavarovalne dobe (75. člen ZPIZ).

411. Invalidska pokojnina za primer invalidnosti, ki je posledica poškodbe pri delu ali poklicne bolezni, se odmeri od pokojninske osnove v enaki višini kot starostna pokojnina za pokojninsko

dobó najmanj 40 let (moški) oziroma 38 let (ženska), brez zmanjšanja glede na starost ob upokojitvi (74. člen ZPIZ).

412. Višina odstotka za odmero invalidske pokojnine se določi ob upoštevanju dejanske pokojninske dobe zavarovanca in prištete pokojninske dobe, to je fiktivne pokojninske dobe, ki se upošteva zavarovancu, ki na dan nastanka invalidnosti še ni dopolnil starosti 63 let (moški) oziroma 61 let (ženska).

413. V kolikor je invalidnost, na podlagi katere pridobi zavarovanec pravico do invalidske pokojnine, deloma posledica poškodbe pri delu ali poklicne bolezni, deloma pa posledica bolezni ali poškodbe izven dela, se invalidsko pokojnino odmeri kot eno pokojnino, ki je sestavljena iz sorazmernega dela invalidske pokojnine, odmerjene za poškodbo pri delu ali poklicno bolezen, in iz sorazmernega dela invalidske pokojnine, odmerjene za bolezen ali poškodbo izven dela. Sorazmerna dela za odmero invalidske pokojnine po prejšnjem odstavku se izračunata glede na to, koliko so vplivale na skupno invalidnost posledice poškodbe pri delu ali poklicne bolezni, koliko pa posledice bolezni ali poškodbe izven dela (kombinirani vzroki invalidnosti) (77. člen ZPIZ).

NASTOP UPRAVIČENJA DO DAJATVE:

414. Zavarovanec pridobi pravico do invalidske pokojnine z dnem, ko so izpolnjeni pogoji za pridobitev te pravice. Pogoj za pridobitev pravice do pokojnine je prenehanje obveznega zavarovanja, pri čemer pokojnina pripada uživalcu od prvega naslednjega dne po prenehanju zavarovanja.

TRAJANJE UPRAVIČENOSTI DO DAJATVE:

415. Invalidska pokojnina pripada uživalcu od prvega naslednjega dne po prenehanju obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja in traja do smrti uživalca pokojnine.

(c) Vdovska in družinska pokojnina

KATEGORIJE VAROVANIH OSEB:

416. Zakon določa sledeče upravičence do vdovske oziroma družinske pokojnine:

- vdova, vdovec,
- otroci (zakonski ali nezakonski ter posvojenci),
- pastorki, vnuki in drugi otroci brez staršev, ki jih je zavarovanec preživeljal,
- starši (oče in mati, očim in mačeha) in posvojitelji, ki jih je zavarovanec preživeljal,
- bratje in sestre, ki jih je zavarovanec preživeljal do svoje smrti in nimajo lastnih sredstev za preživeljanje,
- zakonec, čigar zakon je bil razvezan, če ima po sodni odločbi oziroma po sporazumu, pravico do preživelnine in jo je užival do smrti zavarovanca,
- oseba, ki je zadnja tri leta pred smrtjo zavarovanca živelja z zavarovancem v življenjski skupnosti.

POGOJI ZA PRIDOBITEV PRAVICE IZ ZAVAROVANJA:

417. V skladu z zakonom morajo za pridobitev pravic za primer smrti zavarovanca biti izpolnjeni pogoji tako na strani zavarovanca, kot na strani upravičenca.

POGOJI NA STRANI ZAVAROVANCA:

418. Da vdova, vdovec oziroma drugi zavarovančevi družinski člani pridobijo pravico do pokojnine po umrlem zavarovancu, morajo biti na strani umrlega zavarovanca izpolnjeni določeni pogoji, in sicer, če je umrl zavarovanec:

- dopolnil najmanj 5 let zavarovalne dobe ali najmanj 10 let pokojninske dobe, ali
- izpolnil pogoje za pridobitev pravice do starostne oziroma invalidske pokojnine, ali
- bil uživalec starostne ali invalidske pokojnine ali užival pravico na podlagi invalidnosti.

419. V kolikor je zavarovanec umrl zaradi poškodbe pri delu ali poklicne bolezni, pridobijo upravičenci pravico do pokojnine po umrlem zavarovancu ne glede na dopolnjeno pokojninsko dobo zavarovanja (109. člen ZPIZ).

POGOJI NA STRANI UPRAVIČENCEV:

❖ VDOVSKA POKOJNINA

420. Vdovsko pokojnino lahko uveljavi vdova oziroma vdovec umrlega zavarovanca:

- če je do smrti zavarovanca, po katerem ji(mu) gre pravica, dopolnil(a) starost 53 let;
- če je bil(a) do zavarovančeve smrti popolnoma nezmožen(a) za delo ali je to postal(a) v enem letu po zavarovančevi smrti, ali
- če ji(mu) je po zavarovančevi smrti ostal otrok ali več otrok, ki imajo pravico do družinske pokojnine po umrlem zavarovancu, vdova oziroma vdovec pa ima do njih dolžnost preživljanja.

421. Vdova oziroma vdovec, ki postane med trajanjem pravice do vdovske pokojnine popolnoma nezmožen(a) za delo, obdrži pravico do vdovske pokojnine, dokler je takšna nezmožnost podana.

422. Vdova oziroma vdovec, ki do zavarovančeve smrti ni dopolnil(a) 53 let starosti, dopolnil(a) pa je 48 let starosti, pridobi pravico do vdovske pokojnine, ko dopolni 53 let starosti.

423. V kolikor je umrl zavarovanec v času sklenitve zakonske zveze že dopolnil starost 58 let, pridobi vdova oziroma vdovec pravico do vdovske pokojnine le v primeru, če je imel(a) z umrlim zakoncem skupnega otroka ali pa, če je zakonska zveza trajala nepretrgoma eno leto. To pravilo se ne uporablja v primeru, če je bila zakonska zveza razvezana pred dopolnitvijo omenjene starosti in je bila znova sklenjena po tem, ko je zavarovanec že dopolnil starost 58 let.

424. Vdova oziroma vdovec, ki med trajanjem pravice do vdovske pokojnine, pridobljene zaradi nezmožnosti za delo ali otrok dopolni 53 let starosti, obdrži pravico do vdovske pokojnine trajno. Če ji(mu) ta pravica preneha pred dopolnjenim 53. letom, toda po dopolnjenem 48. letu, jo lahko znova uveljavi, ko dopolni 53 let starosti.

425. Vdova oziroma vdovec, ki ob zavarovančevi smrti nima lastnosti zavarovanca pridobi pravico do vdovske pokojnine:

- če je do zavarovančeve smrti dopolnil(a) starost 48 let;
- če do zavarovančeve smrti ni dopolnil(a) starost 48 let, dopolnil(a) pa je 45 let, ko dopolni 48 let starosti.

426. Pravico do vdovske pokojnine ob zgoraj naštetih pogojih tudi zakonec, čigar zakon je bil razvezan, če ima po sodni odločbi oziroma po sporazumu, pravico do preživnine in jo je užival do smrti zavarovanca. Če ima zakonec iz poznejše zakonske zveze pravico do vdovske pokojnine, pridobi razvezani zakonec iz prejšnjega odstavka pravico do vdovske pokojnine kot souživalec (113. člen ZPIZ).

427. Prav tako pa lahko, ob zgoraj navedenih pogojih, pridobi ob zavarovančevi smrti pravico do vdovske pokojnine tudi oseba, ki je zadnja tri leta pred smrtjo zavarovanca živel(a) z zavarovancem v življenjski skupnosti, ki je po predpisih o zakonski zvezi in družinskih razmerjih v pravnih posledicah izenačena z zakonsko zvezo, ali je v takšni skupnosti živel(a) z umrlim zadnje leto pred njegovo smrtjo in je z njim kadarkoli imela skupnega otroka (114. člen ZPIZ).

❖ DRUŽINSKA POKOJNINA

428. Pogoji, ki morajo biti izpolnjeni na strani otrok so:

- Otrok ima pravico do družinske pokojnine do dopolnjenega 15. leta starosti oziroma do konca šolanja, vendar največ do dopolnjenega 26. leta starosti.

- Pravico do družinske pokojnine ima tudi otrok, ki je obvezno zavarovan kot vajenec.
- Otrok, ki je po dopolnjenem 15. letu starosti prijavljen pri zavodu za zaposlovanje, ima pravico do družinske pokojnine najdlje do dopolnjenega 18. leta starosti pod pogojem, da je prijavljen pri zavodu za zaposlovanje in izpolnjuje obveznosti po predpisih o zaposlovanju.
- Otrok, ki postane popolnoma nezmožen za delo do starosti, do katere mu je zagotovljena pravica do družinske pokojnine oziroma do konca šolanja, ima pravico do družinske pokojnine, dokler traja takšna nezmožnost.
- Otrok, ki postane popolnoma nezmožen za delo po starosti, do katere mu je zagotovljena pravica do družinske pokojnine oziroma po končanem šolanju, pridobi pravico do družinske pokojnine, če ga je zavarovanec oziroma uživalec pravice do svoje smrti preživel.

429. Starši, ki jih je zavarovanec preživel do svoje smrti, pridobijo pravico do družinske pokojnine, če so:

- do smrti zavarovanca dopolnili starost 58 let, ali
- so bili ob smrti zavarovanca popolnoma nezmožni za delo (v kolikor v tem primeru med trajanjem pravice do družinske pokojnine upravičenec dopolni 58 let starosti, potem lahko trajno obdrži družinsko pokojnino) (119. člen ZPIZ).

430. Bratje in sestre umrlega zavarovanca, ki jih je zavarovanec preživel do svoje smrti, pa pridobijo pravico do družinske pokojnine, če izpolnjujejo pogoje, ki so določeni za otroke ali pogoje, ki so določeni za starše umrlega zavarovanca (120. člen ZPIZ).

NARAVA DAJATVE:

431. Vdovska in družinska pokojnina sta periodični denarni dajatvi - *cash benefit*, ki ju pridobi zavarovanec ob izpolnjevanju zakonskih pogojev.

OSNOVA IN IZRAČUN DAJATVE:

432. Vdovska oziroma družinska pokojnina se odmeri od starostne ali invalidske pokojnine, ki bi jo zavarovanec pridobil ob smrti, oziroma od pokojnine, ki je užitcu pokojnine pripadala ob smrti, in sicer:

- po smrti zavarovanca - od starostne pokojnine, ki bi jo imel zavarovanec glede na dopolnjeno pokojninsko dobo, če je za upravičenca ugodnejše, pa od invalidske pokojnine, ki bi jo imel zavarovanec glede na vzrok smrti. Če je zavarovanec umrl zaradi posledic poškodbe pri delu ali poklicne bolezni, se osnova za odmero vdovske oziroma družinske pokojnine določi v višini invalidske pokojnine, ki bi bila zavarovancu odmerjena za 40 let pokojninske dobe (moški) oziroma 38 let pokojninske dobe (ženska), ne glede na starost. Če je zavarovanec umrl zaradi posledic bolezni ali poškodbe zunaj dela, se osnova za odmero vdovske oziroma družinske pokojnine določi v višini invalidske pokojnine, ki bi bila zavarovancu odmerjena glede na dopolnjeno pokojninsko dobo z upoštevanjem prištete dobe in brez zmanjšanja;
- po smrti užitca starostne pokojnine - od pokojnine, do katere je imel uživalec pokojnine pravico ob smrti, če je za upravičenca ugodnejše, pa od invalidske pokojnine, ki bi jo dobil uživalec pokojnine, če bi namesto starostne pokojnine uveljavil invalidsko pokojnino;
- po smrti užitca invalidske pokojnine - od pokojnine, do katere je imel ta pravico ob smrti; - po smrti zavarovanca, ki je užival pravico na podlagi invalidnosti po tem zakonu - od invalidske pokojnine, do katere bi imel pravico, če bi ob smrti izpolnil pogoje za priznanje pravice do invalidske pokojnine (122. člen ZPIZ).

433. Vdovska pokojnina se odmeri v višini 70% od osnove za odmero družinske pokojnine. Vdova oziroma vdovec, ki ima poleg pravice do vdovske pokojnine tudi pravico do starostne ali invalidske pokojnine, lahko uživa pokojnino, ki si jo sam izbere. V tem primerih iz prejšnjega odstavka se vdovska pokojnina odmeri najmanj v višini osnove iz 57. člena ZPIZ, to je osnove za odmero dodatnih pravic. Ne glede na že omenjen primer, ko ima vdova oziroma vdovec, poleg pravice do vdovske pokojnine tudi pravico do svoje starostne ali invalidske pokojnine, se lahko

vdovi oziroma vdovcu, če je to zanj ugodneje, poleg starostne ali invalidske pokojnine izplačuje tudi 15% zneska vdovske pokojnine, pri čemer sme skupno izplačilo znašati največ 100% povprečne pokojnine, izplačane v državi v predhodnem koledarskem letu (123. člen ZPIZ).

434. Družinska pokojnina se odmeri od osnove, določene za odmero družinske pokojnine v odstotku, katerega višina je odvisna od števila družinskih članov. Če imajo pravico do družinske pokojnine samo ožji družinski člani (otroci, posvojenci) ali samo širši družinski člani (pastorki, vnuki in drugi otroci brez staršev, bratje in sestre, starši in posvojitelji), se družinska pokojnina odmeri v naslednji višini:

za enega člana	za dva člana	za tri člane	za štiri ali več članov
70%	80%	90%	100%

435. Če imajo pravico do družinske pokojnine člani ožje in člani širše družine, se odmeri družinska pokojnina članom ožje družine v višini, kot že omenjeno, članom širše družine pa pripada ostanek osnove za odmero družinske pokojnine. (124. člen ZPIZ)

436. Otrokom, ki izgubijo oba roditelja - zavarovanca, pripada poleg družinske pokojnine po enem roditelju tudi 30% od osnove za odmero družinske pokojnine po drugem roditelju, za vsakega otroka, vendar skupno največ 100% osnove za odmero družinske pokojnine po drugem roditelju. V tem primeru skupen znesek družinske pokojnine in dela družinske pokojnine ne more presegati zneska družinske pokojnine, odmerjene od starostne pokojnine moškega za 40 let pokojninske dobe, odmerjene od najvišje pokojninske osnove, uveljavljene pri polni starosti (125. člen ZPIZ).

437. V kolikor pa družinski člani izpolnjujejo pogoje za priznanje vdovske in družinske pokojnine, se vdovska pokojnina odmeri:

- v sorazmernem delu družinske pokojnine, odmerjene od osnove v odstotku, določenem glede na število družinskih članov v drugem odstavku 124. ZPIZ, med katere se šteje tudi vdova oziroma vdovec, če so do pokojnin upravičeni vdova oziroma vdovec in ožji družinski člani, ali
- v višini, določeni v višini 70% osnove za odmero. Če so do pokojnine upravičeni vdova oziroma vdovec in širši družinski člani - širšim družinskim članom pripada ostanek osnove za odmero družinske pokojnine - ali
- v sorazmernem delu družinske pokojnine, odmerjene od osnove v odstotku, določenem glede na število družinskih članov, med katere se šteje tudi vdova oziroma vdovec, če so do pokojnine upravičeni vdova oziroma vdovec in ožji družinski člani - širšim družinskim članom pripada ostanek osnove za odmero družinske pokojnine (126. člen ZPIZ).

NASTOP UPRAVIČENJA DO DAJATVE:

438. V skladu z zakonom pridobi zavarovanec pravico do invalidske pokojnine z dnem, ko so izpolnjeni pogoji za pridobitev te pravice. Pogoj za pridobitev pravice do pokojnine je prenehanje obveznega zavarovanja, pri čemer pokojnina pripada uživalcu od prvega naslednjega dne po prenehanju zavarovanja.

TRAJANJE UPRAVIČENOSTI DO DAJATVE:

439. Vdovska oziroma družinska pokojnina pripada uživalcu od prvega naslednjega dne po prenehanju obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja in traja dokler za to trajajo z zakonom določeni pogoji.

Tabela 60**Uživalci pokojnin – letno povprečje**

	1990	1995	1997	1998	1999	2000	2001
SKUPAJ	356274	444643	456160	461910	467408	474436	485895
Starostne pokojnine	197259	263669	271072	275571	280193	285835	296160
Invalidske pokojnine	82289	97275	98545	98644	98493	98902	98780
Družinske pokojnine	76726	83699	86543	87695	88722	89699	90955

Vir: Statistični letopis Republike Slovenije 2002

Tabela 61**Odhodki invalidskega in invalidskega zavarovanja, v mio SIT**

	1990	1995	1997	1998	1999	2000	2001
SKUPAJ	22909	325809	419125	466459	526403	587906	655233
Starostne pokojnine ¹	12219	167422	214987	240552	272536	305086	338590
Invalidske pokojnine ¹	4104	49696	61997	67886	75222	82910	90027
Družinske pokojnine²	3347	36300	46213	51179	57294	63695	70189
Kmečke pokojnine	583	4388	4379	4238	4150	4022	3853
Vojaške pokojnine	-	5056	6048	6514	7135	7621	8027
Pokojnine, uveljavljene v drugih republikah nekdanje Jugoslavije	-	360	391	429	445	462	480
Dodatek k pokojninam, uveljavljenim v drugih republikah nekdanje Jugoslavije	-	574	632	688	798	915	899
Invalidnine	160	2705	3510	3911	4399	4905	5426
Rehabilitacija in zaposlovanje invalidov	552	7914	12576	15115	18547	22773	27207
Prispevki od pokojnin	293	23460	31680	35287	39762	44079	48820
Drugi izdatki	816	21070	31127	34942	39662	44106	52314
Stroški izvajanja zavarovanja	836	6864	5579	5718	6453	7305	9401

¹Do leta 1990 dinarji.²Od leta 1993 z varstvenim dodatkom.

Vir: Statistični letopis Republike Slovenije 2002

3. Zdravstveno zavarovanje

440. Zdravstveno zavarovanje ureja **Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju** (ZZVZZ) (Ur. l. RS, št. 9/92, 56/99, 60/2002). Obvezno zdravstveno zavarovanje obsega:

- zavarovanje za primer bolezni in poškodb izven dela;
- zavarovanje za primer poškodbe pri delu in poklicne bolezni.

441. Zavarovanim osebam se zagotavlja v obsegu, ki ga določa zakon:

- plačilo zdravstvenih storitev,
- nadomestilo plače med začasno zadržanostjo od dela,
- pogrebna in posmrtnina,
- povračilo potnih stroškov v zvezi z uveljavljanjem zdravstvenih storitev.

442. Zakon prav tako ureja prostovoljno zdravstveno zavarovanje ter določa, da lahko zavarovalnice uvedejo prostovoljno zavarovanje za razliko do polne vrednosti storitev iz 2. do 6. točke 23. člena ZZVZZ. Prav tako pa lahko uvedejo tudi prostovoljno zavarovanje za večji obseg pravic, kot je določen z zakonom ali za višji standard storitev in za dodatne pravice, ki niso zajete v obveznem zavarovanju.

(a) Zdravstvene storitve

KATEGORIJE VAROVANIH OSEB:

443. V skladu z 14. členom ZZVZZ so zavarovane osebe:

- zavarovanci in
- njihovi družinski člani.

444. Zavarovanci so:

1. osebe, ki so v delovnem razmerju v Republiki Sloveniji;
2. osebe v delovnem razmerju pri delodajalcu s sedežem v Republiki Sloveniji, poslane na delo ali na strokovno izpopolnjevanje v tujino, če niso obvezno zavarovane v državi, v katero so bile poslane;
3. osebe, zaposlene pri tujih in mednarodnih organizacijah in ustanovah, tujih konzularnih in diplomatskih predstavništvih s sedežem v Republiki Sloveniji, če ni z mednarodno pogodbo drugače določeno;
4. osebe s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji, zaposlene pri tujem delodajalcu, ki niso zavarovane pri tujem nosilcu zdravstvenega zavarovanja;
5. osebe, ki na območju Republike Slovenije samostojno opravljajo gospodarsko ali poklicno dejavnost kot edini ali glavni poklic;
6. osebe, ki so lastniki zasebnih podjetij v Republiki Sloveniji, če niso zavarovane iz drugega naslova;
7. kmetje, člani njihovih gospodarstev in druge osebe, ki v Republiki Sloveniji opravljajo kmetijsko dejavnost kot edini ali glavni poklic;
8. vrhunski športniki in vrhunski šahisti - člani telesnokulturnih in šahovskih organizacij v Republiki Sloveniji, ki niso zavarovani iz drugega naslova;
9. brezposelne osebe, ki prejema pri zavodu za zaposlovanje nadomestilo oziroma denarno pomoč;
10. osebe s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji, ki prejema pokojnino po predpisih Republike Slovenije oziroma preživnino po predpisih o preživninskem varstvu kmetov;
11. osebe s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji, ki prejema pokojnino od tujega nosilca pokojninskega zavarovanja, če z mednarodno pogodbo ni drugače določeno;
12. osebe s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji, zavarovane pri tujem nosilcu zdravstvenega zavarovanja, ki med bivanjem v Republiki Sloveniji ne morejo uporabljati pravic iz tega naslova;

13. družinski člani osebe, zavarovane pri tujem nosilcu zdravstvenega zavarovanja, ki imajo stalno prebivališče v Republiki Sloveniji in niso zavarovani kot družinski člani pri tujem nosilcu zdravstvenega zavarovanja;
14. tujci, ki se izobražujejo ali izpopolnjujejo v Republiki Sloveniji, ki niso zavarovani iz drugega naslova;
15. osebe s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji, ki so uživalci invalidnin po predpisih o vojaških invalidih in civilnih invalidih vojne, pravic po predpisih o varstvu vojnih veteranov, žrtev vojnega nasilja in udeležencev drugih vojn ter uživalci republiških priznavalnin, če niso zavarovane iz drugega naslova;
16. osebe s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji, ki prejemajo nadomestilo po zakonu o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih odraslih oseb, če niso zavarovane iz drugega naslova;
17. osebe s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji, ki prejemajo trajno denarno socialno pomoč;
18. osebe s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji, ki so uživalci priznavalnin po predpisih o varstvu udeležencev vojn, če niso zavarovane iz drugega naslova;
19. vojaški obvezniki s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji, ki so v civilni službi kot nadomestilu vojaškega roka;
20. osebe z drugimi prihodki in s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji, če niso zavarovane iz drugega naslova;
21. državljani Republike Slovenije s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji, ki niso zavarovanci iz drugega naslova.

445. Za zavarovance po 7. točki se štejejo:

- osebe, ki so na podlagi opravljanja kmetijske dejavnosti pokojninsko in invalidsko zavarovane;
- osebe, ki opravljajo kmetijsko dejavnost kot edini ali glavni poklic in niso pokojninsko in invalidsko zavarovane, če kmetijsko gospodarstvo dosega na člana gospodarstva mesečno najmanj tolikšen katastrski in drug dohodek, ki ustreza znesku 50% zajamčene plače, zmanjšane za davke in prispevke. Za člane kmetijskega gospodarstva se štejejo vse osebe, ki v okviru tega gospodarstva opravljajo kmetijsko dejavnost kot edini ali glavni poklic (15. člen ZZVZZ).

446. Za poškodbo pri delu in poklicno bolezen so zavarovane osebe iz 1., 2., 3., 5., 6., 8. in 19. točke prejšnjega odstavka.

447. Osebe iz 7. točke omenjenega odstavka so zavarovane za poškodbo pri delu in poklicno bolezen, če plačujejo prispevek od osnove, določene za pokojninsko in invalidsko zavarovanje. Tiste osebe iz 7. točke, ki pa ne plačujejo tega prispevka, pridobijo v primeru poškodbe pri delu ali poklicne bolezni pravice v obsegu, določenem za primer bolezni ali poškodbe izven dela (16. člen ZZVZZ).

448. Za poškodbo pri delu in poklicno bolezen so zavarovani tudi:

- učenci in študentje pri praktičnem pouku, pri opravljanju proizvodnega dela oziroma delovne prakse in na strokovnih ekskurzijah;
- otroci in mladostniki z motnjami v telesnem in duševnem razvoju pri praktičnem pouku v organizacijah za usposabljanje ali na obveznem praktičnem delu;
- osebe, ki so po končanem šolanju na prostovoljni praksi, ne glede na to ali za to prakso prejema nagrado;
- vojaški invalidi, civilni invalidi vojne in druge invalidne osebe na poklicni rehabilitaciji oziroma usposabljanju pri praktičnih delih in vajah;
- osebe, ki opravljajo delo na podlagi pogodbe o delu;
- učenci srednjih šol oziroma študenti višjih in visokih šol pri opravljanju dela preko pooblaščenih organizacij;
- brezposelne osebe na javnih delih, organiziranih po predpisih o zaposlovanju;
- volonterji;
- osebe na prestajanju zaporne kazni in vzgojnega ukrepa pri delu, poklicnem izobraževanju in pri opravljanju dovoljenih dejavnosti v skladu z zakonom;
- osebe, ki opravljajo dejavnost kot postranski poklic (17. člen ZZVZZ).

449. Za poškodbo pri delu so zavarovane tudi:

- osebe, ki sodelujejo pri organiziranih javnih delih splošnega pomena, pri reševalnih akcijah ali pri zaščiti in reševanju ob naravnih in drugih nesrečah;
- udeleženci mladinskih taborov v Republiki Sloveniji;
- osebe, ki opravljajo dela oziroma naloge vojaške službe ali nadomestne civilne službe, narodne zaščite, civilne zaščite, službe za opazovanje in obveščanje, splošnih reševalnih služb ali enot za zveze ter pri usposabljanju za obrambo in zaščito;
- osebe, ki pomagajo organom za notranje zadeve in pooblaščenim osebam teh organov pri opravljanju njihovih nalog v skladu z zakonom;
- osebe, ki opravljajo naloge organov za notranje zadeve kot osebe v rezervnem sestavu organov za notranje zadeve;
- osebe, ki opravljajo na poziv državnih in drugih pooblaščenih organov, javne in druge družbene funkcije ali državljansko dolžnost;
- športniki, trenerji ali organizatorji, ki v okviru organizirane športne dejavnosti sodelujejo pri športnih akcijah;
- osebe, ki kot člani operativnih sestavov prostovoljnih gasilskih organizacij opravljajo naloge pri gašenju požarov, zaščiti in reševanju pri drugih nesrečah, pri usposabljanju, zavarovanju na požarno nevarnih mestih in pri javnih prireditvah, naloge pri javnih nastopih in demonstracijah s prikazovanjem demonstrativnih vaj ter pri poučevanju ljudi o požarni varnosti;
- osebe, ki kot člani gorske reševalne službe ali potapljači opravljajo naloge reševanja življenj ali odvrnitve oziroma preprečitve nevarnosti, ki neposredno ogrožajo življenje ali premoženje občanov (18. člen ZZZV).

450. Kot družinski člani zavarovanca so ob pogojih, ki jih določa zakon, zavarovani:

a) ožji družinski člani:

1. zakonec,
2. otroci (zakonski in nezakonski otroci in posvojenci);

b) širši družinski člani:

1. pastorki, ki jih zavarovanec preživlja,
2. vnuki, bratje, sestre in drugi otroci brez staršev, ki jih je zavarovanec vzel k sebi in jih preživlja, ob pogojih, ki jih določa ta zakon za otroke,
3. starši (oče in mati, očim in mačeha, ter posvojitelj), ki živijo z zavarovancem v skupnem gospodinjstvu in jih zavarovanec preživlja ter nimajo za preživljanje dovolj lastnih sredstev in so trajno in popolnoma nezmožni za delo.

POGOJI ZA PRIDOBITEV PRAVICE IZ ZAVAROVANJA:

451. Pravice do zdravstvenih storitev je pravica, ki izhaja iz zdravstvenega zavarovanja. Tako je pogoj za pridobitev pravice do zdravstvenih storitev, sklenjeno zdravstveno zavarovanje.

452. Slovenija ima enotno javno zdravstveno zavarovanje, ki pokriva vse prebivalce Slovenije in jim nudi zdravstveno varstvo v obsegu in na način kot je to opredeljeno v veljavni zakonodaji. Tako imajo vsi, ki živijo in delajo v Republiki Sloveniji v osnovi status zavarovane osebe. Za osebe, ki nimajo svojih lastnih sredstev, da bi si tak status pridobil, pa je plačnik prispevka za obvezno zavarovanje občina (proračunska sredstva občine). Oseba, ki nima lastnih sredstev mora osebno urediti zdravstveno zavarovanje in pridobiti status zavarovane osebe. Na pristojni občini mora podpisati izjavo, da je oseba brez prihodkov in s tem pridobi pravico, da je prispevek za zdravstveno zavarovanje plačan iz proračunskih sredstev občin. Na tak način pridobi status zavarovane osebe iz katerega izhajajo vse pravice do zdravstvenega varstva.

NARAVA PRAVICE:

453. Pravica iz zdravstvenega zavarovanja je pravica do zdravstvenih storitev - *benefits in kind*.

OBSEG STORITEV:

454. V 23. členu ZZVZZ so opredeljene pravice do zdravstvenih storitev, ki izhajajo iz obveznega zavarovanja. Tako je z obveznim zavarovanjem zavarovanim osebam zagotovljeno plačilo zdravstvenih storitev:

- (1) v celoti:
 - sistematični in drugi preventivni pregledi otrok, šolske mladine, študentov, ki se redno šolajo, žensk v zvezi z nosečnostjo in drugih odraslih oseb v skladu s programom, razen pregledov, ki jih na podlagi zakona zagotavljajo delodajalci;
 - zgodnje odkrivanje in preprečevanje bolezni;
 - zdravljenje in rehabilitacija otrok, učencev in študentov, ki se redno šolajo ter otrok z motnjami v telesnem in duševnem razvoju;
 - zdravstveno varstvo žensk v zvezi z načrtovanjem družine, nosečnostjo in porodom;
 - preprečevanje, odkrivanje in zdravljenje infekcije HIV in nalezljivih bolezni določenih z zakonom;
 - obvezna cepljenja, imunoprofilaksa in kemoprofilaksa po programu;
 - zdravljenje in rehabilitacija malignih bolezni, mišičnih in živčno-mišičnih bolezni, paraplegije, tetraplegije, cerebralne paralize, epilepsije, hemofilije, duševnih bolezni, razvitih oblik sladkorne bolezni, multiple skleroze in psoriaze;
 - zdravljenje in rehabilitacija zaradi poklicnih bolezni in poškodb pri delu;
 - zdravstveno varstvo v zvezi z dajanjem in izmenjavo tkiv in organov za presaditev drugim osebam, nujna medicinska pomoč in nujni reševalni prevozi,
 - patronažni obiski, zdravljenje in nega na domu ter v socialnovarstvenih zavodih;
 - zdravila na recept v skladu z razvrstitvijo zdravil, ortopedski in drugi pripomočki v zvezi z zdravljenjem pod zgornjimi alineami;
- (2) najmanj 95% vrednosti:
 - presaditev organov in drugi najzahtevnejši operativni posegi;
 - zdravljenje v tujini;
 - intenzivna terapija, radioterapija, dializa in drugi nujni najzahtevnejši posegi;
- (3) najmanj 85% vrednosti:
 - zdravljenje zmanjšane plodnosti, umetna oploditev, prekinitev nosečnosti, sterilizacija;
 - bolnišnične in zdraviliške storitve kot nadaljevanje bolnišničnega zdravljenja, razen za poškodbe izven dela;
 - nemedicinski del oskrbe v bolnišnici in zdravilišču kot nadaljevanje zdravljenja pod že navedenimi pogoji;
 - zdravljenje zobnih in ustnih bolezni;
 - ortopdske, ortotične, slušne in druge pripomočke razen v določenih navedenih primerih;
- (4) najmanj 75% vrednosti:
 - kot zgoraj navedeno v zvezi z zdravljenjem poškodb izven dela;
 - zdravila s pozitivne liste;
- (5) največ do 60% vrednosti:
 - reševalni prevozi, ki niso nujni;
 - zdraviliško zdravljenje, ki ni nadaljevanje bolnišničnega zdravljenja;
- (6) največ 50%:
 - zdravila z vmesne liste;
 - zobnoprostetično zdravljenje odraslih;
 - očesni pripomočki za odrasle.

455. V celoti pa se zagotavlja plačilo zdravstvenih storitev vojaškim invalidom in civilnim invalidom vojne, pri čemer se razlika zagotavlja iz proračuna Republika Slovenija.

NASTOP UPRAVIČENJA DO DAJATVE:

456. Upravičenje do zdravstvene storitve nastopi od prvega dne zdravstvenega zavarovanja naprej. Zavod za zdravstveno zavarovanje lahko določi pogoj predhodnega zavarovanja do šest mesecev za pravice do ortopedskih, ortotičnih, očesnih, slušnih, zobnoprostetičnih in drugih pripomočkov, razen za pravice iz 1. točke prvega odstavka 23. člena (gre za pravice za katere je zagotovljeno plačilo zdravstvenih storitev v celoti).

TRAJANJE UPRAVIČENOSTI DO DAJATVE:

457. Zdravstvene storitve se zagotavljajo za čas stanja, ki zahteva določeno zdravstveno storitev.

(b) Nadomestilo plače med začasno zadržanostjo z dela

KATEGORIJE VAROVANIH OSEB:

458. Pravico do nadomestila med začasno zadržanostjo od dela imajo:

- zavarovanci iz 1., 2., 3., 4., 5., 6. in 8. točke prvega odstavka 15. člena ZZVZZ,
- zavarovanci iz 7. točke prvega odstavka 15. člena ZZVZZ, če plačujejo prispevek od osnove, določene za pokojninsko in invalidsko zavarovanje.

459. Te osebe so:

- osebe, ki so v delovnem razmerju v Republiki Sloveniji;
- osebe v delovnem razmerju pri delodajalcu s sedežem v Republiki Sloveniji, poslane na delo ali na strokovno izpopolnjevanje v tujino, če niso obvezno zavarovane v državi, v katero so bile poslane;
- osebe, zaposlene pri tujih in mednarodnih organizacijah in ustanovah, tujih konzularnih in diplomatskih predstavništvih s sedežem v Republiki Sloveniji, če ni z mednarodno pogodbo drugače določeno;
- osebe s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji, zaposlene pri tujem delodajalcu, ki niso zavarovane pri tujem nosilcu zdravstvenega zavarovanja;
- osebe, ki na območju Republike Slovenije samostojno opravljajo gospodarsko ali poklicno dejavnost kot edini ali glavni poklic;
- osebe, ki so lastniki zasebnih podjetij v Republiki Sloveniji, če niso zavarovane iz drugega naslova;
- kmetje, člani njihovih gospodarstev in druge osebe, ki v Republiki Sloveniji opravljajo kmetijsko dejavnost kot edini ali glavni poklic (če plačujejo prispevek od osnove, določene za pokojninsko in invalidsko zavarovanje);
- vrhunski športniki in vrhunski šahisti - člani telesnokulturnih in šahovskih organizacij v Republiki Sloveniji, ki niso zavarovani iz drugega naslova;

POGOJI ZA PRIDOBITEV PRAVICE IZ ZAVAROVANJA:

460. Pravice do nadomestila med začasno odsotnostjo od dela je pravica, ki izhaja iz zdravstvenega zavarovanja. Tako je pogoj za pridobitev pravice do nadomestila, sklenjeno zdravstveno zavarovanje.

NARAVA DAJATVE:

461. Pravica iz zdravstvenega zavarovanja je nadomestilo med začasno zadržanostjo od dela – *cash benefit*.

OSNOVA IN IZRAČUN DAJATVE:

462. Osnova za nadomestilo je povprečna mesečna plača in nadomestila oziroma povprečna osnova za plačilo prispevkov v koledarskem letu pred letom, v katerem je nastala začasna zadržanost od dela. Nadomestilo znaša:

- 100% osnove ob zadržanosti od dela zaradi poklicne bolezni, poškodbe pri delu, presaditve živega tkiva in organov v korist druge osebe, posledic dajanja krvi ter izolacije, ki jo odredi zdravnik;
- 90% osnove ob zadržanosti od dela zaradi bolezni;
- 80% osnove ob zadržanosti od dela zaradi poškodb izven dela, nege družinskega člana in spremstva, ki ga odredi zdravnik.

463. Vojaški invalidi in civilni invalidi vojne imajo pravico do nadomestila v višini 100% od osnove tudi v primerih iz druge in tretje alineje prejšnjega odstavka.

464. Osnova za nadomestilo za zavarovanca, ki ni imel plače oziroma osnove za plačilo prispevkov v obdobju iz prvega odstavka prejšnjega člena, je povprečni mesečni znesek plač oziroma osnov za plačilo prispevkov v času zavarovanja pred začetkom zadržanosti od dela. Zavarovancu, ki se je poškodoval na poti na delo, preden je nastopil delo in zavarovancu, ki po odslužitvi ali doslužitvi vojaškega roka ali po predčasnem odpustu s služenja vojaškega roka zaradi bolezni ali poškodb ne more nastopiti dela, se za izračun osnove upošteva plača, ki bi jo prejemal, če bi nastopil delo.

NASTOP UPRAVIČENJA DO DAJATVE:

465. V skladu z zakonom gre nadomestilo zavarovancem na podlagi mnenja osebnega zdravnika oziroma pristojne zdravniške komisije:

- od prvega dne zadržanosti od dela zaradi presaditve živega tkiva in organov v korist druge osebe, posledic dajanja krvi, nege ožjega družinskega člana, izolacije in spremstva, ki ju odredi zdravnik ter poškodb, nastalih v okoliščinah iz 18. člena ZZZV;
- od 31. dne zadržanosti od dela v vseh drugih primerih.

466. Za prvih 30 dni zavarovancu izplačuje nadomestilo plače v skladu z delovnopravno zakonodajo (137. člen **Zakona o delovnih razmerjih**) za posamezno odsotnost z dela, vendar največ za 120 delovnih dni v koledarskem letu, njegov delodajalec iz lastnih sredstev. V primerih nezmožnosti za delo delavca zaradi poklicne bolezni ali poškodbe pri delu, izplačuje delodajalec nadomestilo plače delavcu iz lastnih sredstev do 30 delovnih dni za vsako posamezno odsotnost z dela. V času daljše odsotnosti z dela izplača delodajalec nadomestilo plače v breme zdravstvenega zavarovanja.

467. Če gre za dve ali več zaporednih odsotnosti z dela zaradi iste bolezni ali poškodbe, ki ni povezana z delom, pri čemer traja posamezna prekinitev med eno in drugo odsotnostjo manj kot deset delovnih dni, izplača delodajalec za čas nadaljnje odsotnosti od prekinitve dalje, nadomestilo plače v breme zdravstvenega zavarovanja.

468. Višina nadomestila plače, ki bremeni delodajalca, znaša 80% plače delavca v preteklem mesecu za polni delovni čas. V primerih nezmožnosti za delo delavca zaradi poklicne bolezni ali poškodbe pri delu pripada delavcu nadomestilo plače v višini njegove povprečne mesečne plače iz zadnjih treh mesecev oziroma iz obdobja dela v zadnjih treh mesecih (100%).

TRAJANJE UPRAVIČENOSTI DO DAJATVE:

469. V skladu z zakonom je v primeru, da zavarovanca, ki je zadržan od dela zaradi začasne nezmožnosti za delo, osebni zdravnik oziroma zdravniška komisija napoti na invalidsko komisijo, če oceni, da ni pričakovati povrnitve delovne zmožnosti, v vsakem primeru pa po enem letu nepretrgane zadržanosti od dela oziroma od dela s krajšim delovnim časom. Če je v tem primeru ugotovljena invalidnost, ima zavarovanec pravico do nadomestila:

- do dneva, ko postane odločba o ugotovitvi invalidnosti I. kategorije pravnomočna;
- do dneva, ko postane odločba o ugotovitvi invalidnosti II. ali III. kategorije dokončna.

470. Zavarovancu, ki mu je med trajanjem zadržanosti od dela prenehalo delovno razmerje, pripada nadomestilo še za največ 30 dni začasne nezmožnosti za delo po prenehanju delovnega razmerja.

471. Če je zadržanost od dela posledica poškodbe pri delu ali poklicne bolezni, pripada zavarovancu nadomestilo tudi po prenehanju delovnega razmerja, in sicer dokler ni spet zmožen za delo. Zavarovancu, ki je v času, ko prejema nadomestilo, začasno odstranjen z dela, se nadomestilo zniža za toliko, kolikor bi se v tem času znižala njegova plača.

Tabela 62

Povprečno število uporabnikov zdravstvenega varstva

	1990	1995	1997	1998	1999	2000	2001
UPORABNIKI - SKUPAJ	2325415	1975636	1944190	1945913	1939369	1941065	1954765
Zaposlene osebe, upokojenci in drugi uporabniki – skupaj	1299675	1354775	1341183	1360724	1353575	1371333	1408289
njihovi družinski člani – skupaj	894912 ¹⁾	573916 ¹⁾	562341	585189	548738	534389	514497
Zaposlene osebe in drugi	886767	784717	770459	767814	765982	770369	774475
njihovi družinski člani	696248	495274	479336	478288	466624	455864	448524
Osebe, ki začasno niso v delovnem razmerju	12203	34773	35418	36510	35450	31693	22336
njihovi družinski člani	10534	9341	10729	10982	9608	7068	5543
Upokojenci	375046	460513	455133	449794	456660	463536	484729
njihovi družinski člani	188130	58629	59559	60260	58860	57729	46489
Drugi ²⁾	18093	52883	51749	53165	53755	57190	63546
njihovi družinski člani	...	10672	12717	13608	13646	13728	13941
Drugi uporabniki ³⁾	7566	21889	28424	29389	41728	48545	63203
Kmetje uporabniki – skupaj	130828	46945	40666	39155	37056	35343	31979
Kmetje –	56704	29959	25436	24052	22568	21352	

zavezanci za prispevek							19240
------------------------	--	--	--	--	--	--	-------

¹Ocenjen podatek.

²Uporabniki invalidnih oskrbnin, začasnih nadomestil, tuji upokojeanci, zavarovanci v tujini zavarovanih in zaposlenih oseb, uporabniki raznih pomoči in priznavalnin, vojaški vojni invalidnin in njihovi družinski člani.

³ Od leta 1980 so všeti študenti višjih šol in akademij ter njihovi družinski člani..

Vir: Statistični letopis Republike Slovenije 2002

Tabela 63

Odhodki zdravstvenih skupnosti za zdravstvene storitve, v mio SIT¹

	1990	1995	1997	1998	1999	2000	2001
SKUPAJ	10076	143448	185331	208495	229104	260352	303936
Splošno ambulantno in dispanzersko zdravljenje	2005	24078	33339	37978	42436	47908	2831
Specialistično ambulantno zdravljenje	1256	15725	19426	20549	22753	26361	33392
Bolnišnično zdravljenje	4314	48773	65576	72553	80697	92441	105567
Zdraviliško zdravljenje	269	1506	2342	2702	2932	3517	3981
Zdravila in injekcije	1047	21203	24764	29489	32636	37326	46265
Zobna nega in zobna protetika	764	6727	9038	9975	11374	13440	16081
<i>Prevozi z reševalnimi in drugimi vozili</i>							
- zasebni prevozi	142	1231	1396	1926	2292	2747	3061
Drugi odhodki	279	24205	29450	33323	33984	36612	42758
Od tega:							
- nadomestila odsotnosti	...	15905	19093	20483	20552	22737	28947
- ortopedski pripomočki	...	4506	5223	6039	6793	7500	8088

¹Do leta 1990 dinarji.

Vir: Statistični letopis Republike Slovenije 2002

4. Nesreče pri delu in poklicne bolezni

472. Zavarovanje za primer poškodbe pri delu in poklicne bolezni je urejeno v okviru sistema obveznega zdravstvenega zavarovanja ter pokojninskega in invalidskega zavarovanja, in sicer na sledeč način:

(a) če je posledica poškodbe pri delu ali poklicne bolezni začasna nezmožnost za delo (temporary incapacity): z **Zakonom o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju**, ki v okviru obveznega zdravstvenega zavarovanja ureja pravico do plačila zdravstvenih storitev (benefits in kind) in nadomestila plačila med začasno zadržanostjo od dela (cash benefit);

(b) če je posledica poškodbe pri delu ali poklicne bolezni dolgotrajna oziroma trajna nezmožnost za delo (long-term incapacity): z **Zakonom o pokojninskem in invalidskem**

zavarovanju, ki ureja pravico do invalidske pokojnine⁷ (cash benefits) in pravico do poklicne rehabilitacije.

Tabela 64

Ponesrečeni pri delu in smrtne poškodbe pri delu

	1997	1998	1999	2000	2001
Poškodbe pri delu					
skupaj	26578	25710	26485	25940	25176
moški	20092	19198	19703	19384	18711
na 1000 zaposlenih moških	49,0	45,4	46,0	44,6	43,0
ženske	6486	6512	6782	6556	6465
na 1000 zaposlenih žensk	18,8	18,6	19,3	18,3	18,1
Smrtne primeri					
število	42	31	27	26	34
na 1000 zaposlenih oseb	0,6	0,4	0,3	0,3	0,4

Vir: Statistični letopis Republike Slovenije 2002

5. Sistem dajatev za družinske člane v primeru smrti hranitelja družine

473. Sistem dajatev za družinske člane v primeru smrti hranitelja družine je vključen okvir pokojninskega in invalidskega zavarovanja. Osnovni pravici, ki izhajata iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja v ta namen sta družinska in vdovska pokojnina.⁸

6. Zavarovanje za starševsko varstvo

474. Zavarovanje za starševsko varstvo je urejeno z **Zakonom o starševskem varstvu in družinskih prejemkih** (Ur. l. RS, št. 97/2001). Pravice iz zavarovanja za starševsko varstvo so:

- starševski dopust,
- starševsko nadomestilo,
- pravice iz naslova krajšega delovnega časa.

475. Pravica do starševskega nadomestila obsega:

- porodniško nadomestilo,
- očetovsko nadomestilo,
- nadomestilo za nego in varstvo otroka,
- posvojiteljsko nadomestilo.

476. Varstvo materinstva v smislu porodniškega varstva je urejeno na sledeč način:

(a) stanje pred porodom: urejeno z **Zakonom o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju**, ki v okviru obveznega zdravstvenega zavarovanja ureja pravico do plačila zdravstvenih storitev in nadomestila plače med začasno zadržanostjo od dela; **Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih** pa ureja pravico do porodniškega dopusta ter s tem tudi pravico do porodniškega nadomestila (namreč, nosečnica mora nastopiti porodniški dopust 28 dni pred porodom);

(b) stanje po porodu: urejeno z **Zakonom o starševskem varstvu in družinskih prejemkih**, ki ureja pravico do starševskega dopusta in starševskega nadomestila (pravica do starševskega nadomestila zajema pravico do porodniškega nadomestila, očetovskega nadomestila, nadomestila za nego in varstvo otroka in posvojiteljskega nadomestila).

⁷ Glej navedbe pod: Pokojninsko in invalidsko zavarovanje – invalidska pokojnina

⁸ Glej navedbe pod: Pokojninsko in invalidsko zavarovanje – družinska in vdovska pokojnina

KATEGORIJE VAROVANIH OSEB:

477. Zavarovanci za starševsko varstvo so:
- zaposleni na območju Republike Slovenije,
 - izvršilne ali imenovani nosilci javne in druge funkcije v organih zakonodajne, izvršilne ali sodne oblasti v Republiki Sloveniji ali v organih lokalne samouprave, če prejemajo za to funkcijo plačo,
 - tujci, ki so na območju Republike Slovenije zaposleni pri mednarodnih organizacijah in ustanovah, tujih diplomatskih in konzularnih predstavništvih, če je tako zavarovanje določeno z mednarodnim sporazumom,
 - samozaposleni,
 - kmetje,
 - vrhunski športniki in šahisti,
 - brezposelne osebe, ki prejemajo denarno nadomestilo od Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje,
 - osebe, ki prejemajo nadomestilo med začasno zadržanostjo od dela od Zavoda za zdravstveno zavarovanje Slovenije po predpisih, ki urejajo zdravstveno zavarovanje,
 - osebe, ki so na prestajanju kazni,
 - osebe, ki prejemajo starševsko nadomestilo po zakonu.

POGOJI ZA PRIDOBITEV PRAVICE IZ ZAVAROVANJA:

478. Pravico do starševskega nadomestila imajo tiste osebe:
- ki imajo pravico do starševskega dopusta in
 - so bile zavarovane za starševsko varstvo pred dnevom nastopa posamezne vrste starševskega dopusta.

Pravico do starševskega nadomestila imajo tudi osebe, ki nimajo pravice do starševskega dopusta, če so bile zavarovane za starševsko varstvo najmanj dvanajst mesecev v zadnjih treh letih pred nastopom posamezne vrste starševskega dopusta.

NARAVA DAJATVE:

479. Pravica iz zavarovanja za starševsko varstvo je starševsko nadomestilo - *cash benefit*.

OSNOVA IN IZRAČUN DAJATVE:

480. Osnova za posamezno vrsto starševskega nadomestila je **povprečna osnova**, od katere so bili obračunani prispevki za starševsko varstvo v zadnjih dvanajstih mesecih pred nastopom starševskega dopusta. Če so bili za zavarovanca obračunani prispevki za starševsko varstvo za krajše obdobje, se mu za manjkajoče mesece kot osnova upošteva 55% minimalne plače. Za zavarovanca, ki ima pravico do starševskega nadomestila čeravno nima pravice do starševskega dopusta, na osnovi, da je bil zavarovan za starševsko varstvo najmanj dvanajst mesecev v zadnjih treh letih pred nastopom posamezne vrste starševskega dopusta, se kot osnova upošteva 55% minimalne plače. Tako določena osnova se za vsak mesec zavarovanja za starševsko varstvo, ki ga je imel v zadnjih treh letih pred nastopom posamezne vrste starševskega dopusta, poveča za 2%, vendar največ za 50%.

481. Osnova ne more biti višja od dvainpolkratnika povprečne mesečne plače v Republiki Sloveniji na podlagi zadnjih znanih uradnih podatkov o mesečnih plačah v času odmere nadomestila, razen za porodniško nadomestilo (max). Osnova ne more biti nižja od 55% minimalne plače (min).

482. Starševsko nadomestilo za polno odsotnost z dela znaša 100% osnove, za delno odsotnost z dela pa je enako sorazmernemu delu delne odsotnosti z dela.

NASTOP UPRAVIČENJA DO DAJATVE:

483. Ob nastopu starševskega dopusta.

TRAJANJE UPRAVIČENOSTI DO DAJATVE:

484. Ob izpolnjevanju pogojev pripada zavarovancu:

- v času porodniškega dopusta pravica do porodniškega nadomestila;
- v času očetovskega dopusta v trajanju 15 dni pravica do očetovskega nadomestila, za 75 dni pa mu Republika Slovenija zagotavlja plačilo prispevkov za socialno varnost od minimalne plače;
- v času dopusta za nego in varstvo otroka pravica do nadomestila za nego in varstvo otroka;
- v času posvojiteljskega dopusta pravica do posvojiteljskega nadomestila.

Pravica do starševskega nadomestila preneha po izteku starševskega dopusta.

Tabela 65

Nadomestilo plače med porodniškim dopustom, 1994 – 2002

LETO	NADOMESTILO PLAČE MED PORODNIŠKIM DOPUSTOM	
	upravičenci	izplačana sredstva (v 1.000 SIT)
1994	19.257	14.865.351
1995	17.261	16.825.630
1996	17.080	18.892.133
1997	16.916	21.202.239
1998	16.374	22.569.824
1999	16.181	24.541.501
2000	16.343	27.729.576
2001	16.617	31.645.974

Vir: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve

C. Prispevki za socialno varnost

485. Obračunavanje in plačevanje ter stopnje prispevkov za socialna zavarovanje je urejeno z **Zakonom o prispevkih za socialno varnost** (Ur. l. RS, št. 5/96, 81/2000).

SEŠTEVEK PRISPEVKOV:

ZAVAROVANCI (delojemalci)

- zdravstveno varstvo: 6.36%
- pokojninsko in invalidsko zavarovanje: 15.50%
- zavarovanje za primer brezposelnosti: 0.14%
- zavarovanje za starševsko varstvo: 0.10%

SKUPAJ: 22.10% od bruto plače

DELODAJALCI:

- *zdravstveno varstvo: 6.36% + 0.53%*
- *pokojninsko in invalidsko zavarovanje: 8.85%*
- *zavarovanje za primer brezposelnosti: 0.06%*
- *zavarovanje za starševsko varstvo: 0.10%*

SKUPAJ: 15.90% od bruto plače

1. Zavarovanje za primer brezposelnosti

(nadomestilo za primer brezposelnosti)

486. Prispevek za zaposlovanje se plačuje po naslednjih stopnjah (14. člen ZPSV):

- zavarovanci po stopnji 0,14%, in
- delodajalci po stopnji 0,06%.

Osnova za plačevanje prispevkov je bruto plača oziroma bruto nadomestilo plače za čas odsotnosti z dela.

2. Pokojninsko in invalidsko zavarovanje

- *starostna pokojnina;*
- *dajatve za invalidnost;*
- *dajatve za primer nesreče pri delu in poklicne bolezni (long-term incapacity);*
- *dajatve družinskim članom po smrti hranitelja družine.*

487. Prispevek za obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje se plačuje po naslednjih stopnjah:

- zavarovanci po stopnji 15.50% od osnove,
- delodajalci po stopnji 8,85% od osnove,
- samozaposleni po stopnji 24.35% zavarovalne osnove,
- kmetje (ki opravljajo kmetijsko dejavnost kot edini ali glavni poklic) po stopnji 15.50% od zavarovalne osnove.

488. Osnova za plačevanje prispevkov je za zaposlene in delodajalce bruto plača oziroma bruto nadomestilo plače za čas odsotnosti z dela, za samozaposlene in kmete pa zavarovalna osnova.

3. Zdravstveno zavarovanje

- *zdravstveno varstvo;*
- *nadomestilo za čas bolezni;*
- *dajatve za primer nesreče pri delu in poklicne bolezni (temporary incapacity);*
- *nadomestilo za čas porodniškega dopusta (nosečnost in porod).*

489. Prispevek za obvezno zdravstveno zavarovanje (zdravstvene storitve in nadomestilo za začasno zadržanost od dela) se plačuje po naslednjih stopnjah:

- zavarovanci po stopnji 6.36% od osnove,
- delodajalci po stopnji 6,36% od osnove,
- samozaposleni po stopnji 12.92% zavarovalne osnove,
- kmetje (ki opravljajo kmetijsko dejavnost kot edini ali glavni poklic) po stopnji 6.36% od zavarovalne osnove.

490. Stopnje prispevkov za začasno nezmožnost za delo (nesreče pri delu in poklicne bolezni):

- delodajalci po stopnji 0,53% od osnove,
- samozaposleni po stopnji 0.53% osnove,
- kmetje (ki opravljajo kmetijsko dejavnost kot edini ali glavni poklic) po stopnji 0.53% od osnove.

491. Osnova za plačevanje prispevkov je za zaposlene in delodajalce bruto plača oziroma bruto nadomestilo plače za čas odsotnosti z dela, za samozaposlene in kmete pa zavarovalna osnova za pokojninsko in invalidsko zavarovanje.

4. Zavarovanje za starševsko varstvo

nadomestilo za čas porodniškega dopusta (po porodu).

492. Prispevne stopnje so sledeče:

- delodajalci po stopnji 0,10% od osnove,
- zavarovanci po stopnji 0,10% od osnove,
- samozaposleni po stopnji 0.20% osnove,
- kmetje (ki opravljajo kmetijsko dejavnost kot edini ali glavni poklic) po stopnji 0.20% od osnove.

493. Prispevki se obračunavajo od osnove za plačilo prispevkov, ki je enaka osnovi za plačilo prispevkov za obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje (bruto plača oziroma bruto nadomestilo plače za čas odsotnosti z dela oz. za samozaposlene in kmete zavarovalna osnova za pokojninsko in invalidsko zavarovanje).

D. Institucionalni okvir

1. Zavarovanje za primer brezposelnosti

494. Delovanje **Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje** (ZRSZ) ter nadzor na njegovim delom, je urejeno z Zakonom o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti (ZZZPB), Statutom Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje (Statut) (Ur. l. RS, št. 84/99) in Pravilnikom o izvajanju nadzora nad delom Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje in drugih oseb na področju zaposlovanja (Pravilnik o izvajanju nadzora) (Ur. l. RS, št. 17/99).

495. Zavod za zaposlovanje je ustanovljen kot javni zavod in je organiziran enotno za območje Republike Slovenije, pri čemer se v zavodu za opravljanje posameznih dejavnosti ali dela dejavnosti ali za opravljanje dejavnosti na določenem območju, lahko oblikujejo organizacijske enote (61. člen ZZZPB).

496. ZRSZ deluje organizacijsko oziroma funkcionalno na treh ravneh, in sicer na sedežu zavoda, kjer se nahajata vodstvo in centralna služba, ter v območnih enotah in uradih za delo po vsej Sloveniji. V Sloveniji trenutno deluje 10 območnih enot in 59 uradov za delo.

497. Organa ZRSZ sta upravni odbor in direktor zavoda (61a. člen ZZZPB). Upravni odbor ima trinajst članov. V upravni odbor imenujejo po štiri člane organizacije delodajalcev, reprezentativne za območje Republike Slovenije, sindikati, reprezentativni za območje Republike Slovenije in Vlada Republike Slovenije, enega člana pa predstavniki zaposlenih v zavodu.

2. Pokojninsko in invalidsko zavarovanje

498. V skladu z Zakonom o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (Ur. l. RS, št. 106/99, 124/2000, 114/2002) je nosilec in izvajalec obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja je **Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije**, ki ima status javnega zavoda (10. člen ZPIZ).

499. Delovanje in organizacija zavoda sta urejena z Statutom Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije (Ur. l. RS, št. 78/2000).

500. Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije deluje organizacijsko na dveh ravneh, in sicer na sedežu zavoda, kjer se nahajata generalni direktor in služba zavoda, ter v območnih enotah. V Sloveniji trenutno deluje 9 območnih enot.

501. Organi zavoda so:

- skupščina zavoda, ki je organ upravljanja zavoda,
- upravni odbor zavoda, ki je izvršilni organ Skupščine zavoda, ter
- generalni direktor, ki je poslovodni organ zavoda (10. člen Statuta).

502. Skupščina zavoda je organ upravljanja in je sestavljena po predstavniskem načelu in šteje 30 članov:

- osem predstavnikov sindikatov, reprezentativnih za območje države, od tega iz vsake zveze ali konfederacije, reprezentativne za območje države, najmanj en predstavnik,
- osem predstavnikov delodajalskih združenj,
- sedem predstavnikov Vlade RS, ter
- sedem predstavnikov upokojencev in delovnih invalidov, od tega en predstavnik Zveze delovnih invalidov Slovenije.

3. Zdravstveno zavarovanje

503. V skladu z Zakonom o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju (Ur. l. RS, št. 9/92, 56/99, 60/2002) je nosilec obveznega zavarovanja **Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije**, prostovoljno zdravstveno zavarovanje pa izvajajo posamezne zavarovalnice (12. člen ZZZV).

504. Delovanje Zavoda za zdravstveno zavarovanje Slovenije je podrobneje urejeno s Statutom Zavoda za zdravstveno zavarovanje Slovenije (Ur. l. RS, št. 9/95).

505. Izvajanje obveznega zdravstvenega zavarovanja je javna služba, ki jo opravlja Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije kot javni zavod (69. člen ZZZV), le-ta pa poleg dejavnosti obveznega zavarovanja, opravlja tudi dejavnost prostovoljnega zdravstvenega zavarovanja (10. člen Statuta ZZZS).

506. Zavod za zdravstveno zavarovanje posluje preko svojih 10 območnih enot s 46 izpostavami.

507. Organi zavoda so: skupščina, upravni odbor in generalni direktor. Skupščino sestavlja 45 članov, od tega 20 članov predstavnikov delodajalcev in 25 članov predstavnikov zavarovancev (med njimi tudi sindikalni predstavniki). Na območjih območnih enot zavoda delujejo tudi območni sveti.

4. Zavarovanje za starševsko varstvo

508. V skladu z Zakonom o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (Ur. l. RS, št. 97/2001), se pravice iz zavarovanja za starševsko varstvo uveljavljajo pri Centrih za socialno delo (krajevno pristojnemu centru).

509. Zakon o socialnem varstvu (ZSV) (Ur. l. RS, št. 54/92, 42/94 – odl. US RS, 1/99, 41/99, 36/00, 54/00 in 26/01) je krovni zakon, ki ureja vprašanje Centrov za socialno delo (CSD). Center za socialno delo opravlja naloge, ki so centrom za socialno delo z zakonom poverjene kot javna pooblastila ter naloge, ki jih centrom za socialno delo nalagajo drugi predpisi.

510. CSD so ustanovljeni po upravnih enotah. Vsak CSD pokriva tiste občine, ki spadajo v upravno enoto, za katero je CSD ustanovljen. V Republiki Sloveniji obstaja 62 centrov za socialno delo, ki se med seboj povezujejo preko Skupnosti CSD Slovenije.

10. člen

VARSTVO DRUŽINE, MATERINSTVA IN OTROK

A. Ustavnopravni in zakonodajni vidik

511. V skladu z 8. členom Ustave Republike Slovenije morajo biti zakoni in drugi predpisi v skladu s splošno veljavnimi načeli mednarodnega prava in mednarodnopravnimi pogodbami, ki obvezujejo Slovenijo. Ratificirane in objavljene mednarodne pogodbe se uporabljajo neposredno.

512. Mednarodne pogodbe, katere je Slovenija ratificirala in ki v svoji vsebini zajemajo področje varstva družine, materinstva in otrok, so:

- Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah (Ur. l. SFRJ, št. 7/71);
- Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (Ur. l. RS-MP, št. 1/1994; RS št. 2/1994);
- Evropska socialna listina (spremenjene) (Ur. l. RS-MP, št. 7/99; RS 24/99);
- Evropska konvencija o uresničevanju otrokovih pravic (Ur. l. RS-MP, št. 26/99; Ur. l. RS, št. 86/99);
- Konvencija OZN o otrokovih pravicah (Ur. l. SFRJ-MP, št. 15/1990);
- Konvencija o varstvu otrok in sodelovanju pri meddržavnih posvojitvah (Ur. l. RS-MP, št. 14/99; Ur. l. RS, 45/99);
- Mednarodna Konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije (Ur. l. SFRJ-MP, št. 6/1967);
- Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk (Ur. l. SFRJ-MP, št. 11/1981);
- Konvencija MOD št. 29 o prisilnem ali obveznem delu (Ur. l. RS, št. 15/92);
- Konvencija MOD št. 90 o nočnem delu otrok v industriji razmerja (Ur. l. FLRJ-MP, št. 6/57; Ur. l. RS, št. 15/92);
- Konvencija MOD št. 102 o minimalnih normah osebne varnosti (Ur. l. SFRJ-MP, št. 1/55; Ur. l. RS, št. 15/92);
- Konvencija MOD št. 103 o varstvu materinstva (Ur. l. SFRJ-MP, št. 9/55; Ur. l. RS št. 15/92);
- Konvencija MOD št. 131 o minimalnih osebnih dohodkih (Ur. l. SFRJ-MP, št. 14/82; Ur. l. RS, št. 15/92);
- Konvencija MOD št. 138 o minimalni starosti za sklenitev delovnega razmerja (Ur. l. SFRJ-MP, št. 14/82; Ur. l. RS, št. 15/92);
- Konvencija MOD št. 142 o poklicnem usmerjanju in strokovnem usposabljanju za razvoj človekovih sposobnosti (Ur. l. SFRJ-MP, št. 14/82; Ur. l. RS, št. 15/92);
- Konvencija MOD št. 155 o varstvu pri delu, zdravstvenem varstvu in delovnem okolju (Ur. l. SFRJ-MP, št. 7/87; Ur. l. RS, št. 15/92);
- Konvencija MOD št. 182 o prepovedi najhujših oblik dela otrok in takojšnjem ukrepanju za njihovo odpravo (Ur. l. RS-MP, št. 7/2001).

1. Ustava Republike Slovenije

513. Ustava Republike Slovenije v svojem 53. členu določa, da zakonska zveza temelji na enakopravnosti zakoncev. Zakonska zveza se sklene pred pristojnim državnim organom. Zakonsko zvezo in pravna razmerja v njej, v družini in v zunajzakonski skupnosti ureja zakon. Država varuje družino, materinstvo, očetovstvo, otroke in mladino ter ustvarja za to varstvo potrebne razmere.

514. Starši imajo pravico in dolžnost vzdrževati, izobraževati in vzgajati svoje otroke. Ta pravica in dolžnost se staršem lahko odvzame ali omeji samo iz razlogov, ki jih zaradi varovanja otrokovih koristi določa zakon. Otroci, rojeni zunaj zakonske zveze, imajo enake pravice kakor otroci, rojeni v njej (54. člen Ustave RS).

515. Odločanje o rojstvih svojih otrok je svobodno, pri čemer država zagotavlja možnosti za uresničevanje te svoboščine in ustvarja razmere, ki omogočajo staršem, da se odločajo za rojstva svojih otrok (55. člen Ustave RS).

516. V 56. členu ustave pa so postavljeni okviri za posebno varstvo otrok, pri čemer je določeno:
- da otroci uživajo posebno varstvo in skrb ter, da otroci uživajo človekove pravice in temeljne svoboščine v skladu s svojo starostjo in zrelostjo;
 - da je otrokom zagotovljeno posebno varstvo pred gospodarskim, socialnim, telesnim, duševnim ali drugim izkoriščanjem in zlorabljanjem;
 - da otroci in mladostniki, za katere starši ne skrbijo, ki nimajo staršev ali so brez ustrezne družinske oskrbe, uživajo posebno varstvo države.

2. Zakonodajni okvir

517. Najpomembnejši zakonski akti s katerimi je v Sloveniji pravno regulirano varstvo družine, materinstva in otrok, so sledeči:

- Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (Ur. l. SRS, št. 14/1989, št. 64/2001);
- Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (Ur. l. RS, št. 97/2001);
- Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju (Ur. l. RS, št. 9/92; št. 99/2001);
- Zakon o jamstvenem in preživninskem skladu Republike Slovenije (Ur. l. RS, št. 25/97; št. 10/1998, št. 41/99, št. 53/99, št. 22/2000, št. 119/2002);
- Zakon o vrtcih (Ur. l. RS, št. 12/96; št. 44/2000);
- Zakon o delovnih razmerjih (Ur. l. RS, št. 42/2002);
- Zakon o varnosti in zdravju pri delu (Ur. l. RS, št. 56/99);
- Zakonom o socialnem varstvu (Ur. l. RS, št. 54/92, 26/2001);
- Zakon o dohodnini (Ur. l. RS, št. 71/93; št. 13/2001);
- Kazenski zakonik (Ur. l. RS, št. 63/94; št. 23/99);
- Zakon o splošnem upravnem postopku (Ur. l., št. 80/99; št. 70/2000);
- Zakon o nepravdnem postopku (Ur. l. SRS, št. 30/86; 20/88);
- Zakon o pravnem postopku (Ur. l. RS, št. 26/99);
- Zakon o kazenskem postopku (Ur. l. RS, št. 63/1994, 111/2001, 32/2002 – odločba US, 44/2003 – odločba US in 56/2003);
- Zakon o brezplačni pravni pomoči (Ur. l. RS, št. 48/2001).

B. Zakonska zveza

518. **Ustava Republike Slovenije** določa, da zakonska zveza temelji na enakosti med zakoncema, sklene pa se pred pristojnim državnim organom. Zakonsko zvezo in pravna razmerja v njej, v družini in v zunajzakonski skupnosti ureja zakon (53. člen Ustave RS).

519. 14. členu Ustave RS (*enakost pred zakonom*), da so v Sloveniji vsakomur zagotovljene enake človekove pravice in temeljne svoboščine, ne glede na narodnost, raso, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, gmotno stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj ali katerokoli drugo osebno okoliščino.

520. Najpomembnejši zakonski akt, ki ureja področje zakonske zveze je **Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih** (Ur. l. SRS, št. 14/1989; št. 64/2001). Zakon ureja področje zakonske zveze, razmerij med starši in otroki in med drugimi sorodniki, posvojitev, rejništva ter varstva mladoletnih otrok in drugih oseb, ki niso sposobne same skrbeti zase, za svoje pravice in koristi.

1. Enakopravnost obeh zakoncev

521. Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih definira, da je zakonska zveza z zakonom urejena življenjska skupnost moža in žene ter nadalje določa, da zakonska zveza temelji na svobodni odločitvi skleniti zakonsko zvezo, na obojestranski čustveni navezanosti, vzajemnem spoštovanju, razumevanju, zaupanju in medsebojni pomoči.

522. Zakon v 14. členu eksplicitno določa, da sta v zakonski zvezi oba zakonca enakopravna.

523. Družbena skupnost s sistemom vzgoje in izobraževanja, zdravstva in socialnega varstva omogoča ljudem, da se vsestransko pripravijo na skladno družinsko življenje ter jim pomaga v njihovih medsebojnih razmerjih in pri izvrševanju roditeljske pravice.

524. V 12. členu pa zakon ureja tudi status zunajzakonske skupnosti in v zvezi s tem navaja, da ima dalj časa trajajoča življenjska skupnost moškega in ženske, ki nista sklenila zakonske zveze, zanju enake pravne posledice po tem zakonu, kot če bi sklenila zakonsko zvezo, če ni bilo razlogov, zaradi katerih bi bila zakonska zveza med njima neveljavna; na drugih področjih pa ima taka skupnost pravne posledice, če zakon tako določa.

2. Sklenitev in prenehanje zakonske zveze

525. Za sklenitev zakonske zveze je potrebno, da dve osebi različnega spola izjavita pred pristojnim državnim organom na način, določen z zakonom, svoje soglasje, da skleneta zakonsko zvezo.

526. Zakonska zveza ni veljavna brez svobodne privolitve bodočih zakoncev. Svobodne privolitve ni, če je bila privolitev:

- izsiljena, ali
- dana v zmoti⁹.

527. Zakon posebej navaja tudi posamezne primere, ko zakonske zveze ni mogoče skleniti. Zakonske zveze ne more/jo/ta skleniti:

- oseba, ki še ni stara osemnajst let;
- oseba, ki je težje duševno prizadeta ali nerazsodna.
- nobena oseba, dokler njegova prej sklenjena zakonska zveza ne preneha ali ni razveljavljena;
- med seboj sorodniki v ravni črti, ne brat s sestro, polbrat s polsestro, stric z nečakinjo, teta z nečakom in tudi ne otroci bratov in sester, polbratov in polsester med seboj (to ne velja za razmerja, ki nastanejo pri posvojitvi, razen za posvojitelja in posvojenca);
- skrbnik in njegov varovanec, dokler traja skrbništvo.

Center za socialno delo sme, če so za to utemeljeni razlogi, dovoliti sklenitev zakonske zveze med otroci bratov in sester, med otroci polbratov in polsester, med skrbnikom in varovancem ter osebi, ki še ni stara osemnajst let.

528. Zakonska zveza preneha:

- s smrtjo enega zakonca,
- z razglasitvijo enega zakonca za mrtvega in
- z razvezo zakonske zveze.

Tabela 66

Sklenitve in razveze zakonskih zvez

	1990- 1994	1995- 1999	1997	1998	1999	2000	2001

⁹ Privolitev je izsiljena, če je zakonec privolil v sklenitev zakonske zveze iz strahu, povzročenega z resno grožnjo. Privolitev je dana v zmoti glede osebe zakonca, če je zakonec mislil, da sklepa zakonsko zvezo s pravo osebo, pa je sklenil zakonsko zvezo z drugo, ali je sklenil zakonsko zvezo z določeno osebo, ki pa ni tista, za katero se je izdajala. Privolitev je dana v zmoti o bistvenih lastnostih zakonca, če bi drugega zakonca odvrnile od sklenitve zakonske zveze, če bi bil zanje vedel, in ki delajo skupno življenje nevzdržno.

Sklenitve zakonskih zvez (skupaj)	8630	7709	7500	7528	7716	7201	6935
Razveze zakonskih zvez (skupaj)	1907	1229	1996	2074	2074	2125	2274

Vir: Statistični letopis Republike Slovenije 2002

Tabela 67

Povprečna starost neveste in ženina ob sklenitvi zakonske zveze

	1990-1994	1995-1999	1997	1998	1999	2000	2001
Nevesta	26,1	27,5	27,6	27,8	28,1	28,4	28,8
Ženin	29,4	30,7	30,7	30,9	31,3	31,4	31,8

Vir: Statistični letopis Republike Slovenije 2002

Tabela 68

Koeficient sklenitev in razvez zakonske zveze in število razvez zakonskih zvez na 1000 sklenjenih zakonskih zvez

	1990-1994	1995-1999	1997	1998	1999	2000	2001
Sklenitve zakonskih zvez na 1000 prebivalcev	4,3	3,9	3,8	3,8	3,9	3,6	3,5
Razveze zakonskih zvez na 1000 prebivalcev	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,1	1,2
Razveze zakonskih zvez na 1000 sklenitev zakonskih zvez	221,0	252,6	266,1	275,5	268,8	298,6	330,8

Vir: Statistični letopis Republike Slovenije 2002

3. Premoženska razmerja med zakonci

529. V skladu z **Zakonom o zakonski zvezi in družinskih razmerjih** ostane premoženje, ki ga ima zakonec ob sklenitvi zakonske zveze, njegova last in z njim samostojno razpolaga. Premoženje, ki ga zakonca pridobita z delom v času trajanja zakonske zveze, je njuno skupno premoženje.

530. Skupno premoženje zakonca upravljata in z njim razpolagata skupno in sporazumno. Zakonca se lahko dogovorita, da le eden izmed njiju upravlja to premoženje ali njegov del ali da ga upravlja in z njim tudi razpolaga, pri čemer upošteva koristi drugega zakonca. Od takega dogovora lahko vsak zakonec vsak čas odstopi, ne sme pa tega storiti ob neugodnem času. V skladu s 53. členom zakona lahko, če ni dogovorjeno drugače, zakonec, ki mu je poverjena uprava, v okviru redne uprave tudi razpolaga s skupnim premoženjem ali njegovim delom.

531. Zakonec ne more razpolagati s svojim nedoločenim deležem na skupnem premoženju s pravnimi posli med živimi, zlasti ga ne more odsvojiti ali obremeniti. Pravice na nepremičninah, ki

so skupno premoženje zakoncev, pa se vpišejo v zemljiško knjigo na ime obeh zakoncev kot njuno skupno premoženje po nedoločenih deležih.

532. Zakon nadalje določa, da za svoje obveznosti, ki jih je imel zakonec pred sklenitvijo zakonske zveze in za obveznosti, ki jih prevzame po sklenitvi zakonske zveze, odgovarja s svojim posebnim premoženjem in s svojim deležem na skupnem premoženju. Zakon nadalje ureja obveznosti, ki obremenjujejo oba zakonca, obveznosti, nastale v zvezi s skupnim premoženjem ter obveznosti, ki jih prevzame en zakonec za tekoče potrebe družine.

533. Skupno premoženje se razdeli, če zakonska zveza preneha ali se razveljavi. V času trajanja zakonske zveze se skupno premoženje lahko razdeli po sporazumu ali na zahtevo enega ali drugega zakonca. Pri delitvi skupnega premoženja se šteje, da sta deleža zakoncev na skupnem premoženju enaka, zakonca pa lahko dokažeta, da sta prispevala k skupnemu premoženju v drugačnem razmerju. V sporu o tem, kolikšen je delež vsakega zakonca na skupnem premoženju, upošteva sodišče ne le dohodek vsakega zakonca, temveč tudi druge okoliščine, kot na primer pomoč, ki jo zakonec daje drugemu zakoncu, varstvo in vzgojo otrok, opravljanje domačih del, skrb za ohranitev premoženja in vsako drugo obliko dela in sodelovanja pri upravi, ohranitvi in povečanju skupnega premoženja. Zakonca se lahko sama sporazumeta o višini deležev na skupnem premoženju ali pa zahtevata, da določi sodišče ta delež. Po ugotovitvi deležev na skupnem premoženju, se to na predlog zakoncev razdeli po pravilih, ki veljajo za delitev solastnine.

C. Varstvo družine

534. **Ustava Republike Slovenije** v poglavju o človekovih pravicah in svoboščinah določa, da država varuje družino, materinstvo, očetovstvo, otroke in mladino ter ustvarja za to varstvo potrebne razmere (53. člen Ustave RS).

535. Starši imajo pravico in dolžnost vzdrževati, izobraževati in vzgajati svoje otroke. Ta pravica in dolžnost se staršem lahko odvzame ali omeji samo iz razlogov, ki jih zaradi varovanja otrokovih koristi določa zakon. Otroci, rojeni zunaj zakonske zveze, imajo enake pravice kakor otroci, rojeni v njej (54. člen Ustave RS). Odločanje o rojstvih svojih otrok je svobodno, pri čemer država zagotavlja možnosti za uresničevanje te svoboščine in ustvarja razmere, ki omogočajo staršem, da se odločajo za rojstva svojih otrok (55. člen Ustave RS).

536. Najpomembnejši zakoni, ki poleg ustave urejajo področje varstva družine, družinskih razmerij, sistema družinskih prejemkov in dnevnega varstva otrok so:

- Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (Ur. l. SRS, št. 14/1989; št. 64/2001);
- Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (Ur. l. RS, št. 97/2001);
- Zakon o jamstvenem in preživninskem skladu Republike Slovenije (Ur. l. RS, št. 25/97; ; št.10/98; št. 41/99; št. 53/99; št. 22/2000; št. 119/2002);
- Zakon o vrtcih (Ur. l. RS, št. 12/96; št.44/2000);
- Kazenski zakonik (Ur. l. RS, št. 63/94).

1. Splošno

537. **Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih** (Ur. l. SRS, št. 14/1989; Ur. l. RS št. 64/2001) definira družino kot življenjsko skupnost staršev in otrok, ki zaradi koristi otrok uživa posebno varstvo.

538. Zakon določa, da imajo starši pravico in dolžnost, da z neposredno skrbjo, s svojim delom in dejavnostjo zagotavljajo uspešen telesni in duševni razvoj svojih otrok. Zaradi zdrave rasti, skladnega osebnostnega razvoja in usposobitve za samostojno življenje in delo imajo starši pravice in dolžnosti, da skrbijo za življenje, osebnostni razvoj, pravice in koristi svojih mladoletnih otrok. Te pravice in dolžnosti sestavljajo roditeljsko pravico.

539. Roditeljska pravica pripada skupaj očetu in materi. V primerih, določenih z zakonom pa se roditeljska pravica lahko omeji, podaljša ali celo odvzame. Roditeljska pravica se s sodno odločbo

odvzame roditelju, ki to pravico zlorablja, ali je otroka zapustil, ali je s svojim ravnanjem očitno pokazal, da ne bo skrbel za otroka, ali drugače hudo zanemarja svoje dolžnosti. Roditeljska pravica preneha s polnoletnostjo otroka, to je, otrok ko dopolni osemnajst let, ali če mladoletnik pred polnoletnostjo sklene zakonsko zvezo (s sklenitvijo zakonske zveze pridobi mladoletnik popolno poslovno sposobnost).

Tabela 69

**Prebivalstvo po spolu, gospodinjstva, stanovanja in stavbe,
Slovenija, Popis 2002 - prvi podatki**

PREBIVALSTVO			GOSPODINJSTVA		STANOVANJA		STAVBE S STANOVANJI
skupaj	moški	ženske	skupaj	povprečno število članov	skupaj	na stavbo s stanovanji	
1 948.250	943 994	1 004.256	688 733	2,8	775 131	1,6	478 830

Vir: Statistični urad Republike Slovenije, Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj 2002.

Tabela 70

Prebivalstvo, gospodinjstva in stanovanja, Slovenija, Popisa 1991 in 2002

	POPIS			INDEX	
	1991 ¹⁾	1991 ²⁾	2002 ³⁾	2002	2002
				1991 ¹⁾	2001 ²⁾
<i>Prebivalstvo</i>	1 965 986	1 913 355	1 948 250	99,1	101,8
Gospodinjstva	640 195	632 278	688 773	107,6	108,9
Povprečno število članov gospodinjstva	3,1	3	2,8	92,1	93,5
Stanovanja	684 279	-	775 131	113,3	-

¹ Končni podatki.

² Podatki (prebivalstvo, gospodinjstva) preračunani po metodologiji Popisa 2002.

³ Prvi podatki.

Vir: Statistični urad Republike Slovenije, Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj 2002.

2. Sistem družinskih prejemkov

540. Družinski prejemki so v Sloveniji urejeni z **Zakonom o starševskem varstvu in družinskih prejemkih** (Ur. l. RS, št. 97/2001). Zakon se je začel uporabljati s 1. januarjem 2002, nadomestil pa je pred tem veljavni Zakon o družinskih prejemkih (Ur. l. RS, št. 65/93; št. 26/2001).

541. Vsebina, ki jo zakon ureja, je sledeča:

- zavarovanje za starševsko varstvo in pravice, ki iz tega izhajajo,
- družinski prejemki,
- pogoje in postopek za uveljavljanje posameznih pravic ter
- druga vprašanja glede izvajanja zakona.

542. Družinski prejemki so denarni prejemki, ki obsegajo:

- starševski dodatek,
- pomoč ob rojstvu otroka,
- otroški dodatek,
- dodatek za veliko družino,
- dodatek za nego otroka,

- delno plačilo za izgubljeni dohodek.

543. Za družinske prejemke je bilo leta 1998 v proračunu Republike Slovenije namenjenih 1, 58 % BDP, leta 1999 1, 67 % BDP, v letu 2000 1,82 % BDP, in v letu 2001 1,89 % BDP.

Tabela 71

Število upravičencev in izdatki za nekatere od družinskih prejemkov, 1994 - 2002

LETO	OTROŠKI DODATEK			POMOČ OB ROJSTVU OTROKA		STARŠEVSKI DODATEK		DODATEK ZA NEGO OTROKA		
	upravičenci	otroci	izplačana sredstva (v 1.000 SIT)	upravičenci	izplačana sredstva (v 1.000 SIT)	upravičenci	izplačana sredstva (v 1.000 SIT)	upravičenci	otroci	izplačana sredstva (v 1.000 SIT)
1994	100.063	187.639	10.777.919	18.432	343.167	2.474	423.484	-	-	-
1995	123.006	222.634	14.032.696	18.408	381.358	3.015	557.363	-	-	-
1996	204.029	342.443	21.104.101	18.420	398.861	2.822	556.237	-	-	-
1997	248.950	408.536	25.117.458	17.916	433.342	2.734	566.334	3.602	3.705	49.535
1998	254.228	410.864	26.705.104	17.637	428.986	2.616	573.746	4.013	4.132	567.601
1999	245.998	405.040	35.939.307	17.295	452.382	2.563	602.862	4.291	4.424	640.682
2000	247.505	411.397	44.904.004	18.083	531.273	2.452	608.000	4.590	4.731	722.598
2001	248.996	412.495	48.066.533	16.101	462.130	2.317	622.434	4.806	4.963	828.762
2002	245.047	408.078	51.461.986	18.620	521.221	2.174	781.603	-	5.212	1.175.399

Vir: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve

544. Poleg družinskih prejemkov država otrokom in drugim družinskim članom zagotavlja tudi druge denarne prejemke, ki omogočajo ekonomsko in socialno varnost družin, med njimi so: štipendije, nadomestilo plače zaradi nege ožjega družinskega člana, družinske pokojnine in druge denarne subvencije na področju vzgoje in izobraževanja in stanovanjskega gospodarstva.

(a) Družinski prejemki

545. V skladu z **Zakonom o starševskem varstvu in družinskih prejemkih** družinski prejemki obsegajo: starševski dodatek, pomoč ob rojstvu otroka, otroški dodatek, dodatek za veliko družino, dodatek za nego otroka, delno plačilo za izgubljeni dohodek.

STARŠEVSKI DODATEK

546. Starševski dodatek je denarna pomoč staršem, kadar po rojstvu otroka le-ti niso upravičeni do starševskega nadomestila. Starševski dodatek znaša je v letu 2002 znašal 35.000 tolarjev, v letu 2003 pa 37.520 tolarjev mesečno.

547. Pravico do starševskega dodatka ima mati, ki je:

- državljanka Republike Slovenije,
- ima stalno prebivališče v Republiki Sloveniji
- in če je otrok državljan Republike Slovenije.

548. Oče ima pravico do starševskega dodatka pod enakimi pogoji kot mati, če je mati:

- sklenila pogodbo o zaposlitvi oziroma začela opravljati kmetijsko ali drugo samostojno dejavnost.
- zapustila otroka,
- na podlagi mnenja pristojnega zdravnika, trajno oziroma začasno nesposobna za samostojno življenje in delo,
- umrla.

549. **Druga oseba** ima pravico do starševskega dodatka pod enakimi pogoji kot mati, kadar dejansko neguje in varuje otroka.

550. Pravica do starševskega dodatka traja 365 dni od rojstva otroka. Oče ali druga oseba ima pravico do starševskega dodatka v trajanju kot ga ima mati, zmanjšanem za toliko dni, kolikor je mati to pravico že izrabila.

Upravičenci do starševskega dodatka so tudi pokojninsko in invalidsko zavarovani, za kar jim Republika Slovenija plačuje prispevke od minimalne plače.

POMOČ OB ROJSTVU OTROKA

551. Pomoč ob rojstvu otroka je enkratni denarni prejemek, namenjen nakupu opreme za novorojenca. Pomoč je v letu 2002 znašala 50.000 tolarjev. Namesto denarnega prejema se lahko v enaki vrednosti zagotovi oprema za novorojenca v obliki zavitka. Pravico do pomoči ob rojstvu otroka ima vsak otrok, katerega mati ali oče imata stalno prebivališče v Republiki Sloveniji.

OTROŠKI DODATEK

552. Z otroškim dodatkom se staršem oziroma otroku zagotovi dopolnilni prejemek za preživljanje, vzgojo in izobraževanje, kadar dohodek na družinskega člana ne presega zgornje meje dohodkovnega razreda po zakonu o starševskem varstvu in družinskih prejemkih. Pravica do otroškega dodatka se prizna za dobo enega leta.

553. Pravico do otroškega dodatka ima **eden od staršev oziroma druga oseba**, za otroka s prebivališčem v Republiki Sloveniji, če:

1. je državljan Republike Slovenije,
2. ni državljan Republike Slovenije, ob pogoju vzajemnosti.

554. Ob pogoju, da ima vsaj eden od staršev sklenjeno pogodbo o zaposlitvi z delodajalcem, ki ima sedež v Republiki Sloveniji, ima pravico do otroškega dodatka tudi za otroka, ki nima prebivališča v Republiki Sloveniji, če:

1. je državljan Republike Slovenije in nima pravice uveljavljati pravice do otroškega dodatka v državi, kjer živi,
2. ni državljan Republike Slovenije in je tako dogovorjeno z mednarodno pogodbo.

555. Pravico do otroškega dodatka ima, pod omenjenimi pogoji, tudi otrok starejši od 18 let, ki je brez staršev ali ne živi s starši v skupnem gospodinjstvu, če tako na podlagi okoliščin odloči center za socialno delo.

556. Otrok, ki je upravičen do otroškega dodatka, je:

- oseba do dopolnjenega 18. leta starosti,
- starejša oseba pa, če se šola, dokler ima status učenca, dijaka, vajenca ali študenta na dodiplomskem študiju, vendar najdalj do dopolnjenega 26. leta starosti (izjemoma se za otroka šteje tudi oseba po tej starosti, če traja njeno šolanje na visoki stopnji pet ali šest let, ali če oseba zaradi daljše bolezni ali poškodbe ali

služenja vojaškega roka med šolanjem ni končala šolanja v predpisanem roku. Status otroka se podaljša za toliko časa, kolikor se je šolanje zaradi teh razlogov podaljšalo).

Otroški dodatek (I. 2002) znaša mesečno v tolarjih (SIT):

Dohodek na družinskega člana v % povprečne plače RS	Znesek otroškega dodatka za posameznega otroka		
	1. otrok	2. otrok	3. in naslednji otrok
do 15%	18.870	20.760	22.650
nad 15% do 25%	16.140	17.840	19.530
nad 25% do 30%	12.300	13.750	15.190
nad 30% do 35%	9.690	11.070	12.460
nad 35% do 45%	7.930	9.250	10.570
nad 45% do 55%	5.030	6.290	7.550
nad 55% do 75%	3.770	5.030	6.290
nad 75% do 99%	3.270	4.530	5.790

557. Dohodkovni razred je določen v odstotku od povprečne mesečne plače vseh zaposlenih v Republiki Sloveniji za koledarsko leto pred vložitvijo zahteve. Minister vsako leto v mesecu marcu določi nominalne meje dohodkovnih razredov za preteklo koledarsko leto. *Višina otroškega dodatka se določi glede na uvrstitev družine v dohodkovni razred.* Glede na število otrok se skupna višina otroškega dodatka določi za vse otroke, ki so upravičeni do otroškega dodatka tako, da se seštejejo posamezni zneski otroških dodatkov za vsakega otroka. Za uvrstitev družine v posamezni dohodkovni razred se upošteva povprečni mesečni dohodek na družinskega člana v preteklem koledarskem letu. Povprečni mesečni dohodek na družinskega člana se izračuna tako, da se skupni dohodek družine deli s številom mesecev, na katere se dohodek nanaša in s številom družinskih članov po tem zakonu.

558. Od 1.1.2004 bo veljalo da se posamezni znesek otroškega dodatka poveča za 10%, kadar otrok živi v enostarševski družini. Eno starševska družina je skupnost enega od staršev z otroki, kadar roditeljsko pravico, skladno s posebnim zakonom, izvršuje sam. Od 1.1.2003 pa velja, da se posamezni znesek otroškega dodatka poveča za 20%, če *predšolski otrok ni vključen v predšolsko vzgojo* v skladu s predpisi, ki urejajo vrtce.

559. Kadar otrok po 18 letu starosti sam uveljavlja pravico do otroškega dodatka, mu pripada otroški dodatek v višini, ki velja za prvega otroka.

DODATEK ZA VELIKO DRUŽINO

560. Dodatek za veliko družino je letni prejemek, namenjen družini z več otroki. Pri tem dodatku gre za postopno uveljavljanje pravice: v letu 2002 ta znaša 25.000 tolarjev, v letu 2003 53.600 tolarjev in leta 2004 70.000 tolarjev (povečan za rast cen življenjskih stroškov); izplačuje se v enkratnem znesku. Velika družina po ZSDP je družina, ki ima tri ali več otrok.

561. Pravico do dodatka za veliko družino ima eden od staršev, če:

- so starši in otroci državljani Republike Slovenije in
- imajo skupno stalno prebivališče v Republiki Sloveniji.

Pravico do dodatka ima tudi eden od otrok, kadar trije ali več otrok iz iste družine živijo brez staršev.

562. Pravica do dodatka za veliko družino traja toliko časa, kolikor časa so zakonski izpolnjeni pogoji. Pravica preneha naslednje leto, ko najstarejši otrok dopolni z zakonom določeno starost (18 let) oziroma preneha s šolanjem (max 26 let).

DODATEK ZA NEGO OTROKA, KI POTREBUJE POSEBNO NEGO IN VARSTVO

563. Dodatek za nego otroka je denarni dodatek za otroka, ki potrebuje posebno nego in varstvo in je namenjen kritju povečanih življenjskih stroškov, ki jih ima družina zaradi nege in varstva takega otroka. Mesečna višina dodatka za nego otroka zaradi povišanih življenjskih stroškov je v letu 2002 znašala 18.000 tolarjev. Za otroke s težko motnjo v duševnem razvoju in težko gibalno ovirane otroke, ki potrebujejo posebno nego in varstvo, je znašal v letu 2002 dodatek 36.000 tolarjev. Pravica se uveljavlja na podlagi mnenja zdravniške komisije.

564. Pravico do dodatka za nego otroka ima **eden od staršev**, če je:

- otrok državljan Republike Slovenije in
- ima v Republiki Sloveniji stalno prebivališče.

565. Pravica do dodatka za nego otroka traja:

- za obdobje, ko se otroku zagotavlja posebno varstvo zaradi zdravstvenih razlogov, oziroma
- do 18. leta starosti, po tej starosti pa, če se šola, in sicer do konca šolanja, vendar največ do dopolnjenega 26. leta starosti.

DELNO PLAČILO ZA IZGUBLJENI DOHODEK

566. Delno plačilo za izgubljeni dohodek je osebni prejemek, ki ga prejme eden od staršev, kadar prekine delovno razmerje ali začne delati krajši delovni čas zaradi nege in varstva otroka s težko motnjo v duševnem razvoju ali težko gibalno oviranega otroka (otroci, ki potrebujejo posebno nego in varstvo). Pravica se uveljavlja na podlagi mnenja zdravniške komisije.

567. Mesečna višina delnega plačila za izgubljeni dohodek je minimalna plača, od katerega upravičenec plačuje prispevke za socialno varnost. Če začne eden od staršev delati s krajšim delovnim časom, mu pripada sorazmerni delež delnega plačila za izgubljeni dohodek.

568. Pravico do delnega plačila za izgubljeni dohodek ima **eden od staršev**,

- če je državljan Republike Slovenije in
- ima v Republiki Sloveniji stalno prebivališče
- in je otrok:
- državljan Republike Slovenije in
- ima v Republiki Sloveniji stalno prebivališče.

569. Delno plačilo za izgubljeni dohodek lahko uveljavi oseba, če se odloči, da bo zaradi skrbi za otroka, ki potrebuje posebno nego in varstvo, zapustila trg dela. Šteje se, da je oseba zapustila trg dela, če je prekinila sklenjeno delovno razmerje za nedoločen čas oziroma če je zahtevala izbris iz registra brezposelnih oseb.

570. Pravico do delnega plačila za izgubljeni dohodek ima eden od staršev, dokler niso izpolnjeni pogoji za uveljavljanje pravic iz naslova pokojninskega in invalidskega zavarovanja oziroma največ tri mesece po smrti otroka.

(b) Nadomestilo preživitve

571. Poleg družinskih prejemkov in drugih denarnih prejemkov država otrokom zagotavlja nadomestilo preživitve, ki jo regulira **Zakon o Jamstvenem in preživninskem skladu Republike Slovenije** (Ur. l. RS, št. 25/97; 10/98; 41/99; 53/99, 22/2000; 119/2002).

572. Jamstveni in preživninski sklad Republike Slovenije (sklad), katerega ustanovitev in delovanje ureja Zakon o jamstvenem in preživninskem skladu, skrbi za poravnavo iz naslova pravic otrok v primeru neizplačevanja preživnin. Sklad je pravna oseba javnega prava, katerega ustanovitelj je Republika Slovenija.

573. V skladu z zakonom je do izplačila nadomestila preživitve upravičen tisti otrok, ki mu je z začasno odredbo, s pravnomočno sodbo oziroma z dogovorom pri centru za socialno delo določena preživnina, ki je zavezanec ne plačuje. Prav tako mora biti državljan Republike Slovenije

in imeti stalno prebivališče v Republiki. Pravico do nadomestila preživnine ima tudi tujec, ki ima stalno prebivališče v Republiki Sloveniji, če je tako določeno z meddržavnim sporazumom ali ob pogoju vzajemnosti. Upravičenec ne sme biti še star 18 let, poleg tega mora biti vložen predlog za izvršbo, star najmanj tri mesece. Višina nadomestila preživnine je na dan 1.4.2002 znašala za otroka do 6 leta starosti 12.483 SIT, za otroka od 6. do 14. leta starosti 13.731 SIT in za otroka nad 14 letom starosti 16.227 SIT. Kadar je preživnina nižja od omenjenih zneskov, je višina nadomestila preživnine enaka znesku preživnine, določene s sodbo ali začasno odredbo oziroma dogovorom. Nadomestilo preživnine se zmanjša za znesek morebitne plačane preživnine.

574. Jamstveni in preživninski sklad Republike Slovenije je od oktobra 1999 do septembra 2000 sprejel 2.106 zahtev za uveljavitev nadomestila preživnine za 2.704 otrok, v letu 2001 pa še nadaljnjih 638 zahtev. Statistični podatki kažejo (podatki za leto 2000), da je največ podanih zahtev za enega otroka (70 odstotkov), dobrih 24 odstotkov pa jih je za dva, dobri trije odstotki pa za tri, štiri in pet otrok. Pojavljajo se tudi zavezanci, ki svojih obveznosti ne poravnavajo za več otrok različnim zastopnicam oziroma zastopnikom, na skladu pa je znan tudi primer zastopnice, ki ji dva zavezanca nista poravnala preživninskih obveznosti. Večino zahtev, slabih 97 odstotkov so vložile matere, moških vlagateljev pa je samo 3,4 odstotka. Preživnina je najpogostejše sodno določena (cca 70 odstotkov), v 29 odstotkih primerov pa se jim je uspelo o višini preživnine dogovoriti na centrih za socialno delo. Pri skoraj treh četrtinah vloženih zahtev, predstavlja izvršilni naslov, vložen predlog za izvršbo, ki še teče.

(c) Davčne olajšave

575. Poleg omenjenih družinskih prejemkov so družine upravičene tudi do stopnjujočih davčnih olajšav, ki jih ureja **Zakon o dohodnini** (Ur. l. RS, št. 71/93; št. 13/2001).

576. Davčne olajšave so določene v obliki zmanjšane osnove za dohodnino in se povečujejo glede na število otrok. Davčna olajšava za prvega otroka znaša 10 % letne povprečne plače v Republiki Sloveniji oziroma 50 % povprečne plače za otroka z zmerno težje in težko motnjo v telesnem in duševnem razvoju. Za vsakega nadaljnjega otroka se olajšava poveča za 5 % povprečne plače. Starostna meja je pri 18 letih, razen če se otrok redno šola (takrat je pri 26 letih). Za otroke nezmožne za delo, ni starostne omejitve. Od davčnih olajšav imajo največ koristi družine z višjimi dohodki, od otroških dodatkov pa družine z nižjimi dohodki.

3. Pravno varstvo družine

577. 299. člen **Kazenskega zakonika** (Ur. l. RS, št. 63/94, 70/94 – popravek in 23/99) določa, da kdor drugega hudo žali, z njim grdo ravna, mu dela nasilje ali ogroža njegovo varnost in s tem v javnosti ali v družini povzroči ogroženost, zgražanje ali prestrašenost, se kaznuje z zaporom do dveh let. V kolikor takšno dejanje stori dvoje ali več oseb ali če je prišlo do hudega ponižanja več oseb ali če storilec drugega lahko telesno poškoduje, se storilec kaznuje z zaporom do treh let. Kaznivo dejanje se preganja po uradni dolžnosti.

578. Kazenski zakonik v 201. členu obravnava kaznivo dejanje kršitve družinskih obveznosti ter določa, da kdor hudo zanemarja družinske obveznosti, ki jih ima po zakonu in tako pusti v težkem položaju družinskega člana, ki ne more sam skrbeti zase, se kaznuje z zaporom do dveh let. Če izreče sodišče pogojno obsodbo, lahko naloži storilcu, da mora v redu izvrševati svoje dolžnosti skrb, vzgoje in preživljanja.

D. Varstvo materinstva

579. **Ustava Republike Slovenije** v poglavju o človekovih pravicah in svoboščinah določa, da država varuje družino, materinstvo, očetovstvo, otroke in mladino ter ustvarja za to varstvo potrebne razmere (53. člen Ustave RS).

580. Predpisi, ki poleg Ustave urejajo področje varstva materinstva in porodniškega varstva so:

- **Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih** (Ur. l. RS, št. 97/2001);

- Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju (Ur.l. RS, št. 9/92; št. 99/2001);
- Zakon o delovnih razmerjih (Ur. l. RS, št. 42/2002);
- Zakon o prispevkih za socialno varnost (Ur. l. RS, št. 5/96; 81/2000).

581. Varstvo materinstva v smislu porodniškega varstva je v Sloveniji urejeno na sledeč način:

- a) stanje pred porodom: je urejeno z **Zakonom o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju**, ki v okviru obveznega zdravstvenega zavarovanja ureja pravico do plačila zdravstvenih storitev in nadomestila plače med začasno zadržanostjo od dela; **Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih** pa ureja pravico do porodniškega dopusta ter s tem tudi pravico do porodniškega nadomestila (namreč, nosečnica mora nastopiti porodniški dopust 28 dni pred predvidenim datumom poroda; lahko pa tudi 42 dni pred predvidenim datumom poroda);
- b) stanje po porodu: je urejeno z **Zakonom o starševskem varstvu in družinskih prejemkih**, ki ureja pravico do starševskega dopusta, porodniškega dopusta, očetovskega dopusta, dopusta za nego in varstvo otroka, posvojiteljskega dopusta in starševskega nadomestila, porodniškega nadomestila, očetovskega nadomestila, nadomestila za nego in varstvo otroka ter posvojiteljskega nadomestila).

1. Sistem starševskega varstva

582. **Zakon o delovnih razmerjih** (Ur. l. RS, št. 42/2002) določa, da je delodajalec dolžan zagotavljati pravico do odsotnosti z dela ali krajšega delovnega časa delavcu zaradi izrabe starševskega dopusta, določenega z zakonom. Delavec, ki izrablja starševski dopust, pa ima pravico do nadomestila plače v skladu s predpisi, ki urejajo starševski dopust.

583. Zakonski akt, ki v Sloveniji ureja sistem starševskega varstva ter s tem regulira pravico do starševskega dopusta in starševskega nadomestila je **Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih** (Ur. l. RS, št. 97/2001).

Shema 3

Porodniški dopust in dopust za nego in varstvo otroka (*Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih*)

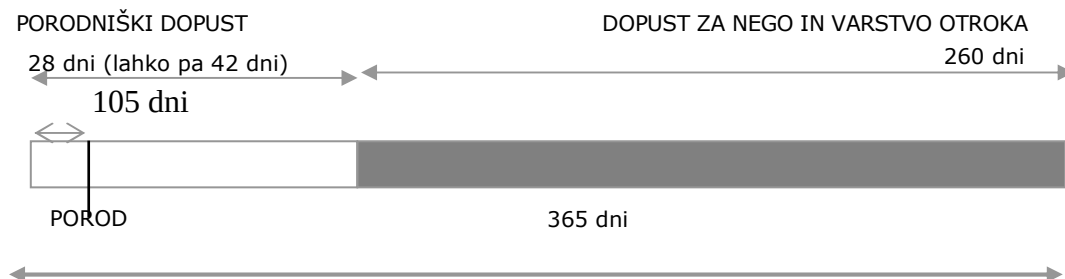

Tabela 72
Povprečna starost matere ob otrokovem rojstvu

	Ø 1990-1994	Ø 1995-1999	1997	1998	1999	2000	2001
Starost matere							
pri živorojenih	26,5	27,7	27,7	27,9	28,1	28,3	28,5
pri mrtvorojenih	27,3	28,4	28,4	29,1	28,5	29,6	29,2
pri vseh rojstvih	26,5	27,7	27,7	27,9	28,1	28,2	28,5

Vir: Statistični letopis Republike Slovenije 2002

(a) Zavarovanje za starševsko varstvo

584. Zavarovanje za starševsko varstvo ureja Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (Ur. l. RS, 97/2001).

585. Zavarovanci za starševsko varstvo so:

- zaposleni na območju Republike Slovenije,
- izvoljeni ali imenovani nosilci javne in druge funkcije v organih zakonodajne, izvršne ali sodne oblasti v Republiki Sloveniji ali v organih lokalne samouprave, če prejemajo za to funkcijo plačo,
- tujci, ki so na območju Republike Slovenije zaposleni pri mednarodnih organizacijah in ustanovah, tujih diplomatskih in konzularnih predstavništvih, če je tako zavarovanje določeno z mednarodnim sporazumom,
- samozaposleni,
- kmetje,
- vrhunski športniki in šahisti,
- brezposelne osebe, ki prejemajo denarno nadomestilo od Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje,
- osebe, ki prejemajo nadomestilo med začasno zadržanostjo od dela od Zavoda za zdravstveno zavarovanje Slovenije po predpisih, ki urejajo zdravstveno zavarovanje,
- osebe, ki so na prestopanju kazni,
- osebe, ki prejemajo starševsko nadomestilo po Zakonu o starševskem varstvu in družinskih prejemkih.

586. Pravice iz zavarovanja za starševsko varstvo so:

- starševski dopust,
- starševsko nadomestilo,
- pravice iz naslova krajšega delovnega časa.

Obračunavanje, plačevanje in stopnje prispevkov za zavarovanje za starševsko varstvo ureja Zakon o prispevkih za socialno varnost (Ur. l. RS, 5/96, 81/2000).

587. Stopnje prispevkov za starševsko varstvo so:

- delodajalci po stopnji 0,10 odstotka osnove,
- zavarovanci po stopnji 0,10 odstotka osnove,
- samozaposleni po stopnji 0,20 odstotka osnove,
- kmetje (ki opravljajo kmetijsko dejavnost kot edini ali glavni poklic) po stopnji 0,20 odstotka osnove.

588. Prispevki se izračunajo iz osnove za plačilo prispevkov, ki je enaka osnovi za plačilo prispevkov za obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje (bruto plača ali bruto nadomestilo za čas odsotnosti z dela ali za samozaposlene in kmete zavarovalna osnova za pokojninsko in invalidsko zavarovanje).

(b) Starševski dopust

589. Pravico do starševskega dopusta ureja Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (Ur. l. RS, 97/2001). Vrste starševskega dopusta so:

- porodniški dopust,
- očetovski dopust,
- dopust za nego in varstvo otroka,
- posvojiteljski dopust.

590. Starševski dopust je določen v koledarskih dnevih za polno odsotnost z dela.

PORODNIŠKI DOPUST

591. Mati ima pravico do porodniškega dopusta v trajanju 105 dni.

592. Pravica do porodniškega dopusta preneha:

- če mati rodi mrtvega otroka, pri čemer ima pravico do porodniškega dopusta še 42 dni od dneva poroda;
- če otrok umre v času porodniškega dopusta, pri čemer ima mati pravico do porodniškega dopusta v obsegu, kot ga je do dneva smrti otroka že izrabila, vendar najmanj 42 dni od rojstva otroka; po smrti otroka pripada materi največ 10 dni porodniškega dopusta;
- če mati zapusti otroka ob rojstvu oziroma po rojstvu otroka, pri čemer ima pravico do porodniškega dopusta še 42 dni od dneva poroda;
- če mati zapusti otroka v času porodniškega dopusta in je že izrabila 42 dni porodniškega dopusta, pri čemer nima več pravice do porodniškega dopusta od naslednjega dne po dnevu, ko je zapustila otroka.

593. Mati mora nastopiti porodniški dopust 28 dni, lahko pa 42 dni pred predvidenim datumom poroda, ki ga določi ginekolog. Če mati ne nastopi porodniškega dopusta v tem roku, neizrabljenega dela porodniškega dopusta ne more izrabiti po otrokovem rojstvu, razen v primeru, če je porod nastopil pred predvidenim datumom. Če mati na dan poroda še ni nastopila porodniškega dopusta, nastopi porodniški dopust z dnem rojstva otroka.

594. Oče ima pravico do porodniškega dopusta, če mati:

- umre,
- zapusti otroka,
- na podlagi mnenja pristojnega zdravnika, trajno oziroma začasno ni sposobna za samostojno življenje in delo.

595. Oče ima pravico do porodniškega dopusta v obsegu, kot ga ima mati, zmanjšanim za toliko dni, kolikor je mati to pravico že izrabila, najmanj pa za 28 dni. Pravico do porodniškega dopusta ima v soglasju z materjo tudi oče otroka v primerih, ko rodi otroka mati, mlajša od 18 let in ima status vajenke, učenke, dijakinje oziroma študentke. V tem primeru porodniški dopust traja 77 dni in se skrajša še za toliko dni, kolikor je otrok star, ko oče nastopi porodniški dopust. Oče ima pravico do porodniškega dopusta, če dejansko neguje in varuje otroka.

596. Druga oseba ima pravico do porodniškega dopusta v obsegu kot ga ima mati, zmanjšanim za toliko dni, za kolikor sta mati in oče to pravico že izrabila. Pravico do porodniškega dopusta ima v soglasju z materjo tudi eden od starih staršev otroka v primerih, ko rodi otroka mati, mlajša od 18 let in ima status vajenke, učenke, dijakinje oziroma študentke. V tem primeru porodniški dopust traja 77 dni in se skrajša še za toliko dni, kolikor je otrok star, ko druga oseba nastopi porodniški dopust.

OČETOVSKI DOPUST

597. Oče ima pravico do porodniškega dopusta v trajanju 90 dni. Pravica je neprenosljiva.

598. Oče nima pravice do očetovskega dopusta, če:

- mati rodi mrtvega otroka,
- mu je odvzeta roditeljska pravica oziroma so prepovedani stiki z otrokom skladno s posebnim zakonom,
- otrok živi pri materi ali drugi osebi ter oče ne varuje in ne neguje otroka.

599. Če oče izrabi očetovski dopust pred nastopom razlogov iz prejšnjega odstavka, mu pripada pravica v obsegu, kolikor ga je že izrabil, preden so nastopili razlogi za prenehanje pravice. Oče mora izrabiti očetovski dopust v času porodniškega dopusta matere najmanj v trajanju 15 dni v obliki polne odsotnosti z dela (pravice do izrabe tega dela dopusta nima po preteku porodniškega dopusta matere). Oče nima te pravice, če koristi porodniški dopust.

600. Oče lahko izrabi očetovski dopust v trajanju 75 dni v obliki polne odsotnosti z dela najdalj do 8. leta starosti otroka. Evidenco o izrabi tega dela dopusta vodita delodajalec in Center za socialno delo.

DOPUST ZA NEGO IN VARSTVO OTROKA

601. Eden od staršev ima pravico do dopusta za nego in varstvo otroka v trajanju 260 dni neposredno po preteku porodniškega dopusta. To pravico lahko uveljavijo eden od staršev, oba starša in pod določenimi pogoji tudi eden od starih staršev otroka ali druga oseba. Če pravico do dopusta za nego in varstvo otroka uveljavljata oba starša istega otroka, se morata pisno dogovoriti o obdobju in načinu izrabe dopusta.

602. Dopust se lahko podaljša v naslednjih primerih:

- ob rojstvu dvojčkov se dopust za nego in varstvo otroka podaljša za dodatnih 90 dni;
- ob rojstvu več hkrati živo rojenih otrok se dopust za nego in varstvo otroka podaljša za vsakega nadaljnjega otroka za dodatnih 90 dni;
- ob rojstvu nedonošenčka se dopust za nego in varstvo otroka podaljša za toliko dni, kolikor je trajala nosečnost;
- ob rojstvu otroka, ki potrebuje posebno nego in varstvo, se dopust za nego in varstvo otroka podaljša za dodatnih 90 dni na podlagi mnenja zdravniške komisije Pediatrice klinike v Ljubljani (v nadaljnjem besedilu: zdravniška komisija), ki jo imenuje minister, pristojen za varstvo družine (v nadaljnjem besedilu: minister);
- če starša ob rojstvu otroka že varujeta in vzgajata najmanj dva otroka do starosti 8 let za 30 dni, pri treh otrocih za 60 dni in pri štirih ali več otrocih za 90 dni.

Pravice iz prejšnjih odstavkov se seštevajo.

603. Del dopusta za nego in varstvo otroka v trajanju največ 75 dni se lahko prenese in izrabi najkasneje do 8. leta starosti otroka. Druga oseba ima pravico do dopusta za nego in varstvo otroka v obsegu, kot ga imata mati in oče, zmanjšanem za toliko dni, kolikor sta mati in oče to pravico že izrabila. Pravico do dopusta za nego in varstvo otroka ima v soglasju z materjo tudi eden od starih staršev otroka v primerih, ko rodi otroka mati, mlajša od 18 let in ima status vajenke, učenke, dijakinje oziroma študentke. V tem primeru dopust za nego in varstvo otroka traja 77 dni in se skrajša še za toliko dni, kolikor je otrok star, ko druga oseba nastopi dopust za nego in varstvo otroka.

POSVOJITELJSKI DOPUST

604. Posvojitelj oziroma oseba, ki ji je otrok zaupan v vzgojo in varstvo z namenom posvojitve v skladu s posebnim predpisom, ima pravico do posvojiteljskega dopusta:

- za otroka starega od 1 do 4 let v trajanju 150 dni,
- za otroka starega od 4 do 10 let v trajanju 120 dni.

605. Posvojitelj oziroma oseba, ki ji je otrok zaupan v vzgojo in varstvo z namenom posvojitve v skladu s posebnim predpisom, nima pravice do posvojiteljskega dopusta, če je za istega otroka izrabila pravico do porodniškega dopusta, očetovskega dopusta oziroma dopusta za nego in varstvo otroka. Če je bil dopust za nego in varstvo otroka izrabljen v manjšem obsegu kot 150 dni, se prizna dopust, zmanjšan za dneve izrabe dopusta za nego in varstvo otroka in

očetovskega dopusta. Pravice do posvojiteljskega dopusta nima oseba, če posvoji otroka svojega zakonca.

(c) Starševsko nadomestilo

606. Pravica do starševskega nadomestila, ki jo ureja Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (Ur. l. RS, 97/2001), zajema:

- porodniško nadomestilo,
- očetovsko nadomestilo,
- nadomestilo za nego in varstvo otroka,
- posvojiteljsko nadomestilo.

607. Pravico do starševskega nadomestila imajo tiste osebe, ki:

- imajo pravico do starševskega dopusta in
- so bile zavarovane za starševsko varstvo pred dnevom nastopa posamezne vrste starševskega dopusta.

Pravico do starševskega nadomestila imajo tudi osebe, ki nimajo pravice do starševskega dopusta, če so bile zavarovane za starševsko varstvo najmanj dvanajst mesecev v zadnjih treh letih pred nastopom posamezne vrste starševskega dopusta.

608. Ob izpolnjevanju pogojev pripada zavarovancu:

- v času porodniškega dopusta pravica do porodniškega nadomestila;
- v času očetovskega dopusta v trajanju 15 dni pravica do očetovskega nadomestila, za 75 dni pa mu Republika Slovenija zagotavlja plačilo prispevkov za socialno varnost od minimalne plače;
- v času dopusta za nego in varstvo otroka pravica do nadomestila za nego in varstvo otroka;
- v času posvojiteljskega dopusta pravica do posvojiteljskega nadomestila.

609. Osnova za posamezno vrsto starševskega nadomestila je povprečna osnova, od katere so bili obračunani prispevki za starševsko varstvo v zadnjih dvanajstih mesecih pred nastopom starševskega dopusta. Če so bili za zavarovanca obračunani prispevki za starševsko varstvo za krajše obdobje, se mu za manjkajoče mesece kot osnova upošteva 55 odstotkov minimalne plače. Pri zavarovancih, ki imajo pravico do starševskega nadomestila, čeprav nimajo pravice do starševskega dopusta, a so bili zavarovani za starševsko varstvo vsaj 12 mesecev v zadnjih treh letih pred nastopom posamezne vrste starševskega dopusta, se kot osnova upošteva 55 odstotkov minimalne plače. Za vsak mesec zavarovanja za starševsko varstvo, ki ga je zavarovanec imel v zadnjih treh letih pred nastopom posamezne vrste starševskega dopusta, se tako določena osnova poveča za 2 odstotka, vendar največ za 50 odstotkov.

610. Osnova ne more biti višja od dvainpolkratnika povprečne mesečne plače v Republiki Sloveniji na podlagi zadnjih znanih uradnih podatkov o mesečnih plačah v času odmere nadomestila, razen za porodniško nadomestilo. Osnova ne more biti nižja od 55 odstotkov minimalne plače.

611. Starševsko nadomestilo za polno odsotnost z dela znaša 100 odstotkov osnove, za delno odsotnost z dela pa je enako sorazmernemu delu take odsotnosti.

2. Posebno varstvo delavcev zaradi nosečnosti in starševstva

612. V zakonu o delovnih razmerjih (Ur. l. RS, 42/2002) posebno poglavje o varstvu določenih kategorij delavcev določa posebno varstvo delavcev zaradi nosečnosti in starševstva.

613. Zakon daje delavcem zaradi nosečnosti in starševstva pravico do posebnega varstva v delovnem razmerju. Delodajalci morajo delavcem omogočiti lažje usklajevanje družinskih in poklicnih obveznosti. V primeru spora v zvezi z uveljavljanjem posebnega varstva zaradi nosečnosti in starševstva je dokazno breme na strani delodajalca.

614. Za čas trajanja delovnega razmerja delodajalec ne sme zahtevati ali iskati kakršnih koli podatkov o nosečnosti delavke, razen če delavka sama tega ne dovoli z namenom uresničevanja pravic med nosečnostjo.

615. V zvezi s prepovedjo opravljanja del v času nosečnosti in v času dojenja zakon določa, da delavka v času nosečnosti in ves čas, ko doji otroka, ne sme opravljati del, ki bi lahko ogrozila njeno zdravje ali zdravje otroka zaradi izpostavljenosti dejavnikom tveganja ali delovnim razmeram, določenim z izvršilnim predpisom. Če delavka v času nosečnosti in ves čas, ko doji otroka, opravlja delo, pri katerem je izpostavljena dejavnikom tveganja, postopkom in delovnim razmeram, ki se podrobneje določijo z izvršilnim predpisom, mora delodajalec sprejeti ustrezne ukrepe z začasno prilagoditvijo delovnih razmer ali prilagoditvijo delovnega časa, če iz ocene tveganja izhaja nevarnost za njeno zdravje in zdravje otroka. Če delavka opravlja delo v zgoraj navedenih okoliščinah, pa se z začasno prilagoditvijo delovnih razmer ali prilagoditvijo delovnega časa ni mogoče izogniti nevarnosti za zdravje delavke ali zdravje otroka, mora delodajalec delavki – če je to zanj ugodneje – zagotoviti opravljanje drugega ustreznega dela in plačo, kot da bi opravljala svoje delo. Če delodajalec delavki ne zagotovi drugega ustreznega dela, ji mora v času, ko je delavka iz tega razloga odsotna z dela, zagotoviti nadomestilo plače.

616. Z zvezi z nočnim in nadurnim delom zakon določa, da se lahko delavcu, ki neguje otroka do treh let, naloži opravljanje nadurnega ali nočnega dela samo po njegovem predhodnem pisnem soglasju. Delavka v času nosečnosti in še eno leto po porodu oziroma ves čas, ko doji otroka, ne sme opravljati nadurnega ali nočnega dela, če iz ocene tveganja zaradi takega dela izhaja nevarnost za njeno zdravje ali zdravje otroka. Enemu od delavcev-staršev, ki ima otroka, mlajšega od sedem let ali hudo bolnega otroka ali otroka s telesno ali duševno prizadetostjo, in ki živi sam z otrokom in skrbi za njegovo vzgojo in varstvo, se sme naložiti nadurno ali nočno delo samo po njegovem predhodnem pisnem soglasju.

617. V zvezi s starševskim dopustom, ki ga podrobno ureja Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (Ur. l. RS, 97/2001), Zakon o delovnih razmerjih določa, da je delodajalec dolžan zagotavljati pravico do odsotnosti z dela ali krajšega delovnega časa delavcu zaradi izrabe starševskega dopusta, določenega z Zakonom o starševskem varstvu in družinskih prejemkih. Delavec, ki izrablja starševski dopust, ima pravico do nadomestila plače v skladu s predpisi, ki urejajo starševski dopust (Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih). Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih tudi predvideva pravico do plačila prispevkov za socialno varnost za krajši delovni čas za otroke, mlajše od 3 let. Leta 2002 je skupno 463 staršem pripadala pravica do plačanega dela njihovih prispevkov za socialno varnost; sredstva, izplačana za to pravico, so znašala 40.690.000 SIT.

618. Zakon tudi izrecno navaja pravice doječih mater in določa, da ima delavka, ki doji otroka in dela s polnim delovnim časom, pravico do odmora za dojenje med delovnim časom, ki traja najmanj eno uro dnevno.

Tabela 73

Nadomestilo plače med porodniškim dopustom, 1994 - 2002

LETO	NADOMESTILO PLAČE MED STARŠEVSKIM DOPUSTOM	
	upravičenci	izplačana sredstva (v 1.000 SIT)
1994	19.257	14.865.351
1995	17.261	16.825.630
1996	17.080	18.892.133

1997	16.916	21.202.239
1998	16.374	22.569.824
1999	16.181	24.541.501
2000	16.343	27.729.576
2001	16.617	31.645.974
2002	15.904	32.917.715

Vir: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve

E. Varstvo otrok in mladoletnih oseb

619. **Ustava Republike Slovenije** v 53. členu določa, da država varuje družino, materinstvo, očetovstvo, otroke in mladino ter ustvarja za to varstvo potrebne razmere.

620. Glede otrok rojenih zunaj zakonske zveze, ustava določa, da imajo enake pravice kakor otroci, rojeni v zakonski zvezi (54. člen Ustave RS). Posebno varstvo otrok pa je še dodatno izpostavljeno v 56. členu ustave, ki navaja:

- da otroci uživajo posebno varstvo in skrb ter, da otroci uživajo človekove pravice in temeljne svoboščine v skladu s svojo starostjo in zrelostjo;
- da je otrokom zagotovljeno posebno varstvo pred gospodarskim, socialnim, telesnim, duševnim ali drugim izkoriščanjem in zlorabljanjem;
- da otroci in mladostniki, za katere starši ne skrbijo, ki nimajo staršev ali so brez ustrezne družinske oskrbe, uživajo posebno varstvo države.

621. Predpisi, ki zajemajo področje varstva otrok in mladoletnih oseb, so sledeči:

- Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (Ur. l. SRS, št. 14/1989; Ur. l. RS, št. 64/2001);
- Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (Ur. l. RS, št. 97/2001);
- Zakon o delovnih razmerjih (Ur. l. RS, št. 42/2002);
- Zakon o varnosti in zdravju pri delu (Ur. l. RS, št. 56/99);
- Kazenski zakonik (Ur. l. RS, št. 63/94; št. 23/99);
- Zakon o splošnem upravnem postopku (Ur. l., št. 80/99; št. 70/2000);
- Zakon o nepravdnem postopku (Ur. l. SRS, št. 30/86; 20/88);
- Zakon o pravnem postopku (Ur. l. RS, št. 26/99);
- Zakon o kazenskem postopku (Ur. l. RS, št. 63/1994, 111/2001, 32/2002 – odločba US, 44/2003 – odločba US in 56/2003);
- Zakon o brezplačni pravni pomoči (Ur. l. RS, št. 48/2001).

1. Splošno

(a) **Polnoletnosti in popolna poslovna sposobnost**

622. V Sloveniji oseba postane polnoletna, ko dopolni osemnajst (18) let starosti. S polnoletnostjo oseba pridobi tudi polno poslovno sposobnost.

623. Izjemoma lahko mladoletna oseba v skladu z **Zakonom o zakonski zvezi in družinskih razmerjih** (ZZZDR) (Ur. l. SRS, št. 14/1989; Ur. l. RS, št. 64/2001) pridobi polno poslovno sposobnost še preden doseže starost 18. let, in sicer v sledečih primerih:

- s sklenitvijo zakonske zveze (načeloma sme zakonsko zvezo skleniti samo polnoletna oseba, kar izhaja iz 18. člena ZZZDR, izjemoma pa lahko center za socialno delo dovoli, če so za to utemeljeni razlogi, sklenitev zakonske zveze tudi osebi, ki še ni stara 18 let, kar pa izhaja iz 23. člena ZZZDR), oziroma
- v kolikor je postal roditelj in če so za to pomembni razlogi – o tem odloča sodišče na predlog centra za socialno delo (točka 3/117. člen ZZZDR).

(b) *Položaj otrok, rojenih zunaj zakonske zveze*

624. Tako **Ustava Republike Slovenije** (54. člen Ustave RS) kot tudi **Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih** (Ur. l. SRS, št. 14/1989; Ur. l. RS, št. 64/2001) preko svojih določb, določata, da imajo otroci, rojeni zunaj zakonske zveze, enake pravice kakor otroci, rojeni v njen.

625. Enako načelo je izpeljano tudi v primeru dedovanja, ki je urejeno z **Zakonom o dedovanju** (Ur. l. SRS, št. 15/76, 23/78). Zakon v svojem 4. členu poudarja načelo enakopravnosti pri dedovanju ter določa, da so državljani ob enakih pogojih enakopravni pri dedovanju. Tej navedbi pa zakon dodaja, da so tudi otroci enakopravni pri dedovanju ne glede na to, ali so rojeni v zakonski zvezi ali zunaj nje.

(c) *Varstvo otrok brez staršev*

626. **Ustava Republike Slovenije** v 53. členu poudarja dolžnost države, da varuje otroke in mladino ter ustvarja za to varstvo potrebne razmere. Dodatno varstvo pa jim zagotavlja v 56. členu, ko še posebej navaja, da otroci in mladostniki, za katere starši ne skrbijo, ki nimajo staršev ali so brez ustrezne družinske oskrbe, uživajo posebno varstvo države.

627. **Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih** (Ur. l. SRS, št. 14/1989; Ur. l. RS, št. 64/2001) določa, da država zagotavlja varstvo mladoletnim otrokom vselej, kadar je ogrožen njihov zdrav razvoj in kadar to zahtevajo druge koristi otrok. Kot posebno obliko družbenega varstva zakon ureja posvojitve, rejništvo ter skrbništvo

628. Rejništvo je posebna oblika varstva otrok, katerega namen je, da se otrokom pri osebah, ki niso njihovi starši, omogoči zdrava rast, izobraževanje, skladen osebnostni razvoj in usposobitev za samostojno življenje ter delo. Skrbništvo pa je posebna oblika varstva mladoletnikov, za katere ne skrbijo starši, in polnoletnih oseb, ki niso sposobne same skrbeti zase, za njihove pravice in koristi. Po določbah zakona država zagotavlja varstvo tudi drugim osebam, ki nimajo možnosti same skrbeti za svoje pravice in koristi.

2. Pravno varstvo otrok in mladine

(a) *Delovnopravno področje*

629. Delovnopravno področje ureja **Zakon o delovnih razmerjih** (Ur. l. RS, št. 42/2002). Zakon glede strank pogodbe o zaposlitvi ter sposobnosti za sklenitev pogodbe določa, da sme pogodbo o zaposlitvi skleniti oseba, ki je dopolnila starost 15. let (minimalna starost). pogodba o zaposlitvi, sklenjena z osebo, ki še ni dopolnila starosti 15. let, je nična.

630. Zakon prav tako v posebnem poglavju zagotavlja posebno varstvo delavcem, ki še niso dopolnili 18. let starosti ter določa, da delavci, ki še niso dopolnili 18 let starosti, uživajo v delovnem razmerju posebno varstvo.

631. Glede prepovedi opravljanja določenih del zakon navaja, da se delavcu, ki še ni dopolnil 18 let starosti, ne sme naložiti:

- dela, ki se opravlja pod zemljo ali pod vodo,
- dela, ki objektivno presega njegove telesne in psihološke sposobnosti,
- dela, ki vključuje škodljivo izpostavljanje dejavnikom, ki so strupeni, karcinogeni, ki povzročajo dedne genske poškodbe ali škodujejo nerojenemu otroku ali kako drugače kronično vplivajo na človekovo zdravje,
- dela, ki vključuje škodljivo izpostavljanje sevanju,
- dela, ki vključuje tveganje glede nesreč, ki ga mlada oseba ne more prepoznati ali se mu izogniti zaradi svoje nezadostne pozornosti do varnosti ali pa zaradi pomanjkanja izkušenj ali usposobljenosti,
- dela, ki vključuje tveganje za zdravje zaradi izjemnega mraza, vročine, hrupa ali vibracij, in ki se podrobneje določijo z izvršilnim predpisom.

632. Delavcu, ki še ni dopolnil 18 let starosti, se tudi ne sme naložiti dela, pri katerem je izpostavljen dejavnikom tveganja in postopkom ter del, ki se podrobneje določijo z izvršilnim predpisom, če iz ocene tveganja izhaja nevarnost za varnost, zdravje in razvoj delavca.

633. V zvezi z delovnim časom, odmorom in počitkom zakon določa, da delovni čas delavca, ki še ni dopolnil 18 let starosti, ne sme biti daljši od osem ur na dan in 40 ur na teden. Tisti, ki dela najmanj štiri ure in pol na dan, pa ima pravico do odmora med delovnim časom v trajanju najmanj 30 minut. Delavec, ki še ni dopolnil 18 let starosti, ima pravico do počitka med dvema dnevnoma v trajanju najmanj 12 zaporednih ur in do tedenskega počitka v trajanju 48 neprekinjenih ur.

634. Zakon uvaja tudi prepoved opravljanja nočnega dela. Delavec, ki še ni dopolnil 18 let starosti, ne sme delati ponoči med 22. uro in šesto uro naslednjega dne, v primerih opravljanja dela s področja kulturne, umetniške, športne in oglaševalne dejavnosti pa med 24. in četrto uro naslednjega dne. Izjemoma se lahko odredi, da dela ponoči v primeru višje sile, ko tako delo traja določen čas in mora biti izvršeno takoj, polnoletni delavci pa niso na razpolago v ustreznem številu.

635. Delavec, ki še ni dopolnil 18 let starosti, ima pravico do letnega dopusta, povečanega za sedem delovnih dni (kar skupno minimalno znaša 27 delovnih dni).

636. Zakon o delovnih razmerjih pa prav tako posebej ureja tudi delo otrok, mlajših od 15 let, vajencev, dijakov in študentov ter eksplicitno prepoveduje delo otrok, mlajših od 15 let. Dopusča pa, da lahko otrok, ki je mlajši od 15 let, izjemoma, proti plačilu sodeluje pri snemanju filmov, pripravi in izvajanju umetnostnih, scenskih in drugih del s področja kulturne, umetniške, športne in oglaševalne aktivnosti. Otrok, ki je dopolnil starost 13 let, lahko opravlja lažje delo najdalj 30 dni v posameznem koledarskem letu v času šolskih počitnic tudi v drugih dejavnostih, na način, v obsegu in pod pogojem, da dela, ki jih bo opravljal, ne ogrožajo njegovo varnost, zdravje, moralo, izobraževanje in razvoj. Otrok lahko opravlja navedena dela po predhodnem dovoljenju inšpektorja za delo, ki ga le-ta izda na podlagi zahtevka zakonitega zastopnika.

637. Pri delodajalcu lahko vajenci, dijaki in študenti, ki so dopolnili starost 14 let, opravljajo praktično izobraževanje v okviru izobraževalnih programov. Vajenec, ki se poklicno izobražuje pri delodajalcu na podlagi učne pogodbe, ima delovno knjižico.

638. Dijaki, ki so že dopolnili 15 let starosti, in študentje lahko opravljajo začasno ali občasno delo tudi na podlagi napotnice pooblaščenice organizacije, ki opravlja dejavnost posredovanja dela dijakom in študentom. Kot začasno ali občasno delo lahko dijak ali študent opravlja tudi delo na delovnem mestu pri posameznem delodajalcu, vendar najdalj 90 dni brez prekinitve v posameznem koledarskem letu.

639. Ne glede na navedene določbe, delovni čas otrok, mlajših od 15 let, ki opravljajo lažje delo v času šolskih počitnic, le-to ne sme trajati več kot sedem ur na dan in 35 ur na teden. Delo otroka, ki ga opravlja v šolskem letu izven časa, določenega za pouk, ne sme trajati več kot dve uri na dan in ne več kot 12 ur na teden. Otrokom je v vsakem primeru prepovedano opravljati nočno delo med osmo uro zvečer in šesto uro zjutraj, prav tako pa jim je potrebno zagotoviti v vsakem 24-urnem obdobju dnevni počitek najmanj 14 zaporednih ur.

(b) Kazenskopravno področje

640. Področje opredelitve kaznivih dejanj je v Sloveniji urejeno z **Kazenskim zakonikom** (Ur. l. RS, št. 63/94, 70/94 – popravek in 23/99).

641. Kazenski zakonik v poglavju o kaznivih dejanjih določa sledeče:

- Spolni napad na osebo, mlajšo od petnajst let (183.čl. KZ)

- (1) Kdor spolno občuje ali stori kakšno drugo spolno dejanje z osebo drugega ali istega spola, ki še ni stara petnajst let, pri čemer obstaja očitno nesorazmerje med zrelostjo storilca in žrtve, se kaznuje z zaporem od šestih mesecev do petih let.

- (2) Kdor stori dejanje iz prejšnjega odstavka s slabotno osebo, ki še ni stara petnajst let ali tako, da uporabi silo ali zagrozi z neposrednim napadom na življenje ali telo, se kaznuje z zaporom najmanj treh let.
- (3) Učitelj, vzgojitelj, skrbnik, posvojitelj, roditelj, duhovnik, zdravnik ali druga oseba, ki z zlorabo svojega položaja spolno občuje ali stori kakšno drugo spolno dejanje z osebo, ki še ni stara petnajst let in mu je zaupana v učenje, vzgojo, varstvo in oskrbo, se kaznuje z zaporom od enega do osmih let.
- (4) Kdor v okoliščinah iz prvega, drugega in tretjega odstavka tega člena kako drugače prizadene spolno nedotakljivost osebe, ki še ni stara petnajst let, se kaznuje z zaporom do treh let.

- Kršitev spolne nedotakljivost z zlorabo položaja (184.čl. KZ)

- (1) Kdor zlorabi svoj položaj in tako pripravi osebo drugega ali istega spola, ki mu je podrejena ali od njega odvisna, k spolnemu občevanju, ali da stori oziroma trpi kakšno drugo spolno dejanje, se kaznuje z zaporom do treh let.
- (2) Učitelj, vzgojitelj, skrbnik, posvojitelj, roditelj ali druga oseba, ki z zlorabo svojega položaja spolno občuje ali stori kakšno drugo spolno dejanje z osebo, staro nad petnajst let, ki mu je zaupana v učenje, vzgojo, varstvo in oskrbo, se kaznuje z zaporom od šestih mesecev do petih let.

- Zvodništvo (185. čl. KZ)

- (1) Kdor za plačilo zvodi ali omogoči spolno občevanje ali druga spolna dejanja, se kaznuje z zaporom od treh mesecev do petih let.
- (2) Kdor zvodi mladoletno osebo, se kaznuje z zaporom od enega do desetih let.

- Posredovanje pri prostituciji (186.čl. KZ)

1. Kdor pridobi, navede, spodbudi ali zmami druge k prostituciji ali kako drugače omogoči njihovo izročitev komu drugemu za prostitucijo ali kakorkoli sodeluje pri organizaciji ali vodenju prostitucije, se kaznuje z zaporom od treh mesecev do petih let.
2. Če je dejanje iz prejšnjega odstavka storjeno proti mladoletni osebi ali pa s silo, grožnjo ali preslepitvijo, se storilec kaznuje z zaporom od enega do desetih let.

- Prikazovanje in izdelava pornografskega gradiva (187.čl. KZ)

1. Kdor osebi, mlajši od štirinajst let, proda, prikaže ali z javnim razstavljanjem ali kako drugače omogoči, da so ji dostopni spisi, slike, avdiovizualni ali drugi predmeti pornografske vsebine, ali ji prikaže pornografsko predstavo, se kaznuje z denarno kaznijo ali z zaporom do enega leta.
2. Kdor zlorabi mladoletno osebo za izdelavo slik, avdiovizualnih ali drugih predmetov pornografske vsebine, ali jo uporabi za pornografsko predstavo, se kaznuje z zaporom do treh let.

642. Kazenski zakonik v poglavju o kaznivih dejanjih zoper človekovo zdravje določa:

- Omogočanje uživanja mamil (197.čl. KZ)

- (1) Kdor napelje drugega k uživanju mamil ali mu da mamilo, da ga uživa on ali kdo drug, ali kdor da na razpolago prostore za uživanje mamil, ali kako drugače omogoči drugemu, da uživa mamilo, se kaznuje z zaporom od treh mesecev do petih let.

- (2) Če je dejanje iz prejšnjega odstavka storjeno proti mladoletniku ali proti več osebam, se storilec kaznuje z zapornom od enega do desetih let.
- (3) Mamila in pripomočki za njihovo uživanje se vzamejo.

643. Kazenski zakonik v poglavju o kaznivih dejanjih zoper zakonsko zvezo, družino in mladino določa sledeče:

- Sprememba rodbinskega stanja (199.čl. KZ)

1. Kdor podtakne ali zamenja otroka ali kako drugače spremeni njegovo rodbinsko stanje, se kaznuje z zapornom do dveh let.
2. Poskus je kazniv.

- Odvzem mladoletne osebe (200.čl. KZ)

- (1) Kdor protipravno odvzame mladoletno osebo roditelju, posvojitelju, skrbniku, zavodu ali osebi, kateri je zaupana, ali jo zadržuje in preprečuje, da bi jo imel tisti, ki ima pravico do nje, ali kdor zlonamerno onemogoča, da bi se uresničila izvršljiva odločba glede mladoletne osebe, se kaznuje z denarno kaznijo ali z zapornom do enega leta.
- (2) Če izreče sodišče pogojno obsodbo, lahko naloži storilcu, da mora mladoletno osebo izročiti upravičencu, ali omogočiti uresničitev izvršljive odločbe glede mladoletne osebe.
- (3) Če je storilec dejanja iz prvega odstavka tega člena prostovoljno izročil mladoletno osebo upravičencu, ali omogočil uresničitev izvršljive odločbe, se mu sme kazni odpustiti.

- Zanemarjanje mladoletne osebe in surovo ravnanje (201.čl. KZ)

- (1) Roditelj, posvojitelj, skrbnik ali druga oseba, ki zanemari mladoletno osebo, za katero mora skrbeti, tako da hudo krši svoje dolžnosti skrbi in vzgoje, se kaznuje z zapornom do dveh let.
- (2) Roditelj, posvojitelj, skrbnik ali druga oseba, ki sili mladoletno osebo k pretiranemu delu ali k delu, ki ni primerno njeni starosti, ali jo iz koristoljubnosti navaja k beračenju ali k drugim dejanjem, ki so škodljiva za njen razvoj, ali z njo surovo ravna ali jo trpinči, se kaznuje z zapornom do treh let.

- Kršitev družinskih obveznosti (202.čl. KZ)

- (1) Kdor hudo zanemari družinske obveznosti, ki jih ima po zakonu in tako pusti v težkem položaju družinskega člana, ki ne more sam skrbeti zase, se kaznuje z zapornom do dveh let.
- (2) Če izreče sodišče pogojno obsodbo, lahko naloži storilcu, da mora v redu izvrševati svoje dolžnosti skrbi, vzgoje in preživljanja.

- Izmikanje plačevanju preživnine (203.čl. KZ)

- (1) Kdor se izmika dajati preživnino za osebo, ki jo je po zakonu dolžan preživljati in za katero je višina njegove preživninske obveznosti določena z izvršljivo sodno odločbo, sodno poravnavo, izvršljivim dogovorom, sklenjenim pred drugim organom ali z drugim izvršilnim naslovom, se kaznuje z zapornom do enega leta.
- (2) Če izreče sodišče pogojno obsodbo, lahko naloži storilcu, da mora redno plačevati preživnino, lahko pa tudi, da mora poravnati zaostalo preživnino ali druge prisojene obveznosti, nastale s preživljanjem.

- Krvoskrunstvo (204.čl. KZ)

Polnoletna oseba, ki spolno občuje z mladoletnim krvnim sorodnikom v ravni črti ali z mladoletnim bratom oziroma sestro, se kaznuje z zapornom do dveh let.

(c) Pravno zastopanje otrok

644. V skladu z **Zakonom o zakonski zvezi in družinskih razmerjih** (Ur. l. SRS, št. 14/1989; Ur.l. RS, št. 64/2001) mladoletne otroke zastopajo starši. Če je treba mladoletnemu otroku kaj vročiti ali sporočiti, se to lahko veljavno vroči ali sporoči enemu ali drugemu roditelju, če pa starši ne živijo skupaj, tistemu roditelju, pri katerem otrok živi. Mladoletnik, ki dopolni petnajst let, lahko sam sklepa pravne posle, če zakon ne določa drugače. Za veljavnost teh poslov je potrebna odobritev staršev, če so tako pomembni, da bistveno vplivajo na mladoletnikovo življenje, ali če so takšni, da lahko vplivajo na njegovo življenje tudi po polnoletnosti. Mladoletnik, ki dopolni petnajst let in ki je zaposlen, lahko razpolaga s svojim osebnim dohodkom.

645. V primerih, ko skrbstveni organ meni, da starši ne upravljajo z otrokovim premoženjem v skladu s svojimi pooblastili, to je v skladu z otrokovimi interesi, lahko v skladu z 69. členom Zakona o nepravdnem postopku (Uradni list SRS, št. 30/86, Uradni list RS, št. 131/03, v nadaljnjem besedilu: ZNP), predlagajo, da naj imajo straši zaradi zavarovanja otrokovih premoženjskih koristi glede upravljanja otrokovega premoženja položaj skrbnika.

646. Otrokovo premoženje upravljajo do otrokove polnoletnosti v otrokovo korist njegovi starši. Dohodke iz premoženja otrok smejo starši uporabljati predvsem za njegovo preživljanje, vzgojo in izobraževanje, pa tudi za nujne potrebe družinske skupnosti, če sami nimajo zadosti sredstev. Starši smejo s privolitvijo centra za socialno delo odsvojiti ali obremeniti stvari iz premoženja svojega otroka samo zaradi njegovega preživljanja, vzgoje in izobrazbe, ali če to zahteva kaka druga njegova korist.

647. S polnoletnostjo zaradi domneve, da je oseba sposobna sama skrbeti zase, preneha tudi roditeljska pravica. V nekaterih primerih, pa so že pred polnoletnostjo osebe podani razlogi za podaljšanje roditeljske pravice prek polnoletnosti. Gre za primere, če otrok zaradi telesne ali duševne prizadetosti ni sposoben skrbeti zase, za svoje koristi in pravice. Za takšno osebo bodo še naprej skrbeli straši, zato postavitve pod skrbništvo ni potrebna. V postopku za podaljšanje in prenehanje podaljšane roditeljske pravice odloča sodišče v skladu z določbami ZNP.

648. Mladoletnika, ki nima staršev ali za katerega starši ne skrbijo (to je, če nobeden od staršev ni živ ali znan, če je obema odvzeta roditeljska pravica ali poslovna sposobnost), postavi center za socialno delo pod skrbništvo. Skrbnik mladoletnika je dolžan skrbeti enako kot starši za mladoletnika, ima večino pravic in dolžnosti, ki so vsebina roditeljskih pravic z izjemo dolžnosti preživljanja in tudi nima dolžnosti imeti varovanca pri sebi.

649. Poseben skrbnik se postavi mladoletniku, nad katerim izvršujejo starši roditeljske pravice v primeru spora med njimi in starši za sklenitev posameznih pravnih opravil med njimi ter v drugih primerih, če so njihove koristi v navzkrižju. Poseben skrbnik se postavi tudi varovancu in sicer v primeru spora med njim in skrbnikom, za sklenitev posameznih pravnih opravil med njima ter v drugih primerih, če so njune koristi v navzkrižju. Če se med mladoletniki, nad katerimi ima ista oseba roditeljske pravice, ali med osebami, ki imajo istega skrbnika, vodi spor ali sklene pravno opravilo, v katerem so si koristi mladoletnikov oziroma varovancev v navzkrižju, se vsakemu izmed njih postavi poseben skrbnik za vodenje spora ali za sklenitev opravila.

UPRAVNI POSTOPEK

650. Upravni postopki se vodijo v skladu z **Zakonom o splošnem upravnem postopku** (Ur. l. RS, št. 80/99; 70/2000; 52/2002). Po tem zakonu morajo postopati upravni in drugi državni organi, organi lokalnih skupnosti in nosilci javnih pooblastil, kadar v upravnih stvareh, neposredno uporabljajoč predpise, odločajo o pravicah, obveznostih ali pravnih koristih posameznikov, pravnih oseb in drugih strank.

651. Stranka v upravnem postopku je lahko vsaka fizična oseba in pravna oseba zasebnega ali javnega prava, na katere zahtevo je začel postopek ali zoper katero teče postopek. Stranke so lahko tudi drugi (skupina oseb, itd.), če so lahko nosilci pravic in obveznosti, o katerih se odloča v upravnem postopku. Pravico udeleževati se postopka ima tudi oseba, ki izkaže pravni interes. Pravni interes izkaže oseba, ki zatrjuje, da vstopa v postopek, zaradi varstva svojih pravnih koristi (stranski udeleženec).

652. Stranka, ki je poslovno popolnoma sposobna, lahko sama opravlja dejanje v postopku (procesna sposobnost). Mladoletnik, ki ni pridobil popolne poslovne sposobnosti, je procesno sposoben v mejah, v katerih mu je priznana poslovna sposobnost.

653. Stranko, ki nima procesne sposobnosti, zastopa njen zakoniti zastopnik. Zakoniti zastopnik je določen z zakonom ali z aktom pristojnega organa na podlagi zakona. Zakoniti zastopnik lahko opravlja v imenu stranke vsa procesna dejanja razen v primerih, ko je s predpisom določeno, da mora imeti za posamezna procesna dejanja posebno dovoljenje. Če organ, ki vodi postopek, ugotovi, da zakoniti zastopnik osebe, ki je pod skrbništvom, ne kaže potrebne skrbnosti pri zastopanju, naznani to skrbstvenemu organu.

654. Če procesno nesposobna stranka nima zakonitega zastopnika ali je treba opraviti kakšno dejanje zoper osebo, katere prebivališče je neznano in nima pooblaščenca, ji postavi organ, ki vodi postopek, začasnega zastopnika, če to narekuje nujnost zadeve in je treba izvesti postopek. Organ, ki je postavil začasnega zastopnika procesno nesposobni stranki, mora o tem nemudoma obvestiti skrbstveni organ. Organ postavi stranki začasnega zastopnika tudi v primeru, ko si koristi stranke in njenega zakonitega zastopnika nasprotujejo in v primeru, ko imata nasprotni stranki istega zakonitega zastopnika.

655. Glede prič Zakon o upravnem postopku določa, da je priča v upravnem postopku lahko vsak, kdor je bil zmožen opaziti dejstvo, o katerem naj priča, in more to svoje opažanje izkazati.

SODNI POSTOPKI

656. Sodni postopki v civilnopravnih zadevah se, glede na naravo zadeve, vodijo v skladu z **Zakonom o nepravdnem postopku** (Ur. l. SRS, št. 30/1986; 20/1988; Ur. l. RS, št. 87/2002, 131/2003 – odločba US) (nepravdni postopek) oziroma **Zakonom o pravdnem postopku** (Ur. l. RS, št. 26/1999; 83/2002; 96/2002, 58/03 – odločba US, 2/2004) (pravdni postopek). Sodni postopki v kazenskih zadevah ter predkazenski postopek pa se vodijo v skladu z **Zakonom o kazenskem postopku** (Ur. l. RS, št. 63/1994; 25/1996; 39/1996; 5/1998; 49/1998; 66/1998; 72/1998; 6/1999; 42/2000; 66/2000; 111/2001; 32/2002; 44/2003 – odločba US, 56/2003).

Nepravdni postopek

657. Zakon o nepravdnem postopku (ZNP) določa pravila postopka, po katerih redno sodišče obravnava osebna stanja, družinska in premoženjska razmerja ter druge zadeve, za katere je s tem ali z drugim zakonom določeno, da se rešujejo v nepravdnem postopku.

658. Udeleženec v nepravdnem postopku je predlagatelj postopka, oseba, proti kateri je predlog vložen (nasprotni udeleženec), oseba, glede katere se vodi postopek oziroma oseba, na katero se sodna odločba neposredno nanaša, ter oseba, katere pravni interes utegne biti s sodno odločbo prizadet. Udeleženci so tudi osebe in organi, ki jim zakon daje pravico, da se udeležujejo postopka.

659. Zakon v poglavju o posebnih postopkih določa tudi postopke za ureditev osebnih stanj in družinskih razmerij, ki glede udeležencev v postopku dodaja, da lahko sodišče dovoli, da udeleženec, ki ni poslovno sposoben, zaradi uveljavitve svojih pravic ali interesov sam opravi posamezna procesna dejanja, če oceni, da je sposoben razumeti pomen in pravne posledice takih dejanj.

Pravdni postopek

660. Zakon o pravnem postopku (ZPP) določa pravila postopka, po katerih sodišče obravnava in odloča v sporih iz osebnih in družinskih razmerij, ter v sporih iz premoženjskih in drugih civilnopravnih razmerij fizičnih in pravnih oseb, razen če so kateri od navedenih sporov po posebnem zakonu v pristojnosti specializiranega sodišča ali drugega organa. Pravdna stranka je lahko vsaka fizična in pravna oseba.

661. Stranka, ki je poslovno popolnoma sposobna, lahko sama opravlja pravdna dejanja (pravdna sposobnost). Mladoletnik, ki ni pridobil popolne poslovne sposobnosti, je pravdno sposoben v mejah, v katerih mu je priznana poslovna sposobnost. Stranko, ki nima pravdne sposobnosti, zastopa njen zakoniti zastopnik. Zakoniti zastopnik je določen z zakonom ali z aktom, ki ga izda organ, pristojen za socialne zadeve, na podlagi zakona.

662. Kot je bilo že omenjeno ima otrok, ki je dopolnil petnajst let in je sposoben razumeti pomen in pravne posledice svojih dejanj, v postopkih v zakonskih sporih ter v postopkih v sporih iz razmerij med starši in otroki, lahko položaj stranke postopka. Sodišče mu mora omogočiti, da kot stranka v postopku samostojno opravlja procesna dejanja. Zakoniti zastopnik otroka sme opravljati dejanja v postopku le, dokler otrok ne izjavi, da sam prevzema pravdo.

663. Otroka, ki še ni star petnajst let oziroma za katerega sodišče presodi, da ni sposoben razumeti pomena in pravnih posledic svojih dejanj, zastopa zakoniti zastopnik.

664. Poleg tega mora sodišče otroka, ki je že dopolnil deset let in je sposoben razumeti pomen postopka in posledice odločitve na primeren način obvestiti o uvedbi postopka in o njegovi pravici, da izrazi svoje mnenje. Glede na starost otroka in druge okoliščine sodnik otroka povabi na neformalni razgovor na sodišču ali zunaj sodišča s posredovanjem centra za socialno delo ali šolskega svetovalnega delavca. Ob razgovoru je lahko navzoča oseba, ki jo otrok sam izbere.

665. Otroku, ki je že dopolnil petnajst let in je v postopku izrazil svoje mnenje, sodišče vroči odločbo, proti kateri ima pravico vložiti pritožbo.

Kazenski postopek

666. V kazenskem postopku, reguliran z *Zakonom o kazenskem postopku*, ki teče zaradi kaznivih dejanj zoper spolno nedotakljivost iz XIX. poglavja Kazenskega zakonika, razen dejanj po členih 185 do 187 in kaznivega dejanja zanemarjanja mladoletne osebe in surovega ravnanja po 201. členu Kazenskega zakonika, mora imeti mladoletni oškodovanec ves čas od uvedbe kazenskega postopka dalje pooblaščenca, ki skrbi za njegove pravice, še posebej v zvezi z zaščito njegove integritete med zaslišanjem pred sodiščem in uveljavljanjem premoženjskopravnega zahtevka. Mladoletnemu oškodovancu, ki pooblaščenca še nima, postavi pooblaščenca sodišče po uradni dolžnosti izmed odvetnikov.

667. Mladoletne osebe, ki glede na svojo starost in duševno razvitost ne more razumeti pomena pravice, da ni dolžna pričati, ni dovoljeno zaslišati kot priče, razen če to zahteva sam obdolženec. Mladoletna oseba, ki še ni dopolnila šestnajst let, se vabi za pričo po njenih starših oziroma po zakonskem zastopniku, razen če to ni mogoče zaradi tega, ker je treba hitro ravnati, ali zaradi drugih okoliščin.

(d) Pravna pomoč

668. Pravica do brezplačne pravne pomoči izhaja iz naslednjih ustavnih pravic:

- pravice do sodnega varstva (23. člen Ustave RS);
- enakost pred zakonom (14. člen Ustave RS);
- načela pravne in socialne države (2. člen Ustave RS);
- enako varstvo pravic (22. člen Ustave RS);
- pravica do pravnega sredstva (25. člen Ustave RS).

669. Z zagotavljanjem brezplačne pravne pomoči preko zagotovitve sredstev iz proračuna, država izpolnjuje svojo obveznost odpravljanja ovir premoženjske narave oziroma zagotavlja, da

socialni položaj posameznika ne bo onemogočal uresničevanja z ustavo priznanih pravic. Brezplačna pravna pomoč predstavlja uresničevanje pravice do sodnega varstva po načelu enakopravnosti, upoštevajoč socialni položaj osebe, ki brez škode za svoje preživetje in preživetje svoje družine te pravice ne bi mogla zagotoviti.

670. Za sodno varstvo se poleg pravic, obveznosti in pravnih razmerij ter varstva pred obtožbami v kazenskih zadevah pred za to ustanovljenimi neodvisnimi domačimi in mednarodnimi sodišči štejejo tudi vse oblike izvensodnega varstva in reševanja sporov, določenih z zakonom.

671. Pravico do brezplačne pravne pomoči v republiki Sloveniji ureja **Zakon o brezplačni pravni pomoči** (UR. l. RS, št. 48/2001).

672. Brezplačna pravna pomoč pomeni pravico upravičenca do:

- celotne ali delne zagotovitve sredstev za pokritje stroškov za pravno pomoč,
- in oprostitev plačila stroškov sodnega postopka,
- ter stroškov za izvensodno reševanje sporov.

673. Vsakdo, ki je pod pogoji določenih z ZBPP lahko upravičenec do brezplačne pravne pomoči in je v spornem razmerju, si mora prizadevati, da se sporno razmerje reši izvensodno, če so za to zagotovljeni ustrezni pogoji po zakonu.

674. Brezplačna pravna pomoč po ZBPP se lahko odobri za:

- pravno svetovanje,
- pravno zastopanje, in
- za druge storitve, določene z zakonom.

675. Pravna pomoč se na podlagi prošnje daje za vse oblike sodnega varstva pred vsemi sodišči splošne pristojnosti in specializiranimi sodišči v Republiki Sloveniji, pred Ustavnim sodiščem Republike Slovenije in pred organi, institucijami ali osebami v Republiki Sloveniji, ki so pristojne za izvedbo izvensodno poravnavanje sporov ali izvensodno urejanje pravnih razmerij ter kot oprostitev stroškov sodnega postopka.

676. Brezplačna pravna pomoč se odobri za postopke pred mednarodnimi sodišči ali arbitražami, če s pravili mednarodnega sodišča ali arbitraže ni urejena pravica do brezplačne pravne pomoči oziroma, če po pravilih o brezplačni pravni pomoči oseba v takšnem postopku ni upravičena.

11.ČLEN

PRAVICA DO ŽIVLJENSKEGA STANDARDA

677. Slovenija je postala polnopravna članica World Food Programme of the United Nations (UN/WFP) oktobra 1995 in ob tej priliki pristopila k Quebeški deklaraciji, kjer se eksplicitno navaja, da je ena od osnovnih človekovih pravic dostop do hrane in vode za vsakega Zemljana.

678. Leta 1996 je bil v Rimu World Food Summit (WFS). Ob tej priliki so predsedniki in drugi visoki državni funkcionarji držav članic podprli RL/GAP – za boj proti lakoti in revščini ter podprli projekt Horizon 2015. Ta namreč predvideva zmanjšanje lakote in revščine v (LIFDC's) – državah z nizkimi dohodki in prehranskim primanjkljajem za polovico. Vse države, katerih nacionalni dohodek na prebivalca je višji od 3.500,00 USD naj bi z vsemi sredstvi, na vseh nivojih, z različnimi projekti pričele izvrševati smernice RL/GAP.

679. WFS-fyl –Svetovni vrh hrane – pet let pozneje, ki je bil v Rimu junija 2002 je bil zato ponovni apel, da se projekti izvrševanja smernic RL/GAP pospešijo na vseh nivojih.

680. S pristopom h Quebeški deklaraciji 1995, Rimski listini in GAP 1996 ter Rimski deklaraciji pet let pozneje se je Slovenija jasno opredelila za priznanje pravice vsakomur na Zemlji do hrane in vode in do življenjskega standarda, ki je zadosten zanj in njegovo družino.

681. Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, ki med drugim pokriva tudi področje aktivnosti UN/WFP, aktivno sodeluje v izvrševanju smernic vseh deklaracij, katerih akcijski plani so boj proti lakoti in revščini.. MKGP je tudi s strani Vlade RS zadolženo za izvedbo projektov humanitarne narave s ciljem dviga prehranske varnosti v LIFDC's. Slovenija v svetovnem merilu ne spada v tako imenovane države LIFDC's.

682. Za varno hrano v Sloveniji je poskrbljeno v skladu z 2. členom Zakona o veterinarstvu, ki skrbi za zagotavljanje ukrepov za varstvo prebivalstva pred zoonozami, alimentarnimi infekcijami in intoksikacijami s preprečevanjem in zatiranjem teh bolezni in preprečevanjem prenašanja teh bolezni iz živali na ljudi.

12. ČLEN

PRAVICA DO NAJVIŠJEGA DOSEGLJIVEGA STANDARDA FIZIČNEGA IN MENTALNEGA ZDRAVJA

A. USTAVNI IN ZAKONODAJNI VIDIK

683. Ustava Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 33/91 – I, 42/97, 66/2000 in 24/2003) opredeljuje Slovenijo kot pravno in socialno državo (2. člen). V poglavju o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah še posebej zagotavlja pravico do socialne varnosti. 50. člen določa, da imajo državljani pod pogoji, določenimi z zakonom, pravico do socialne varnosti. Država ureja obvezno zdravstveno, pokojninsko, invalidsko in drugo socialno zavarovanje ter skrbi za njihovo izvajanje. Vojnim veteranom in žrtvam vojnega nasilja je zagotovljeno posebno varstvo v skladu z zakonom. V omenjenem poglavju je posebej zagotovljena tudi pravica do zdravstvenega varstva. 51. člen določa, da ima vsakdo pravico do zdravstvenega varstva pod pogoji, ki jih določa zakon. Zakon določa tudi pravice do zdravstvenega varstva, ki se krijejo iz javnih sredstev.

684. Temeljni zakoni s področja zdravstva so pri nas:

- Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju (Uradni list RS, št. 9/1992, 9/1996, 29/1998, 99/2001 in 60/2002),
- Zakon o zdravstveni dejavnosti (Uradni list RS, št. 9/1992, 37/1995, 31/2000, 45/2001 in 86/2002) ter
- Zakon o lekarniški dejavnosti (Uradni list RS, št. 9/1992 in 86/2002).

B. SPLOŠEN PREGLED

1. Splošno o zdravju našega prebivalstva za leto 2001

685. Tudi v letu 2001 podatki o umrljivosti še vedno predstavljajo osnovo raziskav o zdravstvenem stanju populacije. Vodilni vzrok smrti v Sloveniji v letu 2001 so bolezni cirkulatornega sistema, ki predstavljajo skoraj polovico vseh vzrokov smrti. Glede starostno standardizirane prezgodnje umrljivosti zaradi bolezni srca in ožilja presega Slovenija povprečje EU za 20% (tabela).

Tabela 74

Standardizirana umrljivost, bolezni srca in ožilja, 0-64 let, države Evropske unije, centralne in vzhodne Evrope, 1999, zadnji uradni podatki

Država	Standardizirana umrljivost zaradi bolezni srca in ožilja
Nizozemska	46,9
Nemčija	53,0
Italija (1998)	42,5
Avstrija	53,3
Grčija	59,8
Danska (1998)	47,8
Francija	34,1
Češka	85,6
Finska	61,6
Slovenija	61,0
Povprečje EU	49,4
Madžarska	136,0
Hrvaška	94,9

Vir: WHO/Europe, HFA Database, June 2002

686. Sledijo jim maligne neoplazme (rak), poškodbe in zastrupitve, bolezni respiratornega sistema, prebavnih organov itd. Glede starostno standardizirane prezgodnje umrljivosti zaradi raka presega Slovenija povprečje EU za 19% (tabela).

Tabela 75

Standardizirana umrljivost, rak, 0-64 let, države Evropske unije, centralne in vzhodne Evrope, 1999, zadnji uradni podatki

Država	Standardizirana umrljivost zaradi raka
Nizozemska	81,1
Nemčija	77,1
Italija (1998)	75,2
Avstrija	72,9
Grčija	65,8
Danska (1998)	87,6
Francija	89,3
Češka	107,0
Finska	59,4
Slovenija	93,8
Povprečje EU	78,8
Madžarska	143,5
Hrvaška	101,9

Vir: WHO/Europe, HFA Database, June 2002

687. Vodilni vzrok smrti pri ljudeh starejših od 65 let so tudi bolezni cirkulatornega sistema (57%). Sledijo novotvorbe (20%), skupina ostalih bolezni (20%) in poškodbe (4%). Poškodbe in zastrupitve so še vedno pomemben javnozdravstveni problem v Sloveniji. Izvajalci zdravstvenega varstva so zaskrbljeni zaradi dejstva, da so poškodbe in zastrupitve vodilni vzrok smrti v obdobju starosti od 1 leta do 45 leta. Čeprav se umrljivost zaradi poškodb v Sloveniji v

obdobju 1985-2001 konstantno zmanjšuje, je to število še vedno dvakrat višje od povprečja EU (tabela).

Tabela 76

Starostno standardizirana stopnja umrljivosti, nenamerne poškodbe in zastrupitev ter vsi zunanji vzroki, države Evropske unije, centralne in vzhodne Evrope, zadnji uradni podatki

Država	Stopnja umrljivosti zaradi nenamernih poškodb in zastrupitev (na 100.000 prebivalcev)
Nizozemska	18,5
Nemčija	22,3
Italija (1998)	29,0
Avstrija	29,3
Grčija	33,9
Danska (1998)	36,9
Francija	43,2
Češka	45,6
Finska	47,3
Slovenija	47,8
Povprečje EU	28,8
Madžarska	58,9
Hrvaška	93,9

Vir: WHO/Europe, HFA Database, June 2002

688. Leta 2001 je bilo v Sloveniji 5.012 prezgodnjih smrti (pri moških 3.570, pri ženskah 1.442). Število prezgodaj izgubljenih let potencialnega življenja (YPLL) je bilo 71.632 (pri moških 52.125, pri ženskah 19.507). Temu so najbolj prispevale z 28,6% poškodbe in zastrupitve (20.501,5; pri moških 17.634, pri ženskah 2.867,5); z 23,9% neoplazme (17.100; pri moških 10.064, pri ženskah 7.035,5) ter z 14,6% bolezni obtočil (10.492,5; pri moških 7.710, pri ženskah 2.782).

689. Skupno število sporočenih bolezni obtočil z vseh zunajbolnišničnih zdravstvenih dejavnosti primarne ravni je v zadnjih letih naraščalo - leta 2001, 307.851 (154,5 na 1000 prebivalcev), leta 2000 pa je bilo 315.424 (159,5 na 1000 prebivalcev). Iz ambulantne specialistične dejavnosti sekundarne ravni pa so bile leta 2000 sporočene bolezni obtočil kot ugotovljene bolezni in stanja pri 113.468 obiskih (57,4 na 1000 prebivalcev). Po stopnji hospitalizacije so srčno-žilne bolezni na prvem mestu, zelo tesno pa jim sledijo malignomi. V letu 2001 je bilo kot glavni vzrok ene od epizod prve hospitalizacije, ki jih je bilo zaradi vseh bolezni obtočil skupno 30.747 (15,6 na 1000 prebivalcev), sporočeno: hipertenzivne bolezni 3157 (1,6 na 1000 prebivalcev); ishemične bolezni srca 6966 (3,5 na 1000), od tega angina pectoris 2993, prvi akutni miokardni infarkt 1993 (1,0 na 1000) ter naslednji miokardni infarkt 58.

690. Incidenca raka se je v obdobju 1980-1999 (podatki Registra raka) povečala za 64 % med moškimi in za 51 % med ženskami, umrljivost pa za 33 % med moškimi in za 29 % med ženskami. S starostjo se ogroženost z rakom veča. Od 8643 ljudi, ki so za njim zboleli v Sloveniji leta 1999, je bilo manj kot 1 % otrok, mlajših od 14 let, 3 % bolnikov je bilo starih 15-34 let, 13 % 35 do 49 let, 29 % 50 do 64 let, 55 % pa je bilo starih 65 let ali več. Ker je pričakovana življenjska doba v Sloveniji zdaj 72 let za moške in 79 let za ženske, je po podatkih Registra za leto 1999 mogoče predvideti, da bo za rakom zbolel skoraj eden od treh moških in ena od treh žensk.

691. V Sloveniji so poškodbe tretji vzrok umrljivosti, takoj za boleznimi obtočil in novotvorbami. Vsako leto zaradi poškodb umre 1.600 ljudi. V primerjavi z novotvorbami,

bolezni obtočil in drugimi kroničnimi boleznimi, poškodbe in zastrupitve prizadenejo nesorazmerno velik delež otrok in mlajših odraslih in so glavni vzrok umrljivosti otrok, mladostnikov in mlajših odraslih do 44. leta starosti. Delež umrljivosti zaradi poškodb v letu 2001 znaša pri predšolskih otrocih 35%, pri šolskih otrocih 47%, pri mladostnikih kar 73% in pri mlajših odraslih 46%. Zaradi poškodb izgubimo kar 27% od skupnega števila izgubljenih let potencialnega življenja, kar uvršča poškodbe na prvo mesto med vzroki prezgodnje umrljivosti in na prvo mesto po bremenu socialne in ekonomske izgube za družbo.

2. Nacionalni program zdravstvenega varstva

692. Nacionalni program zdravstvenega varstva Republike Slovenije - Zdravje za vse do leta 2004 (Uradni list RS, št. 49/2000) upošteva strateške usmeritve iz dokumenta Svetovne zdravstvene organizacije (SZO) "Zdravje za vse do leta 2000", zdravstveno stanje prebivalstva Slovenije, pogoje za politiko krepitev zdravja, zmanjševanje razlik v možnostih za zdravje različnih skupin prebivalcev in krepitev osebne odgovornosti za zdravje, zagotavljanje pravice do življenjskega okolja, ki omogoča najvišjo raven zdravja in blagostanja, dvigovanje kakovosti zdravstvenega varstva in raziskave problematike zdravja.

693. Nacionalni program zdravstvenega varstva opredeljuje način zagotavljanja teh usmeritev ob upoštevanju celovitega sistema zdravstvenega varstva, gospodarskih in družbenih razmer v Sloveniji in vseh dejavnikov, ki pomembno vplivajo na zdravje prebivalstva. Programi za krepitev zdravja posegajo na mnoga področja zunaj zdravstva.

694. Na podlagi zdravstvenega stanja prebivalstva, njegovih demografskih značilnosti (predvsem večanja deleža starih nad 60 let), socialno ekonomskih značilnosti (naraščanje števila revnih) in razvoja sodobne medicinske stroke, lahko pričakujemo povečane zahteve po zdravstvenih storitvah in zato povečevanje stroškov za zdravstvene programe. Nujna je tudi zahteva po večji učinkovitosti in uspešnosti izvajalcev. Podlago za to daje smotrna mreža javne zdravstvene službe, v kateri enakopravno sodelujejo javni zdravstveni zavodi in zasebniki koncesionarji.

695. Sredstva za zdravstveno vzgojo, spremljanje zdravstvenega stanja prebivalstva, uresničevanje republiških programov krepitev zdravja, nacionalne programe za razvoj terciarne dejavnosti, socialnomedicinske, higiensko-epidemiološke in zdravstveno-ekološke dejavnosti, preprečevanje nalezljivih bolezni, vključno z okužbo z virusom HIV in boleznimi odvisnosti ter dopolnilna sredstva za delovanje javne zdravstvene službe na primarni ravni na demografsko in socialno ogroženih območjih zagotavlja država iz proračuna, oziroma občine za programe, ki niso zajeti v državnem programu.

696. Zdravstvene programe in storitve, določene z zakonom, zagotavljamo v sistemu obveznega zdravstvenega zavarovanja. Poleg tega pa obstaja tudi prostovoljno zdravstveno zavarovanje za razliko do polne vrednosti določenih storitev, za večji obseg pravic, za višji standard storitev in za dodatne storitve.

697. Tudi v Republiki Sloveniji želimo oblikovati politiko zdravstvenega varstva. Odgovornost za zdravje oziroma pravica do zdravja je v prvi vrsti odvisna od zavedanja, ravnanja in odgovornosti posameznika za varovanje in ohranjanje lastnega zdravja, država pa mora zagotoviti uresničevanje te odgovornosti z razporeditvijo na vse nosilce razvoja zdravstvene in socialne varnosti. Ta odgovornost države mora biti usklajena z globalnimi usmeritvami razvoja zdravstvenega varstva v državah EU in evropsko listino o socialni varnosti ter upoštevati dejstvo, da je zdravstvena dejavnost tudi ena izmed nosilcev razvoja. Usmeritve, ki jih priporoča SZO, kažejo v smer krepitev zdravja, kar pomeni, da imajo posamezniki in skupnosti večjo možnost in odgovornost vplivati na svoje zdravje.

698. V ta namen bo država z zakonodajo, s programi izobraževanja in drugimi ukrepi podpirala usmeritve k preventivnim zdravstvenim programom za krepitev zdravja in preprečevanja bolezni. Skladno s temi usmeritvami bomo prilagajali tudi način delovanja zdravstvene službe.

699. Ta dokument nacionalnega programa zdravstvenega varstva vsebuje:

- zdravstveno varstvo prebivalcev Slovenije v primerjavi z nekaterimi državami v Evropi,
- strategijo in razvojne usmeritve zdravstvenega varstva,
- prednostna razvojna področja,
- usmeritve in merila za oblikovanje mreže javne zdravstvene službe,
- spremljanje razvoja zdravstvenega varstva in zdravstvenega stanja in
- odgovornosti za izvajanje nacionalnega programa zdravstvenega varstva.

3. Financiranje

700. Na področju zdravstvenega varstva zagotavljamo v Republiki Sloveniji vse od leta 1992, po spremenjeni zdravstveni zakonodaji, in postopni reformi zdravstvenega varstva sorazmerno stabilno in uravnoteženo financiranje. Delež BDP za zdravstvo iz javnih virov je znašal za leto 1998 6,60%; delež zasebnih sredstev, oziroma sredstev prostovoljnega zdravstvenega zavarovanja pa je znašal 0,90% BDP. Ocenjen delež BDP iz obeh virov za leto 1998 je 7,9% BDP in ostaja nespremenjen glede na leto 1997. V zadnjih petih letih je bil delež javnih izdatkov za zdravstvo uravnotežen in ni presegel 7% BDP. Zasebni del sredstev, upošteva sredstva prostovoljnega zdravstvenega zavarovanja od leta 1992 narašča in je predstavljal za leto 1998 že 13% celotnih izdatkov za zdravstvo. Če bi poleg navedenih virov sredstev upoštevali tudi celotna zasebna sredstva, ki jih zavarovane osebe plačujejo za različna plačila v zdravstvene namene (osebni nakupi zdravil, samoplačniške storitve, prostovoljno zavarovanje pri Adriaticu in drugi izdatki povezani z zdravstvenimi potrebami), bi celoten delež zasebnih sredstev za zdravstvo v Republiki Sloveniji že presegel 20% in bi bil primerljiv z državami EU. V nadaljevanju vam podajamo še dodatne statistične podatke.

Table 77

Assessment of expenditure on health in the Republic of Slovenia in current prices and percentages of GDP*

SOURCE AND TYPE OF EXPENDITURE	1996 bn SIT % BDP		1997 bn SIT % BDP		1998 bn SIT % BDP		1999 bn SIT % BDP		2000 bn SIT % BDP	
Public expenditure	168.90	6.62	191.31	6.58	216.26	6.64	237.82	6.55	270.40	6.64
COMPULSORY										
INSURANCE	116.97	4.58	133.52	4.59	148.78	4.57	166.09	4.57	190.37	4.67
Payment for	25.22	0.99	27.96	0.96	33.91	1.04	37.43	1.03	42.89	1.05
health services										
Payment for	3.71	0.15	4.30	0.15	4.78	0.15	5.00	0.14	7.85	0.19
medication and										
aids	23.00	0.90	25.53	0.88	28.79	0.88	29.30	0.81	29.29	0.72
HIIS costs	4.76	0.19	5.40	0.19	5.71	0.18	6.23	0.17	6.78	0.16
Other										
expenditure										
STATE BUDGET	3.04	0.12	3.63	0.12	3.73	0.11	4.12	0.11	4.27	0.10
FUNDS	1.72	0.07	1.77	0.06	1.98	0.06	2.16	0.06	2.16	0.05
For health										
progs. and										
other										
expenditure										
Investment										
MUNICIPALITY										
BUDGETS*	1.69	0.07	2.07	0.07	2.54	0.08	3.05	0.08	3.33	0.08
2. Other										
expenditure										
VOLUNTARY	21.35	0.84	25.71	0.88	29.47	0.91	33.75	0.93	41.66	1.02

HEALTH INSURANCE**										
3. TOTAL	196.70	7.70	224.49	7.72	253.98	7.81	280.85	7.72	322.17	7.91
4. GDP*	2.552.67		2.906.7		3.279.9		3.592.0		4.074.0	

Source: HIIS

* Data for budget funds from the state and municipalities and for GDP for 2000 are an estimate based on annual adjusted estimates of the Office for Macroeconomic Analysis and development of GDP for the previous year, and on estimates from the same office for the current year.

**The table contains data for compulsory and voluntary health insurance after final accounts of the Institute for all years except 1999, where there are data for voluntary insurance from the Institute from Jan. to Oct. 1999 and an estimate of business of the mutual fund for the remaining two months of 1999.

The data do not include funds for voluntary health insurance of Adriatic and direct payments by individuals, i.e. self-payment.

Value of entire agreement programme by individual activity in 2000 (in December 1999 prices):

- 61,14%: Specialist outpatient and hospital activity
- 28,39%: Basic health care activity
- 5,96%: Social security institute activity
- 2,43%: Pharmaceutical activity
- 1,94%: Health resort activity

4. Pokazatelji po opredelitvi WHO

(a) Otroška umrljivost

701. Umrljivost dojenčkov je pomemben kazalec družbenega in ekonomskega razvoja ter kazalec kakovosti zdravstvenega varstva. V zadnjih desetletjih se je umrljivost dojenčkov v Sloveniji zelo znižala. Leta 1990 je bila 8,4 na 1000 živorojenih in se je do leta 2001 znižala na 4,2 na 1000 živorojenih. Znižala se je tudi zgodnja neonatalna umrljivost, kjer upoštevamo smrti v prvem tednu življenja, medtem ko je mrtvorojenost ostala na približno enaki ravni (leta 1990 je bila 4,5 na 1000 rojstev, leta 1999 5,0 na 1000 rojstev). Pri skoraj polovici dojenčkov umrlih v zadnjih desetih letih so bila vzrok smrti stanja, ki izvirajo v perinatalnem obdobju, na drugem mestu so bile prirojene nepravilnosti.

702. Pri otrocih starih od enega do treh let se je umrljivost v opazovanem obdobju znižala z 45,9 na 37,2 na 100 000, pri otrocih starih od štiri do šest let pa z 33,4 na 15,3 na 100 000. Prevladovali sta dve skupini vzrokov – poškodbe in zastrupitve, ki so bile vzrok skoraj polovici vseh smrti, in prirojene nepravilnosti.

703. Letna stopnja umrljivosti je bila v zadnjem desetletnem obdobju (1990 –1999) v skupini mladih, starih od 7 do 19 let, 38 smrti na 100000 mladih (7-19 let). V starejši skupini (15-19 let) smo zabeležili kar tri-krat več smrti kot v mlajši skupini. V opazovanem desetletnem obdobju (1990-1999) se število smrti mladih ni pomembno spremenilo. Vodilni vzroki smrti v obravnavani skupini so poškodbe in zastrupitve in predstavljajo 67,2 % vseh smrti. Med poškodbami in zastrupitvami so transportne nezgode najpogostejši zunanji vzrok smrti s 57,7 %, sledijo samomori s 23,7%. Zaradi poškodb in zastrupitev so bili pomembno bolj ogroženi fantje (3 :1). Drugi najpogostejši vzrok smrti v tej starostni skupini so rakasta obolenja s štirimi smrtmi na 100000 mladih (7-19 let). Na tretjem mestu so bolezni centralnega živčnega sistema z dvema smrtma na 100000 mladih (7-19 let). Tudi zaradi bolezni je v povprečju umrlo več fantov kot deklet (2:1).

(b) Dostop do zdrave pitne vode

704. Dostop do zdrave pitne vode imajo vsi prebivalci mestnih področjih ter 97% prebivalcev kmečkih področjih.

(c) Dostop do ustreznih sanitarij

705. Dostop do ustreznih sanitarij imajo vsi prebivalci.

(d) Nalezljive bolezni in cepljenje

706. V Sloveniji v zadnjih desetih letih nalezljive bolezni niso najpogostejši vzrok za prezgodnjo umrljivost, vendar se še vedno pomembne tako zaradi zbolelih in njihovega epidemičnega pojavljanja kot tudi zaradi zelo pogosto težkega, celo smrtnega poteka.

707. Nekatere bolezni obvladujemo z najučinkovitejšim ukrepom, to je z dobro pripravljenim in koordiniranim programom cepljenja. S predpisanim programom in strokovnimi navodili je natančno določena mreža izvajalcev cepljenja in naloge, ki so potrebne za izvedbo vseh faz programa cepljenja, vključno z evalvacijo. Predlog programa cepljenja, koordiniranje izvajanja programa in strokovna navodila, svetovanje ter analiza in ocena stanja v državi se pripravljajo na Inštitutu za varovanje zdravja Republike Slovenije, kjer poteka tudi nabava, centralno shranjevanje in distribucija cepiva za nemoteno izvajanje cepljenja. Za uresničevanje programa cepljenja je v vsakem zdravstvenem zavodu odgovoren imenovani zdravnik.

708. Proti avici je bilo cepljenje uvedeno leta 1937. Že od leta 1967 nismo registrirali nobenega primera več. Kljub temu še vedno obstaja verjetnost, da povzročitelja davice odkrijemo v žrelu, vendar zaradi visoke precepljenosti prebivalstva zaenkrat ni pogojev za širjenje bolezni. Zadnjih deset let je delež cepljenih obveznikov, to je otrok do dopolnjenega prvega leta starosti, vselej okoli 96%. Na podlagi rezultatov preučevanja imunosti prebivalstva za davico smo ugotovili, da so otroci s cepljenjem dobro zavarovani pred davico. Ugotovili pa smo, da se imunost za davico znižuje pri starejših ljudeh, zato smo predlagali cepljenje odraslih oseb.

709. Obvezno cepljenje proti tetanusu poteka v Sloveniji od leta 1951. Vsako leto je cepljenih okoli 96% otrok do enega leta starosti. Cepljeni so tudi odrasli v primeru tetanogene rane. Rezultati sistematičnega cepljenja in tudi postekspozicijskega cepljenja so očitni, saj so med redkimi zbolelimi za tetanusom le osebe, stare nad 50 let, ki še nikoli v življenju niso bile cepljene proti tetanusu. Prav tako že desetletja nismo zabeležili neonatalnega tetanusa.

710. Zaradi obveznega cepljenja proti oslovskemu kašlju, ki se je pričelo leta 1959, je število zbolelih zaradi oslovskega kašlja že od leta 1988 pod 100 primerov letno, zadnji dve leti pa celo pod 30 primerov letno. Pri cepljenju proti oslovskemu kašlju so bile v preteklih letih preširoko upoštevane kontraindikacije, kar je povzročalo nižji odstotek cepljenih, kot bi bil potreben, da bi lahko vplivali na širjenje bolezni. Z uvedbo cepljenja z acelularnim cepivom se odstotek cepljenih proti oslovskemu kašlju dviguje, saj ga je mogoče uporabiti tudi pri otrocih z nevrološkimi obolenji.

711. S cepivom proti otroški paralizi cepimo že od 1957. Vsako leto je s tremi odmerki cepljenih okoli 96% otrok, preden dopolnijo prvo leto starosti. Že od leta 1978 nismo registrirali zbolelih za otroško paralizo. Čeprav bolezni več kot 20 let ne registriramo več, je v programu eradikacije otroške paralize posebna pozornost posvečena ugotavljanju etioloških vzrokov v primeru akutne flakcidne paralize pri otrocih, mlajših od 15 let. V zadnjih letih se je namenjal veliko pozornosti cepljenju in zaznavanju akutnih flakcidnih paraliz ter njihovemu etiološkemu pojasnjevanju kot tudi zadržanju poliovirusov v laboratoriju oziroma ustrezno uničenje kužnega materiala, ki bi lahko vseboval virus otroške paralize.

712. Skupaj z drugimi evropskimi državami so potekale tudi pri nas priprave za priznanje Slovenije kot države, proste poliovirusov in otroške paralize. Slovenija je bila kot takšna država priznana lansko leto.

713. S cepljenjem proti ošpicam smo pričeli v Sloveniji leta 1968. Po letu 1979 dobi vsak otrok dva odmerka cepiva proti ošpicam. Žal delež cepljenih otrok ne presega 92%, kar vpliva na kopičenje neimune populacije. Za eliminacijo bolezni je nujno potrebno, da so otroci cepljeni v dovolj velikem odstotku. Še zlasti je potrebno cepljenje otrok, ki bi jih ošpice zaradi drugih bolezni lahko prizadele. Na podlagi podatkov o precepljenosti in rezultatov seroepidemiološkega preučevanja občutljivosti populacije ocenjujemo, da obstajajo pogoji za kopičenje občutljive populacije in tveganje za pojav epidemije ošpic na približno tri do pet let. Zato je nujno potrebno vzdrževanje visokega deleža cepljenih obveznikov z dvema odmerkoma cepiva.

714. Cepljenje proti mumpsu je bilo v Sloveniji uvedeno leta 1979. Od tedaj dalje število zbolelih za mumpsom iz leta v leto upada. Otroci prejmejo dva odmerka cepiva, obenem s cepivom proti ošpicam in rdečkam, proti katerim smo deklice pričeli cepiti leta 1972. Po letu 1990 je obvezno cepljenje proti rdečkam za oba spola, s čimer se je število zbolelih za rdečkami pomembno znižalo.

Tabela 78

Število prijavljenih zbolelih za nalezljivimi boleznimi, proti katerim cepimo v Sloveniji od 1990 do 2001

leto	oslovski kašelj	ošpice	tetanus	mumps	rdečke
1990	70	93	10	173	1894
1991	53	32	12	132	6799
1992	29	10	9	97	526
1993	65	7	8	93	201
1994	96	133	13	82	119
1995	35	398	8	65	139
1996	57	7	5	56	54
1997	81	9	5	60	36
1998	25	13	3	45	47
1999	23	1	5	41	22
2000	34	?	9	45	9
2001	77	?	2	43	8

715. Precepljenost proti davici, tetanusu, oslovskemu kašlju in otroški paralizi pri predšolskih otrocih v zadnjih letih ocenjujemo kot zadovoljivo, čeprav še vedno obstajajo predeli, kjer je precepljenost prenizka, še posebej kjer je večji delež romskega prebivalstva.

716. Precepljenost proti omenjenim boleznim pri šolskih otrocih dosega zahtevano raven. V omenjeni skupini je nekoliko slabša le precepljenost proti tetanusu pri mladini v 18. letu.

Tabela 79

Deleži cepljenih obveznikov v Sloveniji od 1990 do 1999

Leto	oslovski kašelj	davica-tetanus	otroška paraliza	ošpice	mumps	rdečke
1990	95,14	96,35	95,34	91,93	91,90	92,10
1991	95,43	96,41	95,95	89,95	89,92	89,98
1992	95,29	96,29	96,09	89,61	89,54	89,62
1993	96,81	96,78	96,94	88,71	88,66	88,72
1994	95,26	96,14	96,29	89,98	89,93	89,95
1995	95,75	96,73	96,77	92,57	92,52	92,51
1996	96,18	96,88	97,21	91,56	91,52	91,52
1997	91,98	92,53	90,97	94,70	94,70	94,70
1998	89,47	90,13	90,23	91,60	91,59	91,69

1999	91,89	92,40	93,25	96,26	96,23	96,31
------	-------	-------	-------	-------	-------	-------

(e) Pričakovana življenjska doba

717. V Sloveniji je bilo leta 2001 pričakovano trajanje življenja ob rojstvu 75,9 let (72,1 leto za moške in 79,6 let za ženske). Slovenija je edina država v tranziciji, ki je leta 2000 dosegla 6. Cilj SZO. Trenutno zaostaja za povprečjem EU 2,4 leta (tabela).

Tabela 80

Pričakovano trajanje življenja, ob rojstvu, države Evropske unije, centralne in vzhodne Evrope, zadnji uradni podatki

Država	Pričakovano trajanje življenja ob rojstvu
Nemčija	78,1
Irska (1998)	76,2
Italija (1998)	79,1
Avstrija	78,6
Danska (1998)	76,7
Slovaška	73,4
Francija	78,8
Češka	75,2
Finska	77,6
Slovenija	75,9
Povprečje EU	78,3
Poljska	73,9
Hrvaška	73,0
Madžarska	71,5

Vir: WHO/Europe, HFA Database, June 2002

(f) Dostop do usposobljenega zdravstvenega osebja

718. Dostop do usposobljenega zdravstvenega osebja v primeru zdravljenja običajnih obolenj in poškodb, ki je redno oskrbljeno z osnovnimi zdravili in je oddaljeno do ene ure hoda ali vožnje, imajo vsi prebivalci.

719. Za zdravstveno varstvo odraslih na primarni ravni skrbijo zdravniki splošne medicine, višje medicinske sestre in zdravstveni tehniki. Preskrbljenost odraslih prebivalcev se je od 1990 do 2001 leta izboljševala in je bila v letu 2001 povprečno 2144 odraslih, starih 20 let in več, na zdravnika v zdravstvenem varstvu odraslih. Opazne so bile velike regionalne razlike: število prebivalcev na enega zdravnika splošne medicine je najvišje v severovzhodni Sloveniji in presega predpisani normativ. Zdravniki splošne medicine izvajajo v okviru polivalentnih ambulant tudi zdravstveno varstvo predšolskih otrok ter zdravstveno varstvo šolskih otrok in mladine.

720. Pred spremembo sistema zdravstvenega varstva (pred letom 1992) je bila splošna medicina organizirana v okviru 63. zdravstvenih domov. Po letu 1991 so dejavnost splošne medicine začeli izvajati tudi zasebniki, ki so se večinoma organizirali v obliki individualnih praks (angl. solo practice), manj pa v obliki večjih zasebnih zdravstvenih zavodov. V letu 1992 smo beležili 6 zasebnih ambulant, v letu 1996 sta v dejavnosti splošne medicine delovala 102 zdravnika zasebnika, leta 1999 178 zasebnikov, leta 2001 pa 200 zdravnikov zasebnikov.

(g) Dostop do usposobljenega zdravstvenega osebja med nosečnostjo

721. Dostop do usposobljenega zdravstvenega osebja med nosečnostjo ima 99,3% nosečih žensk, 99% nosečnic pa takšno osebje obišče ob porodu.

722. Osnovno zdravstveno varstvo žensk izvajajo ambulantni ginekologi. V zadnjih letih se je preskrbljenost z ginekologi v zdravstvenem varstvu žensk postopoma izboljševala, medtem ko se je preskrbljenost s srednjimi in višjimi sestrami nekoliko poslabšala. V letu 2001 je po izračunu iz opravljenih delovnih ur v zdravstvenem varstvu žensk skrbel ginekolog za 7055 žensk.

723. Stopnja maternalne umrljivosti je zanesljiv kazalec razvitosti družbe in sprememb v organiziranosti zdravstvene službe. Po stopnji maternalne umrljivosti (števila umrlih žensk zaradi komplikacij v nosečnosti, ob in po porodu) se v zadnjih letih ponovno uvrščamo med vzhodnoevropske dežele, saj je v letu 1999 ponovno umrlo 17 žensk na 100 000 živorojenih otrok. V desetletnem obdobju smo najvišjo stopnjo maternalne umrljivosti zabeležili v goriški, celjski in novomeški regiji, ki po povprečni stopnji maternalne umrljivosti bistveno odstopajo od razvitih evropskih regij. Najpogostejši vzroki za maternalno umrljivost v Sloveniji so posredni porodniški vzroki (bolezni žensk, ki so obstajale pred nosečnostjo ali porodom in so se v času nosečnosti ali poroda bistveno poslabšale) ter drugi neposredni porodniški vzroki. Delež umrljivosti zaradi zunajmaternične nosečnosti in splavov se je v minulih letih najbolj zadovoljivo znižal, vendar sta to najlažje preprečljiva vzroka maternalne umrljivosti. Deleži smrti zaradi krvavitve in komplikacij v puerperiju v preteklih letih niso bili zadovoljivo znižani, vendar so ti vzroki težje preprečljivi.

(h) Dostop otrok do usposobljenega zdravstvenega osebja

724. Dostop do ustrezne zdravstvene oskrbe pri za to usposobljenem osebju imajo vsi otroci. Za zdravstveno varstvo predšolskih otrok na primarni ravni skrbijo pediatri v dejavnosti zdravstvenega varstva predšolskih otrok in zasebni pediatri s koncesijo, ponekod deloma tudi šolski in splošni zdravniki. Preskrbljenost predšolskih otrok z zdravniki v zdravstvenem varstvu predšolskih otrok na primarni ravni se je v zadnjih letih izboljševala in je bila v letu 2000 povprečno 808 otrok starih od 0 do 6 let na zdravnika v zdravstvenem varstvu predšolskih otrok, izračunano iz opravljenih delovnih ur. Glede na predpisani minimalni normativ 1000 otrok na 1 zdravnika je bila preskrbljenost najboljša v mariborski in ljubljanski regiji s 625 oziroma 675 otroki na zdravnika, najslabša pa v celjski, novomeški in ravenski regiji s 1212 oziroma 1039 oziroma 1018 otroki na zdravnika.

725. Kadrovska preskrbljenost šolskih otrok in mladine na primarni ravni se je v zadnjih letih (z zdravniki, specialisti, medicinskimi sestrami in zdravstvenimi tehnikami) pomembno izboljšala. V letu 2000 je bila povprečna kadrovska preskrbljenost z zdravniki, izračunanimi iz opravljenih delovnih ur 2056 mladih (7-19 let) na t.i. šolskega zdravnika. Ciljni normativ je 1700 šolskih otrok na zdravnika. Minimalni normativ 2200 so že dosegli v mariborskem, ljubljanskem, murskosoboškem, novogoriškem in koprskem zdravstvenem območju. V letu 2000 je bilo stanje najslabše na celjskem in ravenskem območju, kjer je moral šolski zdravnik poskrbeti za 3012 oziroma 3011 otrok. Sledita mu novomeško in kranjsko območje, kjer je moral šolski zdravnik poskrbeti za 2801 oziroma 2523 otrok.

5. Zdravstveno stanje v družbenih skupinah

726. Po dostopnih podatkih je zdravstveno stanje slabše pri tistih družbenih skupinah, za katere je značilna nižja stopnja izobrazbe ter večja stopnja brezposelnosti.

727. V obdobju prehoda v tržno ekonomijo so se z večanjem družbenih neenakosti začele povečevati tudi neenakosti v zdravju med različnimi družbenimi skupinami.

728. Republika Slovenija z zagotavljanjem dostopnosti zdravstvenega varstva za vse skupine prebivalstva ter z ukrepi socialne politike ter uresničevanjem nacionalnega programa proti socialni izključenosti zagotavlja primerno raven zdravja tudi za najbolj ogrožene skupine.

729. Republika Slovenija izvaja ukrepe socialne in zdravstvene politike, s katerimi zagotavlja dostop do zdravstvenega varstva in uresničevanje pravic do zdravstvenega varstva.

730. V Republiki Sloveniji je umrljivost dojenčkov med najnižjimi na svetu, kar je posledica dostopnega preventivnega zdravstvenega varstva v zvezi z nosečnostjo in porodom ter kvalitetnega preventivnega in kurativnega zdravstvenega varstva, ki je zagotovljeno vsem otrokom.

731. V zvezi z varovanjem zdravja pred vplivi okolja in škodljivimi vplivi na delovnem mestu je Republika Slovenija sprejela številne zakonske in podzakonske akte, s katerimi ureja to področje. Predpisi so usklajeni s pravnim redom EU na tem področju in povzemajo najzahtevnejše standarde.

732. Nadzor in spremljanje nalezljivih bolezni je urejeno z zakonom in podzakonskimi predpisi. Precepljenost otrok je visoka, za nekatere bolezni preko 90%, prevalenca nekaterih nalezljivih bolezni kot so tuberkuloza in HIV/AIDS pa nizka.

733. Staranje prebivalstva predstavlja dejavnik, ki bo v veliki meri vplival na bodoče zagotavljanje pravic do preskrbljenosti prebivalstva s kvalitetno zdravstveno oskrbo ter vplival na povečanje stroškov, namenjenih za zdravstvo. Starostniki v okviru sedanje ureditve niso prikrajšani oz. diskriminirani pri zdravstveni oskrbi oz. uveljavljanju pravic do zdravstvenega varstva.

734. Ustanovitelji javnih zavodov na ravni primarnega zdravstvenega varstva so lokalne skupnosti, kar zagotavlja sodelovanje in soodločanje lokalne skupnosti pri zagotavljanju primarnega zdravstvenega varstva.

735. Zagotavljanje informacij in vsebin, ki naj ljudi informirajo o dejavnikih, ki negativno ali varovalno vplivajo na zdravje, je ena od prioritet Nacionalnega programa zdravstvenega varstva Republike Slovenije - Zdravje za vse do leta 2004.

736. Republika Slovenija je sprejela zakonodajo, ki ureja področje dostopnosti do alkohola, tobaka ter sponzoriranje in reklamiranje v zvezi s temi substancami, ter uvaža obveznost države do strateškega načrtovanja na teh področjih.

737. Del dejavnosti prelimarnega zdravstvenega varstva je tudi preprečevanje srčnožilnih bolezni, to je bolezni, ki so najpogostejši vzrok prezgodnje smrtnosti in obolevnosti.

738. Na področju prepovedanih drog je Republika Slovenija sprejela nacionalni program boja proti prepovedanim drogam, skupaj z akcijskim načrtom aktivnosti, ki obsegajo od preventivnih dejavnosti do zdravljenja in ukrepov drugih sektorjev, ki sodijo na področje zmanjševanja ponudbe.

6. Vladni ukrepi na področju zdravstva

739. Ustava Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 33/91-I, 42/97, 66/2000 in 24/2003) opredeljuje Slovenijo kot pravno in socialno državo (2. člen). V poglavju o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah še posebej zagotavlja pravico do socialne varnosti. 50. člen določa, da imajo državljani pod pogoji, določenimi z zakonom, pravico do socialne varnosti. Država ureja obvezno zdravstveno, pokojninsko, invalidsko in drugo socialno zavarovanje ter skrbi za njihovo izvajanje. Vojnim veteranom in žrtvam vojnega nasilja je zagotovljeno posebno varstvo v skladu z zakonom. V omenjenem poglavju je posebej zagotovljena tudi pravica do zdravstvenega varstva. 51. člen določa, da ima vsakdo pravico do zdravstvenega varstva pod pogoji, ki jih določa zakon. Zakon določa tudi pravice do zdravstvenega varstva, ki se krijejo iz javnih sredstev.

740. Nacionalni program zdravstvenega varstva Republike Slovenije - Zdravje za vse do leta 2004 (Uradni list RS, št. 49/2000) vsebuje posebno poglavje z naslovom "Varovanje zdravja ostarelih", v katerem so zaradi specifičnih potreb tega prebivalstva izpostavljene naslednje prednostne naloge:

(a) Omogočanje čim daljšega neodvisnega življenja v okolju, ki so ga navajeni, predvsem v krogu svoje družine

741. V okviru skrbi za stare bodo izvajalci zdravstvenega varstva v mreži javne zdravstvene službe razvijali:

- zdravljenje na domu in zdravstveno nego,
- bolnišnice za podaljšano hospitalno zdravljenje.

742. V okviru socialnovarstvenih programov bomo sodelovali pri razvijanju in delovanju:

- dnevnih centrov za ostarele,
- pomoči starim na domu,
- storitev v varovanih stanovanjih.

V delo domov za ostarele naj bi se bolj vključevali tudi družinski člani in prostovoljci. V domovih za starejše občane in v posebnih socialnovarstvenih zavodih bomo zagotavljali ustrezno zdravljenje, rehabilitacijo in zdravstveno nego oskrbovancev. V pripravi na starost bomo dali poudarek izobrazbi vseh ljudi, da bodo bolje poznali procese in pojave, ki so vključeni ali spremljajo normalno staranje in spremembe, ki nastopijo z boleznimi ostarelih.

(b) Zagotavljanje ustreznega zdravstvenega varstva

743. Primarno zdravstveno varstvo bomo zagotavljali in približali ostarelim. Bolnišnično oskrbo bomo usmerili v hitro in učinkovito diagnostiko, terapijo in rehabilitacijo, katerih cilj je čim hitrejša vrnitev bolnika v domače okolje. Staranje prebivalstva bo posledično terjalo povečanje obsega zdravstvenih storitev na vseh nivojih zdravstvenega varstva.

(c) Organiziranje neinstitucionalnih oblik življenja ostarelih

744. Po spoznanjih mednarodne znanosti bodo zagotavljale ostarelim možnost neodvisnega življenja zunaj institucij tudi ustrezne službe na ravni lokalne skupnosti.

(d) Skrb za neozdravljivo bolne in umirajoče

745. Njim in njihovim najbližjim družinskim članom bomo posvetili večjo skrb. Izdelali bomo programe pomoči družinam umirajočih.

(e) Vzpostavitev enotnega obveznega zavarovanja za dolgotrajno nego

746. Z vzpostavitvijo enotnega obveznega zavarovanja za dolgotrajno nego bomo predvsem izenačili pravice za dolgotrajno nego, zagotovili kakovost izvajanja storitev, zagotovili enake pogoje in enake možnosti za uveljavitev pravic do dolgotrajne nege, dosegli večjo stopnjo humanizacije skrbi za ostarele, bolne in osamele, zmanjšali stopnjo hospitalizacije ter omogočili osebam kakovostno bivanje v svojem najbližjem socialnem okolju.

747. Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju v 25. določa, da je v celoti zagotovljeno plačilo storitev v primeru nujnega zdravljenja za osebe nad 75 let starosti, ki niso prostovoljno zavarovane. Sicer je prostovoljno zdravstveno zavarovanje pri nas visoko pokrito.

748. Za te osebe lahko Zavod za zdravstveno zavarovanje odobri tudi celotno plačilo ortopedskega, ortotičnega in drugega pripomočka pod pogoji, ki jih določi s splošnim aktom.

7. Družbeno sodelovanje pri načrtovanju, organizaciji, upravljanju in nadzoru osnovne zdravstvene oskrbe

749. Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju v 3. členu določa, da Republika Slovenija z ukrepi gospodarske, ekološke in socialne politike ustvarja pogoje za uresničevanje zdravstvenega varstva in nalog pri krepitvi, ohranitvi in povrnitvi zdravja ter usklajuje delovanje in razvoj vseh področij s cilji zdravstvenega varstva. Občina in mesto v skladu s svojimi pravicami in dolžnostmi zagotavljata pogoje za uresničevanje zdravstvenega varstva na svojem območju. Podjetja, zavodi, druge organizacije in posamezniki so pri opravljanju in načrtovanju svoje dejavnosti dolžni zagotavljati pogoje za uresničevanje zdravstvenega varstva z razvijanjem in uporabo zdravju in okolju neškodljivih tehnologij ter z uvajanjem ukrepov za varovanje in krepitev zdravja pri njih zaposlenih delavcev oziroma varovancev.

750. Omenjeni zakon v 8. členu nadalje določa, da občina oziroma mesto uresničuje naloge na področju zdravstvenega varstva s tem, da oblikuje in uresničuje programe za krepitev zdravja prebivalstva na svojem območju in zagotavlja proračunska sredstva za te programe; zagotavlja izvajanje higiensko epidemiološke, zdravstvenostatistične in socialnomedicinske dejavnosti za svoje območje, ki niso vključene v republiški program; oblikuje in izvaja program nalog za ohranitev zdravega okolja, ki niso vključene v republiški program; zagotavlja zdravstveno varstvo pripadnikov civilne zaščite, splošnih reševalnih služb, narodne zaščite in enot za zveze občine oziroma mesta, če tega nimajo urejenega na drugi podlagi; kot ustanovitelj javnih zdravstvenih zavodov zagotavlja sredstva za investicije in za druge obveznosti, določene z zakonom in z aktom o ustanovitvi ter zagotavlja mrliško pregledno službo.

8. Zdravstvenovzgojne aktivnosti

751. Zdravstvenovzgojne vsebine, predvsem o dejavnikih tveganja, ki ogrožajo zdravje ljudi, so vgrajene v vse izobraževalne programe na vseh stopnjah in zunaj šol, tako za mladino kot odrasle. Aktivnosti so načrtovane usklajeno in enotno za vso državo in jih vodi Ministrstvo za zdravje. Zdravstvenovzgojna aktivnost med prebivalci je usmerjena v navajanje na zdrav način življenja; pri tem so aktivnosti usmerjene v premagovanje tistih dejavnikov, ki najbolj ogrožajo zdravje in življenje prebivalcev posameznega območja. Socialno ekološki programi in projekti za promocijo zdravja so glavna usmeritev tako strategije SZO "Zdravje za vse do leta 2000", ki jo podpira večina evropskih držav in z njo dopolnjuje obstoječe sisteme zdravstvenega varstva ter integralne in medsektorske programe obravnave zdravja prebivalstva v določeni oblikovani skupnosti.

752. Spreminjanje vzorcev vedenja posega na kajenje, prehrano, telesne aktivnosti, čezmerno uživanje alkoholnih pijač in drog, duševno zdravje, spolno in reproduktivno zdravje. Aktivnosti temeljijo na zdravstvenovzgojnih vsebinah in učenju veščin za njihovo udejanjanje. V nadaljevanju sledi opredelitev naštetih aktivnosti v Nacionalnem programu zdravstvenega varstva Republike Slovenije - Zdravje za vse do leta 2004 (Uradni list RS, št. 49/2000).

Aktivnosti za preprečevanja kajenja

753. Aktivnosti bomo usmerjali na štiri področja: uveljavljanje programov za preprečevanje kajenja, razvijanje razmer za možnost izbire okolja brez kajenja, priprava in izvajanje programov za odvajanje kajenja. Zaposleni bomo promovirali delovna mesta brez tobačnega dima. Predlagali pa bomo tudi, da se del davščin od prodaje tobačnih izdelkov nameni za vzgojo in osveščanje prebivalstva ter financiranje preventivne dejavnosti. Že leta 1996 je bil sprejet Zakon o omejevanju uporabe tobačnih izdelkov (Uradni list RS, št. 57/96), leta 2002 je bil sprejet Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o omejevanju uporabe tobačnih izdelkov (Uradni list RS, št. 119/2002), ki upošteva evropsko direktivo 2001/37/EC, v pripravi pa je tudi nacionalni program za tobak.

Uvajanje zdrave in uravnotežene prehrane

754. Aktivnosti bomo usmerjali predvsem v osveščanje prebivalcev o načelih zdrave, uravnotežene prehrane in uvajanje prehranskih navad v smislu pravilne izbire živil in biološke sestave hrane. Organiziran bo stalen prehranski nadzor zaradi proučevanja zdravstveno statističnih podatkov o obolevnosti in smrtnosti, ki so v posredni in neposredni zvezi z načinom in kakovostjo prehrane, ugotavljanje stanja prehranjenosti predvsem ogroženih skupin prebivalstva in sodelovanje pri vodenju prehranske politike v državi, usmerjanju v pridobivanje in ponudbo zdrave hrane. Pri Ministrstvu za zdravje je bil ustanovljen oddelek za živila in prehrano kot strokovno posvetovalno telo, ki opravlja različne naloge v zvezi z vodenjem prehranske politike ter zdravstvene problematike, predvsem na področju varnosti živil in zdravega prehranjevanja.

Povečanje števila telesno in športno aktivnih prebivalcev

755. Z načrtovanimi aktivnostmi bomo povečevali število telesno in športno aktivnih prebivalcev vseh starosti, predvsem odraslih, s ciljem fizične in psihične krepitve ter preprečevanja bolezni srca in ožilja in drugih kroničnih degenerativnih bolezni.

Preprečevanje čezmernega uživanja alkoholnih pijač in nedovoljenih drog

756. Izdelali in uresničevali bomo nacionalni program za preprečevanje čezmernega uživanja alkoholnih pijač in nedovoljenih drog; aktivnosti bodo usmerjene predvsem v delo z mladino, družino in šolo. Predlagali bomo, da se del davščin od prodaje alkohola uporabi za zdravstveno varstvene aktivnosti. Leta 1999 je bil sprejet Zakon o preprečevanju uporabe prepovedanih drog in o obravnavi uživalcev prepovedanih drog (Uradni list RS, št. 98/1999), leta 2003 pa je bil sprejet Zakon o omejevanju porabe alkohola (Uradni list RS, št. 15/2003), v pripravi pa je tudi imenovanje Sveta za alkoholno politiko.

757. Leta 1998 je Vlada Republike Slovenije ustanovila Urad za droge, katerega prednostna naloga je bila izdelava nacionalnega programa za prepovedane droge. Ta nacionalni program je trenutno v vladni proceduri. Sprejet je bil na Komisiji Vlade za droge in na Svetu vlade za socialno varnost, obravnava in sprejem v državnem zboru pa sta v skladu z načrtom sprejemanja evropskega pravnega reda predvideni v prvi polovici tega leta.

Izboljšanje duševnega zdravja

758. Izdelali in uresničevali bomo programe za zdravo duševno življenje, predvsem otrok in mladine, s spodbujanjem vključevanja v programe za obvladovanje stresov zaposlenih na delovnem mestu in ostarelih.

Pospeševanje spolnega in reproduktivnega zdravja

759. Pripravili in izvajali bomo program za zdravo spolnost, ki bo posegal na tri področja: na spolno vzgojo, načrtovanje družine in na preprečevanje spolno prenosljivih bolezni. Pri obvladovanju okužbe z virusom HIV bomo izvajali nacionalni program borbe proti aidsu.

760. Sredstva za financiranje zdravstvenovzgojnih aktivnosti zagotavlja državni proračun in proračun občin. Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju v 8. členu določa, da Republika Slovenija iz proračuna zagotavlja sredstva med drugim tudi za programiranje, usklajevanje in spremljanje izvajanja zdravstvene prosvete in vzgoje, vključno z založniško dejavnostjo, skladno s planom zdravstvenega varstva in da sofinancira znanstvenoraziskovalne dejavnosti na področju zdravstvenega varstva.

761. Ministrstvo za zdravje je tako v letu 2002 objavilo naslednje javne razpise:

- Javni razpis za sofinanciranje založniških projektov na področju promocije zdravja
- Višina sredstev, namenjenih sofinanciranju po tem razpisu, je bila do 10.000.000 SIT.
- Javni razpis za sofinanciranje stroškov organizacije mednarodnih strokovnih srečanj s področja zdravstvenega varstva in medicine v Republiki Sloveniji v letu 2002

Višina sredstev, namenjenih sofinanciranju po tem razpisu, je bila do 4.000.000 SIT.
- Javni razpis za sofinanciranje stroškov udeležbe na strokovnih srečanjih v tujini s področja zdravstvenega varstva in medicine v letu 2002
Višina sredstev, namenjenih sofinanciranju po tem razpisu, je bila do 3.000.000 SIT.
- Javni razpis za sofinanciranje programov promocije zdravja v letu 2002
Višina sredstev, namenjenih sofinanciranju po tem razpisu, je bila do 25.000.000 SIT.

9. Mednarodna pomoč

762. Mednarodne pomoči pri uresničevanju pravice, ki jo varuje 12. člen tega pakta, v Republiki Sloveniji nimamo.

13. IN 14. ČLEN

PRAVICA DO IZOBRAŽEVANJA

Izobraževanje

763. Socialno vključevanje je predvideno s sistemskimi in vsebinskimi spremembami na področju izobraževanja. Leta 1996 je slovenski parlament sprejel novo šolsko zakonodajo ter tako uzakonil novo sistemsko ureditev na vseh področjih izobraževanja, ki je prinesla večjo raznolikost in prilagodljivost oblik in metod šolanja, odprtost in prenosljivost šolskega sistema ter sistemske možnosti vseživljenjskega učenja.

764. Nova sistemska ureditev je omogočila vsebinsko reformo programov, kurikulumov in katalogov znanja, ki je bila izvedena med letoma 1996 in 1999. Med glavnimi cilji in načeli vsebinske reforme je tudi zahteva po preoblikovanju programov, tako da zagotavljajo enake možnosti izobraževanja, dajo šolam pomembnejšo vlogo v socialnem vključevanju, bolje vključujejo otroke, mladino in odrasle v izobraževanje ter jih pripravijo na visokokakovostno življenje, vseživljenjsko učenje in poklic.

765. V kolikšni meri so bili z vsebinsko reformo doseženi ti cilji, bo pokazala ocena reformiranih programov, ki jo od leta 1999 izvaja Urad RS za šolstvo, Svet za evalvacijo.

Predšolska vzgoja

766. V skladu z 10. členom Zakona o vrtcih (Ur. l. RS, št. 12/96 in 44/2000) morajo občine zagotoviti možnost vključevanja otrok v vrtec. Kadar v kraju bivanja ni vrtca, ki izvaja javno službo, oziroma vrtec nima prostih mest, starši pa izrazijo interes za vključitev v vrtec tolikšnega števila otrok, da bi bilo smiselno oblikovati nov oddelek, je lokalna skupnost dolžna začeti postopek za zagotovitev dodatnih prostih mest v javnem vrtcu ali razpisati koncesijo. Zakon poleg tega zagotavlja otrokom iz socialno ogroženih družin prednost pri sprejemu v vrtec.

767. Programi predšolske vzgoje se financirajo iz javnih sredstev, sredstev ustanovitelja, plačil staršev ter donacij in drugih virov.

768. Zakon o vrtcih določa, da je osnova za plačilo staršev cena programa, v katerega je otrok vključen; plačilo staršev določi lokalna skupnost na podlagi lestvice, ki starše razvršča v razrede, upošteva dohodek na družinskega člana v primerjavi s povprečno plačo na zaposlenega v Republiki Sloveniji. Starši, ki prejema denarno socialno pomoč po predpisih o socialnem varstvu, so plačila oproščeni. Če je v vrtec vključen več kot en otrok iz družine, starši za starejše otroke plačujejo za en razred nižjo ceno.

769. Od 1. januarja 2000 starši plačujejo največ 80 in najmanj 10 odstotkov cene programa predšolske vzgoje, v katerega so vključeni njihovi otroci. Najvišji razred torej plačuje 80 odstotkov cene programa. Starši lahko pri pristojnem občinskem organu oddajo prošnjo za nižje plačilo; na podlagi zahtevanih podatkov organ uvrsti starše v razred na lestvici in tako določi višino plačila vrtca. Občina vsako leto 1. januarja ponovno določi plačilo staršev.

770. V izjemnih primerih lahko občina na podlagi mnenja in podatkov pristojnih služb (davčni organ ali center za socialno delo) spremeni že določeno plačilo ali razred.

771. Leta 2001 je povprečno plačilo znašalo 32,4 odstotka cene programov. Razliko do polne cene programov, tj. 67,6 odstotka, so v skladu z zakonodajo krile občine.

Table 81

**Percentage of children whose parents have been exempted from payment
for pre-school education programmes**

Year	1997	1998	1999	2000	2001	2002
%	4.4	4.2	4.2	5.7	5.7	6.0

Source: Slovene Statistical Office, 2000, 2001 and 2002, the Pre-school Education Section, Ministry of Education.

772. V javno mrežo vrtcev so vključeni javni vrtci in zasebni vrtci s koncesijo, oddelki za predšolsko vzgojo v izobraževalnih ustanovah za otroke in mladostnike s posebnimi potrebami ter oddelki vrtcev v bolnišnicah, katerih dejavnost je namenjena območju države.

773. V šolskem letu 2001/02 je deloval 801 vrtec s 3.477 oddelki, od tega 48 razvojnih oddelkov za otroke s posebnimi potrebami, 82 oddelkov, v katere so vključeni tudi otroci s posebnimi potrebami, in 28 oddelkov v bolnišnicah, katerih dejavnost je namenjena območju države.

Table 82

Proportion of children attending kindergarten

School year	% of children attending	
1997/98	58.6	
1998/99	58.9	
1999/2000	61.1	56.2*
2000/01	61.6	56.6*
2001/02	55.2*	

Source: Pre-school Education Section, Ministry of Education.

* Note: Since kindergartens were requested to supply the number of children attending by age, the methodology employed in determining the level of inclusion has changed. Previously the proportion of included children was determined in comparison with the population of children aged 1 to 6 years, whereas now the proportion of included children by full year of age is determined in comparison with the entire population of children of the same age. With the current methodology proportion of inclusion is reduced by around 4 per cent.

Table 83

Number of children attending kindergarten by age group

Number	Of which preparing for school	Aged 1 year and less	Aged 2 years	Aged 3 years	Aged 4 years	Aged 5 years	Aged 6 years
1999/2000 school year							
64 151	17 966	2 967	6 656	9 970	12 922	14 408	17 228
2000/01 school year							
63 328	15 817	3 422	6 974	10 641	13 316	14 407	14 568
2001/02 school year							
61 803	12 562	3 638	7 104	10 071	13 307	14 710	11 973

774. Ustanavljanje javnih in zasebnih vrtcev omogoča staršem večjo izbiro oblik, metod in vsebine za njihove otroke. Zakon o vrtcih daje staršem pravico do izbire predšolskega vzgojnega programa v javnem in zasebnem vrtcu. Za otroke, ki zaradi bolezni ne morejo biti vključeni v vrtec, se lahko predšolska vzgoja opravlja tudi na domu otroka.

775. Zasebni vrtci ponujajo javne programe predšolske vzgoje, ki se osredotočajo na določene dejavnosti (glasba, zdravje, prehrana, angleščina), programe po posebnih pedagoških načelih (Valdofski vrtec) ali katoliške programe predšolske vzgoje.

776. Različne programe ponujajo tudi javni vrtci, kar omogoča Kurikulum za vrtce, nacionalni dokument, ki predstavlja strokovno podlago za delo z otroki. Na podlagi tega dokumenta vrtci oblikujejo izvedbene kurikule, pri tem pa upoštevajo odziv otrok, okolje in potrebe staršev.

Osnovnošolsko izobraževanje

777. Slovenija skuša mrežo osnovnih šol oblikovati tako, da so šole oziroma vsaj nižji razredi čim bližje otrokovemu prebivališču. V šolskem letu 2000/01 je delovalo 448 neodvisnih in centralnih šol ter 366 podružnic, ki so enote centralne šole in niso organizacijsko neodvisne. Na podružničnih šolah najpogosteje poučujejo prve štiri, redkeje manj ali več razredov; obstajajo tudi take s popolno osemletko. V številnih podružnicah (225 šol) so učenci razporejeni v kombinirane oddelke, ki so lahko dvo- ali večrazredni. Zaradi splošnega zmanjšanja števila učencev v Sloveniji se ta način poučevanja pogosteje kot v preteklosti uporablja tudi v centralnih in neodvisnih šolah (v šolskem letu 2000/01 v 17 šolah).

778. Obvezni del osnovnošolskega izobraževanja, ki vključuje obvezne in izbirne predmete ter razredne ure, se v celoti financira iz javnih sredstev. V skladu z normativi in standardi vlada financira tudi dele širšega programa: dopolni pouk, dodatni pouk, šola v naravi, pomoč učencem z učnimi težavami in delo s posebej nadarjeni učenci, varstvo izven pouka za učence od 1. do 4. razreda ter obvezni izbirni predmeti v obsegu, ki ga določa urnik za osemletne osnovne šole. Šola lahko dodatno zaračuna za druge dejavnosti v okviru širšega programa, npr. za šolo v naravi, dodatne obvezne izbirne dejavnosti itd. (Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport sofinancira šolo v naravi za vse učence ter šolam zagotavlja dodatnih 15 odstotkov sredstev, ki šolam pripadajo za ta namen, tj. za učence, ki zaradi socialne ogroženosti ne morejo v celoti plačati šole v naravi).

779. V prvem razredu devetletke polovico ur pouka poučuje dodaten učitelj, ki je običajno vzgojitelj predšolskih otrok. V prvem obdobju (prva tri leta) osnovne šole učence spremlja isti učitelj, učenčevo znanje pa se ocenjuje opisno. Kurikulum za prvi razred upošteva razvojno raven učencev ter vključuje metode in oblike dela, ki so primerne za šest let stare otroke. Pomembni vidiki učenja, kot je učenje branja in pisanja, so usmerjeni proti postopnemu, temeljitemu in tudi samostojnemu razvijanju spretnosti, kar pomeni, da je doseganje ciljev razporejeno čez celotno prvo triletno obdobje za tiste učence, ki potrebujejo takšno hitrost učenja.

780. Strokovni svet RS za splošno izobraževanje je za vse predmete v devetletki sprejel nove kurikule, ki predvidevajo učenčev vsestranski razvoj – od čustvenega do socialnega, kognitivnega, motoričnega in moralnega razvoja.

781. Novi kurikuli vključujejo različne metode in oblike poučevanja, zaradi katerih je pouk bolj raznolik in zanimiv, učitelji in učenci pa imajo poleg tega dovolj časa za ponavljanje snovi in utrjevanje znanja, ustno preverjanje in ocenjevanje znanja, razprave ter vzpostavljanje pristnejšega odnosa (večja vloga učitelja v vzgoji otroka).

782. Slovenija se z upoštevanjem evropskih priporočil za individualizacijo in diferenciacijo pouka ter z možnostjo izbire treh predmetov v tretjem triletnem obdobju osnovne šole sistematično posveča vsakemu učencu in pri tem upošteva njegove sposobnosti, zanimanje in pričakovanja. Za učence z učnimi težavami in posebej nadarjene učence pristojno ministrstvo financira pol učne ure tedensko na enoto.

783. V osmem in devetem razredu si učenci pri materinščini, matematiki in tujem jeziku lahko izberejo eno od treh ravni zahtevnosti, medtem ko se v sedmem razredu na različnih ravneh zahtevnosti lahko organizira četrtna ur, namenjenih tem predmetom.

784. V prvem in drugem obdobju osnovne šole učenci praviloma ne ponavljajo razreda; v tretjem triletnem obdobju negativno ocenjeni učenci opravljajo popravni izpit ali ponavljajo razred.

785. Uvaja se tudi deseti razred, namenjen učencem, ki niso uspešno opravili končnega preverjanja znanja in ki želijo izboljšati svoje rezultate.

786. Strokovni svet RS za splošno izobraževanje je sprejel prenovljen kurikulum za osemletko, ki se bo izvajal do popolne uvedbe devetletke.

Srednješolsko izobraževanje

787. V mrežo srednješolskega izobraževanja so vključene javne in zasebne srednje šole. V šolskem letu 2000/01 je večina srednjih šol v Sloveniji (77) izvajala splošnoizobraževalne programe (gimnazije). Sledijo jim ekonomske šole (39), šole za metalurgijo in strojništvo (32), elektrotehniko in računalništvo (18), tekstilne (14) ter družboslovne in umetniške šole (14), pa šole za gostinstvo in turizem, lesarske, zdravstvene in gradbene šole itd.

788. Srednje šole in programi so razporejeni v skladu s sprejetimi merili in standardi za oblikovanje mreže srednješolskega izobraževanja. Pristojno ministrstvo vsako leto objavi javni razpis za vpis v srednje šole in programe s številom prostih mest. Pri določanju števila prostih mest ministrstvo upošteva sprejeta merila in standarde za oblikovanje mreže srednješolskega izobraževanja ter potrebe in možnosti gospodarstva in šol.

789. Učenci, ki uspešno zaključijo osnovno šolo, lahko izberejo katerikoli program. Preizkus nadarjenosti se zahteva samo za nekatere umetniške programe (likovna umetnost, gimnazije, oblikovanje ipd.). Za vpis na športne oddelke splošnih srednjih šol je treba predložiti dokazila o športnih dosežkih.

790. V programe nižjega poklicnega izobraževanja se lahko vpišejo učenci, ki so končali vsaj šesti razred osnovne šole in opravili osnovnošolsko obveznost.

791. Letni razpis omogoča vpis v vse programe, vendar ga lahko šole omejijo, če število prijavljenih zelo presega število prostih mest (to zadeva predvsem gimnazije ter šole in programe, ki so na voljo v večjih mestih).

Visokošolsko izobraževanje

792. Posebna pozornost je posvečena mreži visokih strokovnih šol, ki odgovarjajo na povpraševanje po diplomantih z določenih področij ali poklicih na regionalni in nacionalni ravni. V študijskem letu 2001/02 je bilo na voljo 22 javnih visokošolskih programov ter po načelu regionalizma 12 zasebnih visokošolskih programov (5 visokih strokovnih šol v osrednjeslovenski regiji). Zaradi izjemnega zanimanja je bila oblikovana javna in zasebna pobuda za dodatnih 40 visokih strokovnih programov, vendar je pred nadaljnjim širjenjem mreže treba proučiti trg dela, mrežo racionalizirati in oceniti delo visokih strokovnih šol.

793. Slovenija ima trenutno dve univerzi (v Ljubljani in Mariboru) – obe sta državni – in deset neodvisnih univerzitetnih inštitutov – enega od teh je ustanovila država. Javni univerzitetni inštituti so v sedmih mestih. Fakultete poleg tega izvajajo programe za odrasle; gre za precej široko mrežo t.i. dislociranih enot (več kot deset lokacij po vsej Sloveniji). Postopoma se uveljavlja tudi izobraževanje na daljavo: na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani, na Fakulteti za gradbeništvo Univerze v Mariboru ter v okviru višješolskega strokovnega programa Poslovni sekretar (zasebni zavoda za izobraževanje DOBA).

794. Strateški cilji v visokem šolstvu so predvsem večji delež prebivalcev, predvsem mlade generacije, ki se odločajo za strokovne in univerzitetne študijske programe, več vpisnih mest in postopen umik omejitve vpisa na večini programov, postopno sofinanciranje izrednega študija ter večja uspešnost in učinkovitost dodiplomskih programov.

Table 84

**Advertised enrolment places in higher (university) education,
1998/99 to 2003/04**

School year	1998/99	1999/2000	2000/01	2001/02	2002/03	2003/04
Total	20 574	21 448	22 009	22 131	22 788	22 783
Full-time study	13 863	14 078	14 371	14 561	15 194	15 377
External study	6 711	7 370	7 638	7 570	7 594	7 406

Source: Press material at press conference of the Ministry of Education, Science and Sport, 10 January 2003.

Table 85

**Enrolment places by method of study (ratio of full-time to external students)
in higher education, 2001/02 to 2003/04**

School year	2001/02 %	2002/03 %	2003/04 %
Full-time study	65.8	66.7	67.4
External study	34.2	33.3	32.5

Source: Press material at press conference of the Ministry of Education, Science and Sport, 10 January 2003.

Table 86

Growth in the number of course places, 1996/97 to 2001/2002

School year	First year enrolment			Enrolment in all years	
	Full-time	External	Total	Full-time	Total
1996/97	14 527	5 893	20 420	37 314	50 667
1997/98	15 220	7 289	22 509	40 304	55 845
1998/99	16 669	9 877	26 546	43 654	64 072
1999/2000	17 198	10 062	27 260	44 837	66 198
2000/01	18 075	9 808	27 883	46 022	68 427
2001/02	18 279	10 350	28 629	49 400	72 320

Source: The development of education, National report of the Republic of Slovenia, MŠZŠ, 2001; statistical publications RR 759 and 786 (Students in the Republic of Slovenia, 2000/01 and 2001/02).

Table 87

Expansion of the network of professional colleges, courses offered and number of enrolment places, 1998/99 to 2003/04

School year	Number of colleges		Number of courses	Advertised enrolment places		
	Public, concessions	Private		For young persons	For adults	Total
1998/99	5	1	6	380	310	690
1999/2000	7	1	9	670	670	1 340
2000/01	13	4	12	1 120	1 550	2 670
2001/02	15	7	15	1 100	2 224	3 324
2002/03	17	15	17	1 460	3 768	5 228
2003/04	18	19	19	1 750	4 407	6 157

Source: Press material at press conference of the Ministry of Education, Science and Sport, 10 January 2003.

Dijaški in študentski domovi

795. V Republiki Sloveniji je dijakom na voljo mreža javnih dijaških domov. Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja dijaške domove opredeljuje kot vzgojno-izobraževalne zavode, ki izvajajo javno veljavne vzgojne programe. Država jih ustanovi za dijake srednjih šol, ki po osnovni šoli svoje šolanje nadaljujejo na srednji šoli zunaj kraja bivanja.

796. V javno mrežo je vključenih 43 dijaških domov, iz državnega proračuna pa se financirajo tudi trije zasebni dijaški domovi. Mreža dijaških domov je zelo široka in ima dovolj mest za vse dijake v Sloveniji. Nekateri domovi delujejo v okviru šol, drugi, zlasti v večjih mestih, so neodvisni zavodi, namenjeni vsem dijakom na nekem območju.

797. V dijaških domovih je vsako leto nastanjenih od 7.000 do 8.000 dijakov, tj. približno 7 odstotkov celotne populacije dijakov. Dijaški domovi morajo skrbeti za dijake, jih vzgajati in izobraževati.

798. Dijaki morajo nastanitev v dijaškem domu plačati; cena je enaka za vse. Izobraževalni del programa se financira iz državnega proračuna.

799. Izvajajo se tudi ukrepi, s katerimi se visokošolskim in univerzitetnim študentom zagotavlja nastanitev v domovih. Del potreb krijejo dijaški domovi, ki imajo glede na demografske trende in obseg mreže srednjih šol prosta mesta za študente. Slovenija si poleg tega prizadeva povečati zmogljivosti študentskih domov, in sicer z novimi in obnovljenimi

stavbami ter podeljevanjem koncesij. Njen cilj je, da bi do leta 2005 v študentske domove namestila tretjino vseh študentov.

Izobraževanje odraslih in vseživljenjsko učenje

800. Izobraževanje odraslih, ki ima pomembno razvojno vlogo, bo izpolnilo pričakovanja samo z udejanjanjem zasnove in strategije vseživljenjskega učenja za vse. Pri tem se izobraževanje mladih in odraslih dopolnjujeta, kar pomeni, da so možnosti za učenje med prebivalstvom enakopravno in učinkovito razporejene.

801. Različni ljudje pa vseeno nimajo enakih možnosti za vključitev v izobraževanje in učenje, zlasti v izobraževanje odraslih, bodisi zato, ker jim take možnosti preprosto niso na voljo, bodisi jih iz različnih razlogov ne morejo izkoristiti. Razlik med stopnjo vključenosti različnih starostnih skupin v izobraževanje ni mogoče pojasniti zgolj s starostjo; upoštevati je treba še vsaj dva druga dejavnika, in sicer vpliv izobrazbe in vira financiranja.

802. Iz podatkov, zbranih konec leta 1998, je razvidno, da se vključevanje odraslih v različne oblike izobraževanja v posameznih življenjskih obdobjih močno spreminja. Najbolj aktivno se vanj vključuje starostna skupina od 26 do 40 let, odstotek udeležencev pa se po 40. letu občutno zmanjša.

803. Ker je ponudba izobraževanja usmerjena predvsem k mlajši generaciji, je dostop starejših skupin prebivalstva do nje slabši. Podobne trende je opaziti še v nekaterih drugih državah. Primerjava z državami članicami OECD kaže, da v večini teh držav vključevanje vztrajno upada s starostjo udeležencev, še zlasti po 55. letu.

804. Iz analiz poleg tega izhaja, da na manjšo aktivnost v izobraževanju precej vpliva pred tem pridobljena izobrazba. Čim višja je ta, tem višja je stopnja vključevanja v nadaljnje izobraževanje, ne glede na starost. Glede na to, da so starejši ljudje šolo obiskovali krajši čas (v starostni skupini od 55 do 64 let jih je srednjo šolo dokončalo samo 26 odstotkov), lahko sklenemo, da je nižja izobrazbena stopnja glavni dejavnik njihovega manjšega vključevanja v izobraževanje. Od leta 1987 se število aktivnih udeležencev izobraževanja med najnižje izobraženimi odraslimi še zmanjšuje, medtem ko se povečuje število najvišje izobraženih.

805. Pomemben dejavnik pri vključevanju odraslih v izobraževanje je tudi financiranje. Po podatkih sodeč si 54 odstotkov prebivalstva do 25. leta (brez rednih študentov in dijakov) samih financira izobraževanje, samo 16 odstotkov pa prejema podporo države. Delodajalci tej skupini ljudi stroške izobraževanja krijejo le redko. Velika večina delodajalcev krije stroške za več kot dve tretjini izobraževalnih tečajev za starostni skupini od 26–40 let in 41–60 let. Izobraževanje najstarejše starostne skupine pa je močno odvisno od državnega financiranja. Ta starostna skupina si zelo redko sama krije stroške izobraževanja.

806. Najmanj finančne podpore delodajalcev za izobraževanje je dodeljene tistim z najnižjo izobrazbeno stopnjo, podporo pridobi 36 odstotkov takih primerov. Po drugi strani najvišje izobraženim skupinam delodajalci krijejo skoraj tri četrtine stroškov izobraževanja. V približno dveh tretjinah primerov krijejo stroške izobraževanja tudi osebam z nižjo in srednjo poklicno ter srednjo splošno in strokovno izobrazbo. Povedano drugače, tisti z višjo stopnjo izobrazbe od delodajalcev prejmejo precejšnjo finančno podporo pri vključevanju v izobraževalne programe, najboljše izobražene med njimi podpira tudi država, medtem ko so najmanj izobraženi večinoma prepuščeni lastnemu financiranju.

807. Analiza dostopnih možnosti izobraževanja odraslih kaže, da se te razlikujejo glede na starost in pridobljeno stopnjo izobrazbe. Najpogosteje se izobražujejo odrasli v starosti od 26 do 40 let z najmanj srednješolsko izobrazbo, tik za njimi so mlajši odrasli, stari od 16 do 25 let. Vključevanje odraslih v izobraževanje po 40. letu močno upade in je nižje od državnega povprečja, po 60. letu pa se izobražujejo le redki posamezniki. Izobraževanje je bolj dostopno tistim odraslim, ki imajo končano najmanj srednjo šolo, saj prejemajo največje finančne spodbude od delodajalcev in države.

808. Leta 2000 je Evropski svet sprejel vrsto resolucij o velikih družbenih in gospodarskih spremembah v Evropski uniji. Pristop evropske družbe k izobraževanju se je moral korenito

spremeniti, zato je Komisija pripravila Memorandum o vseživljenjskem učenju. V dokumentu, ki je vrhunec vseh prizadevanj Evropske komisije za spodbujanje vseživljenjskega učenja po letu 1993, je znanje opredeljeno kot ključni dejavnik v gospodarskem razvoju Evropske unije kot svetovne regije. Na podlagi široke razprave, v kateri je sodelovala tudi Slovenija, Evropska komisija pripravlja akcijski načrt, ki bo državam članicam in državam kandidatkam pomembno vodilo pri načrtovanju izobraževalnih in kadrovskih razvojnih politik. Osrednja sporočila memorandumov so že pomembno vplivala na oblikovanje nacionalnega razvojnega programa Republike Slovenije za obdobje do leta 2006.

809. Ponudnike izobraževanja odraslih in institucionalna središča lahko razdelimo na tri skupine:

(a) ustanove za izobraževanje odraslih, ki jim je to osnovna dejavnost: ljudske univerze in izobraževalna središča podjetij;

(b) zavodi za izobraževanje mladine in odraslih. To so izobraževalne ustanove znotraj šolskega sistema, ki izobražujejo večinoma mlade, poleg tega pa ponujajo tečaje za odrasle (takšno izobraževanje poteka tudi na podlagi koncesije v nekaterih zasebnih izobraževalnih ustanovah);

(c) tretja skupina ustanov za izobraževanje odraslih je zelo široka, vanjo pa sodijo druge ustanove, ki delujejo na tem področju, vendar izobraževanje odraslih ni njihova osnovna dejavnost. To so ustanove, ki poleg osrednje dejavnosti (ta ni izobraževalna) v okviru svojega programa izobražujejo odrasle (v glavnem neformalno). Mednje uvrščamo tudi kulturno-umetniške ustanove, kot so knjižnice, muzeji, gledališča, arhivi, kulturni centri in tako naprej, politične organizacije in stranke, društva podeželskega in kmečkega prebivalstva, organizacije lokalnih skupnosti, društva za preživljanje prostega časa, strokovne organizacije, društva za varstvo narave, organizacije socialne varnosti, invalidske organizacije, društva za pomoč družinam, staršem in zakoncem, turistična društva, počitniške organizacije, društva starostnikov in upokojencev, gospodinjke organizacije in društva delavcev na začasnem delu v tujini.

810. Ministrstva zagotavljajo sredstva za ustanavljanje in delovanje ustanov za izobraževanje odraslih, ki se združujejo v omrežja, ter za razvoj in delovanje nujne infrastrukture. Podobno vlogo, še zlasti pri neformalnem strokovnem in poklicnem usposabljanju, imajo na svojih območjih gospodarske zbornice, pri uresničevanju pravice delavcev do izobraževanja pa tudi sindikati.

811. Zakon o izobraževanju odraslih določa, da se javne ustanove za izobraževanje odraslih financirajo iz državnega proračuna (plače, stroški, izvajanje programov, infrastrukturne dejavnosti in druge naloge). Zakon dopušča tudi druge vire financiranja in možnost ustanovitve sklada za izobraževanje odraslih na državni in lokalni ravni (vlaganje v učilnice, računalniško opismenjevanje in boni za učenje jezikov). Zlasti Zakon o javnih naročilih, privatizacijska zakonodaja in Zakon o društvih poleg tega širijo obseg izobraževanja odraslih in dostopnost finančnih virov ter ponujenih tečajev, spodbujajo izobraževalne dejavnosti v prostovoljskih organizacijah ter omogočajo boljši pregled nad razdeljevanjem in porabo javnih sredstev.

812. Zakon o izobraževanju odraslih določa, da udeleženci izobraževanja odraslih pridobivajo znanja, spretnosti in veščine in lahko dobijo javno priznano izobrazbo v posebnem tečaju za odrasle ter se udeležujejo tečajev ali delov tečajev, namenjenih mladini. Namen izobraževalnih tečajev za odrasle je dvig splošne izobrazbene in kulturne ravni prebivalstva, izboljšanje funkcionalne pismenosti, izpopolnjevanje znanja za delo in poklic, izobraževanje in usposabljanje brezposelnih, izobraževanje za demokracijo, učenje tujih jezikov, učenje slovenskega jezika za tujce, izobraževanje javnosti za uveljavljanje posebnih pravic manjšin in odraslih s posebnimi potrebami ter posebnih skupin.

813. V okviru programa za boj proti revščini in socialni izključenosti smo na področju izobraževanja odraslih razvili nekatere posebne izobraževalne programe in (so)financiramo naslednje izobraževalne programe, ki naj bi prispevali k odpravi vzrokov revščine in socialne izključenosti:

- tečaje funkcionalnega opismenjevanja, program Usposabljanje za življenjsko uspešnost in program družinske pismenosti: ti se v celoti financirajo iz javnih sredstev. V šolskem letu 2000/01 smo financirali izvajanje teh programov za 11 skupin s 112 tečajniki, v

šolskem letu 2001/02 pa za štiri skupine v okviru programa Usposabljanje za življenjsko uspešnost, še štiri pa v okviru programa družinske pismenosti;

- študijske krožke kot že uveljavljeno obliko izobraževalne in družabne animacije odraslih v lokalnem okolju. V šolskem letu 2000/01 smo financirali 173 študijskih krožkov z 880 aktivnimi udeleženci, v šolskem letu 2001/02 pa 286;
- borze znanja in središča za samostojno učenje: v šolskem letu 2000/01 smo sofinancirali 4 borze znanja in 24 splošnih izobraževalnih središč za samostojno učenje, v šolskem letu 2001/2002 pa dejavnosti 4 borz znanja in 32 splošnih izobraževalnih središč za samostojno učenje;
- učenje štirih tujih jezikov: v šolskem letu 2000/01 smo financirali 321 skupin z 2000 udeleženci, v šolskem letu 2001/02 pa 361 skupin;
- sofinanciranje izobraževanja odraslih pri pridobivanju prvega poklica: v šolskem letu 2000/01 smo sofinancirali 109 skupin z 2650 tečajniki, v šolskem letu 2001/02 pa 336 skupin;
- Projektno učenje za mlade: to je prvi javno priznani program neformalnega izobraževanja, namenjen zlasti za osebnostni razvoj in predpoklicno izobraževanje in usposabljanje. V zadnjih dveh šolskih letih smo sofinancirali izvajanje programa v osmih skupinah;
- izobraževanje brezposelnih: v šolskem letu 1998/99 smo v skladu s sklepom slovenske vlade začeli izvajati Program 5000, ki je namenjen izobraževanju mladih brez poklica. Izvajanje tega programa se zagotavlja skupaj z Zavodom RS za zaposlovanje. V šolskem letu 2000/01 je Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport sofinanciralo 65 izobraževalnih programov (1300 brezposelnih), v šolskem letu 2001/02 pa 50;
- lokalna svetovalna središča odraslim v lokalnih okoljih ponujajo preprost dostop do kakovostnih informacij in nasvetov o možnostih učenja. V drugi polovici leta 2001 jih je začelo delovati pet, štiri pa so v pripravi;
- izobraževalne programe za starejše: njihov cilj je osebna rast in boljša kakovost življenja. V šolskem letu 2001/02 smo sofinancirali izvajanje takih programov v 76 skupinah;
- računalniško opismenjevanje in seznanjanje odraslih z internetom: v šolskem letu 2001/02 smo sofinancirali izvajanje programa v 56 skupinah;
- programe za uveljavljanje posebnih pravic manjšin in odraslih s posebnimi potrebami: v šolskem letu 2001/02 smo sofinancirali 48 skupin;
- dvig izobrazbene ravni odraslih in večje vključevanje odraslih v izobraževanje. Za ta namen so bila v proračunu za leto 2002 namenjena posebna sredstva (načrtuje se uvedba izobraževalnih bonov).

Table 88

**Continuing vocational education and training of employees
in companies and other organizations, 1999***

All companies and organizations		Companies and other organizations that educate and train their employees		
Companies and other organizations**	Total number of employees	Number of companies that educate and train their employees	Number of employees	Number of participants in education and training
6 510	543 618	3 673	402 438	190 739

Source: Statistical Yearbook 2002.

* Data in this table are an estimate based on a sample.

** Survey includes all companies and other organizations with 10 or more employees.

Table 89

**Providers of continuing education and education programmes
and number of participants, 1999/2000**

	Number of providers (organizations)*	Number of programmes (seminars, courses, etc.)	Participants		
			Enrolled	Completed programme with certificate or public diploma	
				Total	Women
Total	380	17 213	250 751	148 838	62 948
Education programmes not publicly recognized	-	10 403	182 202	88 281	34 544
Publicly recognized education programmes	-	2 498	36 102	34 451	13 432
Language courses	-	4 312	32 447	26 106	14 972

Source: *Statistical Yearbook 2002*.

* These organizations are "people's universities", other specialized organizations, sections at schools and companies, driving schools and others.

Prehajanje med šolami, programi in izobrazbenimi stopnjami

814. Na osnovnošolski stopnji je prešolanje popolnoma prosto, saj imajo vse osnovne šole standardiziran učni načrt. Praviloma pa se otroci vpišejo v najbližjo osnovno šolo (vsaka ima določen šolski okoliš – območje, iz katerega se otroci vpisujejo), čeprav je mogoče v dogovoru med starši in šolo učence vpisati tudi v katero koli drugo osnovno šolo. Pri prešolanju ni nobenih diferencialnih pogojev.

815. Prestop med različnimi srednjimi šolami z enakim učnim načrtom omogočata tako Zakon o gimnazijah kot Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanju. Dijaki se lahko tako prešolajo med šolskim letom s soglasjem šole, na katero želijo prestopiti. Odločitev o tem sprejme ravnatelj šole, ki pridobi mnenje učiteljskega zbora.

816. Prestop med različnimi srednješolskimi programi je na splošno mogoč, vendar je treba v programih z različnimi predmeti opraviti ustrezne diferencialne izpite. Prestopa se navadno iz težjega v lažji program. Večina prestopov je po prvem letniku.

817. Novi šolski zakoni so uvedli različne mehanizme, ki omogočajo prestop tudi po dokončanju nekaterih srednješolskih programov (kot so poklicni programi in tečaji). Tako lahko na primer dijak splošne gimnazije ob koncu šolanja ne opravlja mature, temveč se vpiše v poklicni tečaj in po uspešnem zaključku pridobi obrt ali poklic.

Delež učencev in dijakov, ki izobraževanje nadaljujejo na naslednji stopnji

818. Delež učencev s končano osnovno šolo, ki nadaljujejo šolanje na srednjih šolah, presega 98 odstotkov.

819. Delež dijakov in vajencev, ki po dokončani srednji poklicni šoli nadaljujejo šolanje v programih poklicnega tehničnega izobraževanja, iz leta v leto narašča, trenutno pa presega 40 odstotkov.

Koraki za zmanjšanje osipa in zvišanje izobrazbene stopnje

820. S stališča boja proti socialni izključenosti je ključnega pomena vprašanje osipa. Ankete, izvedene še pred sistemskimi in vsebinskimi spremembami, so pokazale, da na vpis in osip v nadaljnjem šolanju (tj. po obveznem) vplivajo preveč toge oblike izobraževanja, ki ne upoštevajo različnih potreb, sposobnosti in interesov dijakov, učencev, vajencev in študentov ter ne ponujajo možnosti za ponovno vključevanje posameznikov v šolski sistem.

821. Prav zato sta nova šolska zakonodaja in vsebinska reforma uvedli segmentiran šolski sistem in nivojski model individualiziranega in diferenciranega pouka. Pomembno je, da kljub uvedbi različnih oblik in metod izobraževanja sistem omogoča vertikalno in horizontalno prehajanje. Različne oblike izobraževanja bi morale omogočati tudi ponovno vključevanje v izobraževalni sistem (pojem vseživljenjskega učenja).

Table 90

Dropout rate in secondary education by type of programme and gender

Type of education programme	Generation of 1992-1997			Generation of 1993-1998*		
	All	Male	Female	All	Male	Female
Lower vocational education	29.4	29.6	28.8	31.9	31.0	34.4
Secondary vocational education	18.6	18.7	18.4	16.6	17.9	14.5
Secondary professional and technical education	12.8	13.6	12.2	11.9	13.9	10.0
Total all vocational, technical and professional programmes	16.2	17.2	15.2	15.0	17.0	12.5
<i>Gimnazija</i> grammar schools	7.0	7.6	6.6	6.5	6.2	6.7
Total all secondary school programmes	14.1	15.2	12.7	13.0	15.0	10.8

* The estimate for the generation of 1994-1999 is 11.6 per cent.

822. Tabela prikazuje, da je osip najvišji v nižjem poklicnem izobraževanju. Podrobnejša analiza kaže, da je osip visok v programih, v katere so se dijaki prepisali iz drugih programov, kjer so bili že neuspešni. Med spoloma ni bistvenih razlik, čeprav je praviloma stopnja osipa med dekleti nižja. Velik osip je značilen za prvi letnik, v četrtem pa ga skorajda ni. Ne glede na to da je stopnja osipa med dijaki visoka, pa je po različnih ukrepih v zadnjih letih opaziti njeno znižanje.

823. Ker se večina dijakov izpiše v prvem letniku in se prestop v drug, navadno lažji program pogosto ne obnese, je eden od razlogov za osip nedvomno nizka motivacija, tako za posamezni program kot za šolanje na splošno.

824. Da bi premostili razkorak med vpisno izbiro in dejanskim vpisom, je bilo sprejetih več pomembnih ukrepov, ki so opisani v nadaljevanju.

(a) Razširitev omrežja šol in povečanje števila vpisnih mest

825. Poleg povečanja števila srednjih šol smo ustrezno poskrbeli tudi za njihovo geografsko razporeditev.

826. Delež dijakov, vpisanih v programe, ki so njihova prva izbira, se nenehno povečuje, kot kaže spodnja tabela.

School year	1997/98	1998/99	1999/2000	2000/01	2001/02	2002/03
%	93.5	95.2	96.3	95.7	96.3	95.1

827. Povečevanje števila vpisnih mest ni pomembno samo z vidika osipa, ampak tudi drugega cilja, ki ga želimo doseči, tj. dviga izobrazbene ravni. S šolskim letom 2001/02 uvedena možnost, da dijaki ob koncu poklicnega izobraževanja opravljajo zaključni izpit, ponuja širše možnosti za nadaljnje izobraževanje.

(b) Svetovalno delo pri ugotavljanju poklicnih želja

828. Dejavnosti svetovalnih služb na osnovnih šolah vključujejo poklicno usmerjanje – pomoč učencem pri izbiri in uresničevanju izobraževalne in poklicne poti. Svetovalno delo zajema pet področij, in sicer:

- seznanjanje učencev z možnostmi nadaljnjega izobraževanja, poklici in zaposlovanjem;
- organiziranje obiskov učencev v podjetjih in pri drugih delodajalcih;
- predavanja in pogovore z zunanjimi strokovnjaki, predstavniki posameznih poklicev in poklicnimi svetovalci zavoda za zaposlovanje;
- zbiranje podatkov o učencih za potrebe poklicnega svetovanja; posamično in skupinsko poklicno svetovanje.

829. Razmeroma pomembni področji poklicnega svetovanja v srednjih šolah sta svetovanje dijakom prvih letnikov, ponavljavcem in prešolanim ter njihovo spremljanje in pomoč pri poklicnem usmerjanju.

830. Poleg tega sprejete programske smernice za delo svetovalnih služb poudarjajo predvsem, da mora biti šolska svetovalna služba vključena v iskanje in ponujanje možnih oblik podpore in pomoči družinam, v katerih je zaradi socialno-ekonomske problematike ogrožen telesni, osebnostni in socialni razvoj dijakov. Pri tem se povezuje z razredniki in drugimi učitelji, starši, šolsko upravo in ustreznimi zunanjimi ustanovami (centri za socialno delo in drugimi zavodi in ustanovami socialnega varstva).

(c) Vsebina reforme srednješolskih programov

831. Sprejeta so bila nova načela za zasnovo programov poklicnega in strokovnega izobraževanja (odprti učni načrt, modularni učni programi, povezovanje učnih vsebin). V pripravi so številni projekti, ki naj bi v letih 2002 in 2003 omogočili njihovo uresničevanje v šolskem sistemu, podeljevanje certifikatov v formalnem sistemu poklicnega izobraževanja in njihovo vključitev v formalno izobraževanje. Podlaga za zasnovo učnih programov in pridobivanje poklicnih kvalifikacij so poklicni standardi. Sprejeta nova načela omogočajo razvoj poklicnih standardov in nacionalnih poklicnih kvalifikacij v sistemu certifikatov za nove poklicne kvalifikacije in učne programe, ki temeljijo na poklicnih kompetencah in razvijajo ključne kvalifikacije.

832. Moduli poklicnega izobraževanja bodo zastavljeni tako, da bo zagotovljena enakovrednost standardov znanja in veščin, kar bodo dokazovali certifikati o poklicni kvalifikaciji in standardi, na katerih bodo temeljili moduli v formalnem poklicnem izobraževanju.

(d) Uvajanje novih oblik srednješolskega izobraževanja: dualni sistem, certifikatni sistem in poklicni tečaji

833. *Dualni sistem*: poleg praktičnega izobraževanja na delovnem mestu se izvaja šolski sistem izobraževanja na isti težavnostni stopnji. Razmerje med teoretičnim (šolskim) znanjem in praktičnim usposabljanjem v okviru sistema vajeništva je 2 : 3 (40 odstotkov šolskega znanja in 60 odstotkov usposabljanja). V generaciji, ki se je vpisala leta 1997, je bila stopnja osipa zgolj 1,5-odstotna. To je mogoče pripisati zlasti večji motiviranosti dijakov in dejstvu, da pridobivajo konkretno, praktično znanje s poudarkom na individualnem pristopu.

834. *Certifikatni sistem* ni zamišljen kot nadomestilo za šolski sistem, temveč kot dopolnilo in/ali dodatek k temu. Ker gre za sistem učnih modulov v programih poklicnega in strokovnega izobraževanja in usposabljanja ter sistem določanja in potrjevanja poklicnih kvalifikacij, bi moral dostop do certifikatnega sistema omogočati vsem, ne glede na starost in vrsto poklicnih kvalifikacij, pri čemer so nacionalne poklicne kvalifikacije javno veljavni dokumenti, ki dokazujejo poklicno usposobljenost na posamezni zahtevnostni stopnji. Prinesti bi moral zmanjšanje števila brezposelnih brez osnovnih poklicnih kvalifikacij, med katerimi je največ mladih, ki niso dokončali šole. Pomemben razlog za uvedbo certifikatnega sistema je tudi zmanjšanje razlik med znanjem in veščinami, ki jih je mogoče pridobiti v okviru rednega šolskega sistema, in tistimi, ki jih zahtevajo in iščejo delodajalci (in ki se lahko pridobijo z delovnimi izkušnjami). Tako je v njem mogoče iskati tudi odgovor na problem visokega osipa.

835. *Poklicni tečaji* so namenjeni dijakom, ki so dokončali splošno srednješolsko izobraževanje in se želijo zaposliti ali pa šolanje nadaljevati, da bi pridobili poklicne kvalifikacije. Trajajo od šestih mesecev do enega leta in ponujajo predvsem tehnično in strokovno znanje, končajo pa se z zaključnim izpitom. Tečaji so bili poskusno uvedeni v šolskem letu 1996/97.

(e) Izobraževanje in redno strokovno izpopolnjevanje strokovnih delavcev v šolstvu

836. Uredbe o smernicah strokovnega izpopolnjevanja za strokovne delavce v šolskih zavodih in na posameznih stopnjah izobrazbe določajo ne le študijske programe, ki jih morajo ti opraviti, da bi izpolnili izobraževalne pogoje za poučevanje posameznih predmetov in izvajanje pedagoškega dela, temveč tudi študijske programe, ki so del rednega strokovnega izpopolnjevanja.

837. Država s šolsko zakonodajo določa, da mora imeti vsak strokovni delavec v šolskem letu vsaj pet dni rednega strokovnega usposabljanja. To se izvaja v okviru razpisanih programov; deloma ga financira Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, deloma pa šola, v kateri je strokovni delavec zaposlen. Programi se oblikujejo v skladu z nacionalno strategijo strokovnega izobraževanja in so razvrščeni po pomembnosti. Sodelovanje v njih se točkuje, točkovanje pa je osnova za napredovanje na višji položaj in v višji plačilni razred. S financiranjem ali sofinanciranjem teh programov ministrstvo omogoča izpopolnjevanje strokovne izobrazbe že zaposlenih v šolstvu in s tem neposredno prispeva k njegovi boljši kakovosti, hkrati pa zagotavlja ustrezne nadaljnje kvalifikacije ter zmanjšuje možnost odpuščanja zaposlenih zaradi neustrezne izobrazbe. V šolskem letu 2002/03 je bilo na 23 območjih razpisanih 1433 tovrstnih programov.

Table 91

**Number of programmes, providers and programme implementations
offered by individual school year from 1996/97 to 2002/03**

School year	Number of programmes	Number of providers	Number of implementations
1996/97	1 049	95	1 470
1997/98	1 208	135	2 497
1998/99	1 491	156	2 277
1999/2000	1 548	175	2 796
2001/02	1 338	160	2 650
2002/03	1 433	168	2 026

838. Zavod za zaposlovanje je že pred leti začel sodelovati s šolami pri obravnavi dijakov, ki so opustili šolanje med šolskim letom, pred dvema letoma pa je bil ta projekt oživljen. Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport je skupaj z zavodom pripravilo obrazec, ki ga dijaki in starši podpišejo pri izpisu iz šole in ki se pošlje zavodu za zaposlovanje. Njegovi svetovalci dijake, ki se izpišejo, povabijo na pogovor in jim pomagajo izbrati primernejši izobraževalni program ali način šolanja ali poiskati zaposlitev.

Izobraževanje na narodnostno in jezikovno mešanih območjih

839. Poleg Zakona o posebnih pravicah italijanske in madžarske narodne skupnosti na področju vzgoje in izobraževanja, sprejetega maja 2001, imajo pripadniki italijanske in madžarske skupnosti pravico do izobraževanja in vzgoje v vrtcih in osnovnih šolah ter do enakih možnosti za šolanje na srednjih šolah v jeziku manjšine.

840. Na narodnostno in jezikovno mešanem slovensko-madžarskem območju v Prekmurju imajo dvojezične vrtce, osnovne šole in srednje šole s slovenskim in madžarskim učnim jezikom. V te ustanove so vključeni vsi otroci in dijaki v regiji. Oddelki so mešani, učne ure pa potekajo v slovenskem in madžarskem jeziku. Izobraževalno delo otrokom obeh narodnosti omogoča učenje ne le maternega jezika ampak tudi drugega jezika in njegove kulture ter spoznavanje zgodovine in kulture obeh narodov.

841. V narodnostno in jezikovno mešani slovenski Istri v vrtcih, osnovnih in srednjih šolah kot učni jezik uporabljajo slovenščino in italijanščino. Učenci in dijaki v šolah, kjer pouk poteka v slovenščini, se obvezno učijo italijanščino kot drugi jezik, medtem ko se učenci in dijaki v šolah z italijanskim učnim jezikom obvezno učijo slovenščino kot drugi jezik ter spoznavajo zgodovino, kulturo in naravno dediščino obeh narodov.

842. Da bi zagotovili enake možnosti za razvoj italijanske in madžarske narodne skupnosti, kot jih ima slovenska skupnost, se organizacija in izobraževalni programi v vrtcih in šolah na narodnostno mešanih območjih ustrezno priredijo glede na cilje izobraževanja, urnik, učni načrt, kataloge znanja in izpitne kataloge, vpisne pogoje za programe ter smernice za izvajanje programov. Da bi tem šolarjem zagotovili enako kakovost izobraževanja kot učencem, vajencem in dijakom v drugih regijah, novi zakon dopušča povečanje zgornje meje zahtev za posamezni del izobraževalnega sistema ter dopušča prilagoditev organizacije izobraževanja, urnika, učnega načrta in kataloga znanja. V predmetniku za osnovno šolo se lahko določi, da mora učenec oziroma učenka med izbirnimi predmeti izbrati dva.

843. Zakon ureja zaščito javne mreže vrtcev in šol (in tako tudi njihovo dostopnost) za pripadnike italijanske in madžarske narodne skupnosti z uvedbo določbe, po kateri se javna mreža vrtcev in šol lahko spreminja le s soglasjem vlade in samoupravnih narodnih skupnosti italijanske oziroma madžarske narodnosti v Republiki Sloveniji.

844. Sredstva za pripravo in subvencioniranje dvojezičnih učbenikov ter učbenikov v jeziku narodne skupnosti se zagotavljajo iz državnega proračuna.

Financiranje šol narodnih skupnosti v Sloveniji

845. Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport dvojezičnim vrtcem zagotavlja dodatna sredstva za izpolnitev načela »en jezik – en učitelj«, kar pomeni, da sta v oddelkih prve in druge starostne skupine prisotna dva učitelja šest ur dnevno.

846. Poleg dvojezičnih šol zagotavljamo tudi sredstva za dodatne stroške dvojezičnega poučevanja. Ta sredstva pokrivajo:

- stroške nabave dodatnih učil;
- stroške za izobraževanje delavcev v matični državi;
- sodelovanje s šolami in ustanovami v matični državi.

847. Strokovno osebje v dvojezičnih vrtcih in šolah prejema dodatek k osebnemu dohodku v višini 20 odstotkov osnovne plače, in v vrtcih in šolah z italijanskim učnim jezikom dodatek v višini 15 odstotkov osnovne plače.

848. Dvojezične izobraževalne ustanove ter izobraževalne ustanove s poukom v italijanskem jeziku prejema tudi sredstva za:

- pripravo izvirnih učbenikov, ki so potrebni predvsem za omogočanje uporabe jezika okolja ter za prevajanje slovenskih učbenikov;
- dvojezično dokumentacijo in dokumentacijo v jeziku narodne skupnosti.

Subvencioniranje šolske prehrane

849. Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport od leta 1992 dalje za socialno ogrožene učence, dijake in vajence subvencionira en obrok v šolskem odmoru dnevno. Podlaga za subvencioniranje šolske prehrane je 81. člen Zakona o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja.

850. Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport posameznim šolam dodeljuje sredstva na podlagi naslednjih meril: višina povprečnega osebnega dohodka in stopnja nezaposlenosti v občini, pri srednjih šolah pa se upošteva tudi vrsta šole in pouk v izmenah. Osnovne šole s prilagojenim programom, zavodi za izobraževanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami ter osnovne šole, ki jih obiskujejo romski otroci, prejema tudi višja sredstva.

851. Starši lahko uveljavljajo pravico do povračila stroškov v šoli, v katero je vključen njihov otrok. Šolska svetovalna služba na podlagi meril, kot so rahlo preseganje socialnega minimuma, nezaposlenost staršev, dolgoročni socialni problemi, bolezen ali alkoholizem v družini, enostarševske družine, itd., izbere učence in dijake, ki najbolj potrebujejo subvencionirano prehrano.

852. Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport zagotavlja tudi brezplačno šolsko prehrano za vse učence, ki obiskujejo prvi razred devetletke in katerih starši dobivajo družinske prejemke. Šole učencem nudijo brezplačno prehrano za določen čas (največ šest mesecev), nato pa morajo starši sporočiti vse spremembe v zvezi z upravičenostjo do družinskih prejemkov. Ta oblika pomoči učencem prvih razredov naj bi se nadaljevala tudi v prihodnje.

853. V šolskem letu 2000/2001 je 22,8 odstotkov vseh učencev, dijakov in vajencev prejemalo nadomestilo za malico.

854. Prehrano za študente subvencionira Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve.

Učbeniški skladi

855. Od leta 1994 do 1998 je ministrstvo posvečalo največ pozornosti ustvarjanju novih in obnovi obstoječih učbeniških skladov v osnovnih šolah. V šolskem letu 1996/97 so učbeniški skladi že polno delovali na vseh osnovnih šolah; vsak drugi učenec je imel učbenike izposojene iz sklada. Pomembno je, da se vsi skladi uporabljajo, tako da po začetku šolskega leta na policah ne ostane več noben veljaven učbenik. Od leta 1999 dalje ministrstvo vsakemu učencu prvega razreda devetletke zagotavlja tudi enkratno pomoč v višini SIT 4.000.

Lending of textbooks in percentages relative to number of pupils by individual grade, 1998/99 school year

Grade	1	2	3	4	5	6	7	8
Lending in %	52.8	60.7	61.0	66.7	71.8	75.1	76.4	77.6

856. Število otrok, ki si izposojajo učbenike iz učbeniških skladov, narašča: V šolskem letu 2001/02 si je knjige izposodilo 80 odstotkov učencev osemletke, 92 odstotkov učencev devetletke in polovica dijakov in vajencev na srednjih šolah.

857. V šolskem letu 1997/98 je ministrstvo začelo spodbujati ustanavljanje učbeniških skladov tudi na srednjih šolah, ki so se samostojno odločile, da bodo oživile ali ustanovile učbeniške sklade. V šolskem letu 1998/99 se je 83,4 odstotka šol odločilo za ustanovitev učbeniškega sklada.

858. V srednjih šolah, ki niso ustanovile učbeniškega sklada, je izposoja po letih naslednja:

Year	1	2	3	4	5
Lending in %	14.29	21.75	30.28	32.47	30.28

859. Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport je vrsto let subvencioniralo učbenike z nizko naklado. Gre večinoma za specializirane teoretične učbenike za srednje šole, učbenike za pripadnike narodnih manjšin ter učbenike, namenjene otrokom in mladostnikom s posebnimi potrebami. V letu 1998 je ministrstvo namenilo posebno pozornost sofinanciranju priprave učbenikov.

Šola v naravi

860. Po Zakonu o osnovni šoli šole vsaj dvakrat letno med izvajanjem obveznega programa organizirajo šolo v naravi, udeležba otrok pa je prostovoljna. Glede na potrebe otrok in v soglasju s starši vsaka osnovna šola oblikuje svojo lastno šolo v naravi glede na zastavljene cilje, vsebino, čas in kraj izvajanja, ter ob upoštevanju okoliščin in materialnih zmožnosti vsakega učenca.

861. Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport sofinancira programe šole v naravi za osnovne šole. Da bi šolam omogočili čim boljše pogoje za organiziranje šole v naravi, ministrstvo

zagotavlja sredstva za delovanje Centra šolskih in občolskih dejavnosti. Da bi učence osnovnih šol naučili plavati, ministrstvo zagotavlja sredstva za učitelje plavanja. Z zagotavljanjem dodatnih sredstev ministrstvo omogoča vključevanje v šolo v naravi tudi učenecem, ki ne morejo plačati polne cene. Sredstva se dodelijo na podlagi posebnih meril in so namenjena izključno za zmanjšanje prispevka staršev za določeno šolo v naravi. Znesek se določi za vsako leto posebej.

Računalniška pismenost

862. Sodobna informacijsko-komunikacijska tehnologija zahteva učinkovito ravnanje s podatki. S programom računalniškega opismenjevanja (program »Ro«), ki ga je leta 1994 uvedel zakon o »šolskem tolarju«, smo dvignili raven informacijske tehnologije v izobraževalnem sistemu ter tako pomembno prispevali k učinkovitejši, sodobnejši, bolj ustvarjalni ter prijaznejši vlogi izobraževalnih ustanov.

863. Projekt vključuje tri delovna področja z naslednjimi cilji:

Izobraževanje:

- usposabljanje učiteljev in dijakov za uporabo sodobne informacijsko-komunikacijske tehnologije z novo kakovostjo poučevanja in učenja;

Informacijska tehnologija za šole:

- uvajanje informacijske tehnologije v učni material in delovne metode, vzpostavitev računalniških omrežij v šolah, standardizacija programske opreme, zagotavljanje ustrezne sodobne računalniške in informacijske opreme ter zagotavljanje ustrezne organizacijske strukture za celotni sistem uvajanja informacijske tehnologije v šole;

Raziskovalno in razvojno delo:

- zagotavljanje pogojev za raziskovalno in razvojno delo na področju uvajanja nove informacijske tehnologije v izobraževanje.

864. Prost dostop do interneta in podporo učiteljem in dijakom omogoča ARNES – **Akademsko** in raziskovalna mreža **Slovenije**.

865. Vsaka izobraževalna ustanova ali zavod (tj. vrtci, osnovne šole, izobraževalna središča za otroke s posebnimi potrebami, glasbene šole, poklicne šole, srednje šole in gimnazije, dijaški domovi, pedagoške akademije) je vključena v različne dejavnosti v okviru programa Ro:

- izobraževanje;
- dostop do zakonite programske opreme, priročnikov in drugih materialov;
- nabava strojne opreme;
- ureditev računalniških omrežij in internetnih priključkov;
- dostop do izsledkov raziskav in razvoja.

Otroci in mladostniki s posebnimi potrebami

866. V okviru 7 izobraževalnih zavodov za otroke in mladostnike s posebnimi potrebami je 25 oddelkov; v dveh bolnišnicah, katerih dejavnost je namenjena območju države, pa je 19 oddelkov.

867. Za otroke s posebnimi potrebami je sprejetje nove šolske zakonodaje odprlo širše možnosti za izobraževanje. Najpomembnejša novost, ki jo uvaja Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami, sprejet maja 2000, v zvezi z zakoni, ki urejajo vrtce, osnovne šole, poklicne ter tehniške in strokovne šole in gimnazije, je zagotavljanje pogojev za vključevanje otrok v ustrezne izobraževalne programe v rednih oblikah izobraževanja, če so otroci – glede na njihovo psihofizično stanje ter z ustrezno prilagoditvijo organizacije, metod za preverjanje znanja, napredka in šolskega urnika – sposobni dosegati najmanj minimalni standard znanja po posameznem programu.

868. Tu se z odločitvami glede usmerjanja otrok s posebnimi potrebami zagotavlja dodatna strokovna pomoč ter fizična pomoč spremljevalcev gibalno oviranim otrokom. Odločitve glede usmerjanja tudi določajo pravico do povračila stroškov prevoza do osnovne šole, oddaljene do

štiri kilometre. Zakon tudi določa povračilo stroškov prevoza otrok, vključenih v programe predšolske vzgoje. Podobno zakon zagotavlja tudi povračilo stroškov prevoza otrokovega spremljevalca.

Izobraževanje romske skupnosti

869. Izobraževanje za pripadnike romske skupnosti je zagotovljeno v skladu z Zakonom o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja, Zakonom o vrtcih, Zakonom o osnovni šoli in drugimi predpisi. Novembra 1995 je Vlada sprejela tudi Program ukrepov za pomoč Romom v Republiki Sloveniji. V skladu s tem dokumentom Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport sodeluje z občinami pri zagotavljanju vključenosti romskih otrok v programe predšolske vzgoje vsaj dve leti pred vstopom v šolo, medtem ko imajo šole z romskimi učenci dodatne učne ure za pouk v manjših skupinah zunaj matičnega razreda; ministrstvo zagotavlja tudi finančno pomoč šolskim pobudam za izvajanje oblik izobraževalnega dela, ki spodbujajo njihovo socializacijo, zagotavlja sredstva za šolske obroke za romske otroke ter pomaga šolam pri nakupu učbenikov.

870. Oddelki, sestavljeni izključno iz romskih učencev, se v osnovnih šolah pojavljajo le izjemoma (samo sedem v šolskem letu 1998/99). To dejstvo je pozitiven odraz prevladujoče usmeritve v osnovnih šolah k vključevanju Romov v redne oddelke. Ta način vključevanja romskih učencev in občasno delo v majhnih skupinah sta v zadnjih letih prinesla dobre rezultate, saj vse več romskih učencev konča obvezno izobraževanje na razredni ravni, medtem ko narašča tudi število tistih, ki končajo osnovno šolo ali zaključijo obvezno izobraževanje in nadaljujejo z izobraževanjem. K izboljšanju uspeha je prispevalo tudi vključevanje Romov v oddelke podaljšanega bivanja.

871. Pri sestavljanju oddelkov za Rome veljajo posebni normativi in merila, pri čemer je normativ za oblikovanje romskega oddelka na osnovni šoli 16 učencev in 21 učencev, kjer so vsaj 3 romski učenci. Vsem šolam z romskimi učenci ministrstvo povrne stroške šolske malice za polovico vpisanih romskih učencev ter subvencionira učbenike in delovne zvezkov za romske dijake. Ministrstvo za vsakega romskega učenca mesečno zagotavlja 1.100 SIT kot pomoč pri stroških za šolsko opremo, prevoz in vstopnine na športnih dneh. V vrtcih se romski oddelki lahko oblikujejo, če je vanj vključenih vsaj pet romskih otrok. V takšnem oddelku ministrstvo sofinancira četrtno stroškov programa.

Poleg strokovne pomoči ministrstvo po potrebi tudi razširi sistemizacijo delovnih mest na področju svetovanja, kuhanja in čiščenja.

872. Leta 2000 je Strokovni svet RS za splošno izobraževanje sprejel navodila za prilagojeno izvajanje programa za učence Rome. V kratkem bodo sprejeli tudi priporočila za izvajanje izobraževanja devetletne osnovne šole za romske učence ter prilagoditev letnih delovnih načrtov vrtcev za Rome. Decembra 2002 je bila ustanovljena delovna skupina za oblikovanje Strategije uspešnejšega vključevanja učencev Romov v sistem vzgoje in izobraževanja.

873. V šolskem letu 2001/02 so s podporo Ministrstva za šolstvo, znanost in šport v Prekmurju za učitelje in vzgojitelje organizirali jezikovni tečaj romskega jezika, ki je vključeval tudi elemente romske kulture. Tečaj je potekal na Osnovni šoli III Murska Sobota. Letos bo šola v okviru javnega razpisa Skriti zaklad izvedla nadaljevanje, tečaj pa bo za učitelje in vzgojitelje z Dolenjske potekal tudi na Osnovni šoli Škocjan.

874. V okviru ciljnih raziskovalnih programov je bila lani in letos tema razpisa predvsem vključevanje romskih učencev v izobraževanje, podpirali pa smo tudi več projektov za Rome, ki so jih šole prijavile v okviru razpisa Skriti zaklad (poleg jezikovnega tečaja romskega jezika).

875. Ocene števila romskih otrok in odraslih v izobraževalnih ustanovah:

- vrtci: okoli 160 (Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport sofinancira program za oddelke z izključno romskimi otroki. Ne vemo, koliko Romov je vključenih);
- osnovne šole: 1.344 (od tega 128 v šolah s prilagojenim programom);
- srednje šole: 100 (okvirna ocena);
- izobraževanje odraslih: okoli 300 (vključeni v osnovnošolske programe).

Vključevanje otrok beguncev v izobraževalni sistem

876. Izobraževanje za osebe z začasnim zatočiščem ter begunce v Sloveniji je brezplačno na vseh ravneh šolskega sistema. Po obstoječi zakonodaji je izobraževanje za prosilce za azil brezplačno le v osnovnih šolah. Osnovne stroške za nemoteno izobraževanje krijejo Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, Urad Visokega komisarja ZN za begunce (UNHCR) in Urad Vlade Republike Slovenije za priseljevanje in begunce.

877. Višina sredstev, namenjenih za pomoč tem osebam, se določi na podlagi števila oseb, stopnje izobrazbe, starosti oseb, ki obiskujejo šolo ter oddaljenosti od kraja šole. Vključeni partnerji sestavijo pogodbe o vzajemni obveznosti za tekoče koledarsko leto, Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport pa izvaja in usklajuje delo. Cilji so:

- spremljati učni rezultat na vseh stopnjah šolskega sistema;
- spremljati dijake z učnimi težavami in dijake, vključene v šole s prilagojenim programom;
- zagotavljati organizirane obroke, zlasti socialno in zdravstveno najbolj ogroženim dijakom;
- zagotavljati nastanitev v dijaških in študentskih domovih;
- urediti plačilo šolnin na visokošolskih ustanovah in univerzah.

Table 92

Number of enrolled pupils with status of temporary refuge, and refugee and asylum-seeker children in primary schools, 1998-2002

Year	Number of schools	Total	Male	Female
1998/99	126	582	243	339
1999/2000	142	582	298	284
2000/01	112	488	245	243
2001/02	99	307	135	172

878. Zgornja tabela prikazuje zmanjševanje števila učencev po šolskih letih; v šolskem letu 2001/02 so zabeležili 53-odstotno zmanjšanje. Povečano število učencev v šolskem letu 1999/2000 je posledica priseljevanja beguncev s Kosova.

879. Analiza učnih rezultatov kaže, da se je ta skupina dijakov in študentov popolnoma vključila v slovensko okolje. Njihovi dosežki so vsako leto boljši in so popolnoma primerljivi z dosežki slovenskih dijakov in študentov. V šolskem letu 1996/97 so bili dosežki dijakov in študentov iz Bosne in Hercegovine slabši za pribl. 10 odstotkov, v šolskem letu 1997/98 pa le še za 2 odstotka. Organizirana dodatna učiteljska pomoč je nedvomno prispevala k tako dobremu rezultatu, kar kaže, da je večina teh dijakov in študentov premagala jezikovne težave in se vključila v šolsko okolje (večje težave se pojavljajo pri otrocih - prosilcih za azil).

880. Med oblikami pomoči takšnim dijakom in študentom so brezplačni učbeniki, šolska malica, šolsko kosilo (upravičeni so dijaki in študenti z resnimi zdravstvenimi težavami in tisti v podaljšanem bivanju), šolski prevozi (brezplačni za tiste, ki so od šole oddaljeni več kot štiri kilometre ali katerih pot v šolo je nevarna), pomoč pri učenju za dijake in študente, ki imajo težave pri vključevanju v šolski sistem (organizira in financira Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport).

881. Dijaki in študenti s statusom oseb z začasnim zatočiščem v Sloveniji se šolajo pod enakimi pogoji kot slovenski dijaki in študenti (in so oproščeni plačila šolnin). Celo dijaki in študenti iz Bosne in Hercegovine, ki so v Slovenijo prišli kot begunci in se jim je kasneje spremenil status v status tujca z začasnim prebivališčem v Sloveniji, ne plačujejo šolnin, čeprav državi nista podpisali nobenega sporazuma na področju šolstva.

Table 93

Number of students in secondary schools, 2001/02, by gender

Secondary school	Number of schools	Total	Male	Female
Three-year vocational	33	78	40	38
Four-year secondary	40	80	30	50

882. Srednješolska izobrazba v Sloveniji ni obvezna, zato je pomoč donatorjev omejena. Oblike pomoči zajemajo učbenike (letni prispevek je 20.000 SIT), brezplačno šolsko malico, dijaške in študentske domove in prevoze.

883. Slovenija je osebam iz Bosne in Hercegovine omogočala visokošolsko izobraževanje od prihoda prvih beguncev pa do danes. Vse do leta 1999 so se študenti državljani Bosne in Hercegovine na večino visokih šol, fakultet oziroma univerz lahko vpisali brez plačila šolnine. V študijskem letu 1999/2000 so se na področju visokošolskega izobraževanja začele pojavljati prve zahteve po bolj sistematičnem spremljanju vpisa teh študentov. Slovenija in Bosna in Hercegovina na tem področju nista sklenili dvostranskega sporazuma. Oblike pomoči za študente s statusom osebe z začasnim zatočiščem zajemajo oprostitev plačila šolnin (zagotavlja Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport), nastanitev v študentskih domovih in mesečno pomoč za hrano v znesku 10.000 SIT (zagotavlja UNHCR).

Izobraževanje tujcev

884. Po 10. členu Zakona o osnovni šoli imajo otroci, ki so tuji državljani oziroma osebe brez državljanstva in prebivajo v Republiki Sloveniji, pravico do obveznega osnovnošolskega izobraževanja pod enakimi pogoji kot državljani Republike Slovenije. Za te otroke se organizira dodatni pouk maternega jezika in kulture v skladu z mednarodnimi pogodbami, priporočili in direktivami Sveta Evrope in Evropske Unije. Slovenija je podpisala protokol o sodelovanju s Hrvaško. Na podlagi tega protokola imajo učenci, ki so državljani države podpisnice in ki živijo v drugi državi podpisnici, pravico do šolanja na osnovni šoli in do priprav na osnovno šolo pod enakimi pogoji kot v svoji matični državi. Državljanji države podpisnice s stalnim prebivališčem na ozemlju sosednje države podpisnice se lahko vpišejo na srednje in visoke šole pod enakimi pogoji kot državljani matične države.

885. Za potrebe učenja slovenskega jezika za tujce je bil sestavljen program učenja slovenskega jezika za tujce. Po podatkih Centra za slovenščino kot drugi/tuji jezik na Filozofski fakulteti v Ljubljani se samo v okviru centra vsako leto različnih tečajev udeleži okoli 400 oseb, pri čemer se število udeležencev povečuje iz leta v leto. Več tisoč tujih državljanov čaka na preizkus aktivnega znanja slovenščine (to potrdilo je eden izmed dokumentov, potrebnih za pridobitev slovenskega državljanstva).

15. člen

PRAVICA DO UDELEŽBE V KULTURNEM ŽIVLJENJU, DO UŽIVANJA DOSEŽKOV ZNANSTVENEGA NAPREDKA, DO VARSTVA MORALNIH IN MATERIALNIH KORISTI IZ AVTORSKEGA DELA

A. PODROČJE ZNANOSTI

1. Znanstveni napredek in rezultati

886. Na ravni zakonodaje je bil sprejet novi Zakon o raziskovalni in razvojni dejavnosti (Ur.l.RS, št. 96/02), ki v prvih štirih členih splošnih določb podaja okvire in usmeritve, pomembne tudi za zagotavljanje pravice vsakogar do uživanja koristi znanstvenega napredka in njegove uporabe. Navajamo omenjene člene:

1. člen

»Ta zakon določa načela in cilje ter ureja način izvajanja politike raziskovalne in razvojne dejavnosti, ki se financira iz državnega proračuna in drugih virov (iz evropskih programov in skladov, lokalnih skupnosti in gospodarstva) ter je usmerjena k doseganju ciljev družbenega in gospodarskega razvoja Slovenije.«

2. člen

»Osebam, ki opravljajo raziskovalno in razvojno dejavnost, je zagotovljena avtonomnost raziskovanja. Raziskovalna in razvojna dejavnost temelji na načelih etičnosti in odgovornosti za uresničevanje ciljev, zapisanih v Nacionalnem raziskovalnem in razvojnem programu in v proračunskih memorandumih, ob spoštovanju socialnega, okoljevarstvenega in trajnostnega vidika družbenega razvoja, na načelu konkurenčnosti, kakovosti, učinkovitosti, odprtosti ter na medsebojnem interesnem sodelovanju in povezovanju v državnem in mednarodnem okolju. Financiranje raziskovalne in razvojne dejavnosti se izvaja na način, ki zagotavlja učinkovitost in preglednost uporabe javnih sredstev. Prednost pri mednarodnem sodelovanju ima vključevanje v skupni evropski prostor (ERA) in okvirne programe Evropske unije. Rezultati raziskovalne in razvojne dejavnosti, financirani iz državnega proračuna, so javni, z omejitvami, določenimi s predpisi, ki urejajo varstvo intelektualne lastnine in varstvo avtorskih pravic ter varstvo podatkov.«

3. člen

»Namen zakona je ustvariti organizacijo in določiti pogoje za financiranje raziskovalne in razvojne dejavnosti za uresničevanje temeljnih strateških razvojnih ciljev, kar zagotavlja:

- ustvarjanje novega znanja in spoznanj ter prenos tega in mednarodno dosegljivega znanja v javno korist in gospodarsko izrabo za povečanje družbene blaginje;
- krepitev sposobnosti za obvladovanje splošnega družbenega napredka in tehnološkega napredka kot glavnega vira povečanja produktivnosti dela in nacionalne konkurenčne sposobnosti v globalnem prostoru;
- zviševanje individualne in družbene kakovosti življenja ter utrjevanje nacionalne identitete.«

4. člen

»Cilji zakona so:

- povečanje družbene pomembnosti in učinkovitosti raziskovalne in razvojne dejavnosti z vzpostavljanjem policentričnega modela razvoja znanosti in mrežnega povezovanja raziskovalnih organizacij na področju znanosti, izobraževanja in gospodarstva;

- ustvarjanje pogojev za avtonomno in strokovno neodvisno usmerjanje, vrednotenje ter spremljanje raziskovalne in razvojne dejavnosti;

- spodbujanje delovanja razvojnih jeder v znanosti, gospodarstvu in družbi na področjih, ki so osnova dolgoročnega gospodarskega in družbenega razvoja;
- razvijanje človeških virov ob zagotavljanju enakih možnosti žensk in moških ter razvijanje raziskovalne ustvarjalnosti s povečanjem vloge znanosti pri vzgoji kadrov, predvsem na univerzah;
- povečanje skupnega obsega sredstev in naložb v raziskovalno in razvojno dejavnost, kar se bo doseglo z usmerjanjem javnih sredstev v strateška razvojna področja;
- pospeševanje mednarodnega in meddisciplinarnega sodelovanja.«

887. V podporo znanstvenemu napredku in uresničevanju človekovih pravic do uživanja koristi znanstvenega napredka in njegove uporabe delujejo na ravni države tri institucionalne podporne sheme, in sicer:

- temeljni in aplikativni znanstveno raziskovalni projekti,
- ciljni raziskovalni projekti in
- samostojne raziskave vseh drugih resornih ministrstev.

888. Raziskave potekajo na dveh Univerzah, 18 javnih raziskovalnih organizacijah in nekaterih zavodih in je vanje vključenih pretežno ali delno prek deset tisoč raziskovalcev vključno z raziskavami za ohranitev kulturne dediščine in spodbujanje zdravega in čistega okolja. Posebej naj navedemo Znanstveno raziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, ki je največja raziskovalna organizacija na področju humanističnih ved v državi in proučuje temeljne elemente nacionalne identitete in kultur. Proučevanje poteka v okviru trajnega programa Naravne in kulturne dediščine slovenskega naroda.

889. Uporaba znanstvenega napredka v korist ohranitve človekove kulturne dediščine in spodbujanje zdravega in čistega okolja se zagotavlja z temeljnim in aplikativnim raziskovanjem na področjih naravoslovja, tehnike, medicine, biotehnike, družboslovja in humanistike. Na teh področjih je bilo za namene ohranitve človekove kulturne dediščine v zadnjih letih opravljeno 10 raziskovalnih projektov in za spodbujanje zdravega in čistega okolja 14 raziskav. Določeno število raziskav s temi nameni je bilo financiranih tudi s strani drugih ministrstev.

890. Prav tako za zagotavljanje uporabe znanstvenega napredka v korist ohranitve človekove kulturne dediščine in spodbujanje zdravega in čistega okolja v okviru ministrstva deluje oblika ciljnih raziskovalnih programov za podporo strateškega razvoja Slovenije »Konkurenčnost Slovenije 2001-2006«, ki jih predstavlja 9 multidisciplinarnih okvirnih strateških programov na vladni ravni in povezujejo raziskovalno-razvojne programe več sektorskih področij. Glede na nacionalne prioritete so programi naslednji: Konkurenčnost gospodarstva, Učinkovitost države in razvoj demokracije, Človeški viri in socialna kohezivnost, Gospodarska infrastruktura, Uravnotežen regionalni in prostorski razvoj ter razvojna vloga okolja, Celostni razvoj na področju varnosti živil, zdrave prehrane ter podeželja, Mednarodni odnosi in nacionalna varnost, Narodna identiteta, pluralnost in mednarodne integracije in Informacijska družba. V programu Uravnotežen regionalni in prostorski razvoj ter razvojna vloga okolja poteka 28 raziskovalnih projektov, v programu Celostni razvoj na področju varnosti živil, zdrave prehrane ter podeželja 32 projektov in v programu Narodna identiteta, pluralnost in mednarodne integracije 9 projektov.

2. Spodbujanje uporabe

891. Uporabo rezultatov znanstvenega napredka se spodbuja z naslednjimi ukrepi:

- pri evalvaciji raziskovalnih skupin se ob znanstveni odličnosti in mednarodni odmevnosti rezultatov upošteva tudi aplikativno razvojno usmerjenost in uporabo rezultatov raziskav,
- pri napredovanju raziskovalcev v znanstveno raziskovalne nazive v javnem sektorju se prav tako ob znanstveni in strokovni kakovosti upošteva uspešnost pri prenosu rezultatov v prakso.

892. V okviru MŠZŠ obstaja posebna oblika državne podpore za načrtovano usposabljanje mladih raziskovalcev na področjih šestih znanstvenih ved. Letno je v program vključenih od 150 do 200 mladih raziskovalcev.

893. Mnogo raziskovalno usposobljenih oseb se sistematično zaposluje v institucijah, v državni upravi in v upravi lokalnih skupnosti na področjih ohranjanja kulturne dediščine in spodbujanja zdravega in čistega okolja.

894. Razširjanje informacij o znanstvenem napredku se zagotavlja z naslednjimi ukrepi:

- v elektronskih in tiskanih medijih obstajajo posebne rubrike o znanosti, o rezultatih znanosti in njeni uporabi, namenjene najširši javnosti,
- sistematično se podpira znanstvena, strokovna in poljudnoznanstvena, vključno z mladinsko, periodika v slovenskem in tujih jezikih za obveščanje specialnih javnosti, široke publike in mladine in
- subvencioniranje monografij in znanstvenih sestankov.

895. Ministrstvo sofinancira programe promocije znanstveno-raziskovalnih dosežkov s katerimi želi doseči boljše razumevanje znanosti, spodbujanje poljudnega predstavljanja dosežkov znanosti različnim javnostim, spodbujanje osvajanja novih znanj, celovito prikazovanje del slovenskih znanstvenikov in promocijo znanstvenih institucij.

896. Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport in druga ministrstva, ki podpirajo znanost in uporabo njenih rezultatov, redno letno poročajo v pisni obliki in preko spletnih strani v raziskovalnem delu in o porabi javnih sredstev za podpiranje raziskovalne dejavnosti. Raziskovalna poročila so v integralnih besedilih na razpolago v javnem nacionalnem knjižničnem sistemu.

897. Vsem zainteresiranim so preko Interneta v bazah podatkov v okviru informacijskega sistema COBISS (Kooperativni online bibliografski sistem in servisi) in SICRIS (Informacijski sistem o raziskovalni dejavnosti v Sloveniji) na voljo podatki o raziskovalnih organizacijah, raziskovalnih skupinah, raziskovalcih, raziskovalnih projektih in programih in bibliografski podatki raziskovalcev. Podatki o projektih v sistemu SICRIS so integrirani v evropski informacijski sistem.

898. Ministrstvo direktno ne izvaja ukrepov za preprečevanje uporabe znanstvenega in tehničnega napredka v namene, ki so v nasprotju z uživanjem človekovih pravic, v medicinskih vedah pa deluje komisija, ki presoja etične vidike in dopustnost izvajanja raziskav v medicini.

899. Pogoje in postopke oblikovanja, izbora, financiranja in nadziranja izvajanja temeljnih in aplikativnih projektov, ciljnih raziskovalnih programov, financiranja sestankov, publikacij in monografij, mladih raziskovalcev in promocije znanosti urejajo ustrezni podzakonski akti.

3. Spodbujanje in razvijanje mednarodnih stikov in sodelovanja na področju znanosti

900. Novi Zakon o raziskovalni in razvojni dejavnosti (Ur. l. RS, šte. 96/02) v temeljnih načelih poudarja načelo odprtosti ter medsebojno interesno sodelovanje in povezovanje v državnem in mednarodnem okolju. Prednost pri mednarodnem sodelovanju ima vključevanje v skupni evropski raziskovalni prostor (ERA) in okvirne programe Evropske unije.

901. Podrobneje urejajo mednarodno sodelovanje na področju znanosti bilateralni in multilateralni sporazumi o znanstvenem in tehnološkem sodelovanju, ki jih je Republika Slovenija sklenila od samostojnosti s posameznimi državami ali mednarodnimi organizacijami. Bilateralne sporazume o znanstvenem sodelovanju je Republika Slovenija sklenila s 27 državami, in sicer z večino članic Evropske unije, vsemi sosednjimi državami, večino kandidatov za članstvo v Evropski uniji, vsemi državami JV Evrope ter vsemi najpomembnejšimi državami sveta, kot so ZDA, Rusija, Kitajska, Japonska, Indija, Brazilija, itd. V sklopu bilateralnih sporazumov poteka trenutno okoli 550 skupnih raziskovalnih projektov, ki jih sofinancira Republika Slovenija v skladu z meddržavnimi dogovori.

902. Republika Slovenija je sklenila tudi ustrezne mednarodne sporazume o sodelovanju na področju znanosti s Programom ZN za razvoj (UNDP), drugimi mednarodnimi medvladnimi organizacijami in mednarodnimi centri, z Evropsko unijo in drugimi evropskimi programi ter sodeluje v regionalnih organizacijah, kot sta Srednjeevropska pobuda (CEI) in Delovna skupnost Alpe-Jadran. Najobsežnejše je znanstveno-raziskovalno in tehnološko-razvojno sodelovanje z Evropsko unijo, kjer je Slovenija sodelovala polnopravno na osnovi ustreznega sporazuma že v 5. okvirnem programu za obdobje 1998-2002, s sklenjenim Memorandumom o soglasju z dne 29. 10. 2002 pa je urejeno polnopravno sodelovanje Republike Slovenije v novem 6. okvirnem programu EU za obdobje 2002-2006. Poleg tega je Republika Slovenija polnopravna članica Programa COST od leta 1992 in Programa EUREKA od leta 1994. V sklopu evropskih programov poteka trenutno preko 500 raziskovalno-razvojnih projektov, pri katerih sodelujejo slovenske organizacije.

903. Način vključevanja in financiranje sodelovanja slovenskih znanstvenikov in strokovnjakov v programih mednarodnega sodelovanja podrobneje ureja Pravilnik o financiranju in sofinanciranju mednarodnega znanstvenega sodelovanja Republike Slovenije (Ur. l. RS, št. 62/96, 11/98, 48/99 in 46/01), ki določa objavo javnih razpisov za vsako aktivnost in obseg financiranja. Pravilnik zagotavlja na podlagi vsakoletnega javnega razpisa tudi sofinanciranje udeležb slovenskih znanstvenikov in strokovnjakov na mednarodnih znanstvenih konferencah in drugih mednarodnih srečanjih ter delovanje slovenskih nevladnih znanstvenih in strokovnih združenj v ustreznih mednarodnih, evropskih ali regionalnih znanstvenih in strokovnih združenjih.

904. Ugotavljamo, da je znanstveno sodelovanje Slovenije in stiki slovenskih znanstvenikov in strokovnjakov s svetom zelo razvejano in razvito, pri tem pa ni opaziti posebnih težav. Glavni omejitveni faktor pa so omejena proračunska sredstva.

B. PODROČJE KULTURE

905. Državni razvojni program 2002-2006 uvršča tudi kulturo v strateški razvoj Slovenije. Dostopnost kulture in kulturna raznolikost oziroma omogočanje pogojev zanjo, sta ena od temeljnih prioritet slovenske kulturne politike in sta zapisani v 8. členu Zakona o uresničevanju javnega interesa za kulturo (Ur. l. RS, 96/2002). Podrobno razdelani cilji, prioritete in ukrepi za čim večjo dostopnost kulturnih dobrin so zapisani v Nacionalnem programu za kulturo, katerega je Ministrstvo za kulturo (MK) že pripravilo in ga posredovalo parlamentu v postopek za sprejem. Zakon izhaja iz koncepta kulturnih dobrin kot javnih dobrin, enakopravne dostopnosti javnih zavodov in nevladnih organizacij do javnih sredstev za kulturo, načine in postopke javnih razpisov, ki to omogočajo. Celotna kulturna politika Slovenije, katere izvajalec je MK je usmerjena v povečevanje in zagotavljanje dostopnosti.

906. MK vodi evidenco javne kulturne infrastrukture, to je prostorov v javni lastni državi in občin, ki so namenjeni kulturni rabi. Poleg tega vodi tudi evidenco javnih kulturnih zavodov. Institucionalna javna infrastruktura je med drugim podrobno opisana v Analizi stanja na področju kulture in predlogu prednostnih ciljev, ki jo je MK izdelalo in izdalo v letu 2002 kot podlago za snovanje slovenskega nacionalnega programa za kulturo. Zakon o knjižničarstvu (Ur. l. RS, 87/2001), Zakon o varstvu kulturne dediščine (Ur. l. RS, 7/99 in 110/02-ZGO-1) in Zakon o arhivih in arhivskem gradivu (Ur. l. RS, 20/97, 32/97) zagotavljajo varstvo in dostopnost kulturne dediščine in predvidevajo razvoj knjižnične, muzejske in arhivske mreže v Sloveniji.

907. Kulturni razvoj Slovenije temelji na načelu policentričnega razvoja tudi na področju glasbenih in uprizoritvenih umetnosti. Posledica je gosta mreža gledališč, dve operni hiši in štirje simfonični orkestri. Visoka stopnja institucionaliziranosti kulture je posledica vloge, ki jo je kultura odigrala v procesu oblikovanja slovenskega naroda.

908. Slovenski narod in njegova identiteta sta utemeljena na kulturni identiteti, ki se je skozi zgodovino ohranjala in krepila predvsem na področju literarnega ustvarjanja, družabnega življenja (čitalnice v 19. stoletju) pa tudi slikarstva, arhitekture in nenazadnje domače obrti in umetnosti ter tiska v slovenskem jeziku. Kulturno identiteto kot temelj slovenskega naroda je potrebno vzdrževati in razvijati, kar je prav tako ena temeljnih prioritet slovenskega nacionalnega programa za kulturo (v povezavi z izobraževanjem). Posledica geopolitičnega položaja Slovenije je mešanje vplivov germanskega, slovanskega in romanskega sveta, zaradi njene relativne

majhnosti pa je bila vseskozi odprta mednarodnim tokovom in se je navezovala na referenčne centre v širšem regionalnem prostoru (Dunaj, Trst, Praga, Zagreb, Beograd, Budimpešta...).

909. Italijanska in madžarska narodna skupnost ter romska skupnost uživajo v Sloveniji ustavno zaščito in kolektivne pravice, po osamosvojitvi Slovenije pa v ospredje stopajo tudi etnične skupine iz nekdanjih jugoslovanskih republik, pri čemer je načelo integracije izpostavljeno tudi v Zakonu o uresničevanju javnega interesa za kulturo. Pri zagotavljanju pravic posameznika ima pomembno vlogo Varuh človekovih pravic ter dejstvo, da je Slovenija podpisnica mednarodnih pogodb in konvencij, ki ščitijo pravice manjšin. Za uresničevanje kulturnih pravic sta na MK vzpostavljena dva programa: za posebno zaščito manjšinskih pravic in za integracijo manjšinskih kulturnih programov.

910. Vlogo obveščanja, komuniciranja in spodbujanja kulturnega življenja ima javna radiotelevizija (RTV Slovenija), tiskani mediji pa so v privatni lasti in zato delujejo po tržnih zakonitostih, kar je, sodeč po raziskavah, ki jih je naročilo MK, za področje kulture slabo, ker se kulturne vsebine krčijo zaradi povečanja obsega tabloidne vsebine. Področje medijev urejata Zakon o medijih (Ur. l. RS, 35/2001) in Zakon o radioteleviziji Slovenija (Ur. l. RS, 18/94).

911. Kulturno dediščino urejata Zakon o varstvu kulturne dediščine (Ur. l. RS, 7/99), Zakon o arhivskem gradivu in arhivih (Ur. l. RS, 20/97, 32/97). V ospredju so dejavnosti v smeri inventarizacije, standardizacije, valorizacije in digitalizacije kulturne dediščine (informacijski sistem GIS). V zadnjih letih se posebej poudarja pomen muzejev kot informacijskih in izobraževalnih centrov. Zakon o lastninjenju kulturnih spomenikov v družbeni lastnini (Ur. l. RS, 89/99, 107/99) je v času tranzicije zagotovil, da so najpomembnejši spomeniki, ki so bili prej v družbeni lastnini in niso bili predmet denacionalizacije (vrnitve prejšnjim lastnikom) ostali v javni lasti in splošno dostopni.

912. Zakon o avtorskih in sorodnih pravicah (Ur. l. RS, 21/95), ki upošteva vse direktive EU na tem področju in izhaja iz najsodobnejše ureditve teh vprašanj in naj bi zagotovil čim večjo materialno neodvisnost ustvarjalcev ob hkratnem upoštevanju javnega interesa za čim večjo dostopnost njihovih del. Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo pa v izhodišču izhaja iz načela svobodnega delovanja na področju kulture in se z njo ukvarja samo z vidika njenega podpiranja. Vsa ta vprašanja pa imajo svoj okvir v Ustavi RS, ki daje pravico do svobode umetniškega izražanja in nalaga javnim oblastem odgovornost za kulturni razvoj ter varstvo kulturne dediščine.

913. Strokovno izobraževanje v kulturi poteka v okviru predmetnikov treh univerz in še posebej v treh akademijah za likovno umetnost, za glasbo in za gledališče, televizijo in film ter na zasebnih šolah. Predvsem je razvito osnovno glasbeno izobraževanje, ki je hkrati temelj za nadaljnje šolanje glasbenikov in pridobivanje glasbeno izobraženega občinstva. MK tako kot druga resorna ministrstva v skladu z DRP spodbuja vseživljenjsko učenje (Univerza za tretje življenjsko obdobje, na primer).

914. Ostali ukrepi: spodbujanje vseživljenjskega učenja, programi za revitalizacijo kulturne dediščine (muzeji kot središča izobraževanja in dogajanja), povezovanje procesa izobraževanja in kulture, oživitve mestnih središč, delovanj Sklada RS za ljubiteljske dejavnosti, aktivnosti v skladu z letnim programom MK (razvoj knjižnic, mladinskih kulturnih centrov, intermedijskih kulturnih centrov), Nacionalni sklad za amatersko kulturo z območnimi izpostavami, povezava turizma in kulture, prepoznavanje možnosti povezave gospodarstva in kulture (sponzorstvo in mecenstvo), aktivnosti v zvezi z davčnimi olajšavami, e-šole, e-knjižnice, e-uprava.

915. Zakon o avtorskih in sorodnih pravicah. Zaradi problemov v zvezi z izvajanjem zakona je v programu vlade RS za leto 2003 priprava spremembe in dopolnitve zakona. MK v ta namen pripravlja analizo stanja na področju spoštovanja varovanja avtorskih pravic. Sicer so na tem področju aktivni: Urad RS za intelektualno lastnino, Avtorska agencija Slovenije, ZAMP in SAZAS za male avtorske pravice, Gospodarska zbornica Slovenije (fotokopiranje, na primer). Javna debata poteka predvsem v okviru Društva slovenskih pisateljev in Društva slovenskih književnih prevajalcev. Posebno vprašanje je določanje tarif za nadomestilo za javno predvajanje avtorskih del in knjižničnega nadomestila za izposajo pisnega in avdiovizuelnega knjižničnega gradiva, ki sicer ni zavezano plačilu bibliotečnih tantiem. Po osamosvojitvi Slovenije je bilo potrebno ta vprašanja urediti samostojno, kar je Slovenija relativno hitro ustrezno uredila, večji problem pa je

vzpostavitev kolektivnih avtorskih organizacij, ki bi izhajale iz članstva in ne iz struktur, ki so bile prenesene iz nekdanjih jugoslovanskih avtorskih organizacij.

916. V tem smislu so zasnovani Državni razvojni program, slovenski nacionalni kulturni program in Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo. V ospredju je spodbujanje in omogočanje dostopa do javnih sredstev za kulturo (razpisi), javne kulturne infrastrukture, učinkovito delovanje javnih zavodov. V to je usmerjen program MK s podporo programom umetniškega in kulturnega delovanja v javnem interesu. Praktični ukrepi so povezani z uresničevanjem programov, ki jih (so)financira MK. Primer: Društvo slovenskih pisateljev je 1996 začelo t.i. edukativni program, v okviru katerega slovenski literati, člani društva, obiskujejo srednje šole po Sloveniji. Program financira MK (kot tudi delovanje društva) in MŠZŠ. Ob Slovenskem dnevu knjige (23. april in spremljajoče prireditve, ki trajajo cel teden) društvo v sodelovanju s Slovensko nacionalno komisijo za UNESCO razpisuje natečaj za najboljši spis na temo knjige, na katerem sodelujejo UNESCOVE šole v Sloveniji. Pomembno je tudi spodbujanje partnerstva gospodarstvo-kultura (iskanje sponzorjev, donatorjev, mecenov in s tem povezana popularizacija kulture).

917. Glavni ukrep za spodbujanje ustvarjalne dejavnosti je primerno vrednotenje avtorskega dela in močna kulturna infrastruktura, ki zagotavlja prostorske tehnične in ostale pogoje ustvarjalcem,. Dejstvo, da so v Sloveniji plače v javnem sektorju primerljive s plačami v gospodarstvu in da je sistem naravnano tako, da se z njimi usklajujejo ter dejstvo da bistveno ne zaostajajo za njimi tudi plače v javnih kulturnih institucijah je dokaz, da imajo ustvarjalni posamezniki ugodne pogoje za svoje delovanje. Poleg tega je Slovenija razvila socialno shemo plačevanja prispevkov za zdravstveno, invalidsko in socialno zavarovanje samozaposlenim v kulturi, ki so pomembni ustvarjalci na področju kulture.

918. Redno strukturno financiranje institucij in uvajanje večletnega financiranja javnih kulturnih programov nevladnih kulturnih organizacij vzpostavlja stabilne pogoje za ustvarjalno dejavnost na področju kulture. Poleg tega so javni kulturni zavodi v Sloveniji samostojne pravne osebe, ki uživajo visoko strokovno avtonomijo in imajo samostojno nastopajo v pravnem in poslovnem prometu.

919. Iz opisanih ukrepov je mogoče sklepati, da Slovenija sodi med države, ki dosegajo visok kulturni standard. Socialdemokratska tradicija nalaga državi visoko stopnjo odgovornosti za družbeno blaginjo. S tem so dani pogoji tudi za izpolnjevanje mednarodnih dokumentov, sprejetih za področje kulture.

920. MK s (so)financiranjem programov kulturne izmenjave, štipendij, prevodov (v sodelovanju z Oddelkom za založništvo MK), mednarodnih srečanj društev in kulturnih organizacij ter posameznikov, ki so mednarodno aktivni, uresničuje aktivno politiko mednarodne prisotnosti slovenske kulture v svetu. Primer: Vilenica, PEN, Center za promocijo slovenske književnosti, subvencije prevodom naših del v tuje jezike, Trubarjev sklad, zbirka Litterae Slovenicae, Slovenski dnevi knjige kot mednarodna in vseslovenska prireditve itd.

Opis kratic:

UN/WFP - World Food Programme of the United Nations
Organizacija za svetovni program hrane v okviru Združenih Narodov
QD – Quebec Declaration, Quebec, 1995
Quebeška deklaracija, Quebec, 1995
WFS- World Food Summit, 1996
Svetovni vrh hrane, Rim 1996
WFS/RD/GAP – World Food Summit Roman Declaration /Global Action Plan »Fight against Hunger and Poverty, Rome, 1996
Rimska listina in Globalni načrt ukrepov imenovn »Boj proti lakoti in revščini.», sprejet na Svetovnem vrhu hrane, Rim, 1996
WFS – fyl – World Food Summit- five years later, Rim 2002
Svetovni vrh hrane – pet let pozneje, Rim, 2002
WFS /RD -fyl – World Food Summit Roman Declaration – five years later, Rome, 2002
Rimska deklaracija pet let pozneje, sprejeta na Svetovnem vrhu hrane – plp, Rim 2002
Horizon 2015, letnica do katere bi število lačnih, podhranjenih in revnih prepolovilo

LIFDC's – Low Income and Food Deficit Countries
Države z nizkimi dohodki in prehranskim primanjkljajem